

ОРЕСТ

ЗіЛІНСЬКИЙ

АНТОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ

ЛІРИКИ

AN ANTHOLOGY OF UKRAINIAN LYRIC POETRY

Part I — up to 1919

Edited by
Orest Zilinsky

Published for
The Canadian Institute of Ukrainian Studies
by
Mosaic Press
1978

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ

Частина I — до 1919

під редакцією
Ореста Зілинського

Видання

Канадського Інституту Українських Студій

Видавництво Мозаїка
1978

THE CANADIAN LIBRARY IN UKRAINIAN STUDIES

A series of original works, collections of primary source materials, and reprints relating to Ukraine, issued under the editorial supervision of the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton.

Editorial Board:

George S. N. Luckyj, University of Toronto (Humanities)
Manoly R. Lupul, University of Alberta (Ukrainians in Canada)
Ivan L. Rudnytsky, University of Alberta
(History, Social Sciences)

Canadian Cataloguing in Publication Data

Main entry under title:

An Anthology of Ukrainian lyric poetry ==
Antolohiia ukraїns'koї liryky

Title romanized: Antolohiia ukraїns'koї liryky.

Text in Ukrainian.

ISBN 0-88962-078-4 bd. ISBN 0-88962-077-6 pa.

1. Ukrainian poetry. I. Zilyns'kyi, Orest, 1923 —
II. Title: Antolohiia ukraїns'koї liryky.

PG3934.A57 891.7'9'104 C78-001136-8

Copyright 1978 the Canadian Institute of Ukrainian Studies

All rights reserved

Mosaic Press
P.O. Box 1032
Oakville, Ont.

Cover design by Ihor Kordiuk

Printed by
HARMONY PRINTING LTD.
3194 Dundas St. W., Toronto, Ont., Canada, M6P 2A3

Від редакції

Випускаючи в світ перший том “Антології української лірики,” одночасно ми вшановуємо й пам'ять її упорядника і редактора -- Ореста Зілинського (1923-76). На його бажання книжка друкується згідно з сучасним радянським правописом української мови, за винятком слів Бог, Божий і т.п. Додатком до антології є спомин Єви Бісс, вдови покійного, і стаття про нього Миколи Мушинки. Видання здійснено при допомозі міністерства культури і розваги провінційного уряду Онтаріо.

Життя безмежне і неогортальне! Як знайти і вдіржати твою остаточну глибінь? Як зберегти солодкий подих твоєї повноти в своїй душі? Як перенести мерехтливий урожай хвилин у тверду форму закону? Скільки людів у безконечному поході століть тужило за схопленням твоєї повноти і безконечності і вмидало в дорозі...?

(Уривок із щоденника Ореста Зілинського)

КІЛЬКА СЛІВ ПРО АВТОРА ЦІЄЇ КНИГИ

Людини, яка створила цю антологію, між живими вже немає. Створила її в час найбопючішої особистої драми, припадаючи всією спраглістю пораненого серця до живодайного джерела української лірики. Напоївши душу новою вірою, він ще раз пішов шукати долі. Не стежкою жебрака, який простягає руку за подачкою, але відважною дорогою сіяча культури, який кожне ним виплекане зерно вмів стократно приумножити, бо як добрий господар, він і в дні непогоди не переставав вірити в майбутній врожай!

Орест Зілинський був душою лірик, про що свідчить не тільки його поведінка в найбільш вирішальні хвилини життя, але й його стихійний потяг до всього, що пов'язане з чуттєвим світом людини.

Пристрасно любив, наприклад, музику. Коли йому було дуже тяжко, або, навпаки, дуже легко на душі, завше відчував спрагу конfrontувати свій стан з мистецтвом, яке без слів уміє висловити те, чого людина про себе не знала. Навіть тоді, коли був дуже поглиблений до своєї наукової праці, старався не прогаяти можливості послухати гарний концерт. Його хата весь час пунала музикою, починаючи з найстарших майстрів до представників модерної музики. Знав напам'ять усі визначні твори Вівальді, Баха, Моцарта, Бетховена, Шуберта, Шумана, Шопена, Брамса, Брукнера, Малера, Гоннегера, Бріттена, Стравінського... Вмів добре грati на скрипці, але в зрілому віці з якогось святого респекту до великих скрипалів не доторкався до цього чутливого інструменту. "Скрипці, як і жінці, потрібна повна увага", -- говорив він.

В його чудовій бібліотеці, одній з найбагатших україністичних приватних бібліотек, було зібрано, поряд з українською, майже всю світову поезію. Не проходило дня, щоб Орест не читав віршів... Умів їх якось особливо гарно читати

вголос, без патетичної інтонації, з покірним подивом до невловимої краси і досконалості гармонії недосказаного слова. Були це найдорожчі хвилини нашого спільногого життя, коли ми без застережень здатні були повірити, що Бог дійсно створив людину у час найвищого мистецького натхнення, коли не соромно було, що з очей скотилася слізоза... Може тому це так Орестові давалося, бо й сам мав навстіж відкриту душу для краси й добра.

“Краса й добро, -- казав він, -- є функціями любові та щастя. Це ж любов родить добро, це вона наповнює речі красою. Краса -- знайдення вищого змислу явища, здійснене за допомогою любові. Мистецтво виникає з туго за більшим, ніж те, чого можна досягнути в безпосередньому життєвому досвіді... Любити, це значить багатіти даванням... Життя-- це безмежна виміна вартостей. Давати -- це здійснення себе в світі. В усьому тому, що ми зуміли передати іншим людям із власного квітнення й пориву, живе бессмертя... Безсмертя живе в радощах і тугах, якими ми наповнили коли-небудь чиюсь душу, в горінні, яким ми її запалили, в пізнаннях, які будуть розростатися й зріти з нашого посіву. Наше щастя не вмирає разом з нами, коли воно встигло статися щастям інших...”

Своєї правди він ніколи не оголошував вселюдно... Це є рядки з його щоденника, якого ніхто до його смерті не читав. Свою правду він здійснював щоденно своїм добрим відношенням до людей і до свого народу, служіння якому вважав своїм найвищим життєвим покликом.

Ще майже дитиною він записав до щоденника: "...для того, щоб бути сином українського народу, не вистачає взятити вишивану сорочку, співати "Гандзю-кицу" і хвалитися давньою козацькою славою".

Приїжджаючи з батьками щопіта до рідної Красної, він уже малим хлоп'ям відчував, що доля дуже багато боргує його народові. Ще багато-багато буде потрібно зусиль, щоб він випrostував спину і не скидав капелюха перед кожним Юдою і насильником.

Були то часи, коли в навколошніх українських селах розмагалися кооперативи, коли найкращі люди з рядів інтелігенції поверталися обличчям до селянина й робітника і власними руками помагали “пупати скалу”. Орест, натхнений прикладом цих людей, вже 16-ти річним хлопцем складає українські шкільні підручники, керує драматичним гуртком в рідному селі, де жив його старенький дідусь-парох. Дідуся побатькові -- дзвонара не пізнав, бо того передчасно скосили сухоти, але завжди, коли йому доводилося зустріти хлібороба, відчував до нього якусь особливу ніжність і симпатію, подивляючи не тільки його безпосередню близькість до землі, але й вміння разом з природою відновлюватися й перетривати.

До найкращих спогадів його дитинства належать образи цих жилавих лемківських селян та їхніх жінок з чистими, барвіковими очима, які його, маленького, бавили на руках.

Красу рідної природи він ще змалку навчився відкривати. Навіки йому закарбувалися в пам'яті зарослий диким виноградом ганок дідівської хати, шум тінистих лип перед попівством, великий двір, зарослий споришем, роменом і петровими батіжками, квітучий пуг за городом, на якому паслися неспутані червоні коні, річка стрічка, на берегах якої росла бузина, темна смуга букового лісу, звідки долунала пісня іволги... За всі ці роки не було ні одного дня, щоб він не вертався туди спогадами.

На початку нашого зближення першим його проханням до мене було поїхати разом до Красної. Був червень 1969-го року. Після війни перший раз йому трапилася нагода туди поїхати. Пригадую, як тішився, як хвилювався напередодні цієї поїздки. Знав добре, що вже там нікого з рідних не знайде, навіть українського слова там не почує, бо після війни усі його земляки подалися на схід... Передчував, що ці відвідини можуть його поранити, але не міг стриматися, щоб не побачити ще раз Красної.

Був страшно блідий, коли по дорозі в село виринув старий будинок попівства з могутніми липами. На одну з них повісили тяжкий дзвін, бо в війні дзвіницю було знищено. Зустрів нас якийсь напівпритомний, подібний до привиду, польський ксьондз і божевільна служниця, які довго не могли порозуміти, чого нам потрібно. Відчинили нам церкву, побудовану ще за Орестового дитинства, тепер зпустошенню і бідну, без іконостаса... Ми довго шукали могилу діда, але не знайшли її. Цвинтар був зарослий високим бур'яном і хрести з написами давно хтось повиридав. Орест мовчки ступав, доторкаючись руками до трав, квітів і дерев, ніби хотів ще раз погладити все, що йому нагадувало про світле й далеке дитинство... Просив, щоб я йому дістала з прозорої річки кілька камінців на пам'ять і пішов полем. Десять за пагорбком він раптом зник. Знайшла я його лежачого в зерні і гірко ридаючого... Чи передчував, що вже ніколи сюди не повернеться, як не вернутися вже його, сповитого романтикою перших пізнань, дитинству?

Де ця людина полюбила Україну? Чи в батьківській хаті, заповненій українськими книгами, чи пізніше в Українському Вільному Університеті, куди тернистими шляхами української недолі зійшлося стільки подібних йому юнаків з тавром кривди на чолі? Чи пізніше, коли вже й йому довелося порозуміти трагічний зміст цього тавра? Найбільш імовірне, що ця любов зродилася ще в дитинстві в Красній на Лемківщині, коли в перший раз побачив валки з хлібом і заквітчаними, співаочими

жниварями. Тоді, мабуть, перший раз доторкнулося до нього те велике почуття співналежності, якого вже ніколи й нічим не викреслиш. До кінця життя бриніла йому в усі та жниварська пісня!

Пізніше, як підростав, як пізнявав історію та культуру свого народу, як наближення чорної тіні війни почало навколо перетасовувати людські долі, як під тягарем подій колишніх безтурботних краківських шкільних товаришів брутально роз'єднала дійсність, як на очах розхиталися старі етичні вартості, як з'явилися перші біженці і як в протязі одного дня дехто був здатний змінитися на вовка, а дехто, вчора ще непомітний, постав у всій велетенській красі самопожертви, 17-ти річний Орест остаточно зрозумів, що бути сином українського народу, означає народитися з хрестом на спині і, не скидаючи його, повірити в воскресіння!

У своєму щоденнику він пише: "Стократ краще боротися за неіснуюче, навіть за ілюзії, як тривати при готовому. Принцип вигоди -- це принцип упадку. Боротьба оновлює, боротьба робить людину підметом життя. Яка трагічна роля бути безборонним і безрадним проти привалу обставин, бути тріскою на бурхливій хвилі! Бути свідомим плавцем у струмуванні життя -- повністю людини. Дати себе нести життю і опанувати його -- до крайніх меж, які нам дані природою.

Щастя людини із справді широкою душою неможливе без того, щоб вона не боролася за справедливі відносини в суспільстві. Правдиве, тривале, високе щастя одиниці передумовлене щастям її оточення, -- вона не може замкнути віконниць своєї душі перед образом горя й пирувати у своїй відокремленості. Щастя бездушних самолюбів не може бути для нас щастям".

В ті важкі часи він дуже багато вчився, читав і помічав. Чим більше усвідомлював він безмежні овиди світової культури, тим більше відчував свій довг перед власним народом.

Про його дальшу долю мало вирішальне значення перебування у гестапівській тюрмі в окупованій фашистами Празі. Була це для 21-річного Ореста дуже тяжка зустріч зі схваткою і бессахисністю. Він, плеканий любов'ю батьків єдиний син, ніколи перед тим не дивився в очі ні грубості, ні насиллю.

Ніхто з ув'язнених не міг передбачати, кого назавтра поведуть на розстріл, кого відвезуть до концтабору... І тут у в'язниці він зустрівся з людиною, образ якої навіки вкарбувався в пам'ять. Був це чеський спів'язень -- Вацлав Мареш. Мужність, культурність високого рівня, незламний патріотизм і вміння мріяти про завтра в тіні смерті були властивості цього гарного товариша з гордим чолом і доброю усмішкою, який для Ореста став символом усього благородного, що існує в

чеському народі. Доля їх роз'єднала. Після війни, шукаючи Мареша, Орест довідався, що наприкінці війни його стратили. Нераз мені оповідав про те, що цей момент фатально вплинув на його рішення залишитися з батьками в Чехословаччині.

"Яка область душі, -- питав самого себе Орест, -- є в людини носієм етичних прагнень? Кінець-кінцем, це все почуття. Почуттям зв'язуємо речі з собою і з нами без фізичного порахунку, почуттям переростаємо обмеженість фізичної законності. Почуттям цінуємо життя і витворюємо з нього в нашій душі динамічну, неповторну нашу одність, що спроможна надихати нас до росту й діяльності. Мораль не любить твердого аналізу. Вона безоглядна й велиководна заразом у своїх ствердженнях і запереченнях. Розум є тільки збирачем матеріалу, інкасантом фактів і відношень. Їх капітал живе в нашій душі своїм своєвільним і гарячим життям".

Орест, розумово високорозвинена людина, був завжди гордий тим, що на всі великі проблеми життя реагував перш за все почуттям. Можливо, що дуже часто й на свою власну біду, але знов одне, що за цим компасом ніколи до мізантропії заблудити не можна.

Хтось колись перед ним завважив, що науковець не повинен керуватися почуттям. Він усміхнувся й відповів: "У такому разі я нетиповий науковець. Але хіба можна порозуміти свого біжнього, керуючись тільки розумом?"

"Рефлексоване життя, -- пише він, -- спроможне поширити щастя людини, але воно може вести й до розкладу моральної сфери, або до тяжких заколочень у питаннях моралі. Розум роздрібнює безпосередність рішення, вчить оправдувати задля вигоди, веде до духовної проституції, модності, відірвання від підстави життя, до розгляду особовості, життєрадісності, любові, цілісності дії; розум може бути продажним, коли його не підкорить, не пірве з собою, не зробить його вірним і досмертним слугою сила самосуверенності, інтуїтивна певність, щодо свого шляху, що виростає з гармонійного синтезу цілого життєвого досвіду. Нема нічого гіршого, ніж закривати вченими словами свою внутрішню безспільність!"

По війні, коли його батько став професором Карлового Університету, в якому студіював і Орест, він, наче той єгипетський Йосиф, був сповнений надії, що після лихоліть руйнування й ненависті настане довга пора злагоди й порозуміння. Однак життя і дійсність виявилися набагато складнішими, ніж бачив він своїми молодими очима. Особливо життя людини, яка опинилася на чужому ґрунті. Обставини й час принесли тисячу небезпек для такої чутливої людини, яким був Орест. Не без причини побіліла йому в молодому віці голова!

Був це дивний контраст: багатирської зовнішності мужчина

з паскавими темно-голубими очима, молодою усмішкою і білим, наче сніг, волоссям... Пил внутрішньої чистоти скрізь сповивав цю людину. Ця майже дитяча незайманність була найбільшою принадою його вічно юної душі, правдивої і щирої, вміючої подивляти й захоплюватись і доостанку віддавати себе добрій справі. Зберіг він цю принаду до останнього дня.

Людей часто дивувала й дратувала його скромність. Орест ніколи не виставляв напоказ своєї великої ерудованості, ніколи не вживав ліктів для того, щоб здобути собі вигідне місце в суспільстві. Часом його не розуміли, деякі вважали його занадто інтровертним, інші знову загадковим, бо не напевнено ніколи до загалу... Були й такі, що безпідставно нападали на нього. Орест від цього не раз страждав і постраждав, але за одну спробу виправити свою провину, за одне добре слово він був готовий забути й пробачити всі спричинені йому кривди. Знав, що люди міняються, і той, хто мінявся до доброго, ніколи не був його ворогом. Орест був дуже толерантний до відмінності поглядів, цебто до права людини мати інший погляд, але друзів вибирає собі сам... Умів бути великомудрішим до людських похибок, але були речі, яких він не прощав ні кому: неробство, фарисейство, брехливість і самодурство. Викорчовував ці болічки людського духа, де тільки їх помічав. А ті, хто наче медалями пишалися цими прикметами, навіть й тепер, після його смерті, не можуть Орестові пробачити, що свій трудний шлях він до кінця пройшов легкою ходою людини з чистим сумлінням, не скрививши хребта і не продавши душу.

Часом дуже йому бракувало духовної підтримки збоку своїх власних братів і побратимів, хотілося йому хоч на хвилину відчути під ногами непохитний ґрунт рідної землі, не раз він тужив за товаришами -- фахівцями, з якими можна було б порадитися про свою працю й плани. Вважав занадто неплідним нічний монолог з самим собою. Було в нього дуже багато друзів, але далеко і не в ту хвилину, коли хотілося з ними обмінятися живим словом... Були вони між словаками й чехами, були в Україні, в Литві, Польщі, Росії, Румунії, Німеччині, Угорщині і по цілому світі... Орест цю віддалу скороочував листами, які ніколи не могли йому замінити живого контакту з людьми, хоч мало хто вмів писати такі задушевні й цікаві листи. Навчився цього ще в дитинстві, бо був одинаком, і те, що міг би розповісти своїй сестрі або братові, розповідав своєму щоденникові. Почав його писати з 13-ти років життя і продовжував до 35-го року. Пізніше писав уже спорадично, але неменш щиро й оригінально.

Його листи до приятелів і найближчих являють собою велику цінність не тільки як свідчення про час і його події, але головним чином про людину, яка, створюючи свій внесок до життя, створила і свою самобутню особистість.

Хто його вперше побачив за письмовим столом, на наукових зборах, або в бібліотеці, мав враження, що Орест занадто сувора людина, з якою можна говорити тільки про сугубо наукові справи. Мало хто підозрівав, що цей солідний, біловолосий пан в окулярах є дуже дотепною й грайливою людиною. Цей справжній *homo ludens* був здатний годинами грatisя зі зграєю індиків, наслідуючи їхні голоси, бавитися з птахами в парку, які нерідко сідали йому на плечі, кормити біля ставка диких качат, або білок, які за ним бгали, мов за братом... Розумів механіку, вмів монтувати і розмонтовувати всяку всячину, далеку від тем його наукових зацікавлень. Але серед цих забав вистачало йому поставити якесь запитання з області історії, літератури, мистецтвознавства, чи філософії, Орест з великом запалом пускався пояснювати свої погляди на ці справи.

Поширював навколо себе спокій і пад. Була це людина, навколо якої добре жилося людям і квітам... Вважав, що життя має бути постійним самовдосконалюванням людини. Бачив його як потік, у якому очищаємося від всього наносного й нещирого, щоб одного дня ми могли сміливо опинитися наодинці зі своєю найбільшою загадкою -- самим собою і зі своїм найбільшим приятелем -- Богом.

“А насправді ми, -- писав він рік перед смертю, -- Твоє пробуджене серце й розум, Твоє перше самопізнання -- неспроможні спинити нехай тільки однієї планети хоч на одну мільярду секунди. В час, вільний від нашого сумніву, ми тільки ступаємо і падаємо безвільно в Твоєму астральному круговороті, подібно до людини в рухаючій цирковій бочці, якою так важко перейти на другий бік не осмішивши себе.

Але нас гріє віра, що ми вкриті Твоїм плащем, під яким немає надії, холоду й чекання, а тільки принадлежність до Тебе, безсумнівного!”

Орест був великим трударем. Як чимось зацікавився, то хотів це пізнати до кінця, бачити речі зі всіх можливих й навіть протилежних боків. Тому, мабуть, умів помітити й висловити те, чого інші не помічали, або не мали відваги висловити. Був новатором у праці, як кожний справжній шукач правди.

Хоч як гаряче любив свій народ, не переносяв спілої похвали на адресу всього, що наше, тільки тому, що воно не чуже. Вмів, наче хірург, намацати на тілі нашої культури всі аномальні обставини, які спричиняють спотворення й ніколи не боявся виполоти зі свого пильно оброблюваного “городу” бур’ян, чи пободу, хоч би вони цвіли розчудовими квітами...

Нераз йому було трудно, як науковцеві, з собою і з людьми навколо, байдужість яких глибоко ображала його, нераз падав духом, відчуваючи себе в своєму оточенні чужинцем, але завше вмів знову піднятися, завше вмів у таку хвилину пригадати

слова Овідія: "Coelum, non animum mutant, qui trans mare curunt." Trans mare, про яке він мріяв, йому не вийшло, але він ні на мент не забував, що хоч куди його доля закине, завжди існуватимуть тільки два питання: наука і неуцтво, культура і малокультурність, але тільки одна неділіма українська культура, для якої хотів довго жити і трудитися. Зі всією відповідальністю усвідомлював, що для цієї культури варто й можливо дуже багато зробити без огляду на те, чи людина живе вдома, чи поза рідним домом, чи десь на загнанні. Для цього потрібно над усім любити свій народ. А любити народ можна тільки пізнавши його. Тільки пізнавши свій народ, можна знайти своє місце в ньому, тільки пізнавши весь світ, можна знайти місце народа в ньому.

Кілька днів перед його смертю авторка цих рядків іхала з ним на Східну Словаччину. На світанні війнуло з вікон поїзду чистим лісовим повітрям, з'явилися далекі контури Вигорлатського масиву... "Що вважаєш найгарнішою прикметою нашого народу? -- спітала вона. Орест задумався і відповів: "Його вміння відроджуватися, відживати, втративши одного сина, зродити сто нових і здатних до життя!"

17-го липня 1976 року Ореста Зілінського було знайдено мертвим у Вигорлатському лісі на Східній Словаччині. Обставини його смерті для його близьких залишилися загадкою.

В його щоденнику колись давно було написано:

"Земле, я любив тебе безумною любов'ю. Але як прийде моя остання хвилина, я буду вмирати із щасливою вірою, що краса твоя не помине ніколи, що по мені будуть теж щасливі люди, щасливіші, ніж я. Тоді, коли даремна буде уже всяка заздрість, я буду ще правдивіше бажати ім великого дару щастя.

Не буду прагнути твоєї заглади, земле, бо я любив тебе тою любов'ю, яка не ненавидить в хвилині тілесної розлуки. Я любив тебе, земле, найбільшим зворушенням моого серця, і тому ти так паскаво і повно далася мені. Коли не було при мені нікого, коли мене покривала важка кирея самотності, ти була на мій поклик готова, ти вслушалася в мій смуток і безнадію. Я замикався перед тобою в затухлу комору самоплюбної рівнодушності, а ти співала мені тисячними голосами земної любові про близькість і досяжність щастя, поки це кликання не огорнуло мене цілого.

Я цілую тебе, земле, усміхнену й щасливу, в обіймах жагучого сонця, і тіні в моїй душі никнуть в глибині невидимих надр, де їх не вислідити нікому, звідки вже ніколи не будуть привожити мене."

Ева Бісс-Зілінська

ТРУДНІ ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ

Доля лірики в розвитку поезії нагадує того наймолодшого сина з народної казки, що, будучи довго останнім і непоміченим, домігся в час, коли надійшла його зрілість, королівського скіпетра й найвищої пошани. Ліричну поезію знала вже первісна людина; свої внутрішні пережиття вона виражала в гранично простих формах колискової пісні, робочого чи воєнного співу, похоронного голосіння. Але дозрівання лірики до ролі свідка про весь складний внутрішній досвід людини було пов'язане з довговіковими історичними умовами, довго спинюваним процесом виділення індивідуальності з-під виключної опіки нерухомих колективних норм. В західній Європі вільне й рухливе життя лицарства й міст вчасно навчило передових людей того часу снувати вільні роздуми про свою долю, виражати в дзвінкому співі свою радість з краси життя, з дарів природи й ідеальної любові, свій протест проти умовностей життя й неминучої смерті. В області східного християнства, до якої належала й Україна, процес уособлення людини в мистецтві дуже запізнився через історичні катастрофи, що довгими століттями аборсували всі її творчі сили, гальмували природний розвиток суспільства, через довше перетривування виключного примату релігійної догми, через повільний розвиток сфери світських соціальних ідеалів. Ліричне хвильовання, так щедро розсипане по сторінках загадкового "Слова о полку Ігоревім", не вийшло в свідомості інших творців нашої давньої літератури поза межі принараджності службової ролі.

Ренесансове самознайдення особистості, античний приклад щедрого жива змислів, завершеного шляхетною учотю порядкуючої душі, пробудили в безпосередньому сусідстві України такого визначного лірика, яким був Ян Кохановський. Прямо по українській землі ходили люди, що завдяки овідіївській та теокритівській школі по-новому заговорили про красу світу й принадність простої людини -- на жаль, тільки польською мовою. Наша ж тогочасна культура, що все ще не мала сили створити незалежні світські вогнища й визволитися від переваги релігійних авторитетів, не могла повністю сприйняти й дномислити центральної ідеї ренесансу -- віри в історичну роль вільної особистості, незалежного творчого подвигу. Тому й віршова творчість, що з'явилася як своєрідна духовна гімнастика у наших школах, була ще довго тільки віршами, а не поезією, була тільки оздобною формою повідомлення про зверхні факти, полем риторичного вславлення й святочної декламації, а не свідченням про органічні внутрішні порухи людини, про її неспокій, радість і тугу, любов і віру. Навіть найцікавіше явище тогочасної книжної поезії -- версифікаторські експерименти Івана Величковського -- залишається своєю незапозиченою частиною поза межами поетичних свідчень про людську душу.

Виразним свідком художнього безсиля цієї традиції довелося стати літераторові загадкової, але напевне дуже цікавої долі, ієромонахові КЛИМЕНТІЄВІ ЗИНОВ'ЄВУ, що жив і творив десь на зламі ХУІІ та ХУІІІ століть на Лівобережжі. Своєю злиденною долею й жагучим інтересом до пізнання й осмислення життя в поезії він нагадує проклятого поета французького середньовіччя Франсуа Війона, але різниця людського й художнього профілю обох поетів надто велика, щоб назвати їх природними братами. Климентій -- не розпалене

сумління своєї епохи, а пильний, але присліпуватий реєстратор довкільних фактів; його власне серце ніби мертвє до великої драми його епохи, в його віршах порядкує клишавий розум, прибитий до землі фальшивим схоластичним розумінням духовного як "ученого", ближчого до успадкованих книжних правд, ніж до хвилювань власної душі.

Але в тогочасній українській культурі не все було підпорядковано важкій руці старючої релігійної ідеології, не все було залежне від її негнучких засобів і шляхів поширення. Не знайшовши вступу в світ книги, душевний неспокій тогочасної людини виразив себе в творчості, що не мала високого соціального престижу, але формувала неменш сильно свідомість освічених мас. Це традиція популярної ліричної пісні, переважно анонімної (виняток становлять вірші з улюбленими тоді акrostихами), що дійшла до нас у ряді рукописних збірників і дрібних друків ХУІІ-ХУІІІ століття, здебільшого тільки випадково збережених. Перші свідчення про її існування маємо вже з початку ХУІІ століття; вже вони свідчать про значний художній рівень. Культура внутрішнього пережиття, перебрана разом з апаратом художніх форм з літературної поезії, поєднувалась у ній з животворною стихією щоденної розмовної мови. Авторами цих творів були переважно люди простих життєвих умов -- студенти, мандрівні дяки, дрібні священики, дівірські співаки, іноді й дрібні шляхтичі й козаки. Але вони виражали в цій творчості свій ідеальний внутрішній світ, формований духовною атмосферою ренесансу й барокко. Головні теми цієї творчості: любовна туга, муки неподіленого кохання, гіркість розлуки, почуття духовного сирітства, скарги на моральні й побутові кривди, страх від фізичного ув'ядання й неминучої смерті. Автори цих здебільшого анонімних пісень ще не мали відваги, потреби чи вміння виражати в них різко індивідуальні психічні зміsti чи навіть зовнішні ситуації. Вони не вчилися знаходити в мистецтві нове; тому слабкою сторінкою їхніх творів є схематичність пережиття, повторність зміstів і форм виразу, композиційна нестрункість і переобтяженість, пов'язана з передманням готових схем. Але найкращі досягнення цієї забutoї традиції може й перевищують творчість неодного з поетів XIX століття силою емоцій, багатством і добірністю образів, зрілістю віршової форми. Акцентуванням високих, несуєтивих переживань, спротивом проти засилля обставин, що сковують людську волю до щастя, виразно виявленою вірою в природну рівність людей у справах щастя й любові ця творчість сильно вплинула на формування духовних ідеалів пізнішого часу. Її витончене розуміння любові, замислення над проминальністю щастя, схильність до роздумів над призначенням, "дoleю" людини проники і в народну пісенну лірику, визначаючи один із напрямів її тогочасного розвитку. Ряд пісень цієї верстви був прямо сприйнятий народом; очистившись у зіткненні зі стилізаційними прийомами фольклору від лишніх умовних елементів, такі пісні стали перлинами народної лірики.

На подібній, анонімно-демократичній основі, на ґрунті подібних ідеалів терпимості й примирення з неспокійною дійсністю розгорнулася в ХУІІ-ХУІІІ століттях традиція популярного віршування на актуальні суспільні теми. Тут значне місце займають скарги на упадок віку, на воєнні спустошення, моральний розклад, супроти якого беззоронна навіть Божа воля. Сильно розвинулися такі вірші на суспільно-моральні теми особливо на Закарпатті.

Між 1757 та 1785 роком на Україні з'явився перший справжній лірик-літератор, ім'я й життева доля якого нам добре знайомі -- Григорій СКОВОРОДА. Його "Сад божественних пісней", складений з

тридцяти віршів-пісень різного формального характеру, завершує традицію лірики, спрямованої на основні питання людського буття. Об'єднуючим мотивом цієї лірики, що дає ніби полемічну відповідь барочному неспокоєві й болеві, є ідея внутрішньої свободи, що її можна здобути, унезалежнившись від низьких приманок світу, задовольнившись скромним і мудрим щастям чистого серця й світлого розуму. Велику роль у цьому визволенні грає природа -- учителька простоти й правдивості. Цю свою філософію Сковорода розгортає то в широких панорамних картинах, що потребували складних строфічних форм, то в дрібних настроєвих мініатюрах. Вірші Сковороди сильно впливали на свідомість наступних генерацій не лише своїми гуманістичними ідеалами, але й способом бачення дійсності; але штучність їхньої мови і неврівноваженість віршування, силабічного в своїй основі, не дозволили їм стати живим прикладом для формування поетичної традиції. Тому вони скоріше замикають попередню, ніж відкривають нову епоху.

* * *

Основоположником новочасної української лірики став на десятки років пізніше, коло 1819 року Іван КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Теми й мотиви деяких пісень, написаних ним для п'єси "Наталка Полтавка", перебрані з народних пісень і віршів Сковороди, але підняті навищий ступінь літературної майстерності економною композицією ліричної ситуації, вмілим використанням експресивних деталей, паралелізмів, повторів, інверсій, загальним умузикальненням вірша на базі більш догідної силаботонічної версифікації. Ліризм Котляревського -- плавний і безпосередній; в замкнутому колі типово сентиментальних поглядів і переживань -- туги за милим, віри в незнищимість загроженої внутрішньої любові, незалежності вибору серця від матеріальних благ, примирення з "сліпою", несправедливою долею, мрії про "життя в покої" -- появляються і динамічні образи природи (дерева, що гнуться під вітром, розбурхані хвилі), намічаючи шлях до романтичної стилізації почуття.

Талановитий почин Котляревського народився в час, коли в небагатій українській поезії ще міцно панувала ним же утверджена бурлескна течія, що зовсім заглушувала розкриття почуттів своїм гіперболічним потягом до змислово-доторкального. Перетривування цього стилю, що мав свої психічні основи в ситому хуторянсько-садибному побуті, певний час гальмувало емансидацію літературної лірики, для якої існували в попередній традиції такі багаті основи. Те, що мало формально характер лірики в рамках бурлескного стилю (гумористичні похвальні оди), по суті суперечило внутрішньому принципу ліричності, бо не виражало світ істотних внутрішніх зворушень. Виняток становлять хіба сильно націоналізовані переспіви Горацієвих од, створені Петром ГУЛАКОМ-АРТЕМОВСЬКИМ, особливо перша ода "До Пархома" (1827), де за близьким роєм приземних змислових образів скривається глибока правда про короткотривалість і примарність усіх земних благ, про потребу поміркованості й примирення з долею. Вплив бурлескної пристрасті до зверхньої колоритності, до нагромаджування соковитих змислових образів відчутний ще в відомому романці Степана ПИСАРЕВСЬКОГО "Де ти бродиш, моя доле", створеному до 1827 року; статичний перелік побутових характеристик схрещується тут на кінці вірша несподівано з романтичними образами природи, з сміливою інтимізацією космічних образів. В іншому романці Писаревського -- "За Немань іду" вже

переважає романтична обстановка: любовне прощання поставлене в контекст воєнної пригоди, досить простодушним способом введено в текст мотиви зловіщих ознак і фатального передчуття.

Цими тематично і формально неширокими досягненнями замикається баланс української літературної лірики до початку тридцятих років, коли в нашій літературі з'явилася течія, що грунтовно змінила обличчя української поезії -- романтизм. З погляду тем і художніх засобів доромантична лірика була ніби продовженням і вдосконаленням анонімної лірики ХVII-початку XIX століття, збагаченої досвідом російського літературного романсу й української народної пісні. В ній переважали зверхні чуттєві кульмінації, визнані вже попередніми століттями за типові -- прощання, туга за неприсутнім милим, жаль на неприхильну долю, -- все подане здебільшого від неосообщистих ліричних суб'єктів. Це була лірика формально суб'єктивна, але фактично насичена об'єктивними поглядами і чуттєвими настановами. Після Сковороди у ній зовсім не було філософської чи суспільно-критичної оди та медитації, описових віршів про природу, елегій, анакреонтики, тобто як творів з перевагою інтелектуально-риторичного елементу, так і тих, що засновувались на естетичній грі. Не було в ній всього того, що становило в ті часи головний зміст поезії в народів з повноцінно розвинutoю літературою.

Романтизм, що з'явився в нашій літературі коло 1830 року як вираз настрою та ідеалів нової генерації, вихованої не в бурсах і дворянських садибах, а в університетах, з'язаної з міським побутом і світовою культурою, поставив зараз на початку питання про естетичну повноцінність українського слова. Появилася неодна спроба поширити вузько замкнуте коли жанрів і тем. Такі спроби робилися і на полі лірики. Але ж їх повному здійсненню перешкодила мала інтенсивність літературного руху, недостача публікаційних можливостей, ерудованої критики, зрілого читацького середовища, всього, що може допомогти літературі наздогнати історичне запізнення. Теоретична ерудованість, усвідомлення перспективних мет літературного розвитку, ініціативність у публікації творів не завжди поєднувались з талантом і практичним умінням. Маємо на увазі зокрема поетичну діяльність Миколи КОСТОМАРОВА, в якій він пішов на дуже сумнівний шлях опрацювання "високих" тем засобами, позиченими з народних пісень. Країнських результатів він домігся аж у шістдесятих роках ("Співець Митуса").

Центральною постаттю дошевченківської романтичної лірики в східній Україні зараз вважаємо Левка БОРОВИКОВСЬКОГО, поета з сумною долею: за життя побачила світ тільки менша й менш важлива частина його творів, ряд віршів взагалі втрачений. Своїми перекладами й переспівами з Пушкіна й Міцкевича цей поет зламав при кінці двадцятих років закорінений погляд про нездібність української мови "передати почуття ніжні, благородні, піднесені". Вся дальша творчість Боровиковського, після близьку і спроби створити високий класичний стиль в ґрунтовно націоналізованому "Подражанії Горацію" -- образі щастя людини в гармонійному колобігу природи, є боротьбою за знайдення національних стилізових ознак романтичної лірики. Обдарований доброю культурою слова й естетичним смаком, Боровиковський був поетом абсолютно неосообщистим, відверненим від власного життя, вкладаючим усі творчі зусилля в естетичне формування текстів. Стильове обличчя цієї поезії він склав із своїх іншорідних стихій, що в його творчості майже не схрещувалися: з наслідувань народної пісні, передусім баладної, і з вдалих спроб перешепити на ґрунт української мови високу романтичну дикцію з

елементами темної мальовничості й трагічної чутливості. Основною струною його творчості є типово романтичні мотиви відчуженості (безрідності) та щасливої простоти "дітей природи". Такі твори, як "Волох", і особливо "Козак", треба вважати значним досягненням української романтичної поезії: розгорненням елементів мальовничого опису й внутрішньої рефлексії, екзотизацією й філософським осмисленням "буденних" об'єктів поета відривається від попередньої вузької традиції літературного романсу та наївної ліроепоки на фольклорних основах. Від уміння Боровиковського насичувати епічні сюжети ліричною атмосферою з використанням образів природи веде одна з ниток до ранньої поезії Шевченка. Значний також його вклад у розвиток українського силаботонічного вірша різних розмірів.

В зовсім іншому напрямку пішов Амвросій МЕТЛІНСЬКИЙ, поет не дуже талановитий, але без сумніву оригінальний своїм світоглядом і формальними пошуками. В Боровиковського романтичний смуток має відтінок стилізації, творчість Метлинського опановує екзистенційний пессімізм і резигнація. Вони йдуть від ментальності поета, але виражені майже виключно метафорою національного смутку", жалю над утраченою славою й добробутом козацької України, плачем над мертвотною порожнечею сучасності. Ці почуття виражаютъ себе часто поетичною фетишизацією матеріальних свідків славного часу. Скриваючи свою болісну індивідуальність за колективний суб'єкт, Метлинський не спирається, як його романтичні товариші, на народно-пісенну стилізацію й ритміку, чи на регулярний силаботонічний вірш. Він створює жанр ліричної медитації й вірша-опису скоріше на основі розмовної мови, часто міняючи віршовий розмір і пробуючи наслідувати нерегулярний тонічний вірш народних дум. Його "Старець" є першою спробою соціального портрету в українській ліриці.

З досі сказаного видно, що в східноукраїнській романтичній ліриці першого періоду, під впливом загального спрямування українського романтичного руху, рішуче переважали понадособисті стихії (фольклоризм, історизм) над самовиявом романтичної індивідуальності. Не з'явилася інтимна лірика, що виражала б прямо духовний світ свого творця. Досить простодушний любовний вірш Віктора ЗАБІЛИ "Соловей", стилізований під фольклор, є одиничним і тільки частковим винятком з цього стану.

Історична роль виповнити цю прогалину припала галичанину Маркіяну ШАШКЕВИЧЕВІ, що виступив на кілька років раніше, ніж Шевченко, і дуже скоро замовк. За своєю естетичною орієнтацією поезія Шашкевича подібна до творчості Боровиковського: в ній також стоять поряд себе впливи літературного романтизму (в цьому випадку польського й німецького) та сильне очарування народною піснею. Тільки ж Шашкевич кладе більший акцент на її новішу, суб'єктивну верству, презентовану передусім коломийкою. З цього джерела він виносить ряд повторних мотивів і образів (вітер-посланець, бажання літати соколом, спливання ріки), підбираючи іх відповідно до потреб романтичного колориту й підтримуючи типово фольклорними формами композиції (паралелізми, повтори, використання епічних сегментів та співзвучних образів природи). В цих назверх простих віршах Шашкевич виразно видвигає певні елементи свого внутрішнього світу -- емоціональну чутливість та беззахисність, дану абсолютною залежністю від джерел і предметів особистої любові. Ці пережиття мають, щоправда, ще досить неособистий вираз. Шашкевичеві вірші літературно-рефлексійного типу -- медитації про людську долю, аналізи станів обездоленої й самітної душі, малюнки

темної романтичної природи -- засновані на протилежному принципі: широкі силабічні розміри дозволяють розгорнати думку в широких градаціях та періодах. Шашкевич уперше в дошевченківській поезії заговорив про драму власної душі, вперше намагався виразити поетичним словом власну індивідуальність, що пробувала заперечити невілічиме житейське горе м'якістю серця й пориваннями в мрії, в "мисль піднебесну".

З галицьких сучасників Шашкевича певний творчий розмах виявив Микола УСТИЯНОВИЧ, поет енергійних, густих мазків, багатої, трохи риторичної описовості. Проти Шашкевичевих "недоокреслень", проти наївної простоти й певної розплівчастості більшості романтиків Устиянович писав міцно компоновану, образно багату лірику природи та характеристичних портретів, поступово відходячи з позиції романтизму до ідеалів бідермеєра, світогляду добровільного примирення з життям і підкорення закону.

Сорокові роки видвигнули в східній Україні нову групу романтичних поетів. Епізодичний гість на полі української лірики Євген ГРЕБІНКА, що жив у Петербурзі, створив декілька вдалих віршів, що нав'язують до традиції старого романсу з його міркуваннями про долю та мотивом благородного зренчення. Але, наприклад, у "Човні" традиційний алгорічний мотив, що йде в українській поезії ще з ХVІІ століття, переоцінюється в дусі романтичного героїчного розпачу й обставляється багатою романтичною сценарією.

Також у творчості інших поетів того часу (крім Я. Щоголєва, про якого буде мова далі) зовсім зникають програмно-ідеологічні настанови харківських романтиків тридцятих років, що виражали себе в поезії перевагою неособистого фольклоризму і історизму. Другорядні поети цього десятиліття, що працювали на Україні -- Віктор ЗАБІЛА, Олександр АФАНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ та Михайло ПЕТРЕНКО -- пишуть майже виключно інтимну лірику, що охоплює нешироке коло переживань. Її центральні мотиви: серце, що не зазнало любовних радощів (Забіла), погані жарти долі, проти яких немає оборони (Афанасьев-Чужбинський), незадоволення світом, потяг до безконечності (Петренко). Лірику Забіли, а почасти й Афанасьева, характеризує малозмістовність і екстенсивність почуття, нескладність форми, спертої на фольклорні зразки; в перебільшенні увазі Забіли до зовнішності переживають навіть бурлескні традиції. Найцікавіший Петренко, що в своїх романськах, елегіях та ліричних медитаціях оминав народно-пісенну стилістику, даючи добре спроби індивідуалізованого опису природи та душевних станів.

* * *

Праця для культури, що тільки обосновувала своє право на існування й шукала для цього аргументів у показі історично-етнографічної самобутності, наклада на розвиток дошевченківської лірики негативний відбиток. Її творці, спираючись передусім на багатий естетичний досвід народної мови, досягли значної культури стильового вияву, розвинули образну систему, яка діяла в українській поезії ще цілі десятиліття, виробили основи української версифікації як на фольклорній (коломийка, деякі архаїчні форми), так і на літературній (силаботонічний вірш) основі, пробували навіть оволодіти деякими канонічними формами європейського вірша (сонет, сестина). Але з другого боку дошевченківську поезію характеризує, в порівнянні з поезією сусідніх, історично щасливіших народів, певна вузькість горизонтів поетичної думки, що відбилася, зрозуміло, і в широті форм

стилізації. Слабо виявлені в українській романтичній ліриці до Шевченка аналіз почуттів, проникання в підсвідоме, туга за безконечним, інтерес до екзотики й уявного. Любов показана тільки у вибраних кульмінаціях, у моментах зовнішньої загрози; майже не розкрита справжня внутрішня драма любові, не розгорнута її мотивація, не виражені пристрасть і зрілий подив до жіночої краси. Ліриці більшості дошевченківських романтиків бракує індивідуалізації пережиття, повного розкриття драматичного і шукаючого в людині.

В такій обстановці в українську поезію вступає на кінці тридцятих років ШЕВЧЕНКО. Його творчі початки, навіяні настроями непереборної туги за рідним краєм, важкого душевного сирітства, мають усі риси геніального самоуцтва, спонтанної творчості, що трактує досвід попередників не як приклад і предмет наслідування, а як повністю абсорбовану, але й не визначальну частину власної свідомості. Спонтанність Шевченкових початків, їх походження з духовної конечності, виявили себе і в тому, що він не ставив собі питання про співзалежність поетичних жанрів і родів, про "чистоту" свого стилю. В його ранніх поемах, баладах, романськах та своєрідно знижених одах епічний та ліричний струмені зливаються в єдиний вираз елементарного пережиття. В ранній творчості Шевченка не можна не замітити впливів поетики, виробленої його попередниками на основі фольклорних, барочних та інтернаціонально-романтических традицій (згадаймо символіку човна, вітру, моря, голубів, оспівання серця та благородних сліз). Його романси петербурзького періоду навіть тематично пов'язані з попередньою традицією. Але його зразу відділяє від попередників, за винятком хіба Шашкевича, абсолютно відкрита форма поетичного висловлення, оте безперервне струмування думки, що уникає константно окресленої форми (замкнутих строф) і замкнутого канону "високих" образних засобів, і тому залюби звертається до т.зв. коломийкового розміру, відкриваючи в ньому логічні границі строф, і, всупереч тогочасній виключній перевазі пісенної стилізації, до щоденної розмовної мови, злагаченої за потребою співзвучними елементами літературного словника й фразеології.

В першій фазі Шевченкового творчого розвитку, до 1842 року, лірика ще слабо виділяється в контексті цієї синкретичної, природної поетичності; інтерес до об'єктивної теми -- історичної, морально-побутової чи побутово-фантастичної ще відсуває на другий план пряме свідчення про особисте, хоч вони вже пробиваються зі стихійною силою в медитації "Думи мої", в ліричних відступах більших епічних творів, у дрібних віршах-присвятах. 1843 рік, перше повернення на Україну, приносить великий злам. Романтичні мотиви розладу з дійсністю, самітності, туги за порозумінням схрещуються нараз у фокусі ідейного прозріння. Вспіл за вогнистими політичними віршами - інвективами появляється, все ще тільки принагідно, інтимна лірична медитація, визволена від умовностей попереднього періоду, від сентиментальної заплаканості й суцільного сердечного болю, появляється пристрасне й неповторне пережиття ліричної хвилини, завершене гострими пунтами. В "Давидових псальмах" народжуються перші зразки громадсько-мислительської лірики загальнолюдськогозвучання.

Але великим, глибоко своєрідним ліриком Шевченко став аж у роки заслання. Ліричний вірш виступив тоді на перше місце в його творчій практиці, став засобом щоденної сповіді про власне внутрішнє життя, про велику драму одиночості, туги за рідним краєм, боротьби проти пониження людської гідності, ненависті до спричинників особистого й соціального лиха. Нарешті появляється в Шевченка поезія виключно осмисленої хвилини, внутрішнього самоаналізу, поезія критичних суджень про власну душу, добу й призначення людини. Другу вітку тогочасної лірики творять стилізації чуттєвих драм народних героїв, переважно жіночих, у яких способом самосвідчення, на рівні найвищого поетичного мистецтва відбито красу українського психічного типу. Ключем, що вперше відкрив таким способом цей світ у літературній поезії, було геніальне використання найцінніших формальних засобів української народної пісні.

Лірика останніх років має знову інший характер. З одного боку вона далі поглибує документальну вірність пережиття хвилини аж до певної вривчастості та незакінченості, з другого боку, зокрема в біблійних парафразах, піднімається до висоти вогнистого пафосу, якого до того часу не знала українська поезія.

Шевченко сам по собі став епохою в розвитку української лірики, даючи в ній глибокі свідчення про людину, засновані на власному трагічному досвіді й винятковому дарі співчуття й співпереживання, самознайдення в колективному. Високі етичні вартості його лірики -- туга за гармонійним і ласкавим щастям, за "земним раєм", що в нього вірив ще Сковорода, категоричне засудження всіх форм насилия над людиною й обмеження її свободи. Великі також й формальні досягнення: вільне оперування ритмічними засобами, насичення вірша елементами спонтанної евфонічності, відвага й самостійність у композиції поетичної думки, в поєднуванні елементів романтичного та реалістичного стилю, в використанні засобів різних мовних стихій. Шевченкова форма була таким вірним виразом його неповторної психіки, що не могла стати зразком для наслідування, а тільки поштовхом та вільною інспірацією. Але сталося трохи інакше.

* * *

При кінці п'ятдесятих років східноукраїнська література вступила в нову ідеологічну обстановку. Сформувалася ідеологія просвітительства, культури, орієнтованої на службу народним масам. В поезії посилились суспільно-критичні, але також повчально-декларативні настанови; вимога доступності й суспільної корисності твору знову обмежила недавно пробуджений інтерес поетів до особистих мотивів і висунула на видне місце поетичну публіцистику, завіршування відомих моральних і суспільно-політичних істин в риторично-декламаторському ключі. Нарікання на соціальний і національний утиск та безправність, заяві про готовість терпіти за народ, вирази віри в його краще майбутнє опанували свідомість багатьох поетів, також талановитих, таких, як П. Куліш, О. Кониський чи Б. Грінченко. Поетичні ідеї та образи, знайдені на початку шістдесятих років, перетривували в нашій поезії аж до кінця століття; досить порівняти "Заспів" П. Куліша з "Досвітніми вогнями" Лесі Українки.

Небезпекою цієї поезії, що мала служити народу, позбавленому інших засобів ідейного усвідомлення, була її резонність, апріорна даність її змістів, що замикала поетам дорогу до відкривання нового й спрямовувала їх на шлях пустопорожньої риторики. Негативну роль відограла в ті часи також сліпа пошана до Шевченкової спадщини, спроможна використати з її ідейної та художньої багатогранності тільки елементи козакофільської романтики й суспільної дидактики. Ця спадщина далі примітизувалась поверховим наслідуванням Шевченкового спонтанного виразу, що під перами епігонів перетворювався в пусту псевдонародну балакучість. Від дочасного впливу цього небезпечного культу не врятувалися навіть такі самобутні поети, як П. Куліш та Ю. Федъкович. І тільки те, що залишилось поза сферою цих невірно використаних джерел, внесло істотний вклад у розвиток нашої лірики.

Аж до вісімдесятих років дозвучує в українській поезії романтизм, скрещуючись з усе сильнішою перевагою реалістичної стихії. На другий план віходить поезія безрадного серця, нерозгаданої особистості долі: тепер уже розкриваються її соціальні причини. Щораз частіше появляються об'єктивні, неприкрашені образки народного побуту, ліричні портрети простого героя. Але перетриває в новому, типізованому оформленні національно-козацька романтика: бездольний козак, що блукає по світі, стає центральним героєм поетів, згуртованих навколо журналу "Основа". В зрілішій формі елегійного потягу до краси, закоріненої в минулому, романтичний світогляд впливає на творчість ряду кращих поетів того часу.

Чисто романтичним ліриком є Леонід ГЛІБОВ, м'який елегіст утраченого, трохи неконкретного щастя, добрий стилізатор народних ліроепічних мотивів.

В течії романтизму плине також буковинський народний поет Юрій ФЕДЬКОВИЧ, талант дуже значний, але даремно розтрачений. Це поет магістральної теми -- співчуття з болем людського серця, протесту проти обмеження свободи, проти знищення природних основ людського життя. Найбільший вклад в українську поезію Федъкович вносить уже своїми першими віршами на тему жовнярського горя й смерті. Даючи або лаконічні малюнки хвилини, або широко розгорнені настроєві панорами, поет кладе головний акцент на розкриття внутрішніх станів, не вдаючись у психологічну аналітичність і розкриваючи людську душу стислим зверхнім описом і музикальністю фрази. Ці психофізичні портрети стоять у смислі показу народної ментальності на рівні Шевченкової "жіночої лірики", хоч автор працює засобами звичайної розповіді про третю особу. В пізнішому розвитку Федъковича, що завжди оминав сферу еротики, виразив своє прагнення до ідеалу стремлінням до уявної, фантастичної краси й експресивно-абревіатурного стилю. З тонким відчуттям міри використано в ліриці Федъковича ментальні, образні й ритмічні риси фольклору; вірш "У Вероні" показує, як органічно вони взаємопроникаються з елементами високої літературної стилізації.

Великі внутрішні суперечності, що роздирали душу Федъковича, залишилися здебільшого поза горизонтами його поезії. Інший визначний лірик 50-60-х років, подолянин Степан РУДАНСЬКИЙ, жертва інших життєвих ускладнень, був його протилежністю. Вірші

плинули йому легко з-під пера, ніби зовсім невідомий був йому опір форми, але поет не зумів вповні розгорнути свій дар. Без труднощів приєднував свій голос до різних поетичних течій епохи. Почавши з любовних романськів, що стоять на півдорозі між типізованістю й інтимним самовиявом, але досі зачаровують нас прозорою й музикальною формою, Руданський скоро піддався впливу суспільно-критичних ідей свого часу, вперше після принаїдного Шевченкового натяку іронічно переоцінюючи любовну тему й створюючи натуралістичні образки зліденного побуту різночинців. Завершеннем його лірики стали програмно-алегоричні вірші, що міцною, прозорою формою виражають ідеал моральної незалежності й стійкості, любові до праці, віри в перемогу добра. Використавши виразні образи патріархального селянського побуту, Руданський оминув у цій поезії небезпеку голого дидактизму й надав своїм віршам потрібної емоціональної виразності. Писав найчастіше прозорим трохеичним віршем.

Романтик Руданський доглянув життєві тіні в побуті тих нових суспільних середовищ, для яких покинув своє улюблене село. В деяких інших поетів того часу розвіяння романтично-ідеалістичних уявлень про життя переноситься на селянський побут. Характерними з цього погляду є вірш Василя КУЛИКА "Захожий косар" та Василя МОВИ (Лиманського) -- "На степи".

Розвінчання уявлень про селянську ідилію є основним змістом формально простої і чистої лірики Івана МАНЖУРИ, автора цінних пейзажних віршів та суспільно-побутових портретів. Краса світу тут протиставляється горю людини; без усяких прикрас, на рівні свідомості простих героїв оспівуються трагедії наймітства, сирітства, заробітчанства, іноді думка поета з прихованим жалем звертається до спогадів про менш важке минуле.

Ще вимовнішого свідка "переміни віку" українська поезія знайшла в творчості довговічного й дуже плодовитого поета сорокових-дев'яностих років Якова ЩОГОЛЕВА. В своїх початках, обірваних жорстокою критикою Белінського, Щоголів єдиний, поряд з Шевченком, продовжив традицію козакофільської романтики. Романтиком, незалежним від ідейних пошуків і поглядів наступних десятиліть, він залишився і в час найбільшої активності, в сімдесятіх-вісімдесятіх роках. Всупереч гарячковій ідеологічності сучасників був поетом-збирачем вражень, ювеліром життя, що спокійно приглядається до різних явищ, оцінює їх з погляду краси, розглядає з точністю ботаніка й передає спокійними, розлогими образами. Щоголів ідеалізує старовину й відкидає побутові нововведення, нові моральні норми. Він дивиться на все з позиції здержаного й трохи скептичного гуманіста, що всупереч розчаруванням вірить у спроможність людини зберегти себе вірою в дійсність "вічних правд". Його поезія, зовсім чужа для більшості сучасників, абсолютно незалежна від фольклорного примітиву (хоч є в Щоголєва і стилізації під фольклор) -- цінна своїм зрілим аналітизмом, вдумливою працею зі словом, але трохи холодна, позбавлена виразних сімислових акцентів.

По лінії остаточного визволення від етнографізму, засвоєння найвищих реєстрів літературної стилізації, внесення нових інтелектуальних змістів пішли й інші видатніші поети сімдесятих-

вісімдесятіх років. Найзамітніший з них у східній Україні -- Михайло СТАРИЦЬКИЙ. В його кріпкій, життєрадісній індивідуальноті поєдналася програмно-суспільнницька тема, розгорнена не без декламаторства, з виразними побутово-критичними образками й патетичною еротикою. Гуманність Старицького безконфліктно охопила елементи високої ідейності й зрілого епікурейства, любові до смислового багатства й дарів життя. Його ідеал "повної людини" не обходиться без естетичної чуткості й подиву до краси, межі якої, щоправда, досить традиційні. Його стиль характеризує розлога описовість, вичерпність, експлікативність, у ньому немає місця для чуттєвих півтонів, психічних тайн та недомовленень. Дуже значний його вклад у поширювання засобів поетичної мови; при більшому поширенні й популярності його поезії ця праця мала значно глибший вплив на дальший розвиток, ніж подібні зусилля Щоголєва.

Другим номінальним володарем тогочасного поетичного Олімпу був Пантелеїмон КУЛІШ, що почав писати лірику в шістдесятіх роках. Для нього, що вийшов із романтизму і був до кінця життя романтиком-індивідуалістом, лірика була передусім трибуною ідей, які він міняв неоднократно. Повчально-риторична поза, сухе моралізаторство обезцінюють більшість його ліричного доробку, нарушеного спочатку ще просвітельською примітивізацією форми. Крім повторних розробок теми ролі поета тривале значення зберігають його пізні вірші, в яких він добірними образами оспівав красу української природи.

Естетизм та інтелектуальності, навіть тяжіння до філософської теми, характеризують іншого поета, що виступив у середині сімдесятих років -- Володимира САМІЙЛЕНКА. Вмінням легко й прозоро віршувати, хитанням між різними колами тем, суспільно-патріотичним нахилом він нагадує Руданського. Але його лірика значно менш особиста й тепла, зате більш ерудована завдяки впливам європейської поезії, з якої Самійленко залишки запозичує складні, в українській поезії до того часу невживані строфічні форми (канцони, октави, олександрини). Оминаючи сферу інтимної та соціально-побутової лірики, він скеровує свою увагу на вічні теми цілі життя, призначення людини, споглядаючи їх з подвійних позицій скептика й епікурейця й розмовляючи про них логічним, образно строгим словом.

Інший дуже продуктивний поет переходової генерації -- Микола ЧЕРНЯВСЬКИЙ нагадує своїм оптимізмом і щедрим сприйняттям смислової дійсності М. Старицького, але його ідейний спектр пересунений у бік естетизму. Багатим описовим словом, спокійним, класичним віршем він з рівною увагою пише про природу, минуле, кохання, любов до батьківщини. Новаторським внеском є його вірші про Донбас і шахтарську працю; але більш енергійно, намагаючись уникнути в переживання робітника, виразив цю тему в своїх ранніх віршах Спиридон ЧЕРКАСЕНКО.

Ідейно активніше крило східноукраїнської лірики представляють у той час Борис ГРІНЧЕНКО та Павло ГРАБОВСЬКИЙ, перший -- народний демократ і просвітянець, другий -- марксист. В художньому трактуванні мотивів соціального горя, моральної стійкості, волі до боротьби Грабовський -- більш особистий, але й сильніше зв'язаний з традиційною народницькою стилізацією. Поетично найціннішими є ліричні свідчення Грабовського про особисте горе в'язня й засланця,

що терпить муки, але не схиляється перед злом. Грінченко спрямовує свої зусилля на показ вольової, геройчної індивідуальності, що є узагальненим образом справжньої людини.

* * *

В той час на полі української поезії вже досить довго працював автор, що походив із області, яка від часів Федьковича не видала значнішого поетичного таланту -- західний українець Іван ФРАНКО. Його широко розгалужена поетична творчість є синтезом ідейних вартостей епохи, що видвигнула на свій прапор віру в силу розуму й економічного прогресу. Свій виступ у половині сімдесятих років характеризував пізніше сам Франко як "першу спробу реальної, на живих фактах опертої поезії". На першому місці в нього завжди, але зокрема в ранньому періоді творчості, стояв прямий зміст, свідчення про важливу правду життя, свідчення категоричне й смислово однозначне. Але завдяки ненаситній цікавості до всього людського, великій спостережливості, сильному аналітичному інтелектові, пов'язаному з виразним образним мисленням, Франкова лірика охоплює не тільки широкі змістові горизонти життя, але й ті специфічні багатства, які дарує людині поезія. Всіми своїми засобами вона виражає повноту життя й внутрішнє багатство людини.

Скорі відштовхнувшись від історизуючих романтичних традицій, що панували в час його виступу в галицькій літературі, заперечивши традицію інертного фольклоризму й багатомовної риторики, Франко з повною свідомістю новості свого почину виробив для своєї лірики енергійну, прозору, економну дикцію. Замиливання до створювання циклів документує його погляд на поезію як на цілеспрямоване опановування ширших комплексів життя, його систематичне вивчення засобами поезії. Перша збірка Франка "З вершин і низин", найвидатніша й найвпливовіша після Шевченкового "Кобзаря", саме й складена з такої мозаїки частин, що з різних точок розкривають правду епохи й моральне обличчя письменника: з віршів про природу, явища якої служать поясненням того, що діється в людині; з сумних нічних настроїв і співів революційного ентузіазму; з вславлення пісні й творчої праці; з образків любові, знищеної лихими обставинами; з суворих свідчень про побут у тюрмі та справжнє життя галицького села. В збірці ніби зведено докути всі сили, що наперекір смуткові формували оптимістичну свідомість поета; його захоплена віра в живучість і моральну силу людини сприймається читачем сильніше, ніж абстрактність програмного змісту деяких віршів.

Другий етап ліричної творчості Франка пов'язаний з виникненням "ліричної драми" "Зів'яле листя" (1886-96). В ній поет ніби зовсім забуває про колективістичний пафос попередньої творчості, вглиблюючись болючим самоаналізом у драму катастрофічного кохання, показану без плоскої естетизації, у своїй психологічній наготі й жорстокій залежності від обставин. Безжалісне анатомізування власного горя дало самому поетові підставу твердити, що від часів Шевченка ці вірші -- найсуб'єктивніші і водночас найбільш об'єктивні. Дуже замітна багатогранна форма "Зів'ялого листя" з вдалим застосуванням прозаїзуючого верлібру та фольклорно-пісенних стилізацій.

Три пізніші збірки Франка, створені вже в час його часткового відходу від ідеалів молодості, висувають на перший план рефлектовано-мисливське обличчя вченого, що тверезо і з надихом мудрої резигнації оцінює житейські бурі та втихомирює їх дружбою з книгами й вічними вартостями рідної і світової культури. Вірші цих збірок виражают переборення життєвих смутків зрілим примиренням, спокійною вірою в порядкуючу силу вічних моральних законів. Значне місце займають в останній збірці історіософські вірші. Міняється й маніра письма: вповільнюється плин думки, загущується семантика.

Протягом тридцяти років Франко сильно вплиував на розвиток української поезії широтою своїх зацікавлень, напруженістю й функціональністю мислення, стремління виразити в своїй творчості обличчя ідейно живучої, невинно шукаючої людини свого часу. Хоч свідомій праці над формою він приділяв невелику увагу, його вклад у засвоєння віршових, зокрема строфічних форм, у вироблення прозорого й динамічного ліричного стилю винятковий, в багатьох аспектах більший, ніж досягнення орієнтованих на форму представників молодшої, модерністичної генерації.

На десять років пізніше в українську лірику вступила Лариса Косач, відома під псевдонімом ЛЕСЯ УКРАЇНКА. Її генерація, що значно поширила ряди свідомої української інтелігенції, заперечила "громадську тугу" попередників як вияв дефетизму та інерції. Вийшовши з багатопланової поезії народницького складу, в якій любов до України, співчуття знедоленим, подив для краси природи виражали себе в пасивно-спогляданальному ключі, вже в вірші "Contra spem spero" поетеса вдарила в зовсім нові струни бойового заклику. Протягом наступного десятиріччя, і зокрема в циклі "Невільничі пісні", завершився в її творчості істотний злам. Мотиви безрадної туги за щастям -- особистим і загальним -- переросли у вогнисте обвинувачення й заперечення "часів глухонімих". Дисонанс між бажанням і спроможністю вилився в екстатичну віру в подвиг, в осягальності неможливого, в оспіування безграницій мужності й пожертви, в жадобу виключних чуттєвих знайдень і виключних вчинків.

Раціоналістична поезія Франка -- багатопланова, вичерпна, орієнтована на оцінку всієї складності життя, всієї суми явищ. В Лесі Українки увага гостро спрямована на область психічного й морального, на крайні стани душі, на оспіування рішень, а не зверхніх подій чи об'єктивних правд. Відповідно до того її поетика концентрується навколо меншої кількості семантичних домінант; визначне місце в ній займає атмосфера ночі й виключні символи вогню, іскор, полум'я, крові, палаючого серця, безслізного плачу, образи з воєнної лексики. Природа перестає тут бути предметом розлогого, спокійного опису; її вибрані образи дискретно підмальовують психічну ситуацію. Взагалі все в цій поезії по-жіночому етеричне і водночас розпалене вогнем десператської мужності. Все тут стає виразом категоричної душі, що прагне знайти своє щастя не в приємних позитивних ідеалах, а в високому горінні почуття й волі. Спрямування цієї поезії не на предметність, а на якість відбувається у великому значенні епітетів; тонка драматургія почуття -- в складних строфах та багатій музикальності мови.

* * *

В дев'яностих роках минулого століття в українській поезії з'явилася нова течія, що виступила з більш чи менш виразним запереченням ідеалу службової поезії, переваги громадських ідей, "горожанських котурнів" від імені нового мистецтва, що виражатиме передусім людську індивідуальність. Прямування до об'єктивної правди вона хотіла замінити жадобою краси. Проти принципу реєстрування фактів поставила суб'єктивне емоціональне начало, проти риторизму й публіцистичності, які справді шкодили літературній творчості в час переваги народницьких ідей -- індивідуально стилізований образ особистих вражень і переживань. Вона прокламувала мандрівку в заборонені для поезії сфері, узаконення тем, що до того часу сприймалися як низькі. На місце логічного порядку вона поставила інтуїцію й безпосереднє очарування змислів, що мало виразити себе збагаченням музикального фактора в стилі.

Перші провісники цієї переоцінки ще не вбачали в своїй творчості повного розриву з дотогочасною традицією. У них ніби самі від себе з'явилися настрої й мотиви, що їх вважають звичайно прикметою декадансу. Агатангел КРИМСЬКИЙ, поет стилістично досить безрадний і консервативний, звернувся до екзотичної теми, даючи імпресіоністичні малюнки східної природи й побуту. Опанований думкою про розлад між моральним ідеалом і справжнім обличчям сучасної людини він у свою лірику прийом прискіпливої реєстрації душевних поруків, розкривання дрібних признаків душевної патології, самобичування "нечестивим коханням". Приречений на передчасну смерть Олександр КОЗЛОВСЬКИЙ кидав їдкі визови й обвинувачення плиткій, недобрій дійсності, іронічно й ненависно поглянув в обличчя смерті. Осип МАКОВЕЙ вже від кінця вісімдесятих років снував роздуми про нетривалість щастя, про всемогутність смерті й недосконалість життя, виражав новим, енергійним почерком радість з елементарної енергії, що керує всупереч усім смуткам життя людини; з новою, несентиментальною, майже жорстокою відкритістю й критичністю поглянув на побут села.

Швидко по них з'явився і некоронований голова модерністичного напрямку в особі Миколи ВОРОНОГО. Це був рухливий літературний діяч, що легко сприйняв чужоземні зразки нової поезії і в досить спрощеному вигляді почав перешеплювати їх на український ґрунт, покликувшись на потребу європеїзації української поезії. Не будучи цілісною й глибокою натурою, він брався за різні теми -- куртуазійно стилізоване кохання, трагіку людини, спалюваної на жертвовнику почуттів і жадань, життя сучасного міста -- прямуючи завжди в світ прекрасних ілюзій, сповідаючи свої напівдійсні ліричні події серпанком вишуканої краси. Деякі вірші Вороного віддають всупереч його намірам порожнім пафосом і екзальтованістю, його прогульки в світ абстракцій не дуже переконують. Але ця філігранна, трохи холодна й неособиста поезія має свою приманливість, найбільше завдяки легкому, музикальному віршеві й великій винахідливості строфічної побудови.

Якщо Вороний захоплений бажанням створювати ерудовану, конструктивну поезію, в якій почуття диригуються з балетною

точністю, то інший найвидатніший східноукраїнський пресимволіст Олександр ОЛЕСЬ є типом спонтанного лірика, що завдачує свій голос не культурним впливам, а власному природному хистові. Він -- поет безпосередньої, стихійної радості, інколи переплетеної смутком, екстатичний звеличник існування, що вивершується сліпучим даром любові. Кохання для Олеся -- головна сила життя, виражена вже в біологічному розквіті природи. Ціле людське життя в його обіймах, в очаруванні його красою перетворюється в єдиний мент, який треба вичерпати до кінця. Еротика Олеся, заснована на такому віровизнанні, має зовсім неіндивідуальний характер, її здебільшого рослинним символам та алегоріям властива якась теплична замкнутість; екзальтоване захоплення красою перекриває поетові шляхи до психологічних та ідейних знайдень. Це добре виявляється в його трохи плакатному, хоч дуже широму захопленні революцією, яка сприймається передусім як великий, братолюбний чуттєвий вибух. Але настроєві і образності Олеся не бракує цілісності і емоціональної виразності, віршеві -- природної мелодичності, його фантасмагорії щасливого світу -- певного природного чару. Пізніші вірші Олеся проникнуті зовсім іншим настроєм болючого самоаналізу.

Іншими, менш виразними шляхами пішли галицькі модерністи, що згуртувалися 1906 року в групу "Молода муз". Їх пов'язує, по суті, тільки мотив незадоволення дійсністю, туги за ідеалом, віри в животворну силу краси. Василь ПАЧОВСЬКИЙ створює еротику будуарну, оздобленою близкуючою біжутерією вишуканих слів та хистких, перемінливих ритмів. Окремі вірші Сидора ТВЕРДОХЛІБА цікаві своєю сугестивною музикальністю й спробами виразити власне розуміння життя й людини. Богдан ЛЕПКИЙ утримує в своїй ліриці традиційний суспільний інстинкт, виражаючи його в символічно загострених образках селянської недолі; з другого боку, в його ліриці панує віра у всюдиприсутність поезії й краси. В інтелектуальних віршах Степана ЧАРНЕЦЬКОГО чергаються мотиви приреченості з сатиричною переоцінкою суспільних та еротичних святощів.

Найбільш виразний із молодомузів -- Петро КАРМАНСЬКИЙ, лірик крайнього пессімізму, автоіронії та резигнації, за власним визначенням -- сліпець, що пізнає світ як поле блукань та даремного болю. Його дійсність безлюдна, її не заселяє повернена любов чи інша життєва мета, єдиним світлим променем є в ній мрія про далеку країну сонця -- Італію. Але й її заселюють тільки сумні рослини. Сила цієї поезії -- в її правдивості, в іноді виявленому соціальному співчутті, слабість -- у монотонії авторового соліпсизму.

Коло 1905 року з'явилася, передусім на сході, друга хвиля модерністів, для яких характерна більша окресленість поетичного світогляду. Заперечуваний багатьма сучасниками Микола ФІЛЯНСЬКИЙ віддав своє серце самітничим роздумам та неясним інтимним спогадам в обіймах маєстатично спокійної природи. Стан між сном і дійсністю є для нього містичною брамою до невідомого щастя, в його урочистому спокою розплівається біль за втраченим і жаль на суету життя. Музикально настроєне слово Філянського -- добірне, збагачене символічними підтекстами, але коло його поетичних переживань нешироке.

Більш виразний, "гасловий" тип символізму представляє в той час

галичанин Мелетій КІЧУРА, склонений над проблемою життя, боротьби людської волі з глухою детермінацією.

Іншу відповідь на це питання дає Грицько ЧУПРИНКА, перший представник української літературної богеми, поверхово-категоричний проповідник життя як нестримного руху, вільного поля вияву індивідуальної волі, відважного змагання з долею в ім'я вияву егоцентричного "я". В цій поезії значно більше поверхових емоцій, ніж справжнього вглиблення в проблему індивідуальності чи свідчень про складність власного внутрішнього світу. Цікавий у Чупринки дзвінкий, рухливий, хоч не дуже винахідливий вірш, чи спроби збагачувати свій словник прозаїзмами, абстрактними й складними словами.

Ціннішою треба вважати призабуту дореволюційну творчість першого українського футуриста Михайла СЕМЕНКА. В тодішньому українському літературному житті це було явище, яке мало хто міг зрозуміти й оцінити. Семенко зовсім по-новому заговорив про кохання, вставляючи його в обстановку прозаїчного будня, він став першим в українській літературі поетом міста. Він любив словесну епатацію, шокування словниковими знахідками, гострі зудари між словами різних лексичних площ. Себе самого переживав у десятках перевтілень, у мріях про виняткові ситуації, що розкрили б до кінця "днів сліпучість і безмірну загадковість" і наситили б його безпосередню, по-хlop'ячому агресивну спрагу до нового.

В останні дореволюційні роки сильніші позиції здобуває в українській ліриці символізм. Центральне місце займає тут дуже культурна поезія Володимира КОБИЛЯНСЬКОГО, проникнута шляхетною меланхолією, органічно музична, багата різними строфічними формами та вмілим використанням ритмічних можливостей, найчастіше зглиблююча атмосфера завмирання природи, повна примирливої любові до краси й проминальності життя.

Вже під час революції в Києві сформувалася група символістів, що далі розвинула мислення і поетичну техніку цього напряму.

Буковинець Дмитро ЗАГУЛ заглибився в шукання сенсу буття. Його світогляд -- фаталістичний. Життя він стилізує як блукання, земне щастя для нього тільки "полохлива тінь", метою свідомої людини має бути переборення фатального зв'язку з землею, визволення в потусторонній світ, у царство нірвани, мрії, видющого споглядання. Боротьба за цей ідеал є для Загула метою тисячолітніх змагань людства.

Менший емоціональний набій та змістовність мають вірші Володимира ЯРОШЕНКА, цікаві окремими символічними образами. До крайності доводить український символізм його короткотривалий поклонник Яків САВЧЕНКО, що заселяє свої вірші бутафорією страхітливих привидів -- чортів, сфінксів, драконів, стилізує дійсність як царство безмірного жаху, ночі й смерті. Найкращі ті його твори, що виражают символістично затемнене, знеособлене видіння революції.

* * *

Останню ланку авторів, заступлених у цій книзі, складають імена, що їх звичайно наводять у контексті радянської літератури. Бажання дати повний образ розвитку української поезії до часу утвердження

радянського ладу на Україні (1919), після якого докорінно змінився характер літературного розвитку, створює конечність включити ранні твори таких поетів також у дожовтневий літературний контекст, тим більше, що на них не міг не позначитися вплив літературної обстановки того часу.

З дореволюційних традицій символізму з його атмосфорою неясних подій, фетишизованих предметів-символів та вибраних почуттів вийшли два поети, що стали пізніше, віддавши себе великій справі революції, піонерами нового розуміння літератури: Василь Чумак і Василь Еллан-Блакитний. ЧУМАК цілою половиною передчасно обірваної, але такої замітної творчості стоїть поза межами ангажованої поезії, виражаючи в ранніх віршах світло-наївну імпресивність душі, відкритої на красу природи й інтимних переживань. Але з того самого емоціонального ґрунту виростає в нього і захоплення великою весною революції, виражене то в символічних образах великого колективного зусилля, то в захоплених закликах, то в малюнках безіменної героїчної пожертви. В свіжому, смислово чутковому стилі Чумака вражає передусім еліптичність, сильне акцентування смислово важливого, інтенсивна мелодика вірша.

Інший випадок ЕЛПАНА. В його розвитку різко відділені від себе символістичні початки й революційна творчість, що свідомо заперечує індивідуалістичну ніжність душі, хоче бути рупором боротьби й хронікою революційних подій. Стиль революційної поезії Еллана ударний, синтаксично з cementovаний, на відміну від Чумака повний прозаїзмів. Перевагу комунікативного начала стверджують і спроби користування верлібром.

Поряд з цими найвідданішими солдатами революційного зламу в останні роки до революції інтенсивно дозрівали два інші поети, що згодом стали окрасою радянської літератури.

Поява Павла ТИЧИНИ в українській поезії мала в собі щось із раптового забліску метеора. Вийшовши з олесівської школи, він уже протягом останніх дореволюційних років створив неповторний власний стиль, що є найвищою після Шевченка, Франка й Лесі Українки вершиною української лірики, виражаючи в ній одну з крайніх меж національно специфічного. Він -- mrійник, очарований красою відбиття світу у власній душі, захоплений звеличинник радісної гармонії буття, шукач її проявів у музично сприйнятій природі, в тонких зіткненнях з красою жіночої душі. М'який, акварельний колорит поєднується в його віршах з бистрим струмуванням поетичної дії, велика вразливість на хвилину -- з міцною композицією ліричного сюжету на принципі відважних асоціацій та їхнього контрапункту. Будучи гранично чутким до всього живого й захоплюючого, Тичина дуже скоро сприймає революцію й виражає її в неповторно чітких мініатюрах і в широких символічних узагальненнях.

Максим РИЛЬСЬКИЙ є протилежним типом поета. Світ раптових захоплень, пристрасті та швидкого руху йому органічно чужий. Способ його відчування, манера його поетичного письма -- вдергані й прозорі. Картина світу, яку він дає в своїй поезії -- проста й безпосередня, вільна від експресивної стилізації, спрямована до об'єктивних оцінок та вартостей. Ідеал життя Рильський знаходить у мудрому спокої, задовільненні основними дарами життя, в самітничому сприйманні

вічної краси природи, в тузі за романтичною далиною, в очікуванні хвилини непізнаного щастя. Рівновага є партнером і законом його душі. Відповідно до того його стиль -- гармонійно-прозорий, спрямований до охоплення повноти вражень в ясно виражених образах та бездоганно відшліфованому вірші. Саме цією спокійною культурою мислення й слова вже рання творчість Рильського стала другим гідним завершенням усього попереднього розвитку української лірики, його конструктивним синтезом.

Жовтнева революція й перемога радянської влади на Україні принесли українській поезії новий нечуваний розквіт. Двадцяті роки стали часом швидкого розвитку ліричних потенцій українського слова, великого поширення його тематичних і формальних обріїв. Бурхлива обстановка тогочасного літературного життя не завжди сприяла вірній оцінці спадщини попередників, але щодалі більше експонувалася історична цінність і художня живучість ідей та образів, створених у цій важкій школі. Процес підsumовування цих здобутків і досі не зовсім закінчений; він і не може ніколи закінчитися, поки ця традиція остается живою. Ми були б раді, якби ця антологія стала скромним вкладом у цю справу.

* * *

Наша антологія є другою, після "Акордів" І. Франка, книгою, що виділяє з контексту цілого поетичного розвитку на Україні лірику. Причиною такого обмеження було бажання розкрити більш грунтовно й вірно розвиток цієї головної ланки новочасного поетичного процесу. Зовсім нове в цій антології те, що І матеріал впорядковано не за авторами, як це робилося досі. Вийшовши з погляду, що головні в літературі не імена авторів, а струмування ідей, тем, форм, ми вирішили спостерігати творчість окремих поетів у такому загальному плані. Книга ділиться на десять ідейно-тематичних циклів, що відбивають різні сфери поетичного сприйняття дійсності. В циклах вірші даються в основному в хронологічному порядку; вважається тільки на те, щоб твори того ж автора наступали по собі, якщо вони належать до того ж періоду в розвитку цілої української поезії. На чолі кожного циклу стоїть народна пісня; цим ми хотіли символічно виразити значення, що його мала народна поезія в формуванні основ нашого поетичного мислення.

Зібрати в одній книзі, що охоплює 400 віршів, найкращі надбання національної поезії за три століття -- завдання важке й практично нездійсните. Читач повинен погодитися з правом упорядника на певну суб'єктивність у доборі творів, у встановлюванні пропорцій між авторами. Він повинен порозуміти, чому поряд з творами, що витримали пробу часу, в антології є невелика кількість віршів, що мають майже виключно історичне значення. Цього вимагала історична перспектива книги. Якісна й кількісна нерівноцінність циклів відбиває поступове й дуже трудне дорostання української лірики, створюваної в важких обставинах соціального й національного утиску, до художньої повноти.

Тексти віршів даються в основному за найновішими критичними виданнями, в окремих випадках -- за першодруками. Під більшістю віршів подані дати їх написання або публікації ; дата публікації

наводиться в дужках. Перегляд матеріалу книги за авторами дається в покажчику "Поети та їхні вірші" на кінці книги.

* * *

Новий спосіб упорядкування матеріалу накладає на впорядника додаткову повинність допомогти читачеві в розпізнанні головних стихій і тенденцій у розвитку поетичної думки, як вони відбиті в кожному з десяти розділів книги.

Першим доказом історичного розвитку в циклі ЛЮБОВ є протиставність світлого, наївно-безконфліктного копориту, що його має любовний вірш з початку ХУІІ століття, створений ще в психічній атмосфері ренесансу, і широкі патетичної стилізації барочного "сердечного болю". Любовний потяг тут уже стає фатальною, всевладною силою в житті людини, а жінка предметом обоготовленої туги. Сентименталізм, представлений у нас піснею Котляревського, переносить чуттєву активність на жінку; тепер вона несе на собі тягар любовної туги. В раннє романтичному вірші Писаревського конкретизується дієва обстановка кохання. Але твори того часу -- все ще тільки об'єктивізовані картини любовних взаємин, в яких мало виражає себе конкретний суб'єкт. Особиста любовна лірика народжується аж у творчості Шашкевича й Забіли. Але тільки Шевченко, звільнившись від схем фольклорно-романсової стилізації, вносить в любовний вірш справжню неповторність емоціональної ситуації. Паралельно з тим, у ряді віршів з часу заслання він створює нову, конкретизовану "лірику осіб", переважно народних жіночих персонажів, що говорять про драму любові своїми ж, власними словами.

В післяшевченківській поезії в основному триває традиція об'єктивної любовної лірики, в якій далі розвиваються мотиви романского й народно-пісенного походження. Нове поетичне розуміння кохання знаходимо аж у творчості Михайла Старицького. З "мук любові" тут акцент переноситься рішуче на "радощі любові", фольклорно-пісенна основа заміняється зрілою, пишною літературною стилізацією з участю елементів патетики й екзотизму. В цьому ж напрямку йдуть деякі інші сучасники -- Куліш, Грінченко, Чернявський. Елегійний варіант цієї течії представляє Щоголів.

Другий злам, подібний до шевченківського, вносить у дану тему творчість двох великих поетів кінця століття -- Франка й Лесі Українки. Нове тут глибоко особисте пережиття кохання, що виражається не тільки неповторністю ліричної ситуації й своєрідним документалізмом, але й те, що любов тут розкривається як суцільна драма, як подія, що має свій внутрішній розвиток.

В любовній ліриці початку ХХ століття сформувалися дві течії. Одна, оптимістична, визначає кохання як елементарну функцію життя й шукає співзвучностей для нього в цілому довкільному світі. Друга, яку можна назвати декадентською, видвигає на перше місце мотив чуттєвого розчарування; жінка тут має подвійне обличчя богині краси й демона розкладу й зради. Як же далекий шлях пройшла поезія до такого розуміння від первісної туги за "милим приятелем"!

Лірика про ДОЛЮ також зазнала протягом трьох століть значних перероджень у розкритті внутрішнього неспокою людини. Але тут ідеї початкового періоду запустили дуже глибоке коріння. Довго йшов розвитком української поезії лейтмотив “лихої долі”, безрідності, душевного сирітства, виражаючись навіть подібними образами (порівняймо шевченківську символіку сирітства на чужині, мандрівки в світ за очі, долі човна на розбурханому морі з традицією поезії ХVІІ-ХVІІІ століть). Такий же широкий історичний діапазон охоплює фаталістичне уявлення про долю як насильницьку, загадкову силу, незалежну від волі й вартості людини. Тільки певний час поряд з тим розумінням, що протривувало аж до пізнього романтизму, жило в українській поезії інше розуміння, що йшло із класичних традицій: віра в визволючу силу моральних якостей, зокрема вміння гідно й помірковано приймати дари життя. Вивершенням цієї стоїчно-просвітительської концепції, відбитої ще в віршах Гулака-Артемовського й Писаревського, є сковородинська ідея душевного миру. З її спадщини черпав у пізнішому періоді своєї творчості Й Шевченко, що відбив у своїх інших віршах не тільки мотив романтичного поривання до ідеалу (більш простодушно виражений, напр., Петренком) але й ідею активної боротьби за щастя. Думки про призначення людини в зрілій поезії Шевченка глибоко індивідуалізовані; іхня сила плине з переконливості конкретної ситуації.

Від Шевченка йде далі до поетів другої половини століття мотив проминання часу, ув'ядання природи як символу людського життя. Зокрема в Щоголєва він набуває нової художньої виразності. В поетів останніх десятиліть появляється нахил до більш узагальненого, філософського трактування даної теми. В оцінці перспектив людського життя поети розходяться. Одна лінія веде від прямолінійних супспільнницьких віршів Руданського й Кониського до героїчної концепції людини як подвижника праці, носія стійких моральних вартостей, творца життя навколо себе (Грінченко, Франко), до віри в красу й багатство життя як основу самоздійснення людини (Олесь, Тичина, Рильський, Еллан). Друга, слабша течія видвигає прapor дезілюзії та скепсису. Її ранні, ще конструктивні представники – Самійленко й Маковей; пізніше ця лінія ширше розгортається в творчості модерністів. Особливе місце в розвитку ідеї призначення людини займає Леся Українка. Почуття трагічної приреченості, виражене з великою силою, вступає в діалектичний синтез з ідеєю гордого самостановлення й пожертви, набуваючи тим відтінку щастя. Ця віра в плідність і оновлючу силу високої життєвої трагіки є найвищим ідейним акордом дореволюційної лірики на цьому полі.

Цикл ЛЮДИ починається в нашій антології неприкрашеною картиною мандрівного козацького побуту. Якже інший характер має дріб'язкова фактографія Климентія Зинов'єва, або ідеалізований образ кочуючого волоха в романтика Боровиковського! Але вже в зрілому романтизмі народжується нове, більш реалістичне розуміння соціального портрета, хоч у однотемних віршах Метлинського та Устияновича про жебрака воно ще служить символіці романтичної самітності й сирітства. Шевченкові образи людей вже визволені від баражу зверхньої описовості; в дрібній ситуації розкриваються глибокі

перспективи людського життя. Поет відважно звертається до форми самовияву персонажів. Силою лаконічності наділені й жовнярські портрети Федьковича, що належать більшою мірою, ніж Шевченкові, до романтичної стихії.

Течія соціальних портретів дуже поширюється в періоді критичного реалізму. Образ нещасної людини тут набуває гострого соціально-критичногозвучання; доказом цієї тенденції є повторна поява все тих же типізованих постатей бурлаки, рекрута, швачки, матері з дитиною, шахтаря. Узагальнюючий погляд на альтернативи людського життя, позбавлений соціальних акцентів, дає тільки Щоголів. В поезії Франка картини людського горя набувають нової якості: це вже не одиничні портрети, а панорамні малюнки побуту з публіцистичним відтінком. Характерною рисою соціальних віршів, створених модерністами, є шукання нових форм стилізації. З цього погляду особливо цікавими є спроби Олеся використати засоби архаїчного ліро-епічного фольклору (думи, голосіння). Цікаво, що славнозвісні Тичинівські портрети людини в революції найбільше нагадують (традицію) Шевченка.

В поетичному відбитті рідної ЗЕМЛІ також вичергувалися різні розуміння. Після злободенно-реалістичних віршів-скарг ХУІІ-ХУІІІ століть поетичний розвиток прямував до ідеалістичного розуміння даної теми в різних відтінках: класично-панорамному (Боровиковський), романтично-елегійному (Шашкевич), чи сповненому оптимістичного розмаху (Устиянович). І тут Шевченко займає своїми творами особливе місце -- як стислістю своїх образних формул батьківщини (Садок вишневий), так і соціальною динамікою й напруженістю інших образів. Поезія другої половини століття знаходить магістральну тему в розкритті "упадку віку", розкладу давніх форм побуту й девастації природи, що їх принесло капіталістичне хижакство. Слабшою є течія, що відхиляється від цієї критично-елегійної настанови до малюнку "чистої" краси природи (частина віршів Щоголева, пізній Куліш, почасти Чернявський). В ліриці модерністів тема землі переростає в тему суб'єктивного відношення одиниці до землі як останньої чуттєвої опори й реалізується в різних емоціональних відтінках -- від глибокого смутку до містичної радості. Нового, суспільніцькогозвучання набуває тема землі в поетичному розвитку Тичини.

Дуже характерно, що українська поезія минулого століття, перебуваючи довго під тиском спрощення ідеалізуючих уявлень про національне МИНУЛЕ, створила так мало добрих віршів на історичну тему. На початку стоїть знову ідеалізований образ типового історичного героя -- козака (Боровиковський), що так гостро контрастує з духом злободенної поезії на історичні теми в час, коли ця історія ще створювалась. Більш конкретний, навіть службово-патріотичний характер мають історичні вірші Шашкевича, сповнені оптимізму, підвладні стихії фольклорної стилізації. В історичній поезії другої хвилі східноукраїнських романтиків (Метлинський, ранній Шевченко) появляється центральний мотив плачу за минулим. Революційних ідеологічних акцентів набуває ця тема в зрілого Шевченка, Руданського, Свидницького; інший відтінок має оцінюючий підхід Костомарова. В історичних віршах Ніщинського і Щоголева

історична тема використана, навпаки, в переважно естетичному плані. Нове, філософсько-узагальнене й актуалізоване розуміння вірша на історичну тему дає пізній Франко.

Назвою ГОРИЗОНТИ охоплює наша антологія вірші, в яких поширювалися географічні обрії української поезії. Довгий час така перспектива для українських поетів ніби не існувала; виняток становлять середньоазійські вірші Шевченка. Ще в творчості Куліша, Федъковича, але й Кримського чужина стає гідною оспівування передусім у зв'язку зі спогадом про рідний край та його проблеми. Найчастіше простірною межею дожовтневої української лірики було море. Одинокий виняток становить творчість Лесі Українки, в якій зіткнення з чужиною має багато планів і співвизначає загальний характер ідейної й естетичної свідомості.

Ще слабше виражена в дожовтневій поезії тема МІСТА. Її заблиски знаходимо тільки в пізній ліриці Шевченка; міське середовище відбито і в деяких віршах Франка. Але свідомим зачинателем теми міста став М. Старицький, а по ньому М. Вороний. Найбільш істотний вклад у цю тему вносить до революції М. Семенко; тому його вірші займають в даному циклі таке видне місце.

В циклі ХВИЛИНИ ми намагалися зібрати вірші, що їх головною естетичною цінністю є пережиття ліричної ситуації самої по собі, без відношення до осіб і ширших життєвих контекстів. В українській ліриці такі вірші почали поширюватися порівняно пізно. Їх визначним раннім зразком є "Сумрак вечерній" Шашкевича -- емоціонально насычений образ людини в романтичній природі. Майстром поетичної фіксації хвилинних імпресій та роздумів був Шевченко. В порівнянні з його вогнистою імпульсивністю діє добра елегійно-настроєва лірика Щоголєва чи навіть Франка тільки як гарні, але холодні самоцвіти. Оригінальний вклад у цей тип лірики вніс О. Маковей, а по ньому М. Вороний, що засновував свої поетичні пережиття на феєричному сплітанні напівдійсних образів. Для лірики українського модернізму характерна повторність вззових ліричних ситуацій (вечір, осінь, журавлі). Течія музичної розколиханості моменту, що бере свій початок від Олеся й Вороного, вивершується в прекрасних імпровізаціях Тичини, в яких уже стирається різниця між фізично сприйнятим і внутрішньо пережитим.

Вірші, зібрани в циклі ТВОРЧІСТЬ, мають великою мірою програмний характер. Романтична лірика видвигає образ бандуриста як трагічно самітного носія заповітних думок народу. Але вже в Шевченка розвивається новий образ пророка -- активного борця проти кривди й насилия. В площі всеохоплюючого будительства чи служби красі бачить роль поета П. Куліш, в протилежній площі злободенної служби народу -- П. Грабовський. У Франка й Лесі Українки акцент знову переноситься на трагічну взаємопов'язаність життя й творчості: поезія є для поета тягарем, ярмом, зброєю смертної боротьби, але вона ублагороджує і піднімає вгору його власне життя, а тим і життя цілого народу. В час наближення революції в українській поезії ще посилюється в творчості Еллана, Чумака, Тичини усвідомлення великої суспільної ролі поезії.

Цикл БОРОТЬБА складається з віршів, що відбивають активне ставлення поетів до суспільно-політичних змагань свого часу. В

основоположника цієї лінії Шевченка базою для політично-програмних висновків є історична медитація, визвольна символіка світової поезії (біблійні переспіви), обсервація конкретних явищ життя. Різко нове розуміння політичного вірша приносить під впливом революційно-демократичних ідей Руданський: зміст тут сучасний, форма -- прямолінійно дидактична. Програмні вірші поетів другої половини минулого століття, від Куліша по ранню Лесю Українку, наголошують на ідеї мирної творчої праці, користуючись при тому символікою хліборобських робіт (Руданський, Старицький, Грінченко) або вічної плодовитості природи (Франко). Але наростання революційної ситуації поступово заміняє цей мирний ідеал візією революціонера, що звалює трухлі основи суспільства. Цей образ, в парі з символікою нестримного руху природи вперед (Олесь, Чумак) проходить українською лірикою аж до років революції, поступово конкретизуючись у постаті революційно усвідомленого робітника (Чумак, Еллан-Блакитний).

Орест Зілинський

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ

ЛЮБОВ

* * *

Коло млина, коло броду
Два голуби пили воду.

Вони пили, вуркотіли,
Ізнялися--полетіли.

Ізнялися, полинули,
Крилечками стрепенули,

Крилечками стрепенули,
Про кохання спом'янули.

Тому горе, що кохає--
З стремен ніжок не виймає.

* * *

Да зровнай, Боже, гори-долини рувнейко,
Да щоби-ть мені до моєй Касі виднейко.

Положу лавку через муравку до неї:
Лавка широка, ріка глубока до неї.

Да бодай ті гори-долини пропали,
Що мені Касині оченьки порвали.

Да хотяй ввижу, хотяй не ввижу -- не дбаю,
Коли я (свого) миленького по голосі знаю.

1615-1620

* * *

О роскошная Венера, где нині обцуєш?
Ти, сердечний Купідоне, чаю глас мой чуєш.
Прийдіть ко мні всі ускорі, утіште смутненьку,
Розвеселіть сію тугу у моїм серденьку.
Тужу зіло і вздихаю, ах мні, умираю,
Когда милого не вижу, жива бить не чаю.
Ність бо і в вертограді такового цвіта,
Красотою, добротою сред самого літа.
Яко друг мой прелюбезний, в нем же свою душу
Полагаю і за него, ах, умерти мушу.
Сердечния моя мислі, претворітесь в слово
І скажіте миленькому: серце ти готово.
Готово єсть всегда серце тя, милій, приняти,
Ти бо єси моя радость, о сем ізволь знати.
Не знала би-м, мой любезнійший, соколом ясненьким,
Ілі паче во удоліх цвіточком красненьким.
Но краснійше паче цвіта єсть твоя природа,
Весь бо єси преізряден і чесного рода.
Возрастом своїм предивним зрак увеселяєш,
Словом сладким і уклоном себе почитаєш.
Зриш пречудно оченьками, аж серденько мліє,
Душа горить, серце болить, красная лелія.
Прийди ко мні о полночі, двері ти отверсти,
Да рученьку лобизаю і златиє персті.
Утіш, потіш, не дажь болше серденьку тошніти,
Мимо тебе аз не хощу інаго іміти.

Кінець ХVІІ століття

* * *

Мізерія на сем світі, ах, мені бідному,
Що не маю приятеля, ах, у своєм дому.

Не маю із ким пожартовати,
За білу ручку нікого взяти.
Не знаю, що чинити маю.

Ой пойду ж я в темні ліси, в густую пушу,
Замкну я ся у цепію, нікого не пушу.
Хіба би дівчина до мене прийшла
І в темній пущі би мене знайшла.
Та аби простенько до мене прийшла!

Заживалем всякої втіхи і всякої радості,
Бо я єї вірне люблю, та не чиню злости.
Коби-м так Бога любил сердечне,
То би-м до неба ступил безпечне,
Ах, со святыми би-м жил конечне.

Ой на воді два лебеді зимну воду пили;
Бодай тії повмирали, що нас розлучили!
Бігме не влежу, ані усиджу!
Коли дівчини часто не виджу,
Того світа білого ненавиджу.

Ой ти ж, моя дівчинонько, живцем мене губиш,
Ой виджу я по твоїх очах, що ти іншого любиш.
А що ж я тепер, бідненький, почну?
Хіба кохати іншу зачну,
А такую покину і проклену?

Ой ти ж моя дівчинонько, любімось собі,
Бо як ми ся не будем любити, зобачимся в гробі.
Наберемся там великого жалю,
Буде тобі жаль, ах, не помалу,
Що-смо ся любили єще змалу.

**I-а половина
ХУІІІ століття**

* * *

Смутна на серці хвиля наступаєт,
Що моя дівчина мене покидаєт.
Що я чинити тепер, бідний, маю,
Коли милую з очу пострадаю?
А іншой не маю.

Бідна пташина і та пару маєт,
Поки єй не знайдет, поти єй шукаєт.
А я, нещасливий, все то уважаю,
Шо в своїй милости користи не маю,
А іншой не маю.

Риба з рибою і та ся злучаєт,--
Моя слічна дама мене покидаєт.
Вода з водою із Божого суда
Злучатися мусит для іннаго труда,
А я терпіти мушу.

І ви, орлята, соколята милі,
Позичте скридел полетіти мені.
Нехай лечу в скали, яскіні глубокі,
Нехай мої сльози наполнят потоки
При нещасной годині.

Ой там же мені пребиваєт жити,
В нещасной долі горкі сльози лити.
Там моя розмова з звірятами буде,
Поки мое серце люб і не забуде,--
Лучше било не знати.

Гей, будь ласкова, не чинь серцу туги,
Бо я то знаю, що не буде другий
Над мене щирший,--Богу присягаю.
Нехай я твою давну ласку маю,
Твоїм слугою зостану.

До 1742 р.

* * *

Ох, мні жаль великий, тужу непрестанне,
Тяженько вздихаю, як мні день настане.

Сидячи в хаті, думаю,
Же приятеля не маю.
Жаль серцу моїому,
Жиуючи самому.

Гдиби-м в пущі сиділ і жалю би-м не мал,
То би-м пред собою никого не виділ.

Але в світі жиуючи,
Що день на люди глядячи
Нераз і заплачу,
Же так літа трачу.

Пришли, Боже, день, час, годиноньку тую,
Ачей би-м де знайшол дівчиноньку свою,
Щоб юж больше не тужити,
Головоньки не сушити,
Молодих літ своїх
Марне не губити.

А що ж я учиню? Напишу листоньки,
На всі страни світа розошлю посплоньки,
Чи где живе, пребиває?
Нехай мні відомость дає,
Нехай буду знати,
Где єї шукати.

Пишу я листоньки, на всход посилаю
Сиві голубоньки, нехай мні шукають
Молодой дівчиноньки,
В которой чорні оченьки, --
Ходу тихенського,
Личка спанялого.

На западну страну послалем горлиці,
А на юг і сівер орли, ластовиці:
Ідіт, в пильності шукайте,
А мні відомость давайте
О єї мешканю
І моєм коханю.

Минаєт день, другий,-- відомости нема:
Подобно ж то моя фатига єст дарма.

Прилітают голубоньки,
Кажут, що нема дівоньки
Ведлуг мислі твої,
Тобі подобної.

Погляну на запад -- аж летят горлиці,
Мовлят: не знайшли-смо. Токмо дві дівиці,
Але вельми єст прекрасні,
Тілько в світі єст нещасні:
Єдна зизоока,
Друга сивоока.

Орли, треті посли, відомость принесли:
З чорними очима дівчиноньку знайшли.
Личко красне і рум'яне --
Тілько на ноги не стане,
До того німая,
Ще трохи глухая.

Летят ластовиці в сіверськія страни,
Мовлят: не знайшли-смо кром єднія панни,
Котра вчера ся родила,
А дзісь уже як кобила.
До здибаня з тобою
Буде говорила.

О Боже, мой Боже, Боже милостивий,
Даруй же мні день той на влови щасливий,
Буду сіти закидати,
Буду дівчини шукати
По лісах, дубровах,
В долинах і горах.

Приїжджу над Дунай -- моя мила стоїт
Межи двома львами, сама ся не боїт.
Боже, дай день добрий Тобі!
Она руки даєт обі.
Мила мя приймаєт,
Здоров'ям вітаєт.

Слава ж Тобі, Христе, і навіки хвала,
Же ся дівчинонька мні красна достала.

Просимо Тя милостиво,
Пошли нам вік сей щасливий,
А по смерти в небі
Хвалу дати Тебі.

До 1742 р.

* * *

Красная богині
І пані княгині
Великого роду.
Коли спомню собі
О твоїй подобі --
Нигда не забуду.
Ой богме годна, щоби єй кохати,
Хоц би за тоє нагороди й не мати,
Ни подякованя.
Ой, з такою жити,
Літа проводити
Без жодной трудности.
У стану тонейка,
І вся хорошайка,
Лем я єй люблю.
Бачу -- не покину,
Хіба перед згину,
Перед Богом я слюблю.
Ой богме годна, щоби єй кохати.
Сивейкі очі,
Яко звізді вночі,
Коли єст погода.
Уста рум'яниї,
Личенька білі --
Серцу охолода.
Ой богме годна, щоби єй кохати.

XVIII століття

Іван Котляревський

* * *

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться;
О, як моє болить серце, а слізози не плються.

Трачу літа в лютім горі і кінця не бачу,
Тільки тоді і полегша, як нишком поплачу.

Не поправлять слізози щастя, серцю легше буде,
Хто щасливим був часочок, по смерть не забуде.

Єсть же люди, що і мої завидують долі,
Чи щаслива та билинка, що росте на полі?

Що на полі, що на пісках, без роси, на сонці?
Тяжко жити без милого і в своїй сторонці.

Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? -- озовися!
Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися.

Полетіла б я до тебе, та крилля не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя висихаю.

До кого я пригорнуся і хто приголубить?
Коли тепер того нема, який мене любить.

1819

Степан Писаревський

* * *

“За Немань іду,
Ой, коню, мій коню,
Заграй підо мною,
Дівчино, прощай!”

“Ось, за Немань ідеш, мене покидаєш:
Чого ж ти, мій милий, собі там бажаєш?
Хіба ж тобі краща чужа сторона,
Своєї миліше родини вона?”

“Іду я туди,
Де роблять на диво
Червонеє пиво
З крові супостат”.

“Чи вже ти задумав тим пивом упитись?
Чи вже ж ти задумав зо мной розлучитись?
Тобі мої сліззи, тобі моя кров,
Ta тільки не кидай за вірну любов!”

“Дівчино, не плач!
Не рви моого серця,
Як пир той минеться,
Вернусь я уп'ять”.

“І вже тобі, милий, відтіль не вертаться:
Там тобі, серце, там і заставаться.
Он бач -- під тобою твій кінь щось поник,
У полі червонім заснеш ти навік”.

“Як ворон до тебе
В віконце закряче,
З-за моря прискаче
Козаченъко твій”.

“Як явір зелений головоньку склоне,
Зозуля кукукне, діброва застогне,
Твій кінь під тобою спіткнеться, вздрогне...
Тоді вже, мій милий, не буде мене...
Тоді, мій коханий, не буде мене...”

20-30—ті рр. XIX стол.

С О Л О В Е Й

Не щебечи, соловейку,
Під вікном близенько;
Не щебечи, малюсенький,
На зорі раненько.
Як затъохаєш, як свиснеш,
Неначе заграєш;
Так і б'ється в грудях серце,
Душу роздираєш.
Як засвищеш голосніше,
А далі тихенько --
Аж у душі похолоне,
Аж замре серденько.
Зовсім, трошки перестанеш,
Лунь усюди піде;
Ти в темну ніч веселися,
І як сонце зійде.
Твоя пісня дуже гарна,
Ти гарно й співаєш,
Ти, щасливий, спарувався
І гніздечко маєш!
А я біdnий, безталанний,
Без пари, без хати:
Не досталось мені в світі
Весело співати.
Сонце зійде -- я нуджуся,
І заходить -- плачу:
Котру люблю дівчиноньку,
Тієї не бачу.
Довго й чутки вже не маю
Про милу дівчину;
Цілий вік свій усе плачусь
На лиху годину.
Не щебечи, соловейку,
Як сонце пригріє!
Не щебечи, малюсенький,
І як вечоріє!
Ти лети, співай тим людям,
Котрі веселяться;
Вони піснею твоєю
Будуть забавляться.
А мені такая пісня
Душу роздирає! --

Гірше б'ється мое серце,
Аж дух завмирає.
Пугач мені так годиться:
Стогне, не співає;
Нехай стогне коло мене,
Да смерть возвіщає.

1835-1836

Маркіян Шашкевич

ТУГА ЗА МИЛОЮ

Із-за гори, із-за ліса
Вітрець повіває;
Скажи, скажи, тихий вітре,
Як ся мила має?

Чи здорована, чи весела,
Личко рум'яненьке,
Чи сумує, чи горює,
Чи личко блідненьке?

Бо я тужу, бо я плачу,
Сльозами вмиваюсь,
Веселої годиноньки
Вже не надіваюсь!

Коби мені крильця мати,
Соколом злетіти,
Тяжку тугу із серденька
При милій розбити!

Ой літав би-м, ой літав би-м
Щодень і щоночі,
Щоб ся милій у сивенькі
Надивити очі.

Ой літав би-м, ой літав би-м
Зорями ясними,
Щоб мені ся натішити
Ручками білими.

Ой літав би-м, ой літав би-м
Світом білесеньким,
Щоб мені ся натішити
Личком рум'яненським.

Ой літав би-м, ой літав би-м
Вечором тихеньким,
Щоб мені ся натішити
Ходочком дрібненським.

Ой літав би-м, ой літав би-м
Лісами, горами,
Щоб мені ся натішити
Милими словами.

Ах, я бідний, нещасливий,
Да й крилець не маю,
Сохну, чахну в далечині,
Всяк день умираю!

До 1837.

Микола Устиянович

О СІНЬ

Сумно, марно по долині,
Почорніли білі цвіти,
Пожовк лист на деревині,
Птах полетів в інші світи.

Од запада сиві хмари
Цілу землю заливають,
Чагарами нічні мари
З вітрами ся розмовляють.

А на горі калинонька
Головоньку нахиляє,
А над Дністром дівчинонька
Сльозами ся заливає.

“Чого тужиш, калинонько,
Головоньку нахиляєш?
Чого плачеш, дівчинонько,
Сльозами ся заливаєш?

Ци тя доля покинула?
Ци не маєш матусеньки?
Ци ти краса загинула?
Ци говорють вороженьки?"

"Ні моя доля покинула,
Ні не маю матусеньки,
Ні ми краса загинула,
Ні говорють вороженьки.

Йно ми тужно за весною,
Що так борзо перецвіла:
Куда гляну мисленькою --
Нема того, що м любила".

1836

Євген Гребінка

УКРАЇНСЬКА МЕЛОДІЯ

"Ні, мамо, не можна нелюба любить!
Нещасная доля із нелюбом жить.
Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти!
Хай лучче я буду ввесь вік дівовати!"

-- Хіба ж ти не бачиш, яка я стара?
Мені в домовину лягати пора.
Як очі закрию, що буде з тобою?
Останешся, доню, одна сиротою!

А в світі якеє життя сироті?
І горе, і нужду терпітимеш ти:
Я, дочку пустивши, мовляв, на поталу,
Стогнат під землею, як горлиця, стану.

"О мамо, голубко, не плач, не ридай.
Готуй рушники і хустки вишивай.
Нехай за нелюбом я щастя утрачу;
Ти будеш весела, одна я заплачу!"

Ген там, на могилі, хрест Божий стоїть,
Під ним рано й вечір матуся квилить:
"О Боже мій милий! що я наробыла!
Дочку, як схотіла, із світа згубила!"

1840

* * *

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш.
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море.
Воно знає, де мій милий,
Бо його носило,
Воно скаже, синє море,
Де його поділо.
Може милого втопило --
Розбий синє море;
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе,
Втоплю свою недоленку,
Русалкою стану,
Пошукаю в чорних хвилях,
На дно моря кану.
Найду його, пригорнуся,
На серці зомлію.
Тоді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!
Коли ж милий на тім боці, --
Буйнесенський, знаєш,
Де він ходить, що він робить,
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче -- то й я плачу,
Коли ні -- співаю,
Коли згинув чорнобривий, --
То й я погибаю.
Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий,
Червоною калиною
Постав на могилі.
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати,
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.
І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люди.
Увечері посумую,
А вранці заплачу.

Зійде сонце -- утру сліззи, --
Ніхто не побачить.

Вітрє буйний, вітрє буйний!
Ти з морем говориш.
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море...

1838

Тарас Шевченко

* * *

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі,
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце в'янє, нудить світом,
Як пташка без волі.
Нащо ж мені краса моя,
Коли нема долі?
Тяжко мені сиротою
На сім світі жити;
Свої люди -- як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,
Чого плачуть очі;
Нема кому розказати,
Чого серце хоче,
Чого серце, як голубка,
День і ніч воркує;
Ніхто його не питає,
Не знає, не чус.
Чужі люди не спитають --
Та й нащо питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули,

Щоб понесли буйнесенькі
За синеє море
Чорнявому зрадливому
На лютее горе!

1838

Тарас Шевченко

* * *

| широкую долину,
| високую могилу,
| вечернюю годину,
| що снилось-говорилось,
 Не забуду я.

Та що з того? Не побрались.
Розійшлися, мов не знались.
А тим часом дорогії
Літа тії молодії
 Марне пронеслись.

Помарніли ми обое --
Я в неволі, ти вдовою,
Не живем, а тільки ходим
Та згадуєм тії годи,
 Як жили колись.

1848

Тарас Шевченко

* * *

Якби зострілися ми знову,
Чи ти злякалася б, чи ні?
Якеє тихеє ти слово
Тойді б промовила мені?
Ніякого. І не пізнала б.
А може б потім нагадала,
Сказавши: "Снилося дурній".
А я зрадів би, мое диво!
Моя ти доле чорнобрива!
Якби побачив, нагадав
Веселее та молодее
Колишнє лишенъко лихеє.

Я заридав би, заридав!
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось,
Слізьми-водою розлилось
Колишнє святе є диво!

1848

Тарас Шевченко

Л.

Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насаджу,
Посиджу я і походжу
В своїй маленькій благодаті
Та в одині-самотині
Присниться діточки мені.
Веселая присниться мати,
Давнє-колишній та ясний
Присниться сон мені!.. і ти!..
Ні, я не буду спочивати,
Бо ти приснішся. І в малий
Райочок мій спідтиха-тиха
Підкрадешся, наростиш лиха...
Запалиш рай мій самотний.

1860

Тарас Шевченко

МОЛИТВА

Тим неситим очам,
Земним богам-царям
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми
Тим дрібненьким богам.

Роботящим умам,
Роботящим рукам
Перелоги орати,
Думати, сіяти, не ждать
І посіяне жать
Роботящим рукам.

Добросердим-малим,
Тихолюбцям-святым,
Творче неба й землі!
Долгоденствіє ім
На сім світі; на тім...
Рай небесний пошли.

Все на світі -- не нам,
Все богам, тим царям!
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любо!.. а нам --
Нам любов меж людьми.

1860

Степан Руданський

ТИ НЕ МОЯ

Ти не моя, дівчино молодая!
І не мені краса твоя;
Віщує думонька смутная,
Що ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! І брови чорні
Милує інший, а не я,
І інший хтось тебе пригорне,
А ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя! -- За личко гарне
Справляє хтось колодія...
Мої ж літа проходять марне,
Бо ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя, голубко сива!..
Щаслива доленька твоя.
Моя же доля нещаслива,
Бо ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя! -- Но що ж я маю?
Чим похвалюсь тобі і я?
Хіба лиш тим, що тя кохаю,
Но ти, дівчино, не моя!..

1854

Степан Руданський

* * *

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі...
Повій, вітре, з полуночі!..

Між ярами там долина,
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька-дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча міле.

Зупинися нишком-тишком
Над рум'яним, білим личком;
Над тим личком зупинися,
Чи спить мила -- подивися.

Як спить мила, не збудилась,
Ти нагадай, з ким любилася,
З ким любилася і кохалася
І кохати присягалась...

Як заб'ється їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі!..

А як мене позабула
Та нелюба пригорнула,
То розвійся край долини,
Не вертайся з України!..

Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, не вертає,
Серце з жалю замирає.

Степан Руданський

ПОЛЮБИ МЕНЕ

Лисий я, волосся спало,
Решта білая, як сніг,
Недалеко моя яма,
Та я в яму ще не ліг;
Що збіліло -- замалюю,
Ще й нового накуплю:
Полюби мене, дівчино,
То-то я тебе люблю!

Небагато в мене мізку,
Та і пусто в голові,
Та я змалу оженився
На багатій удові;
І я собі узяв гроші,
А Бог -- милую мою:
Полюби мене, дівчино,
То-то срібла надаю!

Не ложив я свої шії
На правдивії ваги,
Погнув її не ідному
Аж до самої ноги.
Зато тепер, як биндами,
Собі шию обів'єш:
Полюби мене, дівчино,
То-то слави нажиєш!

Скаменіло мое серце,
Хоч і м'якше не було,
Як дитина -- не гадає,
Що добро і що то зло;
Але зато як часами
Кілька крапельок прийму...
Полюби мене, дівчино,
То-то щиро обійму!

1859

Юрій Федъкович

СЕСТРА

Ні зозуля в лузі затужила,
Ні пташина в тузі голосила,
 То сестричка лист писала,
 На сторону посыпала,
Та й до брата слезно промовляла:

“Брате миць, брате соколоньку,
Ти-сь покинув сестру сиротоньку,
 А я ходжу, накликаю,
 Як зозулька в темнім гаю:
Верни, верни з далекого краю!”

“Сестро моя, сестро моя руто,
Як я можу до тебе вернути?
 Через ліси темнесенькі,
 Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні, рівнесенькі?”

“Гаєм-гаєм, лебедем Дунаєм,
А степами бистрим горностаем,
 А на мое подвіренко
 Пади бистрим соколеньком,
А голубом на мое серденько”.

Ой летів я сім день та й годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
 Прилетів я та й гукаю,
 А сестрички не видаю,
Ах, відай я сестри вже не маю.

“Сестро ж моя, лелієнько біла,
Уповіж ми, де ти ся поділа?”
 “В гаю, брате, в гаю, в гаю,
 Під могилов пробуваю,
Все о тобі розмовононьку маю”.

(1862)

Р О Ж А

В неділеньку вранці
Ідуть новобранці,
А мій милий чорнобривий
У білій катанці.
“Чекай, милий хлопче,
Най припну ти рожу!”
“Не чекаю, серце моє,
Чекати не можу.
Бо ті твої рожі
Сльозою зрошені...
Вповідав ми тарабанчик,
Що ми розлучені.
Але як уб'ють мяя,
Коби посадила
Ту червону твою рожу
На моїй могилі.
Та рожа прииметься,
Мая розцвітеться,--
Під зеленов муравою
Серце стрепенеться”.

(1872)

Леонід Глібов

* * *

Ой не цвісти калиноньці
В зеленім гаї,
Не гуляти козакові
У ріднім краї.

Ішов козак дорогою
Не в Крим, не по сіль,
Зустрілася пригодонька --
Вдовина постіль.

На білій подушечки
Головку поклав,--
Забув тую дівчиноньку,
Що дома кохав...

Ой не цвіте калинонъка
В зеленім гаї,
Плаче нишком дівчинонъка
У своїм краї.

Ніхто в світі жалю її
Не чув і не знов,
Тільки тая тополенька,
Де голуб сідав.

Під тією тополею
Травиця росте,
Між травою зеленою
Барвінок цвіте.

Дівчинонъка барвінкові
В'януть не дає;
Щовечора тихесенько
Сльозами поллє...

Високая тополенько,
Зеленій, шуми!
Цвіти, цвіти, барвіночку,
З весни до зими!

Довіку вас дівчинонъка
Буде доглядать,
З вами тугу розважати,
Долю викликать...

1867

Михайло Старицький

ВИКЛИК

Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна:
Ясно, хоч голки збирай...
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем укупі ми тут під калиною --
І над панами я пан...
Глянь, моя рибонъко, -- срібною хвилею
Стелеться полем туман;

Гай чарівний, ніби променем всипаний,
Чи загадався, чи спить?
Он на стрункі та високій осичині
Листя пестливо тремтить;

Небо незміряне всипано зорями --
Що то за Божа краса!
Перлами-зорями теж під тополями
Грає перлиста роса.

Ти не лякайся-но, що свої ніженьки
Вмошиш в холодну росу:
Я тебе, вірная, аж до хатинонки
Сам на руках однесу.

Ти не лякайсь, а що змерзнеш, лебедонько:
Тепло -- ні вітру, ні хмар...
Я пригорну тебе до свого серденька,
Й займеться зразу, мов жар;

Ти не лякайсь, аби тут та підслухали
Тиху розмову твою:
Нічка поклала всіх, соном окутала --
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, знуджені працею,
Нас не сполоха їх сміх...
Чи ж нам, окривдженим долею клятою,
Й хвиля кохання -- за гріх?

1870

Михайло Старицький

МОНОЛОГИ ПРО КОХАННЯ

Там, де місяць поняв срібним сяйвом пишноту долин
І знялось із садів-вертографадів пахуче дихання,
Що здурманює кров чарівною красою хвилин,--
Там спалала жага і злилося з захватом кохання...

Чи ти знаєш той край, де голубиться збещений Ніл
До розпалених скель і шепоче про любоці п'янє?
Де шаріє смоква і дим в'ється з нагірних кадил,
Ta в блакиті яркій, під промінням леліє і тане?

О, розкоші там скрізь... Але ти над усі чарівна:
Сріблошатий Ліван,-- а біліш твоє чоло Лівану;
Жаркий колір троянд, вабить всіх та краса запашна,
Але вуст твоїх пал запашніший троянд Дагестану.

Ой там зорі ясні і пиша між яскравих блідий,
Але очі твої за ті зорі яскраві ясніші;
У пустелі палкій тішать душу джерела води,
Але перса твої солодощів і втіхи повніші.

Оглядна і струнка мліє пальма на злоті піску,
Але їй не дістать до приваб твого дивного стану;
Лотос повен таїн між латаття в прозорім ставку,
А в твоїх таїнах більше ваб, і жаги, і дурману!

Ти -- богиня краси, ще якої не бачив Едем,
У обіймах твоїх і зростають, і гинуть пориви...
Будь моєю "ханим" і прилинь в мій баєчний гарем --
Нап'ємося ми чар і замрем у розкошах щасливі!..

1900

Яків Щоголів

ПЛЯЦ

Я пам'ятаю вечір темний
Тепер далекої весни,
Зелений берег, ліс таємний,
Смоляні паході сосни.

З мого проквітчаного пляца
Я ждав тебе. Тії пори
Од брам далекого палаца,
Як сарна, збігла ти з гори.

Висока й гожа, мов тополя;
Гнучка, як восени тала,
Ти серед пишного роздолля
До мене руки простягла;

Пером до рам моїх припала,
Лицем черкнулася лиця,
І, вся в дроготі, віщовала,
Що наше щастя без кінця!

А без кінця нема нічого
На обездоленій землі:
Не стало серця дорогоого,
Сподія смеркла в темній млі...

В утомі, знівечений роком,
Я довго по світу бродив
І ось, під старість, ненароком
В отчизну здалека забрів.

І захотілося востаннє
Ше раз поглянути на пляц,
Що бачив наше розставаннє,
На сосну, берег і палац.

І що знайшов я? Ніч спадала,
В руїнах мур вітри гули,
На вежах скрипли завівала,
Плющами брами заросли;

А пляц, що повний був квітками,
Тепер плодив кубла гадюк,
І над помрілими лугами
З сосни драпежний каркав крюк...

1882

Борис Грінченко

ВОНА СПІВА...

Вона співа -- і серця поривання
У згуки ті вона перелива,
ГоряТЬ огнем безмірного кохання
Її пісень пекучій слова.

Вона співа -- і очі молодії
Ясніш од зор засяли із-під вій...
О, скільки в іх незломної надії,
О, скільки в іх на щастя любих мрій!

Нехай співа, нехай ті співи плються,
Хай очі ті і сяють, і сміються,
І хай огонь кохання в іх горить!

Нехай співа! Удруге вже такая
Не зацвіте весна їй золотая,
Яка цвіте в душі її в цю мить!

1887

Іван Франко

* * *

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень утечу я від лютого болю,
Що серце мое розриває.

1886 - 1893

Іван Франко

* * *

Як почуєш вночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко!

Се не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко;
Се розпука моя, невтишна тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

1895

Іван Франко

* * *

Якби знов я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом,
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достату всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу,--
Тільки мій там образ і ясніє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний, і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувся до тебе через мури й стіни,
Я б побив дракони, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг твоїх би положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зламав верії...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я не дурень, що лиш в думках кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне,
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє,--
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями
І тепер, запізно, плаче і дуріє --
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Іван Франко

* * *

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В життю ти мною згордувалася,
Мое ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні --
Пісні.
В життю мене ти й знати не знаєш,
Ідеш по вулиці -- минаєш,
Вклонюся -- навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В життю мені весь вік тужити --
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха,--
Хоч в сні на вид твій оживає,

Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха
І того дива золотого
Зазнає щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

1895

Іван Франко

* * *

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша іва;
Ой між усіми дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі внизу і вгорі --
Її чорні очі.

Голосні дзвони, срібні тони,
Слух у них потопає,
Та її голос -- пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,
Та в моїм серці ще більше горе:
Я навік її втратив.

1895

Іван Франко

МОЇЙ НЕ МОЇЙ

Поклін тобі, моя зів'яла квітко,
Моя розкішна, невідступна мріє,
Останній се поклін!
Хоч у життю стрічав тебе я рідко,
Та все ж мені той спогад серце гріє,
Хоч як болючий він.

Тим, що мене ти к собі не пустила,
В моїх грудях зглушила і вгасила
Любовний дикий шал,
Тим ти в душі, сумній і одинокій,
Навік вписала ясний і високий
Жіночий ідеал.

І нині, хоч нас ділять доли й гори,
Коли на душу ляжуть злії змори,
Тебе шука душа,
І до твоєї груді припадає,
У стіп твоїх весь свій тягар скидає,
І голос твій весь плач її втиша.

А як коли у сні тебе побачу,
То, бачиться, всю злість і гіркість трачу
І викидаю, мов гадюк тих звій;
Весь день мов щось святе в душі лепію,
Хоч не любов, не віру, не надію,
А чистий, ясний образ твій.

(1898)

ЧОЛОМ ДОЗЕМНИЙ МОЇЙ ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ

Я знав тебе маленькою, різвою
І буде вже тому з півсотні літ.
Ми бачили багацько див з тобою,
Ми бачили і взнали добре світ,
Боролись ми не раз, не два з судьбою,
І в боротьбі осипався наш цвіт.
Од світу ми прегордого відбились,
Та в старощах ще краще попюбились.

Скажи, коли б вернувсь ізнов той день,
Як бачились уперве ми з тобою,
Чи знов би ти співала тих пісень,
Що по світах летять було за мною?
Чи знов би ти, зачувши “дзень-дзелень”,
На мурозі лягала головою
І слухала музику тих копит,
Що до твоїх несли мене воріт?

О! Знаю, що коли б єси із раю,
Конця й вінця усіх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе крізь дими пекельних мук,
І серденьком на силах знемагаю,
І падає знеможений мій дух,—
Позичила б ти крил у серафима
І ринулась к мені світ за очима.

І в морок зла зі світу чистоти
Метнулась би одним одна душою...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю --
І в парі, ми в чудовні висоти
Знялись би знов понад життя грязею,
І після всіх тривог і завірюх
Були б один блаженно тихий дух.

(1893)

Микола Чернявський

* * *

Глибокий плуг пройшов полями
Моєї тихої душі,
І впали в слід йому стеблями
Квітки, щоб вмерти у глуші.

Зійшла зоря. В яснім покрові,
В короні зір виходить ніч.
Сховався місяць у діброві.
Останні хмари плинуть пріч.

Скажи ж мені... Але не треба:
Сама ти плуг той навела...
І бачать ясні очі неба
Квіток загублених тіла!..

1888-1895

Леся Українка

* * *

Нічка тиха і темна була,
Я стояла, мій друже, з тобою;
Я дивилась на тебе з журбою,
Нічка тиха і темна була...

Вітер сумно зітхав у саду.
Ти співав, я мовчазна сиділа,
Пісня в серці у мене бриніла;
Вітер сумно зітхав у саду...

Спалахнула далека зірниця.
Ох, яка мене туга взяла!
Серце гострим ножем пройняла...
Спалахнула далека зірниця...

1893

РОМАНС

Не дивися на місяць весною,--
Ясний місяць наглядач цікавий,
Ясний місяць підслухач лукавий,
Бачив він тебе часто зі мною
І слова твої слухав колись.
Ти се радий забути? Не дивись,
Не дивися на місяць весною.

Не дивись на березу плакучу,--
На березі журливеє віття
Нагадає тобі лихоліття,
Нагада тобі тугу пекучу,
Що збратала обох нас колись.
Ти се радий забути? Не дивись,
Не дивись на березу плакучу.

1897

Леся Українка

* * *

Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами, ти, мій бідний, зів'ялий квіте! Легкі, тонкі пахощі, мов спогад про якусь любу, минулу мрію. І нішо так не вражає тепер моого серця, як сії пахощі, тонко, легко, але невідмінно, невідборононо нагадують вони мені про те, що мое серце віщує і чому я вірити не хочу, не можу. Мій друже, любий мій друже, створений для мене, як можна, щоб я жила сама тепер, коли я знаю інше життя? О, я знала ще інше життя, повне якогось різкого, пройнятого жалем і тугою щастя, що палило мене, і мучило, і заставляло заламувати руки і битись, битись об землю, в дикому бажанні згинути, зникнути з цього світа, де щастя і горе так божевільно сплелись... А потім і щастя, і горе обірвались так раптом, як дитяче ридання, і я побачила тебе. Я бачила тебе і раніше, але не так прозоро, а тепер я пішла до тебе всею душою, як сплакана дитина іде в обійми того, хто її жалує. Се нічого, що ти не обіймав мене ніколи, се нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я піду до тебе з найщільніших обіймів,

від найсолідших поцілунків! Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вміш рятувати мене від самої себе. Все, що мене томить, все, що мене мучить, я знаю, ти здіймеш своєю тонкою тремтячою рукою,— вона тремтить, як струна,— все, що тъмарить мені душу, ти проженеш променем твоїх блискучих очей,— ох, у тривких до життя людей таких очей не буває! Се очі з іншої країни...

Мій друже, мій друже, нашо твої листи так пахнуть, як зів'ялі троянди?

Мій друже, мій друже, чому ж я не можу, коли так, облити рук твоїх, що, мов струни, тремтять, своїми гарячими слізьми?

Мій друже, мій друже, невже я одинока загину? О візьми мене з собою, і нехай над нами в'януть білі троянди!

Візьми мене з собою.

Ти, може, маєш яку іншу мрію, де мене немає? О дорогий мій! Я створю тобі світ, новий світ нової мрії. Я ж для тебе почала нову мрію життя, я для тебе вмерла і воскресла. Візьми мене з собою. Я так боюся жити! Ціною нових молодощів і то я не хочу життя. Візьми, візьми мене з собою, ми підемо тихо посеред цілого ліса мрій і згубимось обое помалу вдалині. А на тім місці, де ми були в житті, нехай троянди в'януть, в'януть і пахнуть, як твої любі листи, мій друже...

Крізь темряву у простір я простягаю руки до тебе: візьми, візьми мене з собою, се буде мій рятунок. О, рятуй мене, любий!

І нехай в'януть білі й рожеві, червоні й блакитні троянди.

1900

Леся Українка

* * *

Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти,
Так міцно, щільно, і закрить од світа,
Я не боюсь тобі життя одняти,
Ти будеш мов руїна, листом вкрита,—

Плющ їй дає життя, він обіймає,
Боронить від негоди стіну голу,
Але їй руїна стало так тримає
Товариша, аби не впав додолу.

Їм добре так удвох,— як нам з тобою,—
А прийде час розсипатись руїні,—
Нехай вона плюща сховає під собою.
Навіщо здався плющ у самотині?

Хіба на те, аби валятись долі
Пораненим, пошарпаним, без сили
Чи з розпачу повитись на тополі
І статися для неї гірш могили?

1900

Леся Українка

* * *

Ти не хотів мене взяти, полишив мене тут на сторожі,
Ти мені заповідав скрасити могилу твою
В білій мармур, і плющ, і криваві осінні рожі,
Ти мені заповідав носити жалобу мою
Так, як носять в легендах царівни мовчазні, хороші.

Довго ждать мені, друже, ще мармур не тесаний твій,
Ще немає на чому повитись плющу жадібному,
Не цвітуть ще осінні троянди в порі весняній,
Камінь, темряву й кров маю тільки ще в серці сумному,
Не здаюсь я царівною людям в жалобі моїй.

Ох, як часто мене опановують сни зловорожі,
Сниться все, що я голову радо на страту несу,
Але то тільки сни,— я повинна стоять на сторожі,
Бо мені заповідано в спадок жалобу й красу,
Білій мармур, і плющ, і криваві осінні рожі...

1901

Агатангел Кримський

У ГОРАХ ЛІВАНСЬКИХ Влітку

Скали... Кедри... Скоро й вечір.
Я смутна стою.
В'ється стежка... Ох!.. чи йтиме ж
Той, кого люблю?..

Тінь в долинах... Верхогір'я
Наче золоте...
Гасне сонце... тоне в морі...
Любий! де ж ти?! де?!

Впала ніч... Шакали виють...
Вітер... Мов зима!
Я всі очі прогляділа,--
Милого нема!

1897

Павло Грабовський

* * *

Темна ніч, вітрець тихесенький
Зашумів в моїм вікні;
Дощик капає дрібнесенький,
В серце падає мені.

Ні, се мрія доторкнулася
І навіки утекла;
Ти до мене усміхнулася
І свій погляд одвела!

1900-1902

Богдан Лепкий

* * *

Осінній, сірий день. Над лісом крячуть круки
І вітер у корчах дивними голосами
За літом плаче. З зимна терпнуть руки,
Сміх, радість і життя мандрують ген світами.

В такий осінній день як добре мати друга!
З ним про весну, про літо говорити.
Не так нудна була б осіння туга,
І не було б так скучно в світі жити!

В такий осінній день була би ти для мене,
Як у темниці квітці сонце ясне.
Та що робить!.. Йде верем'я студене,
А мое сонце в хмараах тоне, гасне.

1901

Микола Вороний

ПАЛІМПСЕСТ

Коли в монастирях був папірусу брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар або кондак,
І палімпсестом той рукопис називали.
Та диво! час минав -- і з творів Іоанна
Виразно виступав знов твір Арістофана.

Кохана! Це душа моя -- той палімпсест.-
Три роки вже тому, твій образ чарівний,
І усміх лагідний, і голос твій, і жест --
В душі я записав, зворушений, щасливий...
І хоч виводив час на ній своє писання,
Твій образ знов постав і з ним мое кохання!

1903

Микола Вороний

ІНФАНТА

Різьблю свій сон... От ніби вчора ми
Зійшлися,-- і стріча та жива.
На землю тканками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо гас.
Над килимами вогнелунними
Венера кинула алмаз.

У завивалі mrійнотканому
Дрімала синя далечінь,--
І от на обрії туманному
Замиготіла ваша тінь.

Дзвінкою чорною сильветою
Вона упала на емаль,
А поза нею вуалетою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли, як сон, як міф укоханий,
Що виринає з тьми століть.
Вітали вас -- мій дух сполоханий,
Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,
Коли величною інфантю
Ви поуз мене перейшли.

Ви усміхнулись яснозоряно
Холодним полиском очей,--
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.

Освячений, в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною Революція
В червоній заграві пливла.

1907-1922

Микола Вороний

FINALE

Шість літ щодня надіялись і ждати,
Шість літ в огні горіть і не згорать,
Удари стріл з руки коханої приймати
І все прощать!..

Свій біль тяжкий я переміг любов'ю,
Для неї всі образи переміг,
І виспівав тебе, омивши серце кров'ю,
Потоком сліз.

Зорій же ти, мій образе пречистий!
В тобі я власну мрію покохав...
Благословен той час великий, урочистий,
Як ти повстав!

І ось тепер всім страдникам нещасним
В своїх піснях я образ той несу:
Відбити в душах іх сіянням чистим, ясним
Його красу.

1910

Микола Вороний

Ч А Р И

-- Дивись, коханий мій, дивись --
В моїх очах весна!
Казала так мені колись
Красуня чарівна.

І я дивився в очі їй...
Але з її очей
Сміявся холод -- Боже мій! --
Беззоряних ночей.

-- Цілуй уста, цілуй чоло...
Вона казала знов.
-- Я, мов Кастальське джерело,
Натхну твою любов!

І я в чаду солодких mrій
Припав до уст і млів,
Той поцілунковий напій
Мене труїв, труїв.

-- Стискай, коханий мій, стискай!
До серця пригорни!
В моїх обіймах -- щастя, рай
І сни, рожеві сни.

Я чув той шепіт вже крізь сон
В обіймах білих рук,--
І гинув, мов Лаокоон,
В стисканні двох гадюк. -

(1913)

Петро Карманський

* * *

Як побачиш спілця, що край шляху пристав
І тривожно шукає дороги,
Приступи, розпитай і на путь його справ,
Роз'ясни йому хвилі тривоги.

Глянь -- це я. Морщина поорала чоло,
Буйний волос інешком покрився;
Провалилось життя, мов з водою пішло,
Завчасу я журбою упився.

Із потопу життя я знімав рамена
І благав на колінах підмоги;
Але ти перейшла, мов царівна грізна
І лишила мене край дороги.

Рік за роком минав, я розлучно ридав,
А з слізами я виплакав очі,
І тепер я охляв, серед шляху пристав,
Серед тучі, і грому, і ночі.

Ти могла мене зняти понад земні світи
І вчинить самим Ікаром-богом,
А тепер я спілцем волочусь без мети,
А мій лан спочиває облогом.

Приступи, подивись і на путь мене справ,
Роз'ясни мені хвилі тривоги!
Я втомився, охляв, серед шляху пристав
І тривожно шукаю дороги.

(1906)

Василь Щурат

* * *

Про душу не мов мені, мила,
Подай коралеві уста,
Рам'ям обвинися щосила,
Красуне, сміхуне пуста.
Я в душу красуні не вірю,
Я вірю в красуні уста!

Не мучся на мудру задуму,
Розкрий мені тіла красу,
Ти зроджена з піни і шуму,
А я тобі душу несу...
Всю душу і серце і мудрість
Вливаю в дівочу красу.

(1907)

Василь Щурат

* * *

На сині вершини, на білі берези
Розсіяв я тугу з болотних долин,
По горах розсипав святі мої слези --
Розвіялись вітром нудьга і полин!

Осніжив я душу-лелію з прокази
Жіночого світа в снігу синіх гір --
Народжений ангел зі сміхом без скази,
Мій дух вилітає над гори до зір!

Поклін вам, о гори, блакитні вершини,
Де мислями світить безсмертна тиша,
Куди не досягне душа павутини,
Нечиста, тілесна, жіноча душа!

(1907)

Василь Пачовський

ДРИЖАННЯ ДУШІ

Так ходила по алеї, та займати я не міг! Чистий ангел--
білосніг!.. Млів я, дивлючись на неї, плили сльози з віч моїх,
заросив я слідки ніг...

Поверталась, усміхалась --
та займати я не міг!..

Та й над море сіла, пала -- задивилась сумно в даль. Так на
мене мала жаль -- в шумі моря щось співала, з личка іскрилась
печаль і мигтіла як опаль...

То тремтіла, то красніла,
То гляділа сумно в даль...

Нагло пирхла щебетушка, вже займити я не міг! А лишила
мов на сміх білу шарфу з капелюшка -- плили сльози з віч моїх,
цілував я слідки ніг...

Улетіла пташка біла,
вже займити я не міг!

(1907)

Степан Чарнецький

* * *

Слухай! Клянуся: орлині крила
Розпушу ще раз і злину горою;
Ще розгориться в грудях моїх сила,
На літ зірвуся... лиш ти будь зі мною!

Ще раз полину в зоряні блакити
До зір, над хмари, у безмір простору,
І хоч вже сонцем не буду ясніти,
Ще може блисну світлом метеора.

1907

Степан Чарнецький

НА ВИСТАВЦІ

Із рами дивишся на мене
Таким безмірно сумним зором,
А в ньому тиха меланхолія
Змішалась з вдаваним докором...

У кутках уст твоїх вишневих
Таїться скромно відтінь злоби,
І є в тобі щось із Мадонни
Й з опереткової Ніоби...

О пані! Тут тебе у рамі
Можна так дешево купити,
А я не знав ціни й готов був
Життям за тебе заплатити...

(1908)

Олександр Олесь

* * *

Глянь, мій милий, скільки вроди,
Скільки сонця навкруги!
Глянь, як сяють срібні води,
Як хвилюються луги!..
“Я сліпий... тебе ось... бачу...”

Ось послухай: десь за гаєм
Соловей заплакав враз...
Побіжім його спитаєм,
Чи любив він більше нас?!
“Я глухий... тебе ось... чую...”

1905

Олександр Олесь

* * *

Вона ішла... але здавалося мені,
Що ніжний пролісок в снігу зоріє,
Встає з-під нього і радіє
Промінню, сонцю і весні.

Вона ішла... мені ж здавалось, що газель,
Поміж кущами кроком полохливим,
Назустріч бистринам бурхливим,
Униз спускається зі скель.

Вона ішла... і їй всміхалися гаї,
Вітри несли їй паході майові,
Вклонялись трави їй шовкові
І щебетали солов'ї.

Вона пройшла і зникла десь у сизій млі...
І ніби з нею все пройшло навіки:
Весна, бажання і утихи,
І вся краса життя й землі.

1905

Олександр Олесь

* * *

Ти з'являєшся, як ранок...
Там, на заході, ще ніч.
А на сході уже небо
Червоніє від проміння,
Близку сонця золотого...
Як в чеканні б'ється серце!

Ти ідеш, як день бліскучий!
Все радіє навкруги,
Все впілось очима в сонце,
Все співає йому гімни,
Простяга до його руки...
Як радіє, квітне серце!

Ти проходиш... ніби вечір...
Там, на заході, ще день,
Там ще небо в барвах грає,
А на сході вже, як демон,
Чорна ніч розкрила крила...
Як щемить у щемках серце!

1906

Олександр Олесь

* * *

Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя?!

Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть ти до мене думкою летиш,
Мабуть ти це в'єшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній.

1906

Олександр Олесь

КАЗКА НОЧІ

Ти заснула, мила? встань!
Ніч навколо -- срібне море!
Мила, вийди, виплинь в море...
Ти заснула, мила? встань!

Вдень ходив я по землі,
А ходжу по дну морському...
Що це?! сон?! по дну морському!
Вдень ходив я по землі.

Що за диво?! десь на дні...
Як то може? в'ється річка!...
Під водою в'ється річка!..
Що за диво десь на дні.

Білі яблуні цвітуть...
Їхня пахощ -- хвили моря...
Десь на дні ясного моря
Білі яблуні цвітуть!

Будь русалкою в цю ніч!
Сядь, схились і слухай пісню.
Я зложу шалену пісню...
Будь русалкою в цю ніч!

Чуєш -- кличути солов'ї
З хати -- в казку, з ліжка -- в море...
Мила, вийди, виплини в море,--
Чуєш? кличути солов'ї!

1906

Олександр Олесь

* * *

Ти не прийшла в вечірній час...
Без тебе день вмирав сьогодні,
Без тебе захід смутно гас
І сонце сходило в безодні...
Ти не прийшла в вечірній час.

Тебе, здавалось, ждало море,
І все не гасли скелі гір,
І все дивилися в простори...
І довго їх останній зір
Шукав тебе і гас на морі.

Ти не прийшла в вечірній час...
Самотньо сонце попрощається,
І сумно, сумно день погас...
Когось мов серце не діждалось,
Хтось не прийшов в вечірній час.

1913

Михайль Семенко

ЗГАДКА

Був коло моря. Дививсь на дихання крижане.
Згадував вечір у опері, коли сиділи поруч.
Чому так ясно, близкуче ясно було в ту пору,
як вона в душу загляне?

Було так м'яко. Синіли гори. Манили далі.
В снігу блукали. На кладовищі вспухались в тиші.
А як гуділи обмерзлі віти, як вітер стиха їх заколише,
а як бриніло щось в наших грудях в вечірній залі!..

Щось нестерпуче і щось над'ясне, цілком щасливе
той день і вечір в душі самотній благословляло.
І безліч снігу. І безліч блиску. І безліч дива.
Душа притихла і нуд не моле: -- мені замало...

1917

Михайль Семенко

ЗАПЛЕТИ КОСУ МІЦНІШ

Я на страждання тебе веду --
на повільне згорання.
Вибухнемо на прощання --
так написано на роду.

І може в світі не бачив ніхто
боліда, за наш бучніш.
Заплети косу міцніш,
застебни пальто...

1917

Михайль Семенко

СЕРЦЕ В БЛУКАННІ

Сю осінь я заблуджуясь у муках --
Серед жовклого листя заблуджуясь у коханні.
Я заблуджуясь у коханні,
Заблуджуясь у коханні,--
В осінніх муках.

Ви почуваєте? Мое серце в блуканні
По тихих алеях з опавшим листям безрухим.
Жовклим, безрухим,
З листям безрухим
В самотнім єднанні.

Може знайду, знайду я в осінніх звуках,
В осінніх свистах, в тоскнім знайду сподіванні.
В тоскнім сподіванні,
Тоскнім сподіванні --
В осінніх звуках.

Сю осінь я заблуджуясь у муках.

1916

Володимир Кобилянський

* * *

З твоєї волі я жебрак.
Я все згубив, що мав від тебе:
Очей твоїх глибоке небо,
Твоїх усток гарячий мак,
Чарівних брівок оксамити,
Волосся море золоте,
І персів нерозкриті квіти...
Усе згубив я... та проте
Не плачу я і не страждаю,
Хоч бачу чорний саркофаг
Навіки втраченого раю,
Що розлетівся в пух і прах...

Я ще багатий, знаю, знаю,
Ще не жебрак я, не жебрак.

У мене є багатий скарб --
Дорожчий від твоого раю,--
Я замість уст гарячих маю
Багато переливних фарб.
Я ними так тебе змалюю,
Що не впізнаєш і сама --
Такого демона змайструю,
Якого в світі вже й нема.
А потім стану та й погляну
На переливи темних фарб
І сам я дивуватись стану,
Як роздивлюсь на кожний карб,
Як міг кохать таку погану? --
Я не жебрак ще! В мене скарб!

1913-1917

Павло Тичина

* * *

Ви знаєте, як липа шелестить
У місячні весняні ночі?
Кохана спить, кохана спить,
Піди збуди, цілуй їй очі.
Кохана спить...
Ви чули ж бо: так липа шелестить.

Ви знаєте, як сплять старі гаї?
Вони все бачать крізь тумани.
Ось місяць, зорі, солов'ї...
"Я твій" -- десь чують дідугани.
А солов'ї!...
Та ви вже знаєте, як сплять гаї!

1912

Павло Тичина

* * *

О люба Інно, ніжна Інно!
Я -- сам. Вікно. Сніги...
Сестру я Вашу так любив --
Дитинно, злotoцінно.
Любив? -- Давно. Цвіли луги...
О люба Інно, ніжна Інно,
Любові усміх квітне раз -- ще й тлінно.
Сніги, сніги, сніги...

Я Ваші очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Зимовий вечір. Тиша. Ми.
Я Вам чужий -- я знаю.
А хтось кричить: ти рідну стрів!
І раптом -- небо... шептіт гаю...
О ні, то очі Ваші. -- Я ридаю.
Сестра чи Ви? -- Любив...

1915

Павло Тичина

* * *

Десь надходила весна. -- Я сказав їй: ти весна!
Сизокрилими голубками
У куточках на вустах
Їй спурхнуло щось усмішками --
Й потонуло у душі...

Наливалися жита. -- Я сказав їй: золота!
Гнівно брівоньки зламалися.
Одвернулася. Пішла.
Тільки довго оглядалася --
Мов би кликала: іди!

Почали тумани йти. -- Я сказав: не любиш ти!
Стала. Глянула. Промовила.
От і осінь вже прийшла.
Так любить? -- кажи. Та швидше ж бо! --
Бліснув сміх їй мов кінджал.

Зажуривсь під снігом гай. -- Я сказав їй: що ж... прощай!
Враз сердечним теплим сяєвом
Щось їй бризнуло з очей...
Сизокрилою голубкою
На моїх вона вустах!

1917

Павло Тичина

* * *

Не дивися так привітно,
Яблуневоцвітно.
Стигнуть зорі, як пшениця;
Буду я журиться.

Не милуй мене шовково,
Ясносоколово.
На схід сонця квітнуть рожі;
Будуть дні погожі.

На схід сонця грають грози --
Будуть знову слізози!
Встали мати, встали й татко:
Де ластовенятко?

А я тут, в саду, на лавці,
Де квітки-ласкавці...
Що скажу їм? -- Все помітно:
Яблуневоцвітно.

1918

Павло Тичина

* * *

З кохання плакав я, ридав.
(Над бором хмари муром!)
Той плач між нею, мною став --
(Мамуровим муром...)

Пливуть тужіння угорі.
(Вернися з сміхом-дзвоном!)
Спадає лист на віттарі --
(Кучерявим дзвоном...)

Уже десь випали сніги.
(Над бором хмари муром!)
Розбиті ніжні вороги --
(Мармуровим муром...)

Самотня ти, самотній я.
(Весна! -- світанок! -- вишня!)
Обсипалась душа твоя --
(Вранішняя вишня...)

1917

Павло Тичина

* * *

Подивилась ясно, -- заспівали скрипки! --
Обняла востаннє -- у моїй душі.
Ліс мовчав у смутку, в чорному акорді.
Заспівали скрипки у моїй душі!

Знав я, знав: навіки, -- промені, як вії --
Більше не побачу -- сонячних очей --
Буду вічно сам я, в чорному акорді.
Промені як вії сонячних очей!

1918

Володимир Ярошенко

* * *

Ви прийшли до мене нагадати минуле,
Засмутити спокій в вихорі уяв:
Як Ви огрубіли -- стали наднечулі...
Я напружив згадку... Я Вас не пізнав.

Не зів'яли весни, не розтали зими,
Не пролинув років різnobарвний ряд.
-- Але ми не ті вже, зовсім вже не ті ми,
Нам не повернутись, не піти назад.

Так чому схилили смучене обличчя
І сховали в хорі непрітомний жаль?!
-- Я Вас добре знаю -- Ви не таємнича,
Ви мені розкажете, якщо є печаль...

(1918)

Василь Чумак

* * *

Стільки щастя, що боюся. Залоскоче, як русалка.
Шовковинками проміння перев'яже, обів'є.
Заполонить. Зацілує ніжно-ніжно, палко-палко.
Всю жагу -- зоревий трунок, п'янний трунок -- ізоп'є.

Тільки мент. Обламок менту -- блискавично-перебіжний.
І не буде, -- і шукати мов заказано мені.
Хочу знову. Хай полонить. Хай цілує палко-ніжно.
...Усміхається проміння срібним жалем на вікні.

(1919)

Максим Рильський

* * *

На порозі гість веселий --
Дощ блакитний, весняний...
Хто постелю нам постеле
У світлиці запашній?

Хто під вогке рокотання
Малих крапель по шибках
Нагадає про кохання
Дивним огником в очах?

Хто? Як зветься? Як сміється?
Як цілує? І кого?
Чи до серця пригорнеться
До забутого мого?

1919

Максим Рильський

* * *

Яблука доспіли, яблука червоні!
Ми з тобою йдемо стежкою в саду,
Ти мене, кохана, приведеш до поля,
Я піду -- і може більше не прийду.

Вже й любов доспіла під промінням теплим,
І її зірвали радісні уста,--
А тепер у серці щось тремтить і грає,
Як тремтить на сонці гілка золота.

Гей, поля жовтіють, і синіє небо,
Плугатар у полі ледве маячить...
Поцілуй востаннє, обніми востаннє;
Вміє розставатись той, хто вмів любитъ.

1911-1918

доля

* * *

“Зелений дубочку,
Чого похилився?
Молодий козаче,
Чого зажурився?

Молодий козаче,
Чого зажурився,
Чи коні пристали,
Чи з дороги збився?”

“Коні не пристали,
З дороги не збився,
Тільки зажурився,--
Без долі родився ”.

* * *

Що я кому виноват? За що погибаю?
Нігди от злих чоловік спокою не маю.
Ненавидят, гонят, б'ют, живцем пожирають,
Як яструби на бідну птицу нападають!
Лютим огнем, яростю палают без міри,
Метаються на мене як лютіє звіри.
Ні скрітися где не маю, ні явно ходити,--
Явно гонят, тайно б'ют, закидають сіти.
Ой, що кому за вина, якая причина?
То за тоє гонят, б'ют, що я сиротина.
О, Боже мой єдиний, печальним утіхо,
Возри на мя, сироту, визволь з сего лиха.
Суди, Боже, ворогам, нехай будут знати,
Що я живу под кровом Твоєй благодаті.

I-а пол. ХУІІІ стол.

* * *

Мізерія на сем світі мене понудила,
Обоюдная копія серце мні пробила.
Сам не знаю, що маю чинити:
Прийде мні ся із тенсності самому згубити,
Що не маю із молодих літ щасливої долі,
Тілько біду тяжку терплю од лихой неволі.
Скитаюся по всем світі, як яка пташина,
Незнаєма, де я жию, жадная родина.
Може би мні лучше з родиною жити,
Тілько біда мізерному, що звик вандровати.
Але тепер отой сей світ все до себе маєт:
У багачів мізерного родина не знаєт.
Хіба мні тая будет щирая родина:
Сяжень землі на цвінтару, висока могила.
А на той то могилойці так будет писано:
-- Тут лежит тотой человік, що го сиротов звано.
Ах, люде мимойдучі, хто ту спочиваєт?
Туто лежит той человік, що роду не маєт.

1-а пол. ХУІІІ століття

* * *

Чом ся ти, молодче, журиш,
Чом собі головоньку трудиш?
 Ой покинь, покинь тужити,
 Почнімо Богу ся молити.
Біс біду лихую збуде,
Що збуде -- то десять набуде.
То правда кождого віка --
Без смутку нема чоловіка.
Не всігди зима биває,
По ночі день наступає.
Не всігди перуни биют
І вітри зимнії виуют.
На весні клен заквітає,
Хоч в осінь лист опадає.
Хоч сонце в хмару заходить,
Однак же по небі ходит.
Хоч лихо пива наварит
І горким жалем зашкварит.
Хоч бреше людськая губа,
Хоч висит на шії згуба.

Хоч нива пашні не родит,
Хоч осъмак з мошни виходит.
Не то пан, що гроші має,
Але той, що Бога знає.
Бог долю берет і даєт,
Бог людям всьо уділяєт.
Часто бива, що рано плаче,
А ввечор весело скаче.

Ой покинь, покинь тужити,
Зачнемо Господа хвалити.

Кінець ХУІІ стол.

* * *

Нудно ж міні, що думаю,
Лиху долю проклинаю.
Гей, біда в цілом віку,
Трудно жити чловіку.

Молодосте, квіте красний,
Ох, чому ж есь так нещасний?
Літа губиш, серце нудиш,
Не женишся, дурно любиш.

Мати ж моя коби знала,
Нещасна б не годовала;
Воліла ж би-м утопити,
Ніжли тепер все тужити.

Сам хороший вік минає,
Ах, нещасний наступає,
Бо як стану над літ сорок,
Не поглянет мила оком.

Будут мене одганяти,
До шпиталю одсылати,
Там зо старцями вкупі жити
І милостиню просити.

Бідна ж моя милостиня!
Ліпша ж любая дівчина:
Обідати, вечеряті,
З нею любо спочивати.

Пойшол би-м я до монастиру,
Але сам собі не віру:
Гей, там треба многої сили,
Щоби біси не скусили.

Треба би ся заскленити,
Щоб дівчину не бачити,
Бо як дівча обачил би-м,
Од престола одскочил би-м.

Де ж ся міні обернути,
Де з голови біду збути?
Буду жити, най так буде:
Терпен -- спасен, кажут люде.

ХУІІІ століття

* * *

Фалшивая юность, зрадлива фортуно,
Служиш человіку во молодом віку.
Тепер оставила, гди сила вступила,
Старость человічу к земли прихилила.
Ей, орлова юность, обновися нині,
Потіш человіка в припадлой годині.
О вітри буйніє, із сторон повійте,
Юность молодости моей приверніте.
Дажь ми Твою помошь, Боже справедливий,
Би-м Тя хвалил завше, ах, я нещасливий.
О розкоші мої, где ся ви поділи?
Ніби у Дунаю бистром ся втопили.
Розпустітся, води, од землі вступіте,
Серце фрасовливе во мні охлодіте!
Куди обернуся -- слези проливаю,
А в старости мої сам ся осуждаю.
Ах, приходит время до гробу ступати,--
Юж не буду в світі як орел літати.
Сам ся осуждаю в том земном падолі,
Же-м, в світі жиуючи, ужил своєї волі.
Там возму заплату, як станут питати.
Ах, тяжко серцу, як маю одвіт дати.
Ей, тут ужаснися, кождий человіче,
Же по смерти ревностъ яко меч серце пресіче.
Відаєш, же розкош недолго триваєт:
Родит человіка й во гроб впроважаєт.

І плач не поможе, коли смерть приходить,
Жаль немалий в серці в той час ся знаходить.
Чем ся не восплачеш і не возридаєш,
Же ся конець віка сего приближаєт?

XVIII століття

Василь Пашковський

ПІСНЬ О БІДНОМ СИРОТИ

Великий мой жалю, по что мя смущаєш?
По что серцу рани нестерпиме даєш?
Аки мечем острим пробождаєш тіло,--
Щастє мое, щастє, де ся ти поділо,
Же-с мя оставило?

Ах, як трудно в світі без тебе прожити!
Не маю где бідной глави приклонити,
Ані пригадати, де б тя позискати.
Десь в такоє врем'я залаяла мати,
Щоб щастя не мати.

Сам же я не знаю, що мені такоє.
Отець мні і мати не мислили злоє,--
Тая то лютая смерть мя обідила,
Отца й матер вбила, а мя нещаслива
В світі оставила.

І ти, смерте, дивна, же-с немилостива!
Оставила-с мене як блудного сина.
По світі блукаю, одради не маю,
Ой жалю ж мой, жалю! Сам же я не знаю,
Що чинити маю.

Лучше би мні нині вмерти в той годині,
Ніжли скитатися в світі, як бидлині.
Жалю ж мой немалий, неугамований,
Що я живу в світі власне як вигнаний
З-между християн.

І что ж мні за польза, що я живу в світі?
Без престання тужу аки птица в кліті.
Лучше би в пустині жити наедині,
Ніжли скитатися в світі як бидлині
В нещасной годині.

До 1742

ПІСНЬ О СВІТІ

А хто на світі без долі вродиться,
Тому світ марне, як коло точиться.
Літа марне плинуть, як бистріє ріки,
Часи молодиє, як з дощу потоки.
Все то марне міняєт.

Ліпше би ся било нікди не родити,
Нижли мізерному на сем світі жити,
Албо, вродившися, скоро в землі гнити,
Щоби бездольному на світі не жити.
Нехай жалю не буде.

Ей, доле ж моя, где ти в той час била,
Коли моя мати мене породила,
Же мя тепер в світі ні в чом не ратуєш?
Тілько той пануєт, кому ты голдуєш,
А я, бідний, думаю.

Куди повернуся, не маю радості,
Тілько в очах сльози, а в серцю жалості.
Выйду межи людей, стою та думаю,
Що люде гуляют, як риба в Дунаю.
Ах, тяжкий мой жалю.

Сам же я не знаю, що маю чинити,
Як мні, мізерному, на сем світі жити.
Коли би мені крила орловиє міти,
Полетіл бим долі где своєї глядіти
На чужіє сторони.

Ах, світе марний, ти щастям керуєш,
Єдного міняєш, другого даруєш.
Інших людей садиш в дорогіє шати,
А другіє водиш в нестерпимих латах,
Рани серцю задаєш.

Ніхто чоловіка в нещастю не знаєт,
Коли он в кишені нічого не маєт.
А хочай би бил і честного рода,
Як не маш в кишені, запевне незгода,
Хоч би бил наймудріший.

Де ж ся чоловіку в нещастю подіти,
До кого он маєт главу приклонити?
Хоч інший панует, а не порятуєт
Не тілько чужина, але і родина
 При нешасной годині.

Ест такі люде в світі, що нендзи не знают,
Вродившися в щастю, в том же умирают,
А іншій з роду фортуни не мают,
Хоч найболше жиуют -- розкоші не знают
 Аж до смерті своєї.

Рожніе мови о мізерном мают,
Котрій на світі нендзи не знают.
Коли прийдет вбогий где межи багати,
Зараз єден з другим почнутся зглядати,
 В кождом слові осудят.

Пойду я, мізерний, фортуни шукати,
В якой она страні, коли би мог знати.
Як в мене фортуна, мізерного, буде,
В той час мене всюди будут знати люде,
 Куди я повернуся.

А все ж то фортуна тоє справует,
Кому она служит, той завше панует.
Кто фортуну маєт, кождий того знаєт,
А на мізерного як звір поглядаєт,
 Єще ся наругает.

Да що ж за утіха в світі чоловіку,
Коли марне тратит літа свого віку.
Чи ж то мені сам Бог тоє уручаєт,
Же ся надо мною так велми знущает
 Нешаслива година.

А єдного німаш, що мні жичливий,
Щоби мя порадил в нешасной годині.
І сам я не знаю, до кого я маю
Свой жаль уносити, би мя мог утішити
 В тяжкім моєм жалю.

Ласкав ест Бог в небі, усім тим керуєт,
Чей ся надо мною хочай раз змилуєт.
Коли мені сам Бог ісхожет що дати,
Не даст надо мною велми ся знущати
 В нешасливой годині.

Смутне ж мое серце нігда ся не втішит,
Тілько власне все жаль тяжкий рани сушит.
Німаш жадної хвилі, щоб мні послужило,
Щоб ся мое серце хоць раз утішило.
За вік би мені стало.

Кривавиє слізози з очей моїх плинут,
Хоч би на один час, то не перестанут.
Плачут мої очі, серцем своїм тужу,
Же я ні от кого радості не вижу.
Як же мні не тужити?

Ізмилуйся, Боже, прошу, до Тебе волаю,
Я в Тобі надію тілько єдном маю.
Боже з високості, не даждь больш жалості
Мені мізерному, в світі бездольному.
Навіки Тя буду хвалити.

До 1737

Григорій Сковорода

* * *

О покою наш небесний! Де ти скрился з наших глаз?
Ти нам обще всім любезний, в разний путь разбил ти нас.

За тобою то вітрила простирают в кораблях,
Чтоб могли тебе ті крила по чужих зискатъ странах.

За тобою маршируют, разоряют города,
Цілий вік бомбандируют, но достанут-ли когда?

Кажется, живут печалі по великих больш домах;
Больш спокоен домик малий, ёсли в нужних сит вещах.

Ах, ничем ми не довольни -- се істочник всіх скорбей!
Разних ум затієв полний -- вот істочник м'ятежей!

Поудержмо дух неситий! Полно мучить краткий вік!
Что ль нам дастъ край знаменитий? Будеш тоже человік.

Віть печаль везді літаєт, по землі і по воді,
Сей біс молній всіх бистряє может нас сискать везді.

Будьмо тім, что Бог дал, раді, разбиваймо скорб шутя,
Полно нас черв'ям снідати, віть єсть чаша всім людям.

Славни, напримір, герої, но побити на полях,
Долго кто живет в покої, страждеть в старих тут літах.

Вас Бог одарил грунтами, но вдруг может то пропасть.
А мой жребій з голяками, но Бог мудрості дал часть.

1765

Григорій Сковорода

* * *

Всякому городу нрав і права,
Всяка імієт свой ум голова,
Всякому серцю своя есть любов,
Всякому горлу свой есть вкус каков.
А мні одна только в світі дума,
А мні одно только не йдет с ума.

Петр для чинов угли панскії трет,
Федька купец при аршині все лжет.
Тот строїт дом свой на новий манір,
Тот все в процентах: пожалуй, повір!
А мні одна только в світі дума,
А мні одно только не йдет с ума.

Тот непрестанно стягаєт грунта,
Сей іностранни заводит скота.
Ті форміруют на ловлю собак,
Сих шумить дом од гостей, как кабак,
А мні одна только в світі дума,
А мні одно только не йдет с ума.

Строїт на свой тон юриста права,
С диспут студента тріщить голова,
Тих беспокоїт Венерин амур,
Всякому голову мучит свой дур.
А мні одна только в світі дума,
Как би умерти мні не без ума.

Тот панегірик сплітаєт со лжей,
Лікар в подряд ставит мертвих людей,
Сей образи жирових чтет тузов,
Степка біжит, как на свадьбу, в позов.
Смерте страшна! замашная косо!

Ти не щадиш і царських волосов,
Ти не глядиш, гді мужик, а гді цар --
Все жереш так, как солому пожар.
Кто ж на ея плюєт острую сталь?
Tot, чия совість, как чистий хрусталь.

60-I pp. ХУІІІ стол.

Іван Котляревський

* * *

Ой доля людськая -- доля есть сліпая!
Часто служить злим, негідним і їм помагає.

Добрі терплять нужду, по миру товчуться,
І все невлад їм приходить, за що не візьмуться.

До кого ж ласкова ся доля лукава,
Такий живе, як сир в маслі, спустивши рукава.

Без розуму люди в світі живуть гарно,
А з розумом та в недолі, вік проходить марно.

Ой доле людськая, чом ти не правдива,
Що до інших дуже гречна, а до нас спесива.

1819

Степан Писаревський

Д О Л Я

Де ти бродиш, моя доле?
Не докличусь я тебе.
Досі б можна дике поле
Пригорнути до себе.
А тебе ось не вблагаю!
І прохав я, і прошу,
І пытаюсь, і шукаю,
Тільки серце я сушу.
Чи на морі ти з купцями
За крам лічиш бариші?
Чи в будинках із панами
Їси ласощі й книші?

Чи на небі із віконця
Сушиш дулі харпакам?
Чи при місяці без сонця
Чешеш кучері зіркам?
Чи у полі на долині
Диким маком ти цвітеш?
Чи у лузі на калині
Ти зозулею куєш?
Ой, оглянься хоч разочок,
Моя доле, на мене!
Я сплету тобі віночок,
Пригорнуся до тебе!

До 1827

Петро Гулак-Артемовський

ДО ПАРХОМА

*Пам'ятай, що треба зберігати розум не тільки
при лихих обставинах, але й в добре.*

Горацій

Пархоме, в щасті не брикай!
В нудьзі притьмом не лізь до неба!
Людей питай, свій розум май!
Як не мудрый -- а вмерти треба!..

Чи коротаєш вік в журбі,
Чи то за поставцем горілки
В шинку нарізують тобі
Цимбали, кобзи і сопілки;

Чи п'яний під тином хропеш,
Чи до господи лізеш рачки
І жінку макогоном б'єш,
Чи сам товчешся навкулачки,--

Ори і засівай лани,
Коси широкі перелоги,
І грошики за баштани
Лупи -- та все одкинеш ноги!

Покинеш все: стіжки й скирти,
Всі ласощі, паслін, цибулю...
Загарба інший все, а ти
З'їси за гірку працю дулю!..

Чи соцьким батько твій в селі,
Чи сам на панщині працює,--
А смерть зрівняє всіх в землі:
Ні з ким, скажена, не жартує!..

“Чи чіт, чи лишка?..” загука;
Ти крикнеш: “Чіт!..” --“Ба, брешеш, сину!”
Озветься паплюга з кутка --
Та й зкупить з печі в домовину!

1827

Лев Боровиковський

Ж У Р Б А

Горе ж тому кораблеві
Та у море занесенному,
Горе тому сиротині,
Від родини відлученному!
Куди віне буйний вітер --
Корабль в хвилях потопається,
Куди гляне сиротина --
Слізоньками обливається!
Ніхто з моря кораблика
До берега не привертає;
Ніхто в горі сирітоньки
До серденька не пригортає.

Горе ж мені на чужині,
Ніхто мною не кохається;
Чи заболить головонька --
Ніхто мене й не спитається!
Лягла журба на серденько
Так, як камінь на могилоньку,
Схилилася головонька,
Як маківка на билиноньку...
Коли б мені на чужині
Крильця дав соловеєчко:
Знявся та полетів би я,
Куди рветься мое сердечко!
Коли б мені на чужині
Родинонька та далекая:
Велась моя б розмовонька,
Веселая та легенькая...

Лети, сизий голубоньку,
Де рід мене сподівається:
Скажи моїй родинонці --
Я за нею убиваюся!..

(1830)

Євген Гребінка

Ч О В Е Н

Заграло, запінилось синєє море,
І буйній вітри по морю шумлять,
І хвиля гуляє, мов чорні гори
Одна за другою біжать.
Як темная нічка, насупились хмари,
В тих хмрах, мов голос небесної кари,
За громом громи гуркотять.

Іграє і піниться синєє море.
Хтось човен на море пустив,
Бурхнув він по хвилі, ниряє на волі,
Од берега геть покотив;
Качається, бідний, один без весельця.
Ох, жаль мені човна, ох, жаль моого серця!
Чого він під бурю поплив?

Ущухнуло море, і хвилі вляглися;
Пустують по піні мавки;
Уп'яль забіліли, уп'яль простяглися
По морю кругом байдаки;
Де ж човен дівався, де плавле мій милий?
Мабуть, він не плавле, бо онде по хвилі
Біліють із його тріски.

Як човнові море, для мене світ білий
Ізмалку здавався страшним;
Да як заховатися? не можна ж вік цілий
Пробути з собою одним.
Прощай, мій покою, пускаюсь у море!
І може недоля і лютее горе
Пограються з човном моїм.

1833

Маркіян Шашкевич

ДО ...

Мисль піднебесну двигчи в самом собі,
Душу в природи безвісти занести,
Гадкою крепков тьми світа розмести,
Життя кончини подружити обі;

Глянути мирно, що ся діє в гробі,
К радощам вдати, істинним ся взнести,
Радость з тугою в лад миленький сплести,
Милость сосвітню пригорнути к собі --

Хто вміє, хто вдасть?-- Ум сильний, високий,
Ум, що го вічна доброта повила,
Ум, що го красна природа зростила,

Ум, яких мало, хотя й світ широкий,
Душа, що в грудях твоїх ся з'явила,
Що мене знова з світом подружила.

1833

Маркіян Шашкевич

РОЗПУКА

Поза тихими водами
Сумно та й смерклося;
О, як голос меж горами
Щастя розбилося!

Летить ворон чорнокрилий,--
За ним загуділо;
Щастя мое, гаразд милий
Навіки знайділо.

Тяжко голубу малому
Гори перебити,
Ой ще тяжче безродному
На сім світі жити.

Ти зозуле сивенькая,
Закуй ми сумненько,
Най розпуга та й лютая
Вирве ми серденъко.

До 1837

БЕЗРІДНИЙ

Кому Бог в груди дав серце м'ягеньке,
І дав вродитись в добрую годину,
Щастє, як літом сонічко тепленьке,
В житю му всяку огріває днину;
Й світ єму милий, і солодка нічка,
Мислі веселі, і серденько грає,
Як у дуброві тихенька криничка,
Дніна за днінов так єму спливає.
Лиш хто в посестру взяв тяжку недолю,
Що давить серце, як відьма кощава,
Хто вражій нужді попався в неволю,
Кому з журбами і сон, і забава --
Тому ніт місця ані супокою,
Нудиться світом, нудить і собою;
Туга до серця, як гадъ ся вселила,
З'їдає мислі, як змія зірочки,
Груди зсушила, здоровля знорила,
Хліб му не милий, не терпить сорочки.
Ще ж то, хто може із серця сплакати,
Чи у куточку, чи за углом хати,
Чи у грудь брата, чи хоть в жменю друга,
Хоть на часочок спліне з серця туга.
Лиш коли сльози в грудях скаменіли
І в тяжку скалу над серцем ся збили,
Разів із десять щодень рад би-сь вмерти,--
Годі а годі!.. Потіхи ні смерти.

1840

Олександр Афанасьев-Чужбинський

Є. П. ГРЕБІНЦІ

Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить,
Як серце застогне і гірко заплаче,
І дуже без щастя воно защемить?

Як горе, мов терен, всю душу поколе,
Коли одцуралось тебе вже усе,
І ти, як сухе перекотиполе,
Не знаєш, куди тебе вітер несе.

Е, ні, кажеш мовчки: скосивши билину,
Хоч ранок і вечір водою полий.--
Не зазеленіє,-- кохай сиротину,
А матері й батька не бачити їй.

Отак і у світі: хто рано почує,
Як серце заплаче, як серце зітхне,
Той рано й заплаче... А доля шуткує --
Поманить, поманить та й геть полине.

А можна ж утерпіть -- як яснєє сонце
Блісне і засяє для миру всього
І гляне до тебе в убоге віконце?..
Осліпнеш, а дивишся все на його.

(1841)

Михайло Петренко

НЕБО

Дивлюся на небо та й думку гадаю,
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Боже, Ти крильців не дав?
Я землю б покинув і в небо злітав!
Далеко за хмари, подальше од світу,
Шукати собі долі, на горе, привіту,
І ласки у зірок і сонця просить,
У світі їх яснім все горе втопить;
Бо долі ще змалку здаюся не любий;
Я наймит у неї, хлопцюга приблудний:
Чужий я у долі, чужий у людей:
Хіба ж хто кохає нерідних дітей?
Кохаюся лихом, привіту не знаю,
І гірко, і марно свій вік коротаю,
І в горі спізnav я, що тільки одна --
Далекеє небо -- моя сторона.
І на світі гірко; як стане ще гірше,
Я очі на небо,-- мені веселіше!
І в думках забуду, що я сирота,
І думка далеко, високо літа.
Коли б мені крилля, орлячі ті крилля,
Я землю б покинув і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо польнув,
І в хмарах навіки од світа втонув!

(1841)

Тарас Шевченко

* * *

Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі;
Грає синє море,
Грає серце козацькеє,
А дума говорити:
-- Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенськую,
Молоду дівчину?
На чужині не ті люди,
Тяжко з ними жити,
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.
Сидить козак на тім боці --
Грає синє море.
Думав, доля зострінеться --
Спліталося горе.
А журавлі летять собі
На той бік ключами.
Плаче козак -- шляхи биті
Заросли тернами.

1838

Тарас Шевченко

* * *

Чого мені тяжко, чого мені нудно,
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце мое трудне,
Чого ти бажаєш, що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, мое серце, навіки засни,
Невкрите, розбите -- а люд навісний
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі.

1844

Тарас Шевченко

* * *

Минають дні, минають ночі,
Минає літо. Шелестить
Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить,
І все заснуло, і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу й не сміюсь...
Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої;
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!
Не дай спати ходячому,
Серцем замирати
І гнилою колодою
По світу валятись.
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні... то проклинать
І світ запалити!
Страшно впасти у кайдани,
Умирати в неволі,
А ще гірше -- спати, спати,
І спати на волі --
І заснути навік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого, однаково,
Чи жив, чи загинув!
Доле, де ти, доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої! злої!

1845

Тарас Шевченко

* * *

Мені однаково, чи буду
Я жити в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині --
Однаковісінько мені.

В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі плачуши умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій -- не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: "Молись,
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись".
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.

1847

Тарас Шевченко

М. КОСТОМАРОВУ

Веселе сонечко ховалось
В веселих хмарах весняних.
Гостей закованих своїх
Сердешним чаєм напували
І часових переміняли,
Синємундирних часових.
І до дверей, на ключ замкнутих,
І до решотки на вікні
Привик я трохи, і мені
Не жаль було давно одбутих,
Давно похованых, забутих,
Моїх кровавих тяжких сльоз.
А їх чимало розлилось
На марне поле. Хоч би рута,
А то нічого не зійшло!
І я згадав своє село.
Кого я там коли покинув?
І батько й мати в домовині...
І жалем серце запеклось,
Що ні кому мене згадати!

Дивлюсь: твоя, мій брате, мати
Чорніше чорної землі
Іде, з хреста неначе знята...
Молюся! Господи, молюсь!
Хвалитъ Тебе не перестану!
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани!

1847

Тарас Шевченко

* * *

Понад полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси кладе -- гори,
Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде!

Косаря уночі
Зострічають сичі,
Тне косар, не спочиває
Й ні на кого не вважає,
Хоч і не проси.

Не благай, не проси,
Не клепає коси;
Чи то пригород, чи город,
Мов бритвою, старий голить
Усе, що даси.

Мужика, й шинкаря,
Й сироту-кобзаря.
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси,
Не мина й царя.

І мене не мине,
На чужині зотне,
За решоткою задавить,
Хреста ніхто не поставить
І не пом'яне.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Чи ми ще зійдемося знову?
Чи вже навіки розійшлися?
І слово правди і любові
В степи і дебрі рознесли!
Нехай і так! Не наша мати,
А довелося поважати.
То воля Господа. Годіть!
Смирітесь, молітесь Богу
І згадуйте один другого.
Свою Україну любіть.
Любіть її... Во время лютє,
В останню тяжкую мінуту,
За неї Господа моліть.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Один у другого питаєм,
Нашо нас мати привела?
Чи для добра? Чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаєм?
І, не дізнавшись, умираєм,
А покидаємо діла...

Які ж мене, мій Боже милий,
Діла осудять на землі?
Коли б ті діти не росли,
Тебе, святого, не гнівили,
Що у неволі народились
І стид на Тебе понесли.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Огні горяте, музика грає,
Музика плаче, завиває;
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії;
Витає радість і надія
В очах веселих, любо ім,
Очам негрішним, молодим.
І всі регочуться, сміються.
І всі танцюють. Тілько я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я.
Чого ж я плачу? Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

1850

Тарас Шевченко

Д О Л Я

Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
“Учися, серденько, колись
З нас будуть люде”,-- ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальнє, дальнє слава,
А слава -- заповідь моя.

1858

Ж У Р Б А

Стойть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.

Під гаем в'ється річенка,
Як скло вона блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку,
Прив'язані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літчко,
Повіють холода,
Осиплеться іх листячко,
І понесе вода.

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой річечко, голубонько!
Як хвилечки твої --
Пробігли дні щасливії
І радощі мої...

До тебе, люба річенка,
Ще вернеться весна;
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стойть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

Як хорошо, як весело
На білім світі жити!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить!

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

1859

Пантелеймон Куліш

ЛЮЛІ-ЛЮЛІ

Ходжу -- блуджу по городу
Великому, великому.
Одкрив би я своє серце,
Та ні кому, та ні кому.

Цвіте воно, як Божий рай,
Потай миру, потай миру;
Ні любощам, ні милощам
Не йме віри, не йме віри.

Ой серденько закритеє,
Тихий раю, тихий раю!
Ніхто тебе не нівечить,
Бо не знає, бо не знає.

Цвіти ж собі, живи собі
Самотою, самотою,
Втішай себе солодкою
Дрімотою, дрімотою.

А щоб тебе лихі люде
Не вжахнули, не вжахнули,
Засни, серце, довічним сном...
Люлі-люлі, люлі-люлі!

(1861)

Олександр Кониський

СИРОТИНА

Не той сиротина,
Кого рід не знає,
У кого хатини
Й худоби немає;

Не той сиротина,
Хто ходить в десятці,
У кого свитина --
Вся латка на латці...

Аби була в нього
Голова та руки,
Любов до народу,
Волі і науки,--

Він не сиротина,
Він родичів має:
Він краю дитина,
І край його знає.

(1861)

Олександр Духнович

ДУМА НА 60-ЛІТНЮ ПАМ'ЯТЬ

Літа мої молоденькі,
Щасливі літа,
Ви мі били так миленькі,
А не вжили світа.
Ви убігли без радості
Як раном буйні сни
Ізчезли без веселості
До вічної бездни.
Юность моя веселая,
Куда ся поділа?
Як ласточка крилатая
Куда полетіла?
Полетіла не в чужий край,
Не в теплу отчизну,

Не достигла в блаженний рай;
В щасливу родину.
Ластовочка одлітаєт
Осенью в теплий світ,
Но весною повертаєт,
А моїх літ уж ніт!
Ластовочка повертаєт
І запоєт знову,
Юність моя не вертаєт
На сіду голову.

1863

Яків Щоголів

ВІТРОВІ

Вітре буйний, непощадний!
Маєш силу ти велику:
Через степ, діброви й море
Дмеш і крутишся одвіку.

Як солому, серед лісу
Дуба з коренем положиш;
Я ж один стою нерушний,--
Ти зломить мене не зможеш.

Ревучи, великі бурі
Понад мною пролетіли,
Та зігнути не зігнули,--
Тільки серце надломили.

Студень дує округ його,
Бо йому минуло літо;
Чи воно розкошувало:
Цвіт і корінь -- все побито!

Що ж, воно й перегоріло
І, як золото, чисте стало;
Так зате його навіки
Вкрило чорне запинало.

1881

КЕЛИХ

Сницеру дана урочна робота:
Взяв він уламок од чистого золота
І для бенкетів, запевне веселих,
Викував сутій і хупавий келих.

Глибоко карбами грані обводив,
Паростки й листя по стінках виводив,
Грони родзинок розкидав усюди,--
Каже: "Іди тепер, келих мій, в люди!"

Дно твоє, келих, глибоке і чисте,
Блище і сяє, як кубло огнiste!
Грони родзинок заледве не дишуть,
Паростки листям прозірним колишуть".

Гонор великий, велика й шаноба
Бучній утворі запевне подоба:
Сяючи, йшов по бенкетах веселих
З чистого золота кований келих.

Повзкрай вино з його іскрами било,
Блищами mrіlo, струмочком кипіло;
Дружно пили з нього люди за сильних,
Славу войовників, серцю прихильних,

Ступінь послуги, за владу і пліки,
За ізборони близкучі й великі...
Сяючи, йшов по бенкетах веселих
З чистого золота кований келих,

Поки повзгодом мені не дістався.
Бережно я за бростки його взявся;
Лив, як і другі, вино в нього сміло,--
Але утомлене серце щеміло!

Серцю згадались давнішні ночі,
Лади довішної ввічливі очі,
Віра без грані, любов без докору...
Стиснув я келих руками в ту пору!

Сплющились грома блискучих родзинок,
Паростки й листя прилипли до стінок,
Повзкрай прозірне вино полилося...
Що ж тобі, серце, в давнині здалося?

1882

Борис Грінченко

У ЛІСІ

Тихо проходив я лісом; зелене
Листя рясне шепотіло круг мене;
Грома з калини, як жар, червоніли,
Квіти з трави різnobарвні гляділи;
Сонячний промінь купався між їми,
Роблячи листя й квітки золотими;
Хмара метеликів жвавих вилася;
Пісня пташина дзвеніла-лилася.
В пісні тій одгуки щастя і долі,--
Крашої пісні не чув я ніколи;
Щастям, здавалось, тут все оповите...
Серце намучене, лихом прибите,
Мовби затихло, а мука і горе
Наче потопли в безодні море,
В море проміннів, як золото, блискучих,
В море пісень, голосних і співучих!..
Радоші душу мені обнимали,
Голову пахощі з квітів сп'яніяли...
І забажалось тоді мені долі,
Долі пташок тих, пташиної волі,
Долі, коли і гнітючі й похмурі
Думи не давлять, не шарпають бурі,
Долі безхмарної, долі такої --
Саме як сонячний день цей ясної!
І забажалось... Коли це у гаю
Скрик розітнувся... Відкіль -- я не знаю,--
Тільки така в йому мука почулась!..
Серце у грудях мені стрепенулось...
Мабуть, то пташка шулці впіймалась,
Скрикнувши так, як з життям розставалась,
Може, щось інше,-- не знав я нічого!
Серце забилося з болю тяжкого:
Знову згадалися муки і горе,
З сліз та із крові згадалося море,
Що розлилося без краю на світі,--

Годі, у мріях про долю, радіти!
Геть з цього лісу! Не тут, між квітками,—
Там, між людьми, що повиті слізами,
Там знайду місце і долю єдину:
Долю робітника без одпочину...

1885

Володимир Самійленко

ЗОРИ

Давно колись, малим хлоп'ям,
Бувало, дивлячись на зорі,
Я часто-часто прагнув сам
Між їх поринути в просторі.

Я думав: там щасливий край,
Там невідомі наші болі,
Туди летить у тихий рай
Душа намученая долі.

Там щастя вічне буде тим,
Кому втішатись тут не змога;
Там вічно янголам святым
Одкритий вид таємний Бога.

Так думав я давно колись,
Так зорі тішили дитину,
Тепер же мрії розійшлися,
І бачу другу я картину.

Я бачу в зорях тих ясних
Великі сонця незчисленні,
І на планетах округ них
Істоти нудяться стражденні.

Такі ж їх душі, як у нас,
Так само прагнуть щастя й знання
І плачуть на прожитий час
За невдоволені бажання.

І б'ються й гинуть у борні,
І зневажають бідних дуки...
І там веселій пісні
Втонули в диких криках муки.

І скільки їх, з країв біди
Рвучись у рай з плачем гарячим,
Свої надії шлють туди,
Де ми горюємо та плачем!

1889

Володимир Самійленко

ДВІ ПЛАНЕТИ

Округ сонця шлях широкий
В неоміряних краях,--
Там планета лічить роки,
Оббігаючи той шлях.

Споконвіку і довіку
Ходить колом без кінця,
Шлях без міри, вік без ліку
Їй надано від Творця.

Скрізь на ній дива природи,
Скрізь усе життям кипить;
Звір тут всякої породи,
А людей і не злічить.

Той бажає світ зажерти
Задля себе одного;
Той працює й хоче вмерти
Задля народу свого.

Той життя своє складає,
Щоб науку збагатити,
Той у темряві конає
І живе, щоб їсти й пить.

І живуть, і умирають,
Рвуться все вперед іти;
Прийде час -- і доблукують
До останньої мети...

У високості безмірній
Є планета ще одна,
І біжить -- товариш вірний --
Округ першої вона.

Безвоздушна і безводна
Та планета і німа,
І без снігу там холодна
Обгорнула все зима.

Ні людей там, ні рослинни,
Ані звірів, ні пташок,
Лиш високі гори з глини,
Та каміння, та пісок.

І нема, нема спокою
Для космічного мерця,
Вічно стежкою одною
Йде він колом без кінця.

Так-то мертвовою марою
Місяць круг Землі іде
І віщує нам собою
Той кінець, що Землю жде.

Так усе колись минеться,
Все, що вдіє людський дух,
Неодмінним зістається
Лиш невпинний, вічний рух...

1888

Іван Франко

* * *

Осінній вітре, що могучимstonom
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати --

Що у щілинах диким виєш tonom
І рвеш солому із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш,-- вітре мій крилатий!

Я довго, пильно слухавstonу твого
І знаю, чом так стогнеш ти і плачеш:
Тобі жаль сонця, цвіту, дня літнього!

О вітре, брате! Як мене побачиш
Старим, зів'ялим, чи й по мні заплачеш,
Чи гнівно слід буття завієш моого?..

1882

Іван Франко

VIVERE MEMENTO

Весно, що за чудо ти
Твориш в моїй груди!
Чи твій поклик з мертвоти
Й серце к жизні будить?
Вчора тлів, мов Лазар, я
В горя домовині --
Що ж се за нова зоря
Мені блисла нині?
Дивний голос мя кудись
Кличе -- тут то, ген то:
"Встань, прокинься, пробудись!
Vivere memento!"

Вітре теплий, брате мій,
Чи твоя се мова?
Чи на гірці світляній
Так шумить діброва?
Травко, чи се може ти
Втішно так шептала,
Що з-під криги мертвоти
Знов на світло встала?
Чи се може шемріт твій,
Річко, срібна ленто,
Змив мій смуток і застій?
Vivere memento!

Всюди чую любий глас,
Клик життя могучий...
Весно, вітре, люблю вас,
Гори, ріки, тучі!
Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.

А що кров не зможе змить,
Спалимо огнем то!
Лиш боротись -- значить жити.
Vivere memento!

1883

Іван Франко

* * *

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни,--
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щиріх сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

Бо минуть -- далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить,--
Той цілий чоловік.

Тож сли всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдесь тобі буть,--
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганій дні,
Болотяній дні,
Як надія пройде
І погасне чуттє,
Як з великих доріг
Любві, бою за всіх
На вузькі та крути
Ти зайдеш манівці,

Зсушить серце журе,
Сколють ноги терни,--
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!
О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

1882

Іван Франко

* * *

Коли часом в важкій задумі
моя поникне голова,
легенъкий стук в вікно чи двері
потоки mrій перерива.

Озвуся, вигляну -- даремно,
не чуть нікого, не видать,
лиш щось у серці стрепенеться,
когось-то хочеться згадатъ.

Чи щирий друг в далекім краю
тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
лицем до прадідівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
моє кохання чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?

Чи може, гнучи в собі горе,
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі сльози
мені стукачуть до душі?

(1900)

Іван Франко

* * *

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може в тім осміянім
Суть твого життя.

Може в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може в тім погордженім
Є любові скарб.

Може сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

(1892)

Іван Франко

ЕПІЛОГ

Розвійтесь з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтесь, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто взнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкращі душі молодої
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

1893

* * *

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Міріадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні, мов журя,
Зимні, мов лихая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забуття,
Одубіння, отупіння
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле, сипле, сипле сніг,
Килим важче налягає...
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

1895

* * *

Глас воліющаго во пустыни.

Було се три дні перед моїм шлюбом.
У чистім полі я пшеницю жав.
Був південь. Я спочити сів під дубом,
В душі ж мов світляний алмаз дрижав.

І враз почув я голос невимовний,
Той голос, що його лиш серце зна,
Для вуха тихий, але сили повний,
Що душу розворушує до dna.

“Ще поки ти почався в лоні мами,
Я знав тебе; заким явивсь ти в світ,
Я призначив тебе перед царями
Й народами нести мій заповіт”.

І мовив я: "О Пане, глянь на мене!
Простак убогий, молоде хлоп'я!
Хто стане слово слухати невчене?
Кого наверну, розворуши я?"

І мовив голос: "Від отсєї хвилі
Ти мій. Про все, чим досі був -- забудь!
Усе покинь, вір тільки мої силі,
Мої слова нехай тебе ведуть.

А що сумнився ти в моїому слові,
Так знай: нікого не навернеш ти;
Мов стріли б'ються о щити стальові,
Так твій глагол о серць людських щити.

На вітер будеш мій глагол метати,
Проповідати будеш ти глухим;
Де станеш ти, ніхто не схоче stati,
Що похвалиш, всім видастися лихим".

І мовив я: "О Господи, я грішний!
Чи щоб спокутувати всіх вин vagу,
Ти на сей труд важкий і безуспішний
В сій хвилі кличеш своєго слугу?"

І мовив голос: "Не тобі се знати!
Не за провини я призвав тебе,
Не безуспішно будеш працювати,
А серце в тобі я скріплю слабе.

Твоїми говоритиму устами
До всіх народів і до всіх віків,
Твоїми я тернистими стежками
Вестиму своїх вибраних борців.

Тобою я навчу їх відрікаться
Життя і світа для високих дум,
Сучасних нужд, погорди не лякатися,
У світлу ціль зостріливши весь ум.

Ось уст твоїх я пальцем доторкнуся
І вложу в них своїх глаголів жар.
І наострю твій слух, щоб, як озвуся,
Тичув мій голос, наче грім із хмар".

Я ниць упав. "О, чую, Пане, чую!"
І серп я кинув, і пшеничний стіг,
І батьків дім, невісту молодую,
І відтоді не бачив більше їх.

(1902)

Леся Українка

* * *

Горить мое серце, його запалила
Гарячая іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними слізами
Чому я страшного вогню не заллю?

Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та слізи не ринуть потоком буйним,
Мені до очей не доходять ті слізи,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.

Хотіла б я вийти у чисте поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люди вжахнулись на слізи мої.

1893

Леся Українка

* * *

Ви щасливі, пречисті зорі,
ваші промені -- ваша розмова;
якби я ваши промені мала,
я б ніколи не мовила слова.

Ви щасливі, високі зорі,
все на світі вам видко звисока;
якби я так високо стояла,
хай була б я весь вік одинока.

Ви щасливі, холодній зорі,
ясні, тверді, неначе з кришталю;
якби я була зіркою в небі,
я б не знала ні туги, ні жалю.

1900

Леся Українка

* * *

Хотіла б я уплисти за водою,
немов Офелія уквітчана, безумна.
За мною вслід плили б мої пісні,
хвилюючи, як та вода лагідна,
все далі, далі...

І вода помалу
мене б у легкі хвилі загортала
і колихала б, наче люба мрія,
так тихо, тихо...

Я ж така безвладна,
дала б себе нести і загортати,
пливучи з тихим, ледве чутним співом,
спускаючись в блакитну, ясну воду
все глибше, глибше...

Потім би на хвилі
зостався тільки відгук невиразний
моїх пісень, мов спогад, що зникає,
забутої балади з давніх часів--
в ній щось було таке смутне, криваве,
та як згадати? Пісня та лунала
давно, давно...

А потім зник би й відгук
і на воді ще б колихались тільки
мої квітки, що не пішли зо мною
на дно ріки. Плили б вони, аж поки
в яку сагу спокійну не прибились
до білих водяних лілей,-- там стали б.
Схилялися б над сонною водою
беріз плакучих нерухомі віти,
у тихий захист вітер би не віяв;
спускався б тільки з неба на лілеї
і на квітки, що я, безумна, рвала,
спокій, спокій...

1900

Леся Українка

* * *

Талого снігу платочки сивенькії,
 дощик дрібненький, холодний вітрець,
 проліски в рідкій травиці тоненькії,
 се була провесна, щастя вінець?

Небо глибокеє, сонце ласкавеє,
 пурпур і золото на листі в гаю,
 пізніх троянд процвітання яскравеє
 осінь віщує -- чи то ж і мою?

Що ж, хай надходить! мене навіть радує
 душного літа завчасний кінець;
 провесни тільки нехай не нагадує
 дощик дрібненький, холодний вітрець!

1900

Леся Українка

* * *

Якби вся кров моя уплинула отак,
 як сі слова! Якби мое життя
 так зникло непримітно, як зникає
 вечірнє світло!.. Хто мене поставив
 сторожею серед руїн і смутку?
 Хто наложив на мене обов'язок
 будити мертвих, тішити живих
 калейдоскопом радощів і горя?
 Хто гордоші вложив мені у серце?
 Хто дав мені одваги меч двусічний?
 Хто кликав братъ святую оріфламу
 пісень, і мрій, і непокірних дум?
 Хто наказав мені: не кидай зброї,
 не відступай, не падай, не томись?
 Чому ж я мушу слухати наказу?
 Чому втекти не смію з поля честі
 або на власний меч грудьми упасті?
 Шо ж не дає мені промовить просто:
 "Так, доле, ти міцніша, я корюся!"

Чому на спогад сих покірних слів
рука стискає невидиму зброю,
а в серці крики бойові лунають?..

1901

Леся Українка

ПЛАЧ ЕРЕМІЇ

"Як золото стемніло,--
змінилося срібло пречисте!"

Ще листя сухе так недавно ясніло...

"Як золото стемніло!.."

Мов око сліpe, мріє озеро млисте...

"Змінилося срібло пречисте..."

Щось давнє так смутно в душі забриніло...

"Як золото стемніло!.."

На серце лягло щось страшне, урочисте...

"Змінилося срібло пречисте..."

1902

Осип Маковей

МЕТЕОР

Ось блиснув метеор і згас,
Як у життю щасливий час.

І на всесвітнім цвінтари
Лягли десь відламки зорі.

Так розпадаються світи,
Живуть і гинуть без мети.

І всі вони -- один цвінтар,
А творець іх -- старий гробар.

Усе по радощах марних
Гребе у безвістях сумних.

(1899)

Осип Маковей

ПРИРОДА

Природо люта, мачухо лукава,
Убійнице ненаситна, кровава,
За що тобі пісні від нас і слава?

Чого принаджуєш ти нас собою,
І всіх на смерть затроюєш борбою,
Учителько ненависті й розбою?

Тобі пісні співати за всі муки,
За кров, за смерть, за окрики розпуки,
Подателько злодійської науки?

За ту борбу зажерту від дитини,
За всі затроєні життя хвилини
Прийми від мене гордий сміх і кпини!

(1899)

Осип Маковей

ПОНАД ХМАРИ

Понад хмари! Понад хмари, брате!
Вийди в гори з навісної хати!

На верхах самітних там ще тихо,
Не зайшло туди ще людське лихо.

Не встають там ще весняні чари,
Вітер там горою, низом хмари.

Але кращі там сніги лискучі,
Ніж на долах повінь, град і тучі.

Краща студінь, пустка там сонлива,
Ніж весна на долах нещаслива.

Тихий світ там буде твій учитель,
Сам ти свій суддя і потішитель.

(1899)

Павло Грабовський

* * *

Плаче небо, вкрите хмарами,
Що над нами восени
Без кінця пливуть отарами
Із сумної сторони.

Темний гай додолу хилиться,
Буйне листя опада;
Різва пташка не осмілиться
В поле вилетіть з гнізда.

Тільки галич перелякане
Скиглить, зграями шуга;
З жалібного її кракання
На душі росте нудьга.

Сльози осені журливої,
Що минули ясні дні,
Се -- плач долі нещасливої,
Що судилася мені.

1900-1902

Павло Грабовський

* * *

Квітка, що ногою
Стоптана в пилу;
Гук, що вмер луною,
Пронизавши млу;

Огник серед поля,
Що блиснув і згас,--
Се -- та світла доля,
Що втекла від нас.

1900-1902

Богдан Лепкий

FINALE

Розжалобилася душа
У смутках непомірних,
Що збулась радості життя,
І що опущена, сама
Йде по полях безмірних.

Йде в пізню осінь. Сніг паде
І в сірій грязі тає.
Ні ту, ні там, ніде, ніде,
Ніхто, нічо її не жде,
Ніхто її не знає.

Довкола неї тишина,
Така, що дзвоном дзвонить,
Така бліда, така німа,
Що в ній нічо, нічо нема,
Лиш смуток слізози ронить.

Лиш з тихим шелестом на шлях
Падуть листочки бідні,
Як той знечев'я вбитий птах...
Падуть зівсім, зівсім отак
Надій листки послідні.

(1902)

Степан Чарнецький

* * *

З п'ятном німих терпінь явились ми на світ,
З чолом заквітчаним в зів'ялий рано цвіт;
Життя прибрало нас в зір згаслих діадем --
Сумні ідем...

В осінній, сірий день нас сумерк породив,
Беззвіздних ночей сум в колисці нас пестив,
В тісний обруч судьби скрань втомлену кладем --
Сумні ідем...

Над нами не шумить труба бурливих днів,
Не гріє сонце нас, ні громів диких спів,
Безголосно колись торбани покладем --
І в смутку відійдем.

(1904)

Микола Вороний

МАНДРІВНА ЕЛЕГІЯ

II

Холодні хмари залягли блакить,
Холодний вітер дме в степу потужно,
Гне очерет додолу, шелестить,
Мов звір в байраці виє осоружно.
І я один, без тями, мимохіть,
Немов затерплий весь, іду байдужно...
Куди? Пошо? Хіба не все одно
Тому, хто з рук згубив своє стерно?

Туман і мряка... Шлях ще бачать очі,
Але гаї, оселі і луги,
Немов завій жалобний, присмерк ночі
Вкриває вже поволі навкруги.
З густої мряки, буцім поторочі,
Снуються дивні витвори нудьги;
До мене линуть, простягають руки...
Я бачу їх, я чую спів і гуки...

Ні, то не спів, то ніби щось квилить
І скиглить, як підстрелена пташина.
Щось хлипає і стогне і кричить --
Голосить, мов охляяла дитина...
Та що воно? Стравай... Цить, серце, цить!
Це ж у тобі озвалась самотина.
Озвалися нудьга твоя і жаль
І давня, нерозважена печаль.

Вгамуйся, серце! Годі, схаменися...
Та ні, вже з уст зірвалися слова:
“Гей-гей! Чи є хто в лузі--озовися!
Чи є де в світі ще душа жива?
Гей, люди! Де ви? Чи перевелися,
Чи вас пожерла пустка світова?!
Ратуйте! Пробі!.. Ось я тут конаю...
Життя, життя -- чи пекла, а чи раю!..”

Нікого. Темно. Марний поклик мій...
Хоч би луна озвалася до мене!
Єдиний відгук в темряві нічній --
То подмух вітру та виття скажене...
Іди ж, знов міряй шлях далекий свій
І знов марнуй життя своє злиденне...
Ні ширості, ні теплого слівця --
Нудьга, нудьга без краю і кінця.

1902

Микола Вороний

VAE VICTIS

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло.
Мою душу самотню пожерла гадюка-нудьга,
І, безсилій, хилюсь я, хоч ще молоде моє тіло...
Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло,--
В нім погасла снага.

Мов свободідний орел, моя думка в просторах шугала.
І я, спраглий, схилявся і пив із криниці знаття.
Ні, не марно я жив,-- я боровся, шукав ідеала,
Мов свободідний орел, моя думка в просторах шугала --
В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа.
Мрії гасли, як зорі, зломились напруженні крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця закрила
Неминуча мета.

Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина;
Зграї гарпій проклятих, що звуться "навіщо", "куди",
Мою душу жеруть... Як покинута в лісі дитина
Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

1904

Микола Вороний

РУБІНИ

Одкриваються рани --
Давні рани, нудьгою роз'ятрені знов...
І червону, гарячу мов полум'я, кров
Вже не стримує зілля омані.
Одкриваються рани...

Рани, серця рубіни!
Ви -- єдиний той дар, ви -- той скарб жебрака,
Що дала йому з ласки кохана рука
На розстанні, в останні хвилини...
Рани, серця рубіни!..

О, рубіни червоні!
А хто ж вам дав багровість і полиск огня?
Моя гордість, ображена гордість моя,
Що тримала мій гнів на припоні.
О, рубіни червоні!..

1911

Микола Чернявський

* * *

В степу цвітуть маки червоні,
Маки червоні польові.
Мов жар, горять на степу лоні
Їх короговки вогневі.
Дажбога люблені вибрани, і
Ввібрали спеку в пелюстки,
Горять удень вони, а вранці
Обвіє вітер їх листки.
Хотів би й я отак згоріти
Під сонцем радісним життя:
Весь жар його у себе впити
І з першим вітром одлетіти
В країну темну небуття.

1904

ВЕЧІРНІЙ ЧАС

Вечірній час -- чудовий час:
Рожевий світ на небі згас,
А таємничий сумерк ляг
На горах, борах і полях.
Скрипить останній віз снопів,
З садків летить дівочий спів:
По сумерках самітних піль
Розносить він розлуки біль.
Вкінці згубивсь ручай пісень,
Пішов на сон робочий день,
Однак на небі тихий путь,
Щораз то кращі зорі йдуть.
В такій то зоряній тиші
Панує мир в моїй душі!
Так, кинувши житейський вир,
Піду колись на вічний мир!..

(1905)

Микола Філянський

* * *

І знов, і знов весна... і знов вечірні квіти
В півночі з зорями тихенько гомонять,
І знову явори в долині шелестять,
Росою першою повиті.

І голос літ моїх я чую над собою,
І в гай, мій рідний гай, я сам собі іду,
І там між сонних квіт, над сонною водою,
І слухаю, і жду.

Я знаю, дні мої пролинуть надо мною,
Пролинуть окликом вечірньої луни,
А я все буду ждать і сумною порою
Минулий кликати час колишньої весни.

І буду часто я над сонною водою
Зорі вечірньої з-над гаю виглядати,
І сном своїм німим не кину щастя ждать,
Аж поки не зіллюсь з їх ласкою земною.

(1906)

Петро Карманський

* * *

Засну як легіт в сірій скибі,
Розвіюсь мов рідка імла;
Візьму з собою злидні й болі,--
Оставлю вам самі діла.

І в хвилях скорбі, в хвилях горя,
В тяжких для вас осінніх днях,
Вони засяють наче зорі
І прояснить вам темний шлях.

(1906)

Сидір Твердохліб

В СВІЧАДІ ПЛЕСА

Ідуть круги від берегів,
На глибину ринуть, ринуть,
Встає, то тихне гнів кругів,
Зриваються, то гинуть...

Від скель землі іде півкруг
І ропіт хвиль рокоче --
Чи плесо йде, чи скеля в рух,
Чи твань мороочить очі?

Змінчиві людські думи йдуть,
Душа думками грає --
І мрутъ і йдуть, і йдуть і мрутъ,
І цілі в них немає!..

(1908)

Олександр Олесь

АЙСТРИ

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умислив росою, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекати,
І в райдугу барвів життя убирали...

І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,--
І в мріях ввижалається їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...

Так марили айстри в саду восени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холодним дощем,
І плакав десь вітер в саду за кущем...

І вгледіли айстри, що вколо -- тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма, --
Схилились і вмерли... І тут, як на сміх,
Засяяло сонце над трупами їх!..

1905

Олександр Олесь

* * *

З журбою радість обнялася...
В слізах, як в жемчугах, мій сміх.
І з дивним ранком ніч злилась
І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.
Одна летить, друга спиня...
І йде між ними боротьба,
І дужкий хто -- не знаю я...

1906

ЧАРИ НОЧІ

Співають, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
“Цілуй, цілуй, цілуй ї,--
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч нам,
Весна в сей час нам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе --
І струмінь власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летуючу мить життя!
Чаруйсь, хмілій, впивайся
І серед мрій і забуття
В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить
В палких обімах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбились зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахищі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не вспіла --
Гори! життя -- єдина мить,
Для смерті ж -- вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли ввесь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:
Шо візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття,
І захолонуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас -- боги скупі,
Над нас -- глухі й нечулі..."

.....
.....

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
“Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде!”

1904

Олександр Олесь

* * *

Нехай обдурений я сном,
Нехай осміяний без жалю,
Нехай замість весни і раю
Осінній місяць за вікном,--
Нехай! але в душі моїй
Яка цвіла весна рожева!
Пахніли, дихали дерева!
Літав пташачих звуків рій...
І хай розвіялися сни,
Хай ті ж і сум, і жаль, і муки,
Але я й досі чую звуки
Моєї дивної весни.
Минув бенкет... але дзвенять
Ще голоси, столи накриті,
Десь гасне сміх, і недопиті
Рядами кепихи стоять...

Олександр Олесь

* * *

Як жити хочеться! Несказанно, безмірно...
Не надивився я ні на зелену землю,
Ні на далекі сині небеса.

Я не наслухався ні шуму рік широких,
Ні шелесту лісів дрімучих, темних,
Ні голосу пташок, що вихваляють світ.

Я все життя горів на огнищі людському,
Я все життя неначе був розп'ятий
За злочин чийсь на вічному хресті.

Я все життя збирався тільки жити,
Дивитись, слухати і пити
Нектар із келиха краси...

1919

Мелетій Кічура

* * *

Впоперек шляху ліг стоглавий лютий змій,
Ім'я його "Життя", та ми, в долоні спис,
Ідемо без ваги у гордості своїй,
На радісний двобій, як щойно день забліс.

Бажань таємна міць -- це наш дорожовказ;
Омана злудних мрій -- освячена мета;
Наш заповітний клич -- мізерна жменька фраз,
Мірило наших сил -- горіння повнота.

І линуть, линуть дні і літа за літами,
Ми наступаємо і кличемо: вперед!
Рубаємо з всіх сил і колемо без тями.

Та тільки в нас самих влучає наш штилет,
І наше лиш рам'я з напруги ув'ядает --
А змій байдуже ліг і скучно позіхає.

(1910)

Григорій Чупринка

ГЕЙ, НА ВЕСЛА!

Гей, на весла, щоб понесла
Буря човен на простір,
Де свавільний вітер вільний
Гонить хвилі вдовж і вшир!

Там на морі, на просторі,
Розігнавши млявий сон,
Виллєм муки наші в звуки
Буйним вітрам в унісон.

Там на волі, на роздолі,
Де здіймаються горби,
Всю отруту нашу люту
Виллєм в море без журби.

Виллєм в море наше горе,
Нашу млявість, нашу лінь,
Гей, на весла, щоб понесла
Буря човен на глибину!

Ми полинем соколиним
Вільним льотом з берегів,
Роздратуєм, загартуєм
Нашу міць для ворогів.

(1909)

Григорій Чупринка

ПЕРЕМОГА

Як спалахне серце кволе
Палом страчених надій,
Я прийду до тебе, доле,
На страшне криваве поле,
На останній смертний бій.

Все одно я маю рану,
Рану смертного жалю,
Так на бій я сміло стану,
Гучно висловлю догану,
Хоч тебе і не зломлю.

Я не гнусь, мов раб, під гнітом,
Доле, мачухо лиха,
Знай -- з тобою, з цілим світом
Я поб'юсь з лицем одкритим
Проти злості і гріха.

Смерті в очі я загляну,
Жах могильний я стерплю,
Все одно я маю рану
Нестерпучу, нездолану,
Рану смертного жалю.

1911

Михайль Семенко

У БІЛОМУ САВАНІ

Я зникну без зойку як рози в вікні
я зникну без знаку в блакитному сні
а згодом воскресну в вертепах не раз
між галасу крику незв'язаних фраз

у білому савані в темнім кутку
над знаком масонів я блисну в танку
і будуть сміятися в синій півмлі
всі звуки всі фарби незнані землі

і встануть потвори від тої доби
почвари і гади моєї злоби
контрасти святого що в серці я мав
всі ясні блиски що у мріях зілляв

я зникну без зойку. Не вгледять -- о ні
як буду конати я в смертному сні
а згодом воскресну, воскресну не раз
і плями червоні заставлю на вас.

1916

Михайль Семенко

КОНДУКТОР

Багнеться бути
Кондуктором на товарному потязі.
В похмурну ніч,
Темну ніч,
Осінню дощову,
Сидіти на тормозі
У кожусі,
Зігнувшись і скупчившись,
Дивитись у прірву рухливу.
Про дні, що минули,
Що в серці зосталися
Ясними плямами,
Про образи згадні,
Заснулі у грудях навіки,
Навіки
Мріять,
Мріять,
Вдивляючись в сутінь.

Михайль Семенко

ПАТАГОНІЯ

Я не умру від смерті --
я умру від життя.
Умиратиму -- життя буде мерти,
не маятиме стяг.

Я молодим, молодим умру --
бо чи стану коли старим?
Залиш, залиш траурну гру,
розсип похоронні рими.

Я умру, умру в Патагонії дикій,
бо належу огню і землі.
Рідні мої -- я не чутиму ваших криків,
я -- нічний, поет світових слів.

Я умру в хвилю, коли природа стихне,
чекаючи на останню Горобину Ніч.
Я умру в паузу, коли серце стисне
моя молодість, і життя, і січа.

1917

Василь Еллан (Блакитний)

БУЯННЯ СИЛ

Земля поорана, безвільна і пахуча.

Лани зелено-жовтої свиріпи.

Біжать у далеч верби на шляху.

Якrado вітер в вуха віє:

--Випий!

Степів струмок -- як радість неминуча.

Скинь пижу! --

Пагти на землю. Пити небо. Простір.

Гойратися у співах вітрових

Не мріяти. Не думати. Нічого.

У грудах тануть кілоріт і тривога

Спиняє дух від місті

Буйніє дух від мі

Вуанна силт живих.

1915

Василь Еллан (Блакитний)

★ ★ ★

Насміюся я над долею
І отруту ночі питиму
На балконі, оповитому
Виноградом і красолею;
І віддам жадібно губи я
Поцілункам вітру мрійного.
І порветься нитка грубая
Блідомлявого, постійного...

1916

Василь Еллан (Блакитний)

ПІСЛЯ “КРЕЙЦЕРОВОЇ СОНАТИ”

“Покласти б голову в копіна...
Відчути б руку на чолі...”
Сентиментальність!
Хай загине
І пам'ять ніжних на землі.
Нам треба нервів, наче з дроту,
Бажань, як залізобетон,
Нам треба буряного льоту --
Грими ж, фанфар мідяний тон!
Десь там самотня віоліна
Тужливо журиться в імлі...
Не зупиняється! Хай загине!
Йдемо! Під марші! По землі.

1918

Володимир Кобилянський

* * *

В моїй душі глибоке плесо сліз,
Таке глибоке, як печаль народу,
З яким я жив, з яким тужив і ріс,
З яким вінок вінків терновий ніс
Од роду і до роду.

Так мрія стомлена бреде в пісках,
Іде й паде під тиском урагана,
Вона давно погибла б у пітьмах,
Коли б не світ у темних тайниках --
Ясна фата-моргана.

Це дзеркало моїх майбутніх днів.
Неначе привид на пісках пустині,
Я догорю без радісних огнів...
Мене спалить неублаганий гнів
При вході до святині.

1916-1917

Володимир Кобилянський

ЛЕБІДЬ

Як ляже трупом день
На сонне лоно трав
І вкриє чорний шовк
Засмучені поля,--
Я чую крик пісень,
Той крик, коли вмирав,
Коли навік замовк
Безлунний лебідь -- я.

Упав мій срібний пух
На хвилі ясних сліз
В той час, коли вмирав
Без гомону, без дум,--
То я... Мій вільний дух
Під крилами беріз
На лоно сонних трав
Посіяв сніжний сум.

1916-1917

Володимир Ярошенко

* * *

Відбились далі в душі моїй,
У сірім колі вони цвітуть,
Неясний обрій далеких мрій,
Безбарвна, тиха і довга путь.
Дивлюся вдалі -- душа болить,
Така неясна туманна даль,
Дивлюся в душу -- вона летить,
Як сіра птиця -- німа печаль.
І сіра птиця -- душа моя --
Мене печально у даль стремить,
А я, безвольний, безцільний я
Стискаю менти, хвилюю мить...

(1918)

НЕ ДАНО

Він вночі прилетить на шаленім коні
І в вікно він постука залізним мечем.
...Ти останнюю казку докажеш мені --
І заллєшся плачем.

Стане ясно тобі. Не спитаєш, як звуть,
Чом вночі прилетів і з якої землі?
Лиш засвітиш свічки -- і освітиш нам путь,
Поки зникнем у млі.

І назавше. Навік... Але міт по мені
Поховать, як мене, і йому не дано.
Будеш згадувати так: прилетів на коні --
І постукав в вікно...

(1918)

Дмитро Загул

* * *

За непроглядною заслоною
Живуть такі, як я,--
А тут чужою, незнайомою
Сумує день і ніч
Сумна душа моя...

Я б'юся з тою перепоною
Вже сотні тисяч літ,--
Ta думкою німою, нерухомою
Не можу вибитись
В потусторонній світ.

Чи хто руками міцно-сильними
Заслону зірве з царства дня?
Хто дастъ мені зйтися з вільними,
З такими вільними,
Як був колись перед віками я?

(1919)

Дмитро Загул

* * *

Десь високо над землею носить доля наше щастя,
Та ніколи нам не вдасться opinитись там.
Ми споріднені з землею, розрослися в ній корінням,
Ми лиш котимось камінням... Не злетіти нам.

Десь за тридев'ятим морем, тридев'ятою горою
Під заклятою скалою спить крилатий змій...
Як потвору ту поборем, то розлучимся з горем,
Наше щастя метеором спалахне, як стій...

Якби крила в нас орлині, якби очі соколині,
Того змія в цій хвилині ми знайшли би там...
Та -- даремно: ми безсилі, ми глухі, сліпі, безкрилі,--
Свого щастя до могили не здобути нам...

Василь Чумак

БЕРЕЗНЕВИЙ КАЛАМУТ

Розірвала краля-мавка
льняно шитий гомін-жгут:
плине зграйно, плине плавко
березневий каламут.

В перебіжнім шумовинні
ланки-бризки марсельєз:
Хай загине, хай загине
мрійновтома сонних плес.

В сонце цілять стріли-трави,
Сонце -- в трави й буйний ґрунт.
Зручно, просто керму править
березневий каламут.

(1919)

Максим Рильський

* * *

Спинилося літо на порозі
І диші полум'ям на все,
І грому гордого погрози
Повітря стомлене несе.

Умиється зелене літо
І засміється, як дитя,--
Весни ж і весняного цвіту
Чи я побачу вороття?

Чи весняні здійснятися мрії?
Чи літо не обманить їх?
Чи по степу їх не розвіє,
Мов пух на вербах золотих?

1911-1918

Максим Рильський

* * *

Вже червоніють помідори,
І ходить осінь по траві.
Яке ще там у біса горе,
Коли серця у нас живі?

Високі айстри, небо синє,
Твій погляд, милій і ясний...
Це все було в якісь країні,
Але не знаю я, в якій.

Що з того, що осіннім чарам
Прийде кінець? Але в цю мить
Баштан жовтіє понад яром,
Курінь безверхий ніби спить,

І гнететься дерево від плоду,
І не страшний, моє дитя,
Нам час останнього походу
Без вороття -- без вороття.

1911-1918

Павло Тичина

* * *

Гаптує дівчина й ридає --
Чи то ж шиття!
Червоним, чорним вишиває
Мені життя.

Танцюють звуки на дзвіниці,
І плаче дзвін.
Я йду. Мій шлях то із костриці,
То із жоржин.

Тумани линуть вгору, вгору,
А хмари -- вниз.
Чому я не люблю простору,
Як я без сліз?

Я ввечері цілую рожу
І кличу сум.
Чому, чому я жить не можу
Та сам, без дум?

1914

Павло Тичина

* * *

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух --
Лиш Сонячні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім -- всі планети.

Я був -- не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо -- дзвонні звуки,
І пітьми творчої хітон,
І благовісні руки.

Прокинувсь я -- і я вже Ти:
Над мною, підо мною
Горяť світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взнав, що Ти не Гнів,--
Лиш Сонячні Кларнети.

1918

ЛЮДИ

* * *

У неділю пораненьку
Усі дзвони дзвонять,
Осаули з нагаями
На панщину гонять...

Пішла, пішла стара мати
Із дочкою жати,
А нажали по півкопи,
Сіли спочивати.

Ой з-за гори, з-за крутой
Оконом з'їжджає,
З-під правої пахвиночки
Нагайку виймає.

Як ударив дівчиноньку --
Обілляли сльози...
Як ударив стару матір --
Задзвонили дзвони.

ПІСНЯ КОЗАКА ПЛАХТИ

Гой, козачейку, пане ж мой,
Далек же маєш домик свой?
-- При березі, при Дунаю
Там я свою хижу маю:
Ліс зелений оздоблений
Красним цвітом, густим листом --
To dom мой, то покой, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
На чім же буде поїзд мой?
-- Посажу тя за бедрами,
Прив'яжу тя тороками.
Бог над нами, кінь під нами,
Ти зо мною, я з тобою
Побіжим, поспішим, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Який же буде покарм твой?
-- Будем істи саламаху,
Козацькую затираху.
При криниці без тескниці
Будем істи, будем пити,
Викрикати, облап'яти, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Що за розкош мі буде твой?
-- Да вдень будеш коні пасти,
Вночі при мні ляжеш спати.
О пувночі з всеї мочі
Очучу, превручу
Дівоньку к серденьку, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Який же буде постілок твой?
-- Войлочище под бочище,
А сідлище в головище.
В дубровиці на травиці
Я закрию і прикрию
Гормаком, жупаном, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Сподобав ми ся живот твой.
-- Любо ж тобі горьовати,
Дай преч з тобов поіхати.
-- Душо моя, я вже твоя.
-- Ручку подай, а усідай.
-- Я твоя! -- Ти моя, Кулина!

Гой, козачейку, пане ж мой,
Не занесет нас коник твой?
-- Не жури ж ся ти для того,
Найдем в полі коний много,
А не найдем -- то піш підем.
-- Нич лихого для любого
Терпіти, з ним бити, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Далек же іще домик твой?
-- Уже є то Запороги,
Конець нашої дороги.
Тут козаки -- все юнаки:
Здобиваєт, пропиваєт,
Що маєт -- програєт, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Которий же ту домик твой?
-- Ген котерга розбитая,
Опанчою прикритая --
То мой гарем, то мой терем.
Тут ховаю, що же маю:
Рубашку, серм'яжку, Кулина.

Гой, козачейку, пане ж мой,
Вельми то благий єст скарб твой!
-- Козак щаслив, хоть не богат,
Нікому нич не виноват:
Он горює, он чатує --
Де пойду -- здобуду:
Боярин, татарин, Кулина.

Да й що ж ми ту за бесіда --
Ні приятеля, ні сусіда.
Ти си здобувати пойдеш,
Мене смутную одойдеш:
Ні з ким жити, розмовити, --
Ні сестриці, ні зовиці.
-- З козаком, з гуляком, Кулина.

Коли буде того много,
Пусть мене до дому мого.
-- Коли схочеш поїхати,
Не буду тебе тримати.
Борзо всідай да й од'їжджай
Ко чортом, всім лихом
Люб човном, люб коньом, Кулина.

Доле ж моя нещасная,
Чого-м ся я дочекала.
Наділ мене несла вода,
Тепер мене женет біда.
Що ж ділати? Проклинати,
Би пропав, що мене взяв
Дівчину зведену, Кулина?

(1625)

Климентій Зиновій

О УБОГИХ ЛЮДЕХ

О горе бідним людем убогим на світі:
же не могут скучено радости іміти.
А богатому аще і скорб часом ткнется,
то в том же єму часі рихло і минется.
Бо багач судам очі мздою забиваєт
І тоєю до конца оних осліпляет.
А убогий неборак хоч мало споткнется --
певне побіденному дармо не минется.
Або будет к здоров'ю бідний шанковати
іли корім інім лихом торговати.
І єсли од богатих милости не получит,
то хоч рад або не рад з душою розлучит.
О Боже, чemu ж то Ти вбогих опушаєш,
на скорб і на слези іх оком не сматряєш?
Чи тим же богач царство может куповати,
а Ти яко Бог можеш і нендзнуому дати?
А поневаж судія єстес справедливий,
створи ж і на землі в панов суд правдивий.
Аби Тя судію больш юж не оскорбляли
і жеби безвинне душ больщ не погубляли.
Але даруй властем мир і любов в іх серца,
молим Ти ся, Господи наш, од всего серца.

к. ХVII-поч. ХVIII стол.

О ПРАВОСЛАВНИХ ЛЮДЕХ ВОЇНСКІЄ СЛУЖБИ ОТПРАВЮЧИХ, ІМЕННО О КОЗАКАХ

І козаки на світі всі вельми ся труждают,
поневаж перси свої на войнах виставляют,
Боронячи отчизни і добра християн,
жеби не преодолів нечестивий басурман.
І не токмо що перси они ставят у войні,
але ініє кладут і голови у войні.
Зачим спаси їх, Боже, за тую одвагу,
а грішит Богу, хто даєт козакам зневагу.
Простий чоловік завше в дому пробуваєт,
а козак, шедши в войско, ввесь дом свой оставляєт.
А ідути, чи вернет додому, і сам не знаєт,
тілько сам Бог їх нехай од смертей сохранияєт.
Зачим не тілько, ховай Боже, нагану даватъ
козакам, але треба їх як святих шановать.
Бо на войнах в потребах кров свою пропивають
і за православную віру душі полагают.
І даруй, Боже, таким небесніє корони,
що чинят землі нашой од врагов обороны.

к. ХVІІI-поч. ХVІІІ стол.

* * *

Бивало лиха много на світі:
Студено взимі, гаряче вліті.
Голота всюди грошей не маєт,
А паном щодень пак прибиваєт.
Відь не докучит одная біда,
З роду в род тя гнет мовчком сусіда.
Ниньки з тобою нароком іграєт,
Завтра не за гаразд тобі oddаєт.
А што ж ділати з лихом негожим?
Мусим терпіти, коли не зможем.
Чом то нам лихо гірш догріваєт,
Тепер змиваєт, тепер стираєт?
Глянеш -- на одном сорочки пусто,
На другом свити шовковей густо.
Один і хліба крошки не маєт,
Другий пироги проч одкидаєт.
Отак на світі всюди терпіти:
Гаразд -- не гаразд, -- що з тим радити?
Кінець ХVІІI століття

Лев Боровиковський

ВОЛОХ

За морем степ, край моря степ,
В степах волох з шатрами ходить:
Крива коса, зубчастий серп
Волоха в поле не виводить.
 Волох не йде в полки служить;
 Волох живе -- як набіжить.

Широкий степ -- його постіль;
Кругом стіна -- із небом гори;
Нежатий хліб, небрана сіль;
Півголий сам, а діти -- голі.
 Зате ж татарин, німець, лях
 Не гріли рук в його шатрах.

Пани в хоромах просять сна;
Купець моря перепливає;
Моряк в воді шукає дна;
Мужик в судах поріг змітає.

Волох бідняк в шатрі сидить,
І смашно єсть і міцно спить.

Зима -- коло огню в шатрах;
Весна -- лежить він під звіздами;
А літо -- ходить по степах
З ширококрилими шатрами.

Без хліба -- сит, без хати -- пан.
Густий туман -- його жупан.

(1832 ?)

Амвросій Метлинський

СТАРЕЦЬ

Вітрець передзимній, вогкий, холодненький
 В діброві засохшим листом шелестить.
З торбиною старець йде, сивий, старенъкий;
 Лист жовтий, червоний шумить, хрупотить.
"Колись-то (він шепче), за батька і неньки,
 Возили в сю пору, складали стіжки..."

Була тоді хата, садки зелененькі,
Сінце і скотинка, город і бджілки.
Умерли. Пропала худоба, хатина,
І по миру старцем пустили мене;
Схиляю головку, як тая билина,
Усяк, як чужого, од себе жене.
Тиняюсь по селах, ночую край тину,--
Чужій і села, і хати, і тин!
Хіба може вітер в лихую годину
В степу поховає; не бовкне і дзвін!
В село причвалаю в неділеньку вранці --
Одну мені радість ще Господь зберіг:
Дім Божий -- дім рідний для старца!
Задзвонять до церкви, то я на поріг!"
Вітрець передзимній, вогкий, холодненький
В діброві пожовклим листом шелестів...
Дзвонили до церкви; йшов старець швиденько;
Втомився, схилився й навіки зомлів.

(1839)

Микола Устиянович

ЖЕБРАК

Господи Боже! Що жебрак має
На тій широкій, багатій землиці?
Ні му весноньки надія світає,
Ні колос літом в золотій пшениці;
Ні єму свята, ні єму неділі,
Ні Великодня, ні Рождества в ділі.
Триста шістдесят ночей гірких, темних,
Журних, голодних має в кождім року,
І тисячі ран болячих, нужденних,
І слізок тільки в заумерлім оку.
А днинки ясной -- ніколи, ніколи!
То єго частка, то єго держава,
То ціле жниво єго щастя, долі!

Но Богу хвала, Богу честь і слава!
Колись тихонько схилишся добою,
Трупе животний, до німої ями.
О, тогди ж в серці не спудить спокою
Ні блідий голод, ні дворак у брами,
Ані собака: а коли світами

Затрубить ангел з високого неба,
Встанеш багатий, як цар над царями,
Жебрати більше не буде ти треба.

(1849)

Яків Щоголів

У ПОЛІ

Гей, у мене був коняка,
Був коняка-розвишка,
Мав я шаблю і рушницю,
Ще й дівчину-чарівницю.

Гей, коняку турки вбили,
Ляхи шаблю пощербили,
І рушниця поламалась,
І дівчина відкуралась.

За буджацькими степами
Їдуть наші з бунчуками;
А я з плугом та з сохою
Понад нивою сухою.

Гей, гей, гей, мій чорний воле!
Нива довга, в стернях поле...
Вітер віє-повіває,
Казаночок закипає.

Ой, хто в лузі -- озовися,
Ой, хто в полі -- одклиknися!
Скоро все засне під млою:
Йди вечеряти зо мною.

Зву... луна за лугом гине,
Із-за хмари місяць плине;
Вітер віє-повіває,
Казаночок простигає.

1846

Тарас Шевченко

* * *

Ой три шляхи широкії
Докупи зійшлися.
На чужину з України
Брати розійшлися.
Покинули стару матір.
Той жінку покинув,
А той сестру. А найменший --
Молоду дівчину.
Посадила стара мати
Три ясени в полі.
А невістка посадила
Високу тополю.
Три явори посадила
Сестра при долині...
А дівчина заручена --
Червону калину.
Не прийнялись три ясени,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зов'яла.
Не вертаються три брати.
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті.
Сестра плаче, йде шукати
Братів на чужину...
А дівчину заручену
Кладуть в домовину.
Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкії
Терном заростають.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Ой одна я, одна,
Як билиночка в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя, ні долі.
Тілько дав мені Бог
Красу -- карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.
Ані братика я,
Ні сестрички не знала,
Меж чужими зросла,
І зросла -- не кохалась!
Де ж дружина моя,
Де ви, добрі люде?
Їх нема, я сама.
А дружини й не буде!

1847

Тарас Шевченко

* * *

"Не кидай матері!" -- казали,
А ти покинула, втекла,
Шукала мати, не найшла,
Та вже й шукати перестала,
Умерла плачуши. Давно
Не чутъ нікого, де ти гралась;
Собака десь помандрувала,
І в хаті вибито вікно.
В садочку темному ягнята
Удень пасуться. А вночі
Віщують сови та сичі
І не дають сусідам спати.
І твій барвіночок хрещатий
Заріс богилою, ждучи
Тебе, неквітчану. І в гаї
Ставочок чистий висихає,
Де ти купалася колись.
І гай сумує, похиливсь.

У гаї пташка не співає --
Й її з собою занесла.
В яру криниця завалилась,
Верба усохла, похилилась,
І стежечка, де ти ходила,
Ключим терном поросла.
Куда полинула, де ділась?
До кого ти перелетіла?
В чужій землі, в чужій сем'ї
Кого ти радуєш? до кого,
До кого руки приросли?
Віщує серце, що в палатах
Ти розкошуєш, і не жаль
Тобі покинutoї хати...
Благаю Бога, щоб печаль
Тебе довіку не збудила,
Щоб у палатах не найшла...
Щоб Бога ти не осудила
І матері не прокляла.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Якби мені черевики,
То пішла б я на музики,
Горенько мое!
Черевиків немає,
А музика грає, грає,
Жалю завдає!
Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю,
Доленько моя!
Глянь на мене, чорнобриву,
Моя доле неправдива,
Безталанна я!
Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках,--
Я світом нуджу.
Без розкоші, без любові
Зношу мої чорні брови,
У наймах зношу!

1848

Тарас Шевченко

* * *

Ой люлі, люлі, моя дитино,
Вдень і вночі.
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.
Сину мій, сину, не клени тата,
Не пом'яни.
Мене, прокляту, я твоя мати,
Мене клени.
Мене не стане, не йди меж люди,
Іди ти в гай;
Гай не спитає й бачить не буде,
Там і гуляй.
Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись,
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.
Як підеш в села, у тії хати,
То не журись.
А як побачиш з дітками матір,
То не дивись.

1848

Тарас Шевченко

* * *

Якби мені, мамо, намисто,
То пішла б я завтра на місто,
А на місті, мамо, на місті
Грає, мамо, музика троїста.
А дівчата з парубками
Лицяються. Мамо! Мамо!
Безталанна я!

Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троїсті музики.
Нехай люди не здивують,
Як я, мамо, потанцюю.
Доленько моя!

Не дай мені вік діувати,
Коси мої плести-заплітати.
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити.
А поки я заробляю,
Чорні брови полиняють,
Безталанна я!

1848

Тарас Шевченко

* * *

У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває, іноді дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся,
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї Матері Святої,
Що в мир наш Бога принесла...

Тепер їй любо, любо жити,
Вона серед ночі встає
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись. -- Це мое!
Мое! -- І дивиться на його,
І молиться за його Богу,
І йде на вулицю гулять
Гордіше самої цариці.
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро. -- А подивіться!
Мое найкраще над всіми! --
І ненаrokом інший гляне:
Весела, рада, Боже мій!
Несе додому свого Йвана.
І їй здається, все село
Весь день дивилося на його,

Що тілько й дива там було,
А більше не було нічого.
Щаслива!..

Літа минають.

Потроху діти виростають,
І виросли, і розійшлись
На заробітки, в москалі.
І ти осталася, небого.
І не осталося нікого
З тобою дома. Наготи
Старої нічим одягти
І витопить зимию хату.
А ти нездужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той розвести.
В холодній молишся оселі
За їх, за діточок.

А ти,

Великомученице? Села
Минаєш, плачуши, вночі.
І полем, степом ідучи,
Свого ти сина закриваєш.
Бо й пташка іноді пізнає
І защебече: -- Он байстрия
Несе покритка на базар.

Безталанная! де ділась
Краса твоя тая,
Що всі люде дивувались?
Пропала, немає!
Все забрала дитиночка
І вигнала з хати,
І вийшла ти за царину,
З хреста ніби знята.
Старці тебе цураються,
Мов тії прокази.
А воно таке маленьке,
Воно ще й не лазить.
І коли - то воно буде
Гратись і промовить
Слово мамо. Велике,
Найкраще слово!
Ти зрадієш; і розкажеш
Дитині правдиво
Про панича лукавого,
І будеш щаслива.

Та недовго. Бо не дійде
До зросту дитина,
Піде собі сліпця водить
А тебе покине
Калікою на розпутті,
Щоб собак дражнила,
Та ще й вилає. За те, бач,
Шо на світ родила.
І за те ще, що так тяжко
Дитину любила.
І любитимеш, небого,
Поки не загинеш
Межи псами, на морозі,
Де-небудь під тином.

1849

Тарас Шевченко

* * *

На Великдень, на соломі
Против сонця, діти
Грались собі крашанками
Та й стали хвалитись
Обновами. Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку. А тій стъожку,
Тій стрічку купили.
Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові,
Кому свитку. Одна тілько
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукава.
-- Мені мати куповала.
-- Мені батько справив.
-- А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
-- А я в попа обідала,--
Сирітка сказала.

1849

Тарас Шевченко

* * *

І золотої, й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моеї долі молодої:
А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу,
А ще, до того, як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки. Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращі літа,
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихиливсь,
То оддадуть у москалі.

1849

Тарас Шевченко

* * *

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть, живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне Бога б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози. Я не знаю,
Чи єсть у Бога лютє зло,
Що б у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую -- у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межи людьми,
Мов мишенята. Я до школи --
Носити воду школярам.
Брати на панщину ходили,
Поки лоби ім поголили!
А сестри! Сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії,
Для кого в світі живете?
Ви в наймах виросли чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете!

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села!
Такії, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в Тебе другого благаєм,
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх слізами поливаєм.
А може й те ще... ні, не знаю,
А так здається... сам еси...
(Бо без Твоєї, Боже, волі)
Ми б не нудились в раї голі.)
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами

Та може радишся з панами,
Як править миром! Бо дивись:
Он гай зелений похиливсь,
А он з-за гаю виглядає
Ставок, неначе полотно,
А верби геть понад ставом
Тихесенько собі купають
Зелені віти... Правда, рай?
А подивися та спитай!
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радость та хвала!
Тобі єдиному святыму
За дивній Твої діла!
Отим-бо й ба! Хвали ні кому,
А кров, та слізни, та хула,
Хула всьому! Ні, ні, нічого
Нема святого на землі...
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли!

1850

Тарас Шевченко

* * *

І досі сниться: під горою,
Меж вербами та над водою,
Біленька хаточка. Сидить,
Неначе й досі, сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошеє та кучеряве
Свое маленькеє внуча.
І досі сниться: вийшла з хати
Веселая, сміючись, мати,
Цілує діда і дитя
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки, і годує,
І спать несе. А дід сидить,
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: -- де ж те лихо?
Печалі тії, вороги?

І нищечком старий читає,
Перехрестившись, О т ч е н а ш.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне. День погас,
І все почило. Сивий в хату
Й собі пішов одпочивати.

1850

Тарас Шевченко

С О Н

Марку Вовчку

На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно, сповитеє, кричало
У холодочку за снопом.
Розповила, нагодувала,
Попестила; і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І сниться їй той син Іван
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий --
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
Та на своїм веселім полі
Свою-таки пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть.
І усміхнулася небога,
Проснулася -- нема нічого...
На сина глянула, взяла
Його тихенъко сповила
Та, щоб дожати до ланового,
Ще копу дожинати пішла.

1858

НАД КОЛИСКОЮ

Спи, дитя мое, ти життя мое!
Спи, дитя мое красне!
Поки сонечко не запалиться,
Поки місяць не згасне!..

А я бідная, над колискою
Цілу ніч не здрімаю,
Про життя твоє нещасливее
Тобі пісню співаю.

Спи, дитя мое, ти життя мое!
Тільки щастя і долі!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і неволі!

Тільки губонька залепечеться,
Слаба ніженька стане,
Слаба рученька перехреститься,--
Твоє горе настане!

Не підеш з дітьми, не побавишся
На пуховім пісочку,
Не прийдеш у сад, не положишся,
Не заснеш в холодочку!..

Не з дітьми підеш,-- панську череду
Поженеш ти на поле!..
Не пісок м'який,-- стерня острая
Босі ноги поколе!..

І від сонечка не скитаєшся
За відорану скибу;
Зав'ялить тебе в полі сонечко,
Як ту в'ялу рибу...

І не раз слізоза із очей спаде
На запалені груди,--
І слізу твою тільки Бог іден
З неба видіти буде!

Станеш хлопцем ти, станеш парубком,
Тобі все їдна доля:
Череда пройде, найде панщина --
Їдна й тая ж неволя.

І що Божий день осавула йде:
Ти вставай до роботи!..
Ти вставай, роби від неділеньки
До самої суботи...

І що Божий день будеш досвіта
До роботи вставати;
Свою силоньку ні собі, ні мені,
А панам виробляти.

А там панові не вподобався,
Писарині якому,--
Ноги здибають, руки сплутають
І звезут до прийому.

Станеш голий ти у "присутствії",
Як родила тя мати...
І зачнуть тебе пани з дохтором,
Мов коня, оглядати...

І забриють лоб -- і до церкви враз,
Там присягу прикажуть;
У мундир вберуть, оружжя дадуть,
Світ навіки зав'яжуть.

Поженуть тебе в чужу сторону,
І зачнуть муштрувати,
І приказ дадуть -- мову рідну
На чужую зламати...

І наломишся, і забудеш ти
Свою мову рідненьку,
Спом'янеш не раз не по-рідному
Свою рідну неньку.

А прийде війна -- зложиш голову...
Де і хто поховає?
Не згадає мир, не спитається,
Хіба Бог спам'ятає!..

Спи ж, дитя мое, ти життя мое!
Спи, дитя мое красне!
Поки світ стоїть, поки з місяцем
Враз і сонце не згасне!..

1857

Степан Руданський

СТУДЕНТ

В славнім місті Петербурзі,
Недалеко від Неви,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій віджила,
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ганку сходи до сіней;
В сінях набік похилились
Двоє скривлених дверей.

І направо -- старій бабі
Смерть підписує патент,
А наліво -- без копійки
Б'ється з нуждою студент.

Зима лютая. Вітер свище,
Сніг по вікнах брязкотить;
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каменить.

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт -- як гріб запався,
Облізає голова...
І остання догоряє
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядає
На похилену стіну:
Під стіною лежить череп,--
Нема й кришки тютюну.

І стіння кругом чорніє...
Тілько лазять павуки.
Тілько сумно виглядають
Із шкалубин прусаки...

1858

Пантелеймон Куліш

ГУЛЬВІСА

Ой ішов я до дівчини --
Од воріт вернувся:
Піду лучче до шинкарки
Горілки нап'юся!

Нехай добрі люде славлять,
Що в шинку ночую,--
Що за тиждень загорюю --
За ніч прогайную.

Лучче мені од громади
Наругу приймати,
Аніж собі вольні руки
Навіки зв'язати.

Твої чари, дівчинонько,
Я по людях знаю:
Тому щастю, тому раю
Віри не діймаю.

Ой коли б нас не в'язано --
Може б нам жилося,
Що волею мое серце
З твоїм понялося.

Ой яке там щастя-доля,
Де в хаті неволя?
Моя доля -- серед поля
Нев'язана воля!

Ой заграй мені, кобзарю,
Про ті часи давні,
Як у Січі проживали
Наші предки славні.

Ой заграй мені, кобзарю,
Нехай я заплачу,
Нехай долю -- вольну волю
Крізь сліози побачу.

Ой заплачу-заридаю,
Рutoю утруся...
До любої дівчинонки
Повік не вернуся.

(1861)

Василь Кулік

ЗАХОЖИЙ КОСАР

Захмарилось сонце, вітрець повіває,
Легесенько травка у покіс лягає;
Співаючи пісню, дівки й молодиці
У валки громадять зелену травицю.
Лежу та дивлюся: "Вродливий та гожий,
Як дуб кучерявий, косарю захожий!
Як дуб кучерявий понад бурянами,
Так ти виступаєш поміж косарями;
Перед усій валці ведеш по травиці;
Дивляться на тебе дівки й молодиці,
На красу козацьку, на личко червоне,
І ніхто в покосі тебе не нагоне;
Ніхто краще тебе не вивершить стога;
А корця горілки і рука не трога.
Чого ж, мій косарю, на косу схилився?
Чи то ж занедужав, чи так зажурився?
Чого, одвернувшись, косу виклепаєш,
Щоб ніхто не бачив, сліозу утираєш?
Спочинок настане, від гурту відходиш,
Та таку ж то пісню жалібну заводиш?
Чого, мій косарю, як зірки засяють
Й дівчата співають,
Як спочити треба,

З своєю журбою
Лежиш під копою,
Дивлячись на небо,
Смутний, невеселій? Скажи, мій косарю!"
"Спасибі за ласку, пане господарю!
Спасибі! А перше мушу запитати,
Чи вам же нетягу мене розважати?
От бачите, пане:
І сила косарська, й краса б то козацька,
Та що з того стане,
Як доля ледацька!
Згадав, що з косою цілий вік блукаю
По чужому краю,
А нігде притулку й хатини не маю;
Що важко працюю на чужому полі,
А дітки десь дома невчені і голі;
І сохне та чахне бідна молодиця,
Що не прийде батько на них подивиться;
Що дибає десь там старенькая мати,
Що нікому буде стару й поховати
Та над грішним тілом хрест постановити...
Та все б те нічого. Бога б не гнівити,
Якби було вільно правду доказати,
В Гетьманщину тую назад простувати
По чесній дорозі... Та сором сказати,
Прийшлось у острозі мури оглядати.
Щось там написав наш мізерний п'яничка,--
Прощавайте, діти й жінко білоличка!
Повели небогу... Сира кам'яниця...
Що маєш робити? Проситься, молиться?..
Як Господь не гляне,
І добрий, та злодій...
Не домовлю, пане!..."
"Годі, брате, годі!"

60-і роки 19-го століття

Юрій Федъкович

У ВЕРОНІ

У Вероні, гей, на брамі кам'яній,
Там стояли три жовняри молоді;
Як стояли, так стояли, говорили:
Бодай би ся ясні мури розвалили!
Не так мури кам'янії, як ті брами,—
Заплакала стара ненька слізозоньками.

Не плач, мати, не плач моя, не журися,
Маю ж бо я що убрати, подивися:
Маю кабат, маю зброю, в чім ходити,
Тече кровця річеньками, є що пити.
Не так пити-пропивати, як гуляти,—
Чисте поле романове, моя мати.

Ходить жовняр молоденький на патролі,
Аж там летя, підлітають три соколи.
Ой соколи, ой бистрій, де бували?
В чистім полі романовім попасали;
Попасали білі руки, чорні очі,
А все того буковинські парубочі.

(1861)

Юрій Федъкович

РЕКРУТ

Стояв же він на шельваху
В ціарськім дворі,
Вмивався він, втирався він,
Як гусь по воді;
Умився він да слізозами,
Ніхто го не чув,
Стулився він на багнеті,
На хвильку заснув.

Ой спить же він на багнеті
 В цісарськім дворі,
Та й сниться му, що ходить десь
 По синій горі,
Та й кучері зачісує,
 Та й кучері в'є...
Чом ненька ми не писує,
 Ци вна ще жиє?

Ой рада би-м, мій синоньку,
 Листок написать,
Насипали могилоньку,
 Не можу я встать;
Не можу я, соколоньку,
 Глубоко на дні,
Насипали на рученьки
 Сирої землі.

І був би він в царськім дворі
 Багато ще снив,
Гукнув-бо дзвін на Стефані,
 А він ся збудив;
Утер собі і личенько,
 Утер си і гвер...
Кров точиться по мармурі,
 А жовняр умер.

(1862)

Юрій Федъкович

ПРЕЧИСТА ДІВО, РАДУЙСЯ, МАРІЄ!

У сине море сонце ясне тоне
І своє світло, ніби кров, червоне
По всій країні доокола сіє,
А там зозульку в гаю десь чувати,
А там дзвіночок став селом кувати,
Там в борі вітер листом шелевіє:
Пречиста Діво, радуйся, Маріє...

Пречиста Діво, радуйся, Marie...
Он молод жовняр ляг си на мураві,
Личко студене, шати му кроваві,
Розстрілен нині, бо -- самий не вміє...
Камратя яму темну му вкопали,
І на спочинок бідного в ню склали;
Уже не скаже, як дзвінок запіє:
Пречиста Діво, радуйся, Marie...

Пречиста Діво, радуйся, Marie!
Під плотом сіла удовиця-мати,
До себе тулить бідне сиротята,
І плаче ревне, серденъко їй мліє,
Ба, вже не плаче, вже і не голосить,
Склонила голов, більше не підносить,
Зірниці плачуть, а дзвінок німіє...
Пречиста Діво, радуйся, Marie!

Пречиста Діво, радуйся, Marie!
Там онде блудить сплакана дитина,
Без тата, мами, бідна сиротина,
Нічо не їло, душечка му мліє--
І хоче в хату бідня навернути,
Господар псами тровить его, чути:
Верес克ло, впало, кров ся з ніжки ліє...
Пречиста Діво, радуйся, Marie!

Пречиста Діво, радуйся, Marie,
Бо я не можу... Вшак я маю душу,
І чути мушу, і дивити мушу,
Що тут на світі, ах, тутки ся діє!
Да як до гробу зложуть моє тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло,
Де нич не плаче, де усе німіє--
Пречиста Діво, радуйся, Marie!

(1862)

Юрій Федъкович

ШЕЛЬВАХ

Ой та нікому так, нікому,
Та як жовняру молодому
У кабатинці, у реміню
Ходить шельвах по каміню,
Ой та по зимнім, зимнесенськім
У кабатиню тонесенькім.
Ой ходить шельвах по морозі,
А камінь тріснув на підлозі;
Ой камінь тріснув, жовняр свиснув,
До себе ціпко гвер притиснув,
Та й білі руки ломле, гріє,
Що аж му серце в грудях мліє...
Ой серце моє крем'яноє,
Чому не тріснеш й ти надвоє?
Укрився місяць зороньками,
Заплакав жовняр слізоньками;
Заплакав жовняр сині очі,
А під ногами сніг скречоче.
А жовняр ноги підоймає,
До місяченка промовляє:
“Ти, місяченку, перекрою,
Не дай ти, Боже, долю мою!”

1862-1867

Яків Щоголів

БУРЛАКИ

От уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
І змарніло й почорніло.
Гей, гей, панібрате,
І змарніло й почорніло!

Пізно спати ми лягли,
Як опівночі прийшли;
А вже сонечко край неба,
За роботу братись треба.
Гей, гей, панібрате,
За роботу братись треба!

Хліба з сіллю поїмо,
А водою зап'ємо;
Вітер з Дону повіває,
З неба сонце припікає.
Гей, гей, панібрате,
З неба сонце припікає!

Наша їжа голодна,
Вода в Дону холодна:
Ми, як звірі, виростали,
До всього попривикали!
Гей, гей, панібрате,
До всього попривикали!

Як до Тройці проробим,
На одежду заробим:
А ще треба нам робити,
Щоб і їсти, щоб і пити.
Гей, гей, панібрате,
Щоб і їсти, щоб і пити!

От уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід.
І од спеки наше тіло
І змарніло й почорніло.
Гей, гей, панібрате,
І змарніло й почорніло.

1876

Яків Щоголів

Т К А Ч

Бережно зняв з верстака я основу,
Людям роботу розніс і роздав;
То ж мій спочинок; теперечки знову
Берди направив, нитки наснував.

От і роблю я. Застукала лядა;
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і лядя -- ткачеві порада;
Берди і цівки -- ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде роботі начало й кінець;
В хаті ж у бідного ляда стукоче,
Поки до дна не згорить каганець.

Вчіться ви, дітки, у мене робити;
Вивчите -- будете добрі ткачі;
Дасть вам верстак ваш і істи, і пити,
Тільки ж робіть ви і вдень, і вночі!

Схочете спати, -- а лиxo присниться;
З ліжка зжене вас воно до зорі;
Ляжте ж тихенько та спіть, поки спиться;
Спіть, мої діти, в теплі та в добрі!

От і заснули по лавках хлоп'ята;
Крикнув цвіркун, догоря каганець;
Трохи притихло; побільшала хата;
Швидко вже буде роботі кінець.

Швидко... а все ж таки стукає ляда,
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда -- ткачеві порада;
Берди і цівки -- ви хліб його й сіль!

1877

Яків Щоголів

СУБОТИ СВ. ДМИТРА

В. П. Горленку

Був день осінній. Сіра мла
Габою землю одягла,
І сіяв дощ. Ішла пора
Перед суботами Дмитра.
А й досі наш веселий край
Шанує щиро той звичай,
З котрим ще прадіди жили
Й нащадкам в рід передали,
Щоб в ті суботи поминать,
Кого нам приязно згадать.
І, взявши карту, щоб на їй
Писать споминник дорогий,

Я в думці враз перелетів
Ряди похованих годів.

Як в темну ніч в таємнім сні,
Тоді побачилось мені,
Що з щиро коханих могил
Встають ряди безсмертних сил,
І безборонно ті ряди
Ідуть -- невідомо куди...

Он ветхі деньми. В очах іх,
Колись блискучих і живих,
Утома, горе і годи
Зробили буріння сліди.
Надій в іх серці не живе,
Ніщо іх далі не зове,
Ніщо не кличе іх назад,--
Недбало йде одживших ряд...
О, пом'яни, мій Боже, іх
У житлах праведних Твоїх!

Дивлюсь: в красі і мочі літ,
Як в день весняний первоцвіт,
На зорях щастя, зорях сил
Встають юнаки із могил.
В іх чистих душах теплинъ мрій,
В іх очах світе блиск надій;
Вони минулим не живуть,
Вони чогось від долі ждуть;
На те ї уваги ім нема,
Що ім дорогу перейма
Нешадно смерті грізна тінь
І жде в землі холодна тлінь.
О, пом'яни, мій Боже, іх
У житлах праведних Твоїх!..

І знову падають важкі
На землю з пишних трун кришки,--
Встають з іх лади. О, не там,
Цариці світа, жити б вам!
Чарівні, постаттю гінкі;
На чолах мармурних вінки;
Біліш од мату білих шат
На рам'ях іх прозірний мат.
Я бачу іскри іх очей,
Я чую голос іх речей;

Я пам'ятаю грізний час,
Як іх останній погляд гас;
Як не хотілось кидать ім,
Тоді безсумно-молодим,
Те, що любилось на землі
Й чого нема в могильній млі...
О, звесели, мій Боже, іх
У житлах праведних Твоїх!

І тих, хто тут без смути жив,
І тих, хто страждав і терпів,
І хто був грішний, хто святий,--
Іх дії милостю покрий!

(1893)

Михайло Старицький

КРАЙ КОМИНКА

В моїй хатині тепло, сухо,
Палають весело дрова;
Надворі стогне завірюха,
Мов звір голодний завива.
І наддає пергу гризоті
Та каламуття голові...
Ох, як тепер отій голоті
Сидіть в нетопленім хліві?
Стирчить в заметах-горах хатка,
Подертий дах геть набік зліг,
Замісто скла паперу латка,
Проз стіни скрізь пробився сніг,
Над піччю капає із стелі,
І глина ляпає на піл;
У хаті лава тільки й стіл,
Нема й заводу тут постелі,
Чи подушок посагових,--
Лиш двоє ряден старових
Та оберемочок соломи...
Дрібнята матері-сіроми
На ній, посинівши, лежать...
А мати іх, сердешна мати,
Немов з хреста сьогодні знята,
Не буде цілу нічку спать,
Бо треба хліба заробити;
Сидить бліда, немов мара,

Іще, здається, й не стара,
А тільки, видко, лихом бита,--
Сидить і шиє в самоті
Та й на сиріток поглядає...
Каганчик ледве, ледве сяє;
Над ним снує туман густий,
В кутках горбатих аж чорніє,
Немов діди які стоять...
Дитинка стала щось стогнатъ
Та кашлять... в неньки серце мліє.
Звелаася, нишком підійшла,
Зняла останнюю свитину,
Укрила хворою дитину
І знов робити почала...
Тільки на віях замигтіла
Сльоза гірка та накипіла...

Так от кому страшна зима,
А нам байдуже завірюха:
В моїй хатині тепло, сухо
Й палають весело дрова!

1879

Михайло Старицький

ШВАЧКА

Нахилилась голівонька,
Пасмо звисло на щоці...
І мелька невпинно голка
У худесенькій руці.

Шитво панське на коліні,
Каганець і світ дньовий...
І тремтять легкі сутіні
З-під темрявих, довгих вій.

Глухий кашель перед очі,
Вітру стогін під вікном...
І червоні завжди очі,
Не спочиті й разу сном.

Спина, зігнута в роботі,
На спині брудний платок...
Не смачний, мабуть, голоті
Загорьований шматок!

(1882)

Михайло Старицький

У Ч Т А

Палац сіяє. У світлиці
По стінах, стелі, тут і там,
ГоряТЬ вогні, мов ті зірниці,
На втіху спещеним очам.

Біліють обруси стягою,
Гра скло веселкою на них;
Столи аж гнуться під вагою
Потрав розкішних, дорогих.

Кругом пани, розкішно вбрані,
Між них, мов квітник чарівний,
Тонкі панни і ситі пані --
Зійшлись на бенкет голосний.

Їдять і п'ють, що прагнуть тільки,
Аж похилилися кряжі;
Дзвенять склянки, шуршать тарілки
І цокотять по них ножі.

Музика гра, лоскоче вуха,
Палають очі від вина...
А в мене й тут ледача скруха
Зі дна душі таки зрина

І виклика другі картини:
Степи й чернігівські бори,
Зими лихой хуртовини,
В заметах хати і двори.

Голодний люд без хліба, солі,
В своїх нетоплених хлівах,
Де не прогляне світ ніколи,
Де глупа ніч, де рабський страх;

Похилі голови від туги
Під непоборну біду,
І од довічної наруги
Тупа покора на виду;

І скрізь -- обличчя смерті бліде,
Рядок новітніх могилок...
Та як же й в пельку мені піде
Цей ласай з розкоші шматок!

1882

Василь Мова

НА СТЕПИ

|

Темна ніч стоїть надворі,
І свистить -- мете кура;
У кутку в холодній хаті
В купку збилася дітвора;
Засмутившись, хирна мати
Над колискою злягла,
У думках, в скорботі батько
Сидить мовчки край стола;
І тремтять померзлі діти,
Аж зубами цокотять...
“Мамо, зюзя! Мамо, зюзя!” --
Невгамовно белькотять.
“Отже слухай лишену, жінко! --
Зводить хмурий батько річ,--
В хаті можна й задубіти,
Затопити б треба піч...”
Але жінка мов завмерла,
Не сказала ні слівця,
А голодні діти скиглять
І до неньки й до вітця:
“Мамо, папи! Тату, папи!” --
Кажуть, бідні, дрижачи.
“Дай їм, жінко, хоч шматочок,
Хоч сухар їм розмочи!” --
Проказав несміло батько,
Та й замкнув ізнов уста,
Але жінка й не рухнулась,
Тільки слізоzi все ковта.

“Дай-бо, жінко! Жінко, чуєш?
Чого-небудь пошукай!”
І відказ згукнула жінка:
“Ох, хоч серця не вражай!
Лихо тяжке, чоловіче!
Се доходить нам кінець:
Вже нема ні крихти хліба,
Ні цурпалочка дрівець...
Смерть нам в вічі зазирає!
Коли зможеш, то рятуй,
А несила, то мовчи вже,
Та хоч дарма не дратуй!”
І бліда, скорботна мати
Від колиски підвепась,
Затулилася руками
Та й слозами залилась.
Плаче жінка, плачуть діти,
Чоловіка жах бере,
Сльози в горлі його душать,
Дух ісперся, серце мре...
Але ось аж геть ізгодом
Він ізнов опам'ятавсь
І, за шапку беручися,
До сім'ї він обізвавсь:
“Цитьте, діти, не скигліте!
Цить і ти, стара, терпи!
Ось повернеться на весну,
То потягнем на степи...
Там далеко, за Кубанню,
В чорноморських козаків,
Є багато ще гуляючих,
Неосаджених степів.
Там ґрунти ще не початі,
Не торкав їх звіку плуг;
Та ліси -- один безкрай
Непорушений ще луг!
Он туди потягнем, жінко,
Он туди ми втечемо,
А нікчемний ґрунт тутешній
Й хату драну -- продамо.
Хай ій грець, сій жизні клятій
З обнищанням до щирця,
З відробітками без краю
І з безхліб'ям без кінця!
Хай ім грець, цим боргуванням,
І цим жмикрутам-панам,

І жидам, цим живолупам,
Цим гнобителям, катам!
Так-то, жінко! Так-то, діти!
Ось мій буде рішенець:
Втєчено звідсіль далеко,
Де свіtam нудним кінець!
Там у дивнім, вільнім краї
Всі ми сили зберемо,
Ціліні святій, одвічній
Пильно праці додамо.
І Господь нам допоможе:
Дасть на хлібі нам дорід,
Дасть на овочі достаток,
На худобі ж -- добрий плід!
Там простора, світла хата
Нас привітно прихова,
Гуготітиме багаттям
Піч веселая, нова,
Буде в нас постіль м'якенька,
Скрізь одежа на кілках,
Серед столу -- хліб, як сонце,
В хаті -- страв гарячих пах...
Агов-гов, бадьортесь, діти!
Агов-гов, храбруй, стара!
Ще нам доля-ледащиця
Заспіває і загра!"

1883

Борис Грінченко

МАТИ

Ізійшло багато ночі,
Сплять велики і малі,
А каганчик все мигоче
В хаті вбогій на столі;
То на мить мов погасає,
То ізнов заблима він,
Вбогі стіни осяває,
Стіл та лави коло стін.
Вбого, тихо у тій хаті,
Тільки прядка торохтить:
Не ляга ще досі мати,
Син давно спокійно спить.

Світло іноді освіте
Піл, де сон його повив;
Спить хлоп'я, рядном укрите,
Бачить море любих снів.
Сниться хлопцеві пахучий
Ліс і луки у квітках,
І пташок рої співучі,
Сонце сниться в небесах,
Сняться забавки без краю,
Сняться радісні дні...
І щасливий усміх грає
На губах йому вві сні.
Спить хлоп'я, щасливе снами,
Прядка ж тихо торохтить,--
Наболілими руками
Ледве можучи робить,
Довгу нитку витягає
Вбога мати удова;
В хворих грудях заниває,
Як під гнітом голова,--
Та не кидає: на сина
Заробляти треба йй...
За годиною година
Йде, усюди супокій;
Каганець самий у хаті
Ледве-ледве миготить...
І пряде бездольна мати,
Син, щасливий снами, спить.

1885

Іван Манжура

СТАРИЙ МУЗИКА

Я шинкареві збіжжя все
Прогайнував на те, на се:
На горілчину, мед-вино...
Бо щось гуляю вже давно.
Стара скрипіца та лучок,
Ще й невеличкий струн пучок
Мені й зостались; все пропив,
На весіллях що заробив.

А гульки, кажуть, доведутъ,
Що й попоїсти не дадуть...
Про кого, може, воно й так,
Мені ж байдуже, бо усяк
Я пообідати знайду
Лучком як тілько поведу;
Ще ж як між челядь затешусь,
Той горілчини наберусь.

Чого, скажіте, і не пить,
Коли фортунонька щастить?
Чи на весіллі, чи в танку,
Чи у беседі, чи в шинку,
В чужій і в рідній стороні
Непослідуща і мені
Доходе чарка рядова...
Бувай здорова, голова!

Спасибі людям, хоч харпак,
Ще не пропащий я козак!
І хай собі там багатир
Під себе весь загарба мир,
Свою я доленьку йому
Не проміняю, не озыму
Його багатства усього
Хоч за лучка би свого.

Станов хоч хто могорича,
Я не піду до багача,
Мені голотонька миліш,
Між нею душеньці вільніш,
І де голота, там і я...
Так грай-бо, скрипонька моя,
Голоті вбогій повсякчас,
І хай нудьга тіка від нас!

(1889)

Іван Манжура

ВЕСНЯНКА

“Та вже весна, та вже красна,
Із стріх вода капле.
Молодому козакові
Мандрівочка пахне”.

Та тепер вже молоденький
Коня не сідлає,
А цапині постоли він
На ноги взуває.

Замість списа -- бере косу,
За шаблю -- мантаку,
За кирею ж одягає
Світину бурлацьку.

Не питає у дівчини
В степу він дороги:
Де до Криму, де до Дону,
А де за пороги;

А питає в молодої
Німецької хати,
Щоб-то стати заробити
Собі хоч на лати.

1889

Павло Грабовський

ШВАЧКА

Рученьки терпнуть, злипаються віченъки...
Боже, чи довго тягти?
З раннього ранку до пізньої ніченъки
Голкою денно верти.

Кров висисає оте остоgidжене,
Прокляте нишком шиття,
Що паненя вередливе, зманіжене,
Вишвирне геть на сміття.

Де воно знатиме, що то за доленька --
Відшук черствого шматка,
Як за роботою вільна неволенька
Груди ураз дотика.

(1894)

* * *

На Підгір'ю села невеселі
Простяглися долом-долинами,
Мов край шляху на твердій постелі
Сплять старці, обвішані торбами.

Понад річку верби головаті
Довгі віти в воду похиляють;
Журавель поскрипуює при хаті,
Босі діти по двору гуляють.

З-поміж верб, та груш, та яворини
Чорні стріхи глипають, нагнувшись,
Мохом вкриті, корчами калини,
Мов на вітер ті сичі, надуввшись.

Похилились смерекові стіни,
Там і сям стемпльовані дрючками,
Мов каліки, ждуть собі заміни,
Щоб спочити розбитими кістками.

Сліпуваті та тісні віконця
В старосвітських засувах ще ходять.
Чи лякаються ясного сонця
Ті, що вік свій в тих хатах проводять?

Не видати комина на хаті;
Вранці дим всю хату заповняє,
З стріхи буха, в'ється по загаті,
Хапле очі, сльози витискає.

В хаті піч трохи не впівкімнати
З запічком і припічком із глини,
Вічно тепла -- то жолудок хати,
Величезний, як живіт дитини.

Хліб і страва -- тут найстарша справа,
Ціль всіх змагань, замислів, турботи,
Мов родивсь цей люд лиш для роботи,
А на хліб вся праця йде кровава.

Ліжко газди -- п'ять дошок незбитих,
Сніп соломи і верета зрібна;
Тепла піч є для дітей невкритих,
А для старших постіль непотрібна.

Слуги в стайні сплять -- іх коні гріють,
А дівки на лаві, на запічку;
Про вигоду й думати не сміють,
Щоб лиш крижі випрямить за нічку.

І про одіж мало дбають нині:
Як кожух є й чоботи пасові,
Для газдині шнур коралів в скрині,
Для дівчат хустята шалінові,

Капелюхи хлопцям повстянії,--
То й весь празник є на довгі літа;
Буднішня одежда в хаті шита
З полотна, що вироблять хатній.

На стіні розвішані довкола
Дерев'яні старі богомази:
Страшний Суд, Варвара і Микола,
Чорні вже від диму, мов від мази..

Тільки й всього християнства в хаті,--
Але є й письменства в ній познаки:
Там під сволоком, завитий в шматі,
Лист небесний -- писаний Бог зна ким,

Йосифінський наказ панцизняний,
Прадідівський квит на тридцять буків,
Діда скарга на грунтець забраний,
Батьків акт ліцитаційний драній,--

Ось весь спадок, що лишивсь для внуків.

(1894)

* * *

Ходить вітер по житі,
мов господар спрокволу,
колосочки налиті
стиха хилить додолу.

І шипоче колосся:
“Вітре-брате, дай ведра,
щоб нам ціло вдалося
достояти до Петра.

Проганяй ти боками
градовії навали,
щоб не стерлись над нами,
щоб ми марно не впали.

Отрясай з нас щоднини
пожирливі комахи,
най годуються ними
ті співучі птахи.

Дай нам спіти, нависнуть,
стебло луком хай гнеться,
аж серпи тут забліснуть,
жнивна пісня поллється.

Дай на копи погоду,
і погоду на спряток,
щоб в селянську господу
ввійшли втіха, достаток”.

Ходить вітер по житі,
мов господар спрокволу,
колосочки налиті
стиха хилить додолу.

Стиха хилить, шепоче:
“Все вам буде, як треба:
буде бідним дар з неба,
та земля дать чи схоче?

Хоч і як будували,
вас не збили з ніг тучі;
градовій навали
впер я в дебрі і кручі.

Гусінь, черви пожерли
ті співучії птахи;
та повзуть он по селах
три інакші комахи.

Де заглянуть у хату,
гине втіха, достаток;
ті три черви зовуться:
коршма, лихва, податок.

Лізуть з хати до хати,
наче сопух могильний,—
а на черв той проклятий
я, біднятка, безсильний".

(1898-1903)

Іван Франко

* * *

Гей, розіллялось ти, руськеє горе,
Геть по Європі і геть поза море.

Бачили мури Любляни та Рєки,
Як з свого краю біг русин навтеки.

Руські ридання й стогнання лунали
Там, де Понтеби біліються скали.

Аж із Кормон, мов живого до гробу,
Гнали жандарми наш люд, як худобу.

Небо італьське, блакитне, погідне
Бачило бруд наш, пригноблення бідне.

Генуя довго, мабуть, не забуде,
Як то гостили в ній руськії люде.

Будуть ще внукам казать проти ночі:
"Дивний тут люд кочував із півночі."

Рідну країну з слізьми споминав він,
Але з прокляттям із неї тікав він.

Спродував дома поля, господарство,
Вірячи байці про Рудольфа царство,

Дома покинувши землю родинну,
Гнався, щоб мрію ловити дитинну.

Смілий у мріях, у вірі беззглядний,
В дійсності, наче дитина, безрадний.

Ані порадитись, ні побалакать,--
Знав він лиш гнуться, та жебрати, та плакати".

Гей, розіллялось ти, руськеє горе,
Геть по Європі і геть поза море!

Доки гамбурзькі важкі паровози --
Де ви не ллялися, руській слізози!

Всі з тебе, русине, драли проценти:
Польській шляхтичі й швабські агенти.

Що то жде тебе на океані?
Що у Бразілії, в славній Парані?

Що то за рай ще тобі отвираєсь
В Спіріту Санто і Мінас Джераес?

(1898)

Осип Маковей

* * *

Помер рекрут в непривітній столиці
здалека від свого села,
від матері, убогої вдовиці,
від любки, що в селі жила.
Помер, не бачивши у час конання
ні слізки жалю, ні зітхання.

І вже єго везуть на чорнім возі,
в могилу піп єго веде,
музика грає марша по дорозі,
гурток вояків мовчки йде.
Лише не видко біля домовини
ні матері, ні любої дівчини.

Помер рекрут, і труби грають смутно
єму байдужому в труні;
під віком жалісної гри не чутно,
бо він лежить у вічнім сні.
Вже дзвонянять дзвони на цвинтарній брамі,
вітають гостя, що спочине в ямі.

А там в селі єго убога мати
до нього пише лист дрібний:
“Мій сину наймиліший, що чувати?
Чому не пишеш, чи гнівний?
Кланяєсь Настя Василеві свому...
Чи ти приїдеш на Різдво додому?..”

(1894)

Осип Маковей

X P E C T

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, Бог на хрест розп'ятий.

Знання нема, а скрізь безодня віри,
І всюди рабських шибениць без міри.

Землею гомонянять пісні воскресні,
А люди ждуть на ласощі небесні.

Споганюють святе лице природи
Страшним кінцем Христової пригоди.

Самі ж ідуть чортівськими шляхами --
Звірюки від колиски аж до ями!

О, Христе, глянь: ті Юди та Пілати
Від Тебе ждуть небесної заплати!

Хрестом Твоїм зацітькують сумління,
А іх серця, як ті хрести -- з каміння.

І шибениця в іх домах єсть Богом,
А Ти стоїш, Ісусе, за порогом...

1898

Микола Чернявський

ШАХТАР

У сажі, чорний, як мара,
Рукою піт з лиця втира,
І кайлом уголь б'є і б'є
В норі шахтар. На нього лпе
Мутна, холодная вода,
І лямпа світиться бліда,
Моргає стиха, мов дріма,
Повітря дихати нема.
Чи скоро зміна? Голова
Звиса, неначе нежива...
Півсуток цілих у норі:
Тут знайдуть смерть багатирі!
І тут працює чоловік
І не один, не другий рік...
Чи скоро ж зміна?.. Сил нема.
Але робітник не дріма,
Бо ще уроку не зробив,
На хліб на сіль не заробив.
І гляне часом він назад,--
Там нор чорніє цілий ряд...
Струмки води із іх біжать...
Безсонні криси шарудять...
І всюди в норах у землі
Кують підземні ковалі,--
Такі ж нетяги шахтарі,
Кують з зорі і до зорі...
Добро їм там, в глибу землі,
Без неба, сонця, у норі
Дорогу в пекло прокладать,
Багатим гроши здобуватъ!
Добро їм там, у глибині,
При ламп нещасному вогні,
Гроши й собі якісь куватъ,
Щоб іх уранці пропиватъ!

А потім спать... а потім встать --
І знов у нору залізать!..
А місяць ходить уночі
І дума, небом пливучи:
Чого гуде всю ніч земля?
Не бачить в ній він шахтаря!

1895

Спиридон Черкасенко

У ШАХТІ

Мокро і темно, немов в домовині,
Випало кайло із рук,
Дихати важко, ломота у спині,
В голову болісний стук.
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло --
Довбай!

Думка єдина: спочити хвилину --
Сили нема довбануть,
Добре б піднятись та віправить спину,
Свіжим повітрям дихнуть.
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло --
Довбай!

Пізно чи рано? Ще довго робити?
Тягнеться час той, мов рік...
Дайте спочити, спочити, спочити,
Дайте заснути... навік!..
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло --
Довбай!

1906

Сидір Твердохліб

ЖОВНЯРСЬКІ ПОХОРОНИ

Ой не дзвонянь, не задзвонянь в церкві дзвони,
Йдуть жовнярські, йдуть жовнярські похорони.
Напереді рівним кроком йдуть жовняри,
А за ними поволеньки сунуть мари...
Ой не дзвонянь, не задзвонянь в церкві дзвони,
Йдуть жовнярські, йдуть жовнярські похорони.

"Є на трумні, білім трумні, гвер і чако,
Ой по тобі, Івасуню, тільки знаку...
Напереді йдуть жовняри в рівнім гліду,
Ой по тобі, Івасуню, тільки сліду...
Напереді грають сумно музиченьки,
Ой який же ти, Івасю мій, бліденський!.."

Не співають, не співають антифони,
Йдуть жовнярські, йдуть жовнярські похорони.
На ляветі від гармати біле трумно --
І нема кому співати. Дуже сумно...
І не дзвонянь, не задзвонянь в церкві дзвони,
Йдуть жовнярські, йдуть жовнярські похорони.

"Поклоніться добрим людям в селі, мамо,
Та й скажіть, що Івасуня вклали в яму...
Розкажіть, що Івасеві труби грали...
Твому серцю, мамо, жалю завдавали!..
Поклоніться і до Марти!.. Ворон кряче,
Тут по буйній головоньці вітер плаче..."

Не співають, не співають антифони,
Йдуть жовнярські, йдуть жовнярські похорони.
На ляветі від гармати біле трумно,
І нема кому співати. Дуже сумно...
І не дзвонянь, не задзвонянь в церкві дзвони,
Йдуть жовнярські -- Івасеві похорони..."

(1908)

Олександр Олесь

ПІСНЯ СЛІПИХ

Етюд

*Дайте сліпим, дайте незрячим,
Дайте.*

*Дайте покараним праведним Господом,
Дайте.*

Світ нам застелено чорною хмарою,
Сонечко яснеє ще нам не сходило...
Ой, до труни ж ми його не побачим...
Дайте сліпим, дайте незрячим.

Рипплять вози і ржуть коні,
Шумлять люди, як ті ріки.
То-то дива на ярмарку,
То-то дива буде!
Шумлять люди,
Як і ріки.

Ми тільки плачем --
Бідні каліки...
Плачем, не бачим...
Дайте сліпим,
Дайте незрячим.

1908

Олександр Олесь

* * *

Ой була на світі та удівонька,
Трьох синів мала,
Ночі не спала,
Їх доглядала,
В чистім любистку синів своїх милих купала.

Що один з трьох синів звавсь Івашечко...
Бога не боявся,
Хати відцурався,
До панів найнявся,
Килимом під чоботи панські послався.

А що другий син звавсь Василечко...

Він потиху встав,
Скриню розрубав,
Скарби всі забрав,
Матір свою рідну, неньку свою бідну обікрав.

Що найменший з трьох синів був Незнайчко...

Стріли його люди,
Розкололи груди,
На очі наклали полуди...
Ніколи ж він світу Божого бачить не буде.

Прийшла мати до Івашечка,

Голодная стала,
До вікна припала,
Плакала, ридала,
Руки свої схудлі простягала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:

“Моя хата скраю,
Я тебе не знаю,
Іншу матір маю.
Її пою, її кормлю, її доглядаю”.

Прийшла мати до Василечка.

Голодная стала,
До дверей припала,
Плакала -- ридала,
Василечком ріднесеньким сина узивала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:

“Моя хата скраю,
Василя не знаю,
Інше ім'я маю,
Себе кормлю, себе пою, про себе я дбаю”.

Ой додому вдова повернулася,

На землю упала,
Коси собі рвала,
Життя проклинала,
До сина свого, до найменшого промовляла:

"Ходім, сину, ходім, синочку,
Зігнімось, як лози,
Станем на дорозі,
На лютім морозі,
Може хто з прохожих зглянеться на наші слізози".

Ідуть вони, тужать, степом, селами...
На їх голосіння
Дають ім каміння,
Лушпиння з насіння.
Велике ж Твоє, Праведний, терпіння.

1908

Микола Чернявський

* * *

Віяв жито-новину.
Став спочити. Звів до неба
Вгору очі. На війну --
Чує -- йти на ранок треба.

Не повірив: де ж війна?
Тут нагальна йде робота...
"Годі! -- grimnuyv старшина.--
Не твоя про те турбота!"

Вже в вагоні залізниці
І через добу яку
Опинився на границі.
І пішов як стій у бій...

Вража куля пронизала...
Сипонув їх цілий рій...
І робітника не стало!

Виряджає до млина
Дома жінка вранці жито
І не чує, і не зна,
Що вже мужа в неї вбито...

1914

Василь Чумак

* * *

Ряд хаток: пошарпані, обдерти,
Мов старесенькі бабусі похилились;
Кіллям стіни затрухнявілі підперті,
Щоб од вітру не звалились.

-- О народе! Чи ти бачив сонце,
Хоч один тонюсінський промінчик долі?
-- Де ж? Ганчіркою забите в нас віконце...
Голі й босі. Босі й голі.

1919

Василь Чумак

ОФІРА

Краплю крові. Кожну хвилю краплю місту:
Скло вітрин і тротуари сповнить ярим змістом.
На плакатах не атрамент. І не фарби. Кров.
Пензлі-пучки умочайте в колектив-цебро.

II

Смуги втоми під очима. Воскові обличчя.
Але фарбами плакатів кличем, кличем, кличем.
Шостий поверх. Цементові підраховують щаблі.
О, нарешті. Відчинили. Захапався. Ліг.

III

Безнадійно. Є надія. Ось, на цьому бруку.
Переможці. Піонери. Тисну вашу руку.
Що? Сухоти? Ще хвилина. Дотліває день.
Переможці. Піонери. Казка. Близько. Йде...

(1919)

Павло Тичина

* * *

По хліб шла дитина -- трояндно!
: тікайте! стріляють, ідуть.
Розкинуло ручки -- трояндно...

Ні Бога, ні чорта -- на бурю!
: гей, стійте! знайдем і в церквах.
Знялось гайвороння -- на бурю...

1917

Павло Тичина

* * *

На майдані коло церкви
революція іде.
-- Хай чабан! -- усі гукнули,--
за отамана буде.

Прощавайте, ждіте волі,--
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло --
тільки прaporи цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутились матері:
та світи ж ти їм дорогу,
ясен місяць угорі!

На майдані пил спадає,
Замовкає річ...
Вечір.
Ніч.

1919

Павло Тичина

* * *

Як упав же він з коня
та й на білий сніг.
-- Слава! Слава! -- докотилось
і лягло до ніг.

Ще як руку притулив
к серцю ік свому.
Рад би ще він раз побачить
отаку зиму.

Гей, рубали ворогів
та по всіх фронтах!
З криком сів на груди ворон,
чорний ворон-птах.

Вдарив революціонер --
захитався світ!
Як вмирав у чистім полі --
слав усім привіт.

1919

ЗЕМЛЯ

* * *

Зачорнілася чорная гора,
Вийшла з-за неї чорная хмара.
Але не є то чорная хмара,
Але но є то овець турмонька.
Наперед овець гордий молодець,
Гордий молодець, бутеєць овець.
Заперезався чорнов ожинов,
За тов ожинов дві-три трубоньки.
Єдна трубонька та роговая,
Друга трубонька та мідяная,
Третя трубонька та зуброва.
Та як затрубить та в роговую,
Та врадуєся всяк звір у полі.
Та як затрубить а в мідяну,
Та врадуєся вся риба в морі.
Та як затрубить а в зубровую,
Та врадуєся весь мир на землі.

Климентій Зиновій

О ЛІТЕХ І О ЗИМАХ, І О СТРАНАХ ТЕПЛИХ, І О ЗИМНИХ

Яко вся діла Твоя, Боже, неізреченна,
тако і сія нам вещ отнюд недомисленна,
Же-с посадил єси нас вірних на землі хладной,
і на части світа сего почасти і гладной.
А невірним поганом дал єси ввес вжиток
і лучший оставил-ес в странах іх ім пожиток.
Яко то в них драгіє кореніє ся родят
і овоці дивніє в нихже странах ся плодят.
І двакрот в літо слішим овощи ся раждают,
і зимность в місцях тих, что в нас, либо не биваєт.
А християнський край тим єси не удоволил,
але і студености зимніє постановил.

І биваєт в нас зими нежели літа большей,
і пудчас в літі студен слукает, то нам горшай.
І хоча й би-с зим лютих і нам не остановил,
жаден би, вім, чоловік по них ся не журил.
Да жеби-с і в місцях зимних подавал літо,
не страдал би мир мразом і вельми било б ліпо.
Жеби-с безпреч літніє теплости укоренял,
а студености зимни хоч би-с на вік скоренял.
І гдibi-с теж і од нас лютость зимну отнял,
кождий би по зимі із меж нас глави не зв'язал.
А затим не що іно міем, Боже, чинити:
де посадил-ес нас і як далес -- мусим жити.

к. ХУІІ--поч. ХУІІІ стол.

ПІСНЬ О СВІТІ МАРНОМ

О, всесвіті барзо нензний, то же-сь укращений,
А од людей вшеляких то же-сь спустошений!
Великиє гради, села вшитки спустошили,
Коториє панов зацних пред тим в себе міли.
О, чловече ти мізерний, на що ся надієш,
Сам не знаєш, єжели ти ютрейший день доспієш.
Вчора-с виділ сусід своїх -- дащо іли, пили,
А сим часом барзо скоро не знаєш, де ся діли.
Кирвавие ріки текут, кров ся проливає,
Земля плаче і ридає, кров в себе ховає.
По дорогах тіла лежат всюди розметани,
І окрутними звірами рожне суть рознесени.
Тераз сини отцев своїх ні за що не мают,
А отци теж синов своїх турком ради запродают.
Хвала ж Тебі, алилуя, ох мой моцний пане,
Ми Тя будем всі хвалити, поки нам світа стане.

ХУІІІ століття

* * *

Ой ти, птичко жолтобоко,
Не клади гнізда високо,
Клади на зеленої травки,
На молоденької муравкі.
От яструб над головою
Висит, хочет ухватить,
Вашею живет он кров'ю,
От, от, кохті он острит.
Стоїт явор над горою,
Все киваєт головою;
Буйні вітри повівають,
Руки явору ламають.
А вербочки шумят низько,
Волокут мене до сна,
Тут течет поточек близько,
Видно воду аж до дна.
На что же мі замишляти,
Что в селі родила мати?
Нехай у тих мозок рветься,
Кто високо вгору дмететься.
А я буду собі тихо
Коротати милий вік,
Так минет мене все лихо --
Щастлив буду чоловік.

60-i pp. ХУІІІ стол.

Лев Боровиковський

ПОДРАЖАНІЄ ГОРАЦІЮ

Щасливий в світі той, хто так уміє жить,
Як наші прадіди живали:
Волами рідними дідівський степ кроїть,
Довги затилка не згинали.
Не кличе барабан впівніч на розбиття,
На море човна не спускає,
Не тягне брата в суд; чуприною сміття
З порогів панських не змітає.

А хто на хуторі розсаджує садок,
Дорідні вишеньки кохає,
І ножиком кривим до яблуньок, грушок,
Спиливши, різочки щепляє;
Розлігшись на траві в сопілочку сурмить
І за волами наглядає;
Або із щильників в лип'янку мед сочить,
З овечок вовницю зстригає;
Або, як блідную покаже осінь твар
І спіла овощ пожовтіє,
Він трусить яблука і сушить на узвар,
Та на зиму озиме сіє;
Або, розлігшись, спить під дубом на траві;
Під боком річечка лепече,
В леваді пісенько співають косари,
І соловеєчко щебече;
Або, як на Різдво притрусить землю сніг,
Річки морозець постинає,
Зібрали парубків, за пояс взявши ріг,
З собаками вовків ганяє;
Або, розкинувши зрадливі тенета,
Кругом проліска обставляє,
А там з усіх країв кричать: га-ту! га-та!
І заєць в сітку застрюває...
І на ніч для зайців він сітку заставля
(І все сусідові без шкоди...)
А блисне зірочка -- він з добиччю чвала
До жінки, діток, до господи.
Він тільки що на двір, а жінка на поріг --
Його із радощу вітає,
Вечеря на столі -- а дітвора, як рій
На матку -- батька обсідає.
Як смачно на печі, забравшись на черінь,
Після охоти відпочине!
Як завтра весело покине свій курінь
І знову до роботи кине!..

ПІДЛИСЄ

Шуми, вітре, шуми, буйний,
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На підліські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зеленій соснині,
Журбу збудеш, потішишся
У лихій годині.

Там ти скаже дуб старенький
І єдин, і другий,
Як там жив-єм ще маленький
Без журби, без туги.

Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грало серце мое,
Світала година.

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студененький,
А дуб воду тягне;
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

Підлісецька горо біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Веселая сторононько!
До серця-сь припала,
Душа тебе, як милого
Мила забажала.

Там-то любо, там солодко,
Весело і мило!
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило!

30-і рр. XIX стол.

Микола Устиянович

ВЕРХОВИНЕЦЬ

Верховино, світку ти наш!
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри вод плине ту час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в серці думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Буяє легінь тобою.

Ей що ми там Поділля край!
Нам полонина Поділля,
А бори -- степ, ялиця -- май,
А звіра голос -- весілля!

Не вабить нас баришів лесть,
Коби лиш порох та цівка,
У Бога світ, у людей честь,
Та овець турма, сопівка.

Та коби пирс хребет із вод
І медвідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами:

То ми то час, то ми то піснъ,
Молодче, ну же в розтвори!
Овечці сплав з кучерей пліснъ
І далі, далі на гори!

Літом цілим, би ніч, би день,
Хлопці гуляють там наши;
Свобідна там вода, огень,
Довольно ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом меж,
Ворог не станув стопою;
Буйная там землі одеж,
Плекана піснєй росою.

Там то бринить тромбети звук,
Щебече любо сопівка;
А як звіря завиє гук,
В челюсті плюне му цівка.

(1853)

Тарас Шевченко

* * *

Садок вишневий коло хати,
Хруші над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Спивають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сем'я вечера коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тілько дівчата
Та соловейко не затих.

1847

Тарас Шевченко

* * *

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї:
То одинокому мені
Здається -- кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная країна...

Аж бачу, там тілько добро,
Де нас нема. В лиху годину,
Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкращеє село...
У те, де мати повивала
Мене малого і вночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій б'ючи
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти зараннє спать лягла,
А то б ти Бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди; повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть!..

.....
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім отім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві... Гинуть! Гинуть!
У ярмах лицарські сини,
А препоганії пани
Жидам, братам своїм хорошим
Останні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В оцій пустині пропадать.
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакать -- і мовчат!

А як не бачиш того лиха,
То скрізь здається любо, тихо,

І на Україні добро.
Меж горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
 Красується, любується
 На всю Україну.
А понад ним зеленіють
Широкі села,
А у селях у веселих
І люде веселі.
Воно б може так і сталося,
Якби не осталось
Сліду панського в Україні.

1848

Михайло Старицький

Н И В А

Гей ти, ниво, твого гону
Від Карпату аж до Дону!
Та широка ж, як погляну,--
Геть укрилася килимами,
Огорнулася лугами,
Простяглася до Лиману.

Що ж то, ниво, лихом збита,
Потом, кровію полита,
Заподіялось з тобою?
Не красуєшся стогами,
Не пишаєшся скіртами,
А глущишся лободою!

“Ох ви, жалібники-діти,
Та не вам би й говорити,
Коли сами марно спали!
Де ж були ви? Чужі руки
Завдавали мені муки,
Реп'яхами засівали.

Колись добре я родила,
Виростала з мене сила
Ворогам на страх і горе!
А тепер я геть дичаю
І не бачу тому й краю,
Бо ніхто мене не оре!”

Правда, ниво! За сльозами
Не рушали ми з ралами...
Гайда ж в поле! Гине нива!
Додамо до праці руки:
Хоч не ми, то може внуки
Дочекають того жнива!

1877

Яків Щоголів

ПОКИНУТИЙ ХУТІР

Он хутір той у балці під горою,
Що ще колись дитиною малою
Його я знов. Тоді ще темний бір
Нерушимий стояв; а панський двір,
Як килим той, коло хоромів слався
І, ввесь в квітках, здавалось, аж сміявся.
Ніде кінця не бачилось ланам,
Од жовтих скирд ломило землю там;
На вільний степ, як хмара з-поза хмари,
Без ліку йшло овечої отари
І рибою кишів холодний став;
Високий млин на ньому аж стогнав;
Невидимо бджоли тії гуділо,
На вигоні од птиці тільки мріло:
В дворі комор -- як вулиці було;
Зерна туди зсипалось, аж гуло...
А понад всім блакитне небо слалось
І сонце йшло та хутору сміялось...
Здавалося, що тільки рай святий
Копись стояв шанований такий!
Але годи пливли собі, як хвилі,
Щоб все в одній збиратися могилі,
А з ними й все, що тільки не жило,
Кудись пливло, усе собі пливло...
Старі пани, котрі худобу дбали,
Уже давно по трунах спочивали;
А молоді із хутора кудись
По світові далеко розбрелись.
Тоді його здоліла інша сила:
Найперше бір сокира повалила;
Потім посхли рожевій квітки
І вкрили двір бур'ян та будяки;

Ті, що були нелічені, отари
Погнав чабан із степу на базари;
Без призору заплінув мулом став;
Підгнивши млин молоти перестав;
Бджола в лісидалекозалетіла,
І птиця більш по вигону не мріла;
В коморах тих, що гнуились од зерна,
Нема дверей, ні стелі, ні вікна...
А небо теж, все висне, недвигнеться
І сонце йде та хутору сміється!..

1881

Яків Щоголів

КОЛОДЯЗЬ

В жадобі змучений, утомлений від спеки,
З домівки рідної ти йдеш в краї далекі,
 Так заверни мерщій сюди
 Напитись чистої води.

Дивись: мій простий зруб із дерева старого;
Ні мармуру мені, ні спижу дорогоого
 Ніхто ніколи не приніс,
 Щоб струмень мохом не заріс;

Але спокійно глянь у глиб мою безмірну,
Щоб вбачить воду в ній холодну і прозірну,
 Якої довго будеш ти
 Шукатъ, щоб в мармурах знайти.

Ні в ходниках льодниць, ні в льохах непроглядних
Ніколи і ніде з посудин виноградних
 Вина такого не текло,
 Щоб більш від неї сил дало.

І буде та вода і чиста, і зцілюща,
Поки круг мене ліс, яружини і пуща;
 А зробе стежку чоловік,--
 І я потрачу силу лік.

Він береги мої, тепер травою вкриті,
Вмурue в камені, з далеких скель відбиті,
 І гратегутупостановить,
 Так мулом воду забагнить.

Ти правди і добра ідеш відсіль шукати;
Так слухай! Маю я тобі провіщувати:
 Багато світла втратиш ти,
 Поки їх втрапиться знайти.

В хоромах, фарбами і золотом покритих!
Шукай ти їх у тих, таланом непригрітих,
 Хто сам шукати їх любив,
 Поки ліхтарні не розбив,

I в кого серця ще ні мармури, ні гратег
Від неба чистого не стали закривати;
 А дна душі його повік
 Глейовий мул не заволік!

1885

Борис Грінченко

СМУТНІ КАРТИНИ

Убогії ниви, убогії села,
Убогий, обшарпаний люд,--
Смутнії картини, смутні-невеселі,
А інших не знайдеш ти тут.
Не став би дивитись, схотів би забути,--
Так сили забути нема:
То ріднії села, то ріднії люди,
То наша Вкраїна сама...

1883

Іван Манжура

РОЗКІШ-ДОЛЯ

Палке небо, жовтувата
 Недвижима пилюга,
Млява, спека й тъманувата,
 Де не глянеш, скрізь юга.

Жайворінка десь високо,
 По обніжках ховрашки,
Дрік та муха, а ізбоку --
 Гук незримої мошки.

Вбога царина змарніла,
Сіножаті -- пожари,
Череда он зачуміла
Бреде безбаш по горі.

По підгор'ю ж геть -- он пишно
Скрізь біліє солонець...
Ех, життя твоє розкішне,
Мироздання вінець!

(1889)

Іван Манжура

ВРАНЦІ

Ясна світова я зірка -- височенько;
Гасне кругловидий блідий місяченько;
Тихеє озерце спить, не зворухнеться,
Понад ним покрівцем сизий туман в'ється;
Ранній легокрилий вітерець із гаю
Наче з ним шуткує, наче заграває:
То зів'є у купу, то розвіє чисто,
То одірве клапоть та й несе кудись-то...
То із очеретом шепче якусь мову,
Може, про що злеє, може, про розмову,
Ту, що він підслухав десь-то цей ночі,
Як зголів'я тихо обвівав дівочі.
Духом сіножаті паше усе свіжим,
І тобі неначе щось серденько ниже,
Так і підмиває, мов на крилах, вгору...
Знявся б та й полинув по тому простору,
Пошукав би, може, чи не зуспів краю,
Де сльози людської гіркої немає.

(1889)

С Т Е П

Гей ти, степ широколаний,
Мій килиме сріблотканий!
Розпростерся ти широко,
Що не скине й орле око
Твоє займище безкрає!

Гей, повідай-бо, мій краю,
Де краса твоя розкішна:
Сива тирса срібна, пишна,
Що коневі колись крила
Круті перса й гомоніла,
Мов та хвиля в синім морі
З буйним вітром на просторі?..

Та повідай ще, де славні
Наддніпрянські твої плавні,
Те таємне, несходиме
Царство звіра незміриме;
Твій Великий Луг -- розділля,
Предковічнеє привілля,
Що у йому усіх нетрів
Не сходили тури й вепри?..

А гайки де чарівнії,
Що річки твої бистрії,
Мов віночки, закрашали
Ta дівчаток спокушали
Холодком своїм темненьким
На розмову із миленьким?

А зимовники-одинці,
Що ховались від ординців
У балках твоїх пригожих,
Де чумаченьки захожі
З України прилучали,
Одпочив собі держали?..

Та де й саме те чумацтво?..
А те славнєє де братство,
Що за матір шаблю мало,
Спис за батька почитало,
А рушницю за дружину,
Та своїй не знало впину
Вольній воленьці?.. І хану
Та ледачому султану
У гаремові заспати
Не давало, пане-брате!..

Степ мовчить, нема одвіту...
Мов козак той недобитий,
Він од рани знемагає,
А над ім вгорі кружляє
Крюк поганий та крюкоче,
Мов добити криком хоче:

“Вже тобі не животіти.
Розтеклися твої діти,
Що пишалися тобою!
Ізмарній же:
Німотою знатужений,
Чабанами столочений,
Шахтарями поврочений,
Чавунками передраний
І дітками занедбаний!”

1890

Леонід Глібов

У СТЕПУ

Хоч доля привела у город суєтливий,
Добра і зла прикрашений вертер,
Я все-таки люблю сіножаті і ниви,
Люблю широкий, тихий, рідний степ.

Там ясная зоря, як радість, привітала,
Літала на коні там молодість моя;
Про щастя, про любов надія там шептала,--
І любо слухалось, і щиро вірив я.

Даль степова кругом, як море, там синіла
І здалеку бринів густий зелений гай;
Чи добрий чоловік, чи доля насадила --
То бува наш тихий, невеличкий рай.

Була там пасіка, стояв курінь маленький,
І пасічник-дідок там віку доживав;
І дуже я любив його куток тихенький:
Там, оддихаючи, про все я забував.

І опівдні, і ввечері, бувало,
На таганку кипить маленький казанок,
І приязно мені, притовкуючи сало,
Про давню давнину розказував дідок.

Збиралася туди гулять молодіж наша;
До півночі в гаю пісні лунали, сміх;
Вечеряли гуртом -- і дідусяева каша
Була смачніша нам присмачок дорогих...

Та... не бува, сказав хтось, двічі літа...
Прийшла біда -- і час смутний настав:
Підкралася кишена грошовита,
Хтось без жалю веселій гай зрубав,--

Понівчило все чиєсь життя ледаче!..
І дуже, дуже жаль тепер мені,
Душа болить... Тепер нам ворон кряче
Ta ятіл приліта довбать гнилій пні.

Де пасіка була -- трава зазеленіла,
І не курить уже там любий таганок;
В густій траві сковалася могила,
В могилі тій забутій спить дідок.

Колись не так було: ще ранньою весною
Злітались пташечки і солов'ї співати...
Осталася одна береза сиротою
Самотньої могили доглядати;

Схилилася вона, додолу віття гнуться;
У головах старенький хрест стоїть...
Настане ніч -- з берези слізози ллються,
І вітрик по траві тихенько шелестить...

О, скільки є могил, де спить життя козаче!
Та де ж вони? Де їх тепер шукать?
Ніхто, ніхто над ними не заплаче:
І плакать ні кому, і плакать не велять...

(1893)

Микола Чернявський

В ДОНЕЦЬКОМУ КРАЇ

І степ, і гори обгорілі
Дощем обмило громовим.
Та знов такі ж вони немилі,
Нічим не скрасились новим.
Ревуть гудки. Дими стовпами
Повзуть за вітром по степу.
А там, під степом, у склепу,
Шахтар зомлілими руками
Б'є камінь, вугіль добува,
У землю вік свій зарива...

Поглибше рий! За гріш добутий
Ти завтра вип'єш дурману
І підеш голий, необутий,
Шпурнувши лайку не одну,
Додому з шахти. За тобою
Не пожалкує тут ніхто.
Нові накинуться юрбою
Голодні люди в це гніздо,
В цю вільну каторгу без гратів,
Гіркого хліба добувати.
Та, може, вернешся ще й сам,
Немов старий моряк до вахти,
Віднісши свій привіт лісам
І надивившися на плахти
Злотистих нив,-- ти знов до шахти.
А поки що -- довби й довби,
Роботу каторжну роби!..

Гудуть гудки. Мов гусінь чорна,
Йдуть важко хури на вокзал.
А там, неначе генерал
Солдат вишколює -- моторно
Ганя вагони паротяг.
Сопе і свище з нетерплячки,
І кида разом: -- Хай їм враг! --
І воду п'є із водокачки.
А сонце палить все. Пашить
Огнем земля й руде каміння.
І вдалині, мов драговиння,
В повітрі срібло мерехтить.

1895

Микола Чернявський

СІЛЬСЬКА ОСІНЬ

Минуло літо золоте.
Холодне небо вкрили хмари,
І темно-сизі їх отари
На північ вітер десь веде.
В тумані сонечко зіходить,
У млії увечері згаса
І вже не йде у небеса,
А над землею шлях проводить
Хвилястим протягом блідим
Із димарів пахучий дим.
Уранці в вогкому тумані
Скотина йде на водопій.
У кузні темрявій своїй
Розводить жар коваль зарані;
Кує, і іскри ген летять,
У млії холодній погасають.
Гудуть ціпи ще де у кого,
І з клунь іде солодкий пах
Соломи й зерна золотого,
Що затаїлося в снопах.
І день, і ніч шумить-гуркоче
На річці млин, і тихий став
Води ущерть собі набрав;
Наливсь -- мов греблю рвати хоче,
Щоб скрізь по луках за селом
Живим розлитися сріблом.

В неділю звечора палають
Всю пізню ніч в хатах вогні.
Музика грає... то справляють
Бучні весілля, і пісні
Несуться з хат у морок ночі...
Прощайте, радоші дівочі,
Прощайте, жарти вечорниць!
Нових там славлять молодиць.

1899

Микола Чернявський

СТЕПОВИЙ РАНOK

Ще ночі мла не зворухнула крил,
Щоб степові покинути долини,
І спить у млі далекий ряд могил --
Сумних слідів минулій години.

Широкий степ, за ніч набравшись сил,
Ще твердо спить, і вогко снять роспини;
Лиш будяки в колючій зброй стріл
Стоять, немов грізні князів дружини.

Але із мли залізний зринув змій;
Летить, громить... і біла хустка диму
Пливе за ним у сонній млі нічній.

Летить, громить... Біжить, біжить до Криму,
Щоб з моря там, в країні чарівній,
Жагу залити у пельці мідяній.

1900

Богдан Лепкий

ПОДОРОЖНІЙ

Глухе, бездушне отупіння
Напало землю. Квіти мруті,
Поля байдужно снігу ждуть,
А хмари висять, як каміння.

Часами вітер набіжить
І сірим туманом повіє,
Село в долині бовваніє
І п'яним сном дрімає-спить.

Погасло світло. Зачинились
Од зимна двері. Вірні пси
В солому з вухами зарились,
Лиш сум блукає по межі.

Лиш стежкою попід плотами
Йде голод -- сіл щорічний гість.
Держить в руках мужицьку кістъ
І грізно зиркає очами.

1901

Богдан Лепкий

ВНОЧІ

Листками вітер котить,
І кидає в болото;
Стежками попід гаєм
Бездомний сум блукає,
Обходить перелоги,
Рахує панські стоги,
Обходить хлопські ниви
І плаче нещасливий:
Там лан, як полонина,
Там стерня, як щетина,
Там скирти, наче вежі,
А тут лиш межі, межі!
Там збіжжя, якби золото,
А тут стерня -- болото,
І кров, і поту ріки --
І так на віки-віки!
Високо понад гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче,
Над полем смуток плаче.

1901

Петро Карманський

* * *

Ще раз піти на рідне поле,
Бодай на межу доповзти.
І поки б'ється серце кволе,
На наші глянути хрести!

Почути реквієм трембіти,
Яка ховає долю гір,
І над могилами скорбіти
Зі смутком наших рідних зір.

І пити плач загонів ухом,
Горнути скиби до грудей,
І могутніти гордим духом,
Рости в потугу, мов Антей.

Піти і біль села закути
У дзвін тривоги і грози
І з ока людського добути
Алмаз покайної слізози.

Ще раз піти, обняти брата,
Цілунком впитись в ранні з пут,
І кривди всі його зібрати
І однести на Божий суд.

Микола Філянський

* * *

І рідний гай, і рідний лан,
І за дібровою майдан,
І хвилі нив, і сонний колос,
І понад лугом пісні голос --
І надо всім -- таємний жаль --
Степів німих німая даль...

Забуду сумний сон діброви,
Забуду ясний час розмови,
Забуду гомін сонних віт,
Забуду час весінніх літ --
Краси ж німих, широкополих
Не вирву з серця я ніколи.

Степан Чарнецький

НОКТЮРН g-moll

Гей, овіяв мене дим мужицьких хатин,
Вбійчий запах шальвії та рути,
Де вишневий садок, срібна вільха і тин,
Шепче слово задуми і смути...

Де смерком із-за хат, від ланів конюшини
Линуть тужні сопілчині нутри,--
Гей, овіяв мене спомин кращих хвилин,
Що їх серце не вспіло забути...

(1917)

Максим Рильський

* * *

Мені снилось: я мельник в старому млині...
Уночі затихають колеса.
Я не сплю. Часом качка в повітрі дзвенить
Чи кажан проти місяця грає.

У млині щось гризути і смакують щурі,
Під колесами падають краплі...
Щука кинеться десь, і півсонний ситняг
Заспокоїтись довго не може.

Десь підвода далека в полях гуркотить.
Хто, куди та для чого прямує?
Зірка пада ясна і дугу розкида
На широкому темному небі.

І летить вся земля, як підвода в полях,--
До мети, у простори незміrnі,--
І далекі міста, і мій млин, і качки,
І щурі, і колеса, і люди.

1911-1918

Дмитро Загул

* * *

Я чую пісню, мов крізь сон:
Далекий Черемош гуркоче;
Мені вчувається щоночі
Той шелест листя, шум сосон.
І щось тій пісні в унісон
Так ніжно в серці зашепоче...
Я чую пісню -- мов крізь сон,
Далекий Черемош гуркоче.

То спів засмучених флояр,
То стогін журної трембіти,--
Зашелестять шовкові квіти,
І з серця скотиться тягар.
Туди, де скелі аж до хмар,
Хотів би соколом злетіти,
Де спів засмучених флояр,
Де стогін журної трембіти...
Я бачу кичери в імлі,
Зелені сосни та ялици,
Сумні смерічки-жалібниці,
Гірські потоки голосні.
Там грають мавоньки лісні --
Дівчата вільної цариці.
Я бачу кичери вві сні,
Зелені явори, ялици.

(1919)

Павло Тичина

* * *

Розкажи, розкажи мені, поле:
Чого рідко ростуть колосочки?
-- Ой дощів мені б треба, дощів, а не поту,
Бо той піт прилипа до брудної сорочки,
Як плугатар кінчає роботу.

Розкажіть, розкажіть мені, хмари:
Ви чого це тікаєте далі?
-- Та хіба ми, нещасні та стомлені, знаєм?
Он вітри там женуться, кричать: "ей ви, кралі!
Почекайте, бо ми вас кохаєм".

Розкажи, розкажи мені, поле:
Що ж тепер нам з тобою робити?
-- Ех, хіба це уперше! Така моя доля.
Хоч кукіль та волошки я буду родити --
Все ж плугатарю є щось із поля.

1911

Павло Тичина

BITEP

Вітер.
Не вітер -- буря!
Трощить, ламає, з землі вириває...
За чорними хмарами
(з блиском! ударами!)
за чорними хмарами мільйон мільйонів мускулястих рук...
Котить. У землю врізає
(чи то місто, дорога, чи луг)
у землю плуг.
А на землі люди, звірі й сади,
а на землі боги і храми:
о пройди, пройди над нами,
розсуди!
Й були такі, що тікали
в печери, озера, ліси.
-- Що ти за сило єси? --
питали.
І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного коня вітер гнав --
огняного коня --
в ночі --)
І тільки їх мертві, розплющені очі
відбили всю красу нового дня!
Очі.

1919

МИНУЛЕ

* * *

Зажурилась Україна, що нігде прожити:
Гей, витоптала орда кіньми маленькій діти.
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки постягала, під хана погнала.

ПІСНЯ ПРО БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Висипався хмель з міха,
Наробив ляхам лиха,
Показив ім розуми,
Вивернув дідьчі думи.
До Жовтої водиці
Наклав ім много хмельниці.
Не могли на ногах стати --
Воліли утікати.
Гетьманчику-небоже,
Не туда на Запороже!
Не найдеш гаразд шляху
В Сидоровім байраку.
Не ти, Степанку-сараче,
Од козаків гарачі,
Не ти-сь брав ім хутори?
Єст інші тепер пори.
За побірки прокляті,
Під Очаковом взяті
Й по пастухи, табунці
Приїхали к вам ординці.
Не утікай же, ляху,
З самого перестраху,
Дождай юнаков в таборі,
Готуй деньги за хутори.
Юж не будеш іх хати
Поганцям оддавати.
Не будеш пресудов брати,
Ані іх войовати.
Мильші вам жиди збойці,
Ніж запорожці-молойці,
Хоч же маєте кримчухи,--
Дай те ж ім тепер кожухи!

Ойже, Хмельницький-споже,
Помагай тобі Боже
Тих куркоїдов бити,
Як жидов не живити.
Юж утікают з валов --
Бояться самопалов.
Волят татарської юки,
Ніж козацької руки.

коло 1650

* * *

Ляментуєт Україна із великим жalem
А будучи наполнена смутком і печалев:
-- Ах ти мні, да біда мні, що я учинила!
Ах ти мні, да біда мні, що я преступила!
На короля, пана свого, руки подносила,
Не раз, не два і не десять з ним єм воювала.
Із котрими поганцами так си починала:
Міста, села і фольварки мечем сплюндрowała.
Братство міла любимоє з пани султанами:
Ведут панов пов'язаних руки арканами.
Не єдин я монастир із добр ізлутила,
Не одну теж я церков огнем іспалила.
Отец, мати дитя своє на руки хватає,
Оставивши всі маєтки од страху вмліває.
Довідала-м ся і о тих, що живут в утробі:
Не скриют ся предо мною і мертві у гробі.
Скубут мене зо всіх сторон, як я сама бачу,
Затинают карбачами, як цигани клячу.
А тепер я не відаю, що маю чинити,
При ком будут заставати козацкій діти.
Пойшла би-м я до короля -- схочет ня приняти?
Але будут за мною ляхи жаловати.
Поддала би-м ся турчинови, леч там гаразд буде:
І так мене проклинают всі вірній люде.
Таки буду московському цареви голдовати
І под єго державою буду оставати,
Аби в тиhosti, в мирности жити і сидіти,
А спокойне всі прожили козацкій діти.

80-і роки XVII століття

ПІСНЬ О СТРАШНИХ ЛІТЕХ

Смутніє тропи в світі ся знайдують,
Же остатніє літа наступают;
Земля спустіла, война юж повстала,
Єдна матка з дітми юж гладом померла.
Кто не заплачет так великої біди,
Же ся юж стают на солнцу одміни?
По затміню сонцца німаш нич доброго,
Только крвепролятя -- повстал брат на брата.
Кролевства падають, цесарства рушають
І великиє панства війни край рушають.
Віра на віру барзо юж постала,
Неєдна церков юж єст зрунтована.
Боже милостивий, дай ся ублагати,
А люд зубожалий не рапч погубляти;
Небо і земля мимо мают іти,
Слова Боскіє мают ся сполнити.
Бо юж льви срогоє на світі повстали
І волци драпіжнії людей пожирали;
Міста попалено, замки поламано,
Людем вірним свята гвалтовано.
І заздрость многа на світі повстала,
Же мати діти на смерть видала,
А діти отца не хотят читти,
Бо в молодости не давали їх бити.
І в приятельстві неприязни многою,
Же рад би предати єден другого,
І сусід сусіда в убостві не ратує,
Але єму во словах своїх трутину готує.
Для того пляга Боска на нас юж упала,
Же рука поганська горі юж повстала.
Для того панове лютиє повстали,
Же серца лютиє в них ся показали.
О, Кресте святий, рап ся нам вказати,
Яко царю Константину із'явися во сні,--
І ми всі к Тебі руці простираєм,
Із глубини серца жалосне волаєм:
Улютуй же ся, Тройце святая, над нами,
Потлуми враги свої ногами,
Аби-смо Тебе гойне вихваляли,
А Бога в тройци єдиного звали.
Нехай же Ти будет од нас честь і хвала
Однині і до віка годні воздана,
Котрий жиєш і царствуєш во вік віка, амінь.

XVIII століття

КОЗАК

Не стаями ворон літає в полях,
Не хліб сарана витинає,
Не дикий татарин, не зрадливий лях,
Не ворог москаль набігає;
То турок, то нехрист з-за моря летить
І коней в Дунаї купає:
Йде в город -- в чумі мов весь город лежить,
Селом -- і село западає.
Він хоче весь світ під коліно зломить,
Побить, потопить у Дунаї...
Нехай лиш виводить на поле шайки,
Поміряємсь силами в полі!
Уже ж не без Бога християнські полки
І вільний козак не без долі.

Широкую гриву на вітер пускай,
Неси мене, коню, за бистрий Дунай!

Неси мене, коню, -- заграй під сідлом,
За мною ніхто не жаліє.
Ніхто не заплаче, ніхто з козаком
Туги по степу не розсіє.
Чужий мені край свій, чужий мені світ,
За мною сім'я не зanie --
Хіба тільки пес мій, оставшись в воріт,
Голодний, як рідний, завиє!

За море, за море -- вітри спережай,
Неси мене, коню, за синій Дунай!

Не треба на полі вожатого нам;
Вожатий нам -- звізди; за мною
Товариші -- хмари; а буйним вітрам
Дорогу дамо за собою.
За синій Дунай -- по степах розгуляй;
Нам поле трави не закриє...
Постіль мені буде -- широкі поля;
А чорная хмара покриє...
Умиюсь -- дощами; утрусь -- чапраком;
А вичеше -- терен колючий,
А висушить -- сонце; в спеку під дубком
Напоїть рівчак говорючий...

Не ніживсь я зроду у неньки колін,
В постелі влівдня не валився,
Мене не лякали ні буря, ні грім,
З баталії в ліс не ховався.
В татарина коней в полях віднімав,
Як пух -- розвівалися ляхи;
Я забраним сідлом коня убирав
В іх сідла, в іх китиці, бляхи...

Під турка, мій коню, -- і время не гай --
Неси, де глибокий розлився Дунай!

Не гай мене, коню, бо турок не жде,
Бо турок все палить, плюндрує;
Там слід вигоряє, де з ордами йде,--
Він дума, що світ завоює.
Розсію, розвію я сам ворогів,
В Дунайській іх витоплю хвили,
А сам відпочину посеред степів,
З конем на високій могилі...
А може поляжу й сам серед степів
З тобою, ти, вірний мій коню?
Широким я тілом згодую орлів,
А кровію моря доповню;
Курчавим я чубом поля застелю,
Дам збрую я краю чужому;
А білі кості в свій край відішлю --
Дунай іх занесе додому.

Прощай же, отчизно, ти, рідний мій край!
Неси мене, коню, за бистрий Дунай!

(1831)

Маркіян Шашкевич

О НАЛИВАЙКУ

Що ся степом за димове густо закурили?
Чи то мрачка осідає, стеляться тумани?
Не мрачка то осідає, не туман лягає,
Гей, то ляхів сорок тисяч в поход виступає.
А в неділю на розсвіті полк козацький скорить,
Тогда молод Наливайко до коня говорить:

“Ступай, ступай, ворон коню, бистрими ногами,
Недалеко Біла Церков, йдуть ляхи за нами”.
Гей, по степу віє вітер по густих бур'янах,
Гей, там блищасть довгі списи в сивеньких туманах.
У Гуманю дзвонять дзвони і мир б'є поклони,
Надлетіли з чужих сторон чорні ворони.
Збиралися козаченьки, радитися стали,
По далекій Україні посли розсыпали.
А у місті Білій Церкві лиш звізди згасали,
Ударили з самопалів, і коні заграли.
Тоді постиг Наливайко, під ним кінь іграє.
“Гей, молодці, за свободу!” -- до них промовляє.
Вздовж списами городили зелені байраки,
Уставляються по степу молодці-козаки.
Гей, там ляхів сорок тисяч,-- дим в'есь по болоні,
Від розсвіту аж до смерку ржуть бистрі коні.
Гей, там гримлять з самопалів, оруть копитами,
Ta степ кровця сполокала, зволочен трупами.
Гей, на степу густа трава, степом вітер віє,
Не по однім козаченьку стара неня мліє.
Гей, на степу сивий туман, кургани курились,
Не по однім козаченьку вдовиці лишились.
Тоді молод Наливайко зачав утікати,
За ним в погонь вражі ляхи, не могли здігнати.
А на Дніпрі на порогах плине чайків триста,
Вертайтеся, вражі ляхи, з соромом до міста.

1833-1834

Маркіян Шашкевич

ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ОБСТУПЛЕНІСТЬ ЛЬВОВА

Ой у чистім полі да близько дороги,
Там стоїть наметець великий, шовковий,
А у тім наметці стоїть стіл тесовий
Да гетьман Хмельницький сидить конець стола,
Молодці-козаки стоять доокола.
Да гетьман Хмельницький пише дрібні листи,
По всей Україні розсилає вісти.

Військо куренное в поход виступало,
Ляхи розроняло да Львів обступляло.
Як гетьман Хмельницький кіньми навернув --
Та й Львів ся здвигнув;

Як гетьман Хмельницький шаблею звив --
Та й Львів ся поклонив.
На розсвіті з замку із рушниць стрілели,
А смерком козаки замок підпалили
Да раненько доокола весь Львів обступили.
Удалили з самопалів -- двори погоріли.
А гетьман Хмельницький посли посылав,
Словами промовляв:
“Як будете миритися,
На окуп винесіть три миси червоних,
На окуп виведіть сто коней вороних.

Як будете битися,
Мечами рознесу мури високії,
А кіньми розорю двори біленькії”.

А у Львові рано всі дзвони заграли,
А високі ворота остіжком упали.

(1834)

Амвросій Метлинський

КОЗАЧА СМЕРТЬ

Сваты попоиша, а сами полегоша.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Як на ляха козак налітав,
В нього спис запускав;
Там тихо по білому степові сивий
Туман розлягаєся...
Ясний місяць то із-за хмари погляне,
То в хмару ховаєся.
Степ-земля рідну і нерідну кров допиває;
А проміж трупами стогне, мов розмовляє...

“Батьку, батьку! Мені душно, мене пече,
В горлі засихає!”
“Синку, синку! Біля мене кров тече,
Водиці немає!”
“Батьку, батьку! Хто по нас в степу заплаче,
Хто нас поховає?”

“Чуєш, синку? Чорний ворон в'ється, кряче,
За дяка співає!”
“Батьку! Із-за плечей мороз подирає,
В серці стине, стине...”
“Трупом вкрийся, кров'ю вражою умийся,
Й іх не трохи гине!”

Отак розмовляло, далі застогнало,
А далі й замовкло... тільки кров дзюрчала...

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,--
Ворон крякав, літав,
І спускався й на трупах сідав...

Чуєш, як і вітер засвистів, загомонів?
Плаче, оплакує козаків, своїх братів!
Кості по степах в пісках ховає,
Пісню поминальну співає.

(1839)

Амвросій Метлинський

ЧАРКА

Є в нас, братця, чарка на поліці;
Та вона, та чарка, срібна, старосвітська!
В старину жили батьки в світлиці
Й частували єю вони ціле військо,--
І по повній козаченъки випивали
Й наших батьків гетьманами наставляли...
Далі дужче й дужче вони гомоніли,
Поки вони на вороних та не сіли...
Далі на орду літали,
Орду тую побивали!
Срібна чарка по столові вп'ять ходила,
Громадонька веселенька гомоніла!..

Вже з якого часу нема того війська,
Позосталась тільки чарка старосвітська!
Вже з якого часу немає й світлиці,
А ще блищить срібна чарка на поліці!
Вже з якого часу всюди тихо-глухо,
А зосталась проклятущая сивуха!

Один козак позостався: серце ніє, заниває,
Мов на серці сирий туман тяжко-важко налягає!

Як про військо він згадає,
Він по повній наливає
Й за все військо випиває...
І куняє й випиває,
Й випиває і куняє:
Отак віку доживає!..

(1839)

Тарас Шевченко

ІВАН ПІДКОВА

I

Було колись -- в Україні
Ревіли гармати;
Було колись -- запорожці
Вміли пановати.
Пановали, добували
І славу, і волю;
Минулося -- осталися
Могили на полі.
Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло
В китайку повите.
Високі ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.
Було колись -- в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може серце
Хоч трохи спочине.

1839

Тарас Шевченко

* * *

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий.
Встає сам уночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
-- Наносили землі,
Та й додому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло!
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти.
По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата.
Крові брата впились
І отут полягли
У могилі заклятій.
Та й замовк, захуривсь,
І на спис похиливсь.
Став на самій могилі,
На Дніпро позирає,
Тяжко плакав, ридав,
Сині хвилі голосили.
З-за Дніпра із села
Руна гаєм гула,
Треті півні співали.
Провалившся козак,
Стрепенувшся байрак,
А могила застогнала.

1847

Тарас Шевченко

* * *

“Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?”
“Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили.
Та ще мене гайворони
Укрили з півночі...
Клюють очі козацькії,
А трупу не хочуть.
Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю...
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетесь на волю,
Будете орати
Мене стиха та, орючи,
Долю проклинати”.

1848

Яків Щоголів

БЕЗРІДНІ

Сідлай коня вороного,
 Ой, брате-козаче!
По нас в світі широкому
 Ніхто не заплаче,--
Хіба воля, стара неня,
 Та серце-рушниця;
Хіба коник-братко милий,
 Та шабля-сестриця.
Ой, брязнемо кишенею
 З грішми золотими,
Де й візьметься родинонка,
 Сестри й побратими.
Ой, ляжемо від турчина
 На полі, як треба,--

Одно тільки й побаче нас
Сонечко із неба.
Стане жалібно кувати
Зозуленька вранці;
Стануть вити-голосити
Вовки-сійроманці.
Доле ж моя, доле моя,
Тяжко в світі жити;
А ще ж таки не хочеться
Рученьки зложити...
Туман з поля підійметься
Й сонечко прогляне;
Минується негодонька
Й доленька настане.

1846

Степан Руданський

ПІСНЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Гей, браття-козаки, сідлайте-но коні!
Черкніть для охоти вина!
До боку шабельку, на руки повіддя,
На ноги стальні стремена!
Не гнути нам ший, козацької шиї
Під тяжким залізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що в'ється над нами кругом!
Чи в нас не та сила, що у батьків була?
Не тая шабелька у нас?
Чи в нас нема коней на степах широких,
Чи вуголь на люльці погас?
Нехай наші коні на чистому полі
Тріпнуться і враз заіржать!
Нехай наші браття, молодці козаки,
На чисте поле біжать!
Нехай знову брязне шабелька стальна
В козацьких залізних руках!
Нехай знову ляжуть ворогові кості
Могилами в наших степах!
А люлька-голубка нехай не вгасає,
Паліть вражі села кругом!
Нехай ворог знає, повік не гадає
Знущатися над козаком!..

1857

Анатоль Свидницький

* * *

В полі доля стояла,
Брівоньками моргала:
З гаю, хлопці, до мене!
Добрий розум у мене.
Добрий розум в голові,
Острі ножі у траві,
Острі ножі точені,
В крові панів мочені.
Ой мочені, купані
У городі Умані.
Виточені, аж горять
На панів та на панят.
Беріть, хлопці, у руки,
Дайте муки за муки.

Між 1856-1860

Микола Костомаров

СПІВЕЦЬ МИТУСА

*Словутнього певца Митусу, древле за гордость
не восхотевша служити князю Данилу,
раздраного акы связаного, приведоша...*

Іпат, літоп.

Гине сила Дажбожого внука. Татари плюндрують,
Князі кують коромоли, не дбають об вірі і людях.
Куриться Галицька волость, дим до Бескидів простягся,
Впав Володимир Волинський, Києва вже не піднєти.
Князь Ростислав із Данилом не милують землю Дністрянську:
Угри і ляхи біди додають; в Перемишль набігає
Князь Костянтин, коромолує з ним на Данила владика.
Кріпший за всіх в Перемишлі співець словутний Митуса.
Шаблі не носить співець і грудей щитом не вкриває --
Піснями сипле на князя, гострими ніби стрілами,
Піснями люд стурбуєв і хіть до війни підливає.
Красних не хвалить дівиць Митусина пісня шалена,
Мирного людям життя не пророчить, не гріє одваги
На супостата -- усобиці й смуті та пісня виводить.

От уже град Перемишль Андрій облягає повками,
Ласкаво згоду дає -- не радить на згоду Митуса.
Рано в неділю ступають повки княженецькі до штурму,
Спершу гарцюють стрільці, а там подаються пороки.
Ввечері князь в Перемишль уступа; закували владику,
Силу взяли на поток непокірного люду;
Силу взяли на поток непокірного люду: подрали
Тули боброві у їх і барсучі і вовчі прилбиці.
Інші біжать по чужинах; не втік словутний Митуса.
Він, що колись не схотів заспівати Данилові, бранцем
Став тепер перед князем Данилом словутний, а буйсть
Давня у серці, не впав на коліна, лице не поблідло.
Грізно поглянув на його Данило і мовив словами:
-- Гордий співаче, славний співаче! Бунтовниче клятий!
Що, соловиний голос зміняв на гадюче сичання?
Бог дарував тобі силу, ти одмінив її бісу!..
Чом, як Боян стародавній, ти не співав нам про славу
Предків великих? Чом не навчав нас добру і согласці?
Чом од гріхів не впиняв нерозумних огненным словом?
-- Княже,-- одвітив Митуса,-- ось я заспіваю вам пісню:
Ріжтесь, кусайтесь, бйтесь, попелом Русь посипайте,
Пийте братернюю кров, умивайтесь слізами народу.
От до вас добра на пісня! Іншої вам не почути!
Що вас спиняти? Що вам співати? Шкода, опізнились!
Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!
Кончились віки, сповнилась чаша, грім розпалився.
Суд неминучий, суд невмопимий, написана доля!
Кончились віки, зілля сухеє огонь поїдає.
Хай поїдає! Хай пропадає Русь із князями!
Боже прокляття чорними хмарами висить над нею;
Хмари згустіють, віки пролинуть, і знов, хоч не скоро,
Знову розгонить яснеє сонце туман віковічний.
В той час-годину інших пісень півці заспівають,
Іншим князям, та не вам, іншому руському люду.

(1861)

* * *

І бачу я тоді широке синє море --
Клекоче глибина, і стогне, і реве,
І хвилі піняві збігаються, як гори,
І гурт човнів на морі тім пливе;
І дружно козаки на весла налягають,
І кожний піну б'є, і кожний хвилю рве...
Лютує, стогне море, з ребер іх скидає
І піною, скажене мов, ім очі забиває --
Я чую голос іх... я бачу -- потопають!..

(1861)

Петро Ніщинський

* * *

Закувала та сива зозуля
Вранці-рано на зорі;
Ой, заплакали хлопці-молодці,
Гей, гей, та на чужині в неволі, в тюрмі...
Вони плакали, гірко ридали,
Свою долю викликали:
"Ой, повій, повій та буйнесенький віltre,
Та й понад морем;
Та й винеси нас із кайданів, з неволі
В чисте поле;
Та й понеси на Вкраїну,
Гей, гей, нас на Вкраїну...
А на Вкраїні -- там сонечко сяє,
Козацтво гуляє, гуляє і нас виглядає, нас виглядає!"

По синьому морю
Байдаки під вітром гуляють.
Братів щоб визволяти,
Запорожці чимдуж поспішають.
Гей, як зачули турецькі султани,
Та й ізвеліли ще гірше кувати кайдани...
Султани турецькі, султани звеліли
Кувати кайдани, кайдани кувати,
Звеліли ще гірше кувати кайдани!

1875

З "ПОДОРОЖІ ДО МОРЯ"

Ой високо сонце в яснім небі стало,
Гаряче проміння та й порозипало,
По хвилях блакитних пливе човен прудко.
От і берег видко! прибули ми хутко.

Ой вже сонечко яснеє та стало на межі,
Освітило акерманські турецькі вежі.

Ходім же турецький замок оглядати,
Щоб нашу і славу, і лихо згадати.--
Згадать давню славу, козацьку волю,
І тяжку недолю, турецьку неволю.

Тут колись гуляла доля -- і воля кривава;
Тяжко-важко доставалась та сумна слава!

Сі круглії вежі й високії мури --
Страшні та суворі, непевні, понурі,
І скрізь у тих мурах стрільниці-бійниці,
При вежах тих сумнії "темнії темниці".

В сих темницях колись наші та приймали горе,
Спали думки крилатії через синє море...

У темних темницях нема ні віконця,
Не видко з них світла, ні ясного сонця!
А світ такий красний, хороший, розкішний!
Під ясним промінням лиман такий пишний.

Його хвиля край берега ясно так синіє,
А дедалі ледве-ледве, мов туман, леліє...

Глянуть на туман той -- втішається око!
Колись його хвилі вкривались широко
Тими байдаками, легкими чайками,
Що плили на сей бік та за козаками:

Швидко рідних визволяти козаки летіли...
За мурами високими вороги тремтіли...

Славо, наша згубо! славо, наша мати!
Тяжко зажуритись, як тебе згадати!

Кров'ю обкипіла вся наша давнина!
Кров'ю затопила долю Україна.

Ой лимане-лиманочку, хвиле каламутна!
Де поділась наша воля, слава наша смутна?

Чи на те ж козацтво гинуло в неволі,
Побивалось тяжко, шукаючи долі,
Чи на те лилися кривавії ріки,
Щоб усе пропало й забулось навіки?

Та коли судилось марне лицарям загинуть,
То невже про них і гадку нащадки закинуть?..

Все мина!.. Від слави давньої давнини
Лиш зостались вежі та німії стіни!
Де ходили люті турки-яничари,
Там пасуться мирні овечок отари...

Де полягла козацька голова думлива,
Виріс там будяк колючий та глуха кропива.

Виросла там квітка у темниці, в ямі,
Ми її зірвали -- нехай буде з нами.
Квітка тая, може, виросла з якого
Козацького серця, широго, палкого?..

Чи гадав той козаченько, йдучи на чужину,
Що вернеться з його серця квітка на Вкраїну?..

Сумно тут усюди, так пусто, так глухо,
У цілому замку немає ні духа,
Коло брами тільки мінарет тоненький,
Там курінь приладив вівчар молоденький.

Та в курені-мінареті вівчаря немає,--
Он він з вежі високої на діл поглядає.

З високої вежі вівчаріку видко,
Як котяться хвилі лиманові швидко,
А далі зникають у синьому морі...
Вівчарика погляд зникає в просторі.

Має він простор широкий для думок та гадок,
Що то він тепер гадає, лицарський нащадок?..

ЗАПОРОЗЬКИЙ МАРШ

Ми прийшли до кошового,
Кажем: волю нам вволи;
Гей, немає ж в нас нічого,
Бо що й мали -- пропили!

Загула козацька рада:
Батько волю нам вволив,
Й колихнулася громада
До кордонів з куренів.

Ржути на волі добрі коні,
Гострі шаблі брязкотять
І шапок верхи червоні,
Як маки, на нас горять.

В небі хмарки не захмаре,
Сонце в променях блищить,
З півдня вітер варом варе,
Тирса в'яне, степ мовчить.

•

На могилі ворон кряче,
І орли десь клекотять;
Ворон в полі здобич баче,
На бенкет орли летять.

Гей, летіть, орли охочі,
Та пазури нагостріть
Роздирати чорні очі
Тим, кому недовго жить.

Лютий ворог лихо чує;
Зна він, чим годити нам:
Про орлів бенкет готує,
Срібло й золото козакам.

І багаті, і веселі,
Славні славою дідів,
Ми від вражої оселі
Подамося до степів.

Будуть коні у попоні;
Золочені остроги,
З рипом чоботи червоні
І жупани дорогі.

Бачим кадівби з кірцями:
Вік короткий, треба жити!
Хай гude земля під нами
Й Січа кипенем кипить.

Лірник візьме кобзу в руки,
Вдаре пісню по ладам,
Щоб згадали пізні внуки,
Як жилося їх дідам!

(1898)

Микола Чернявський

КНЯЗЬ ІГОР

Дріма Донець в легкім тумані,
А я блукав над ним вночі
В недовідомому жаданні,
Немов чудес яких ждуши.

І бачу я: струї срібляні
Тремтять, до берега йдучи,
І хтось незнаний на світанні
Ворушить росяні кущі.

То Ігор-князь тіка з полону.
Слідом Овлур за ним. Збива
Убрання росянє з розгону...

І ось бувальщина жива
Мені ввижається, і з Дону
Мов вухо тупіт зачува.

(1898)

* * *

Лисиць брєшуть на черленяя щиты.

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила;
Корогви, як мак, леліють,
А мечі, як іскри, тліють,--
Не так тліють, іскри крешуть,
А лисиці в полі брешуть.

Вийшла в поле руська сила,
Не щоб брата задушила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди відбивати,
Що живим труну нам тешуть,--
А лисиці в полі брешуть.

Не чужого ми бажаєм,
Та й своє не зневажаєм,
Та й не пень ми дерев'яний,
Щоб терпіти стид і рани,
Поки нас граблями чешуть,--
А лисиці в полі брешуть.

Брешуть на щити червоні,
Як брехали во дні оні,
Як щитами руські сили
Степ весь перегородили,
Мов степовая пожежа
Степ увесь перемережа
З краю в край з одного маху!

Завдали ж лисицям жаху
Ті щити! І досі сниться
Їм та руськая вольниця,
Те гулящее юнацтво,
Те козацтво, гайдамацтво.

Що не знало волі впину,
Що боролись до загину;
І пройшло як море крові,
Як пожежа по степові,
По історії України...

Навіть згадки, навіть тіні
Тих великих мар донині
Страшно виплодам яснині,
І огню зубами крешуть,
На щити червоні брешуть.

(1902)

Іван Франко

* * *

Жёны русьскія въсплакаша ся.

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі --
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, ляччині, ханчині, панщині,
Руськіі слъози жіночі!

Скільки сердець розривалось, ридаючи,
Скільки зв'ялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скільки сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?

(1902)

Г О Р И З О Н Т И

* * *

Вийшли молодці рано з церковці
Та радять раду старосвітськую:
-- Не купуймо, браття, на дівки вінки,
Але купуймо, браття, золоті човни,
Золоті човни, срібні весельця
Та пустимся ми краєм Дунаєм,
Краєм Дунаєм та в чужую землю.
Чуємо ми там доброго пана,
Дарує дари да й по коникові,
Да й по коникові, да й по вороному,
По угорській стрілці, по хорошій дівці.

Тарас Шевченко

* * *

І небо невмите, і заспані хвилі;
І понад берегом геть-геть
Неначе п'янний очерет
Без вітру гнеться. Боже милий!
Чи довго буде ще мені
В оцій незамкнутій тюрмі,
Понад оцім нікчемним морем
Нудити світом? Не говоритъ,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовкляя трава;
Не хоче правдоночки сказатъ,
А більше ні в кого спитать.

1848

LAGO MAGGIORE

Хожу берегами,
Та й не нахожуся;
Дивлюсь на сади зелені,
Та й не надивлюся.

Сади-виногради
В воду поринають;
Поуз берег ясні смуги,
Як срібло, сіяють.

Шукаю-питаю
Зеленої рути,
Щоб тебе, мій рідний краю,
Навіки забути.

В тобі, рідний краю,
Люди туманіють;
По стежах твоїх розлогих
Будяки красніють.

Тобі, рідний краю,
Не дав Господь долі.
Розкинулась твоя доля
Могилами в полі.

Зійду на могилу,
Гляну на Вкраїну...
Помандрую в чужі землі,
Та там і загину.

(1861)

Юрій Фед'кович

БАРКАРОЛА

Сонце заходить, лідо лепіє,
У сріблі луни лагуна mrіє,
А гондоліре, крацій Аполла,
Пустився барков долів на море...

“О, де ж ти правиш? О, де гадаєш?
Дожів чертоги чого минаєш?”
“Що мені дожі? що іх коруна?
Поуз Ріальти -- там моя дума!”

“О сеніора, чи ти не чуєш?
Чи вбогим Марком уже гордуєш?
Ах, сли гордуєш, то хоть спогляни,
Як вірний Марко в море потане!”

Аж тут втворяєсь стиха віконце,
А в нім являєсь красна, як сонце:
“О саго тіо! Де ж так барився?
Чи не на зорю де задивився?”

“О нє, мадонна! Зорі сіяли,
Доки у твої не заглядали,
У твої очі, кращі від зорі,
Кращі жемчуга, глибші дна моря”.

Місяць заходить, море лепіє,
Порожнов барков по фалях віє...
Де ж молод Марко, що нехав барку?
Чи в сеніори, чи на дні моря?..

До 1876 р.

Борис Грінченко

ЗАКОХАНИЙ

Смертні безсмертним богам моляться, знявши долоні
Вгору, і жертви несуть, палять, благаючи ласки.
Кожен благає свого бoga йому пособити:
Зевса-Кроніда, отця смертним усім і безсмертним,
Чи білоруку ясну Геру, велику богиню,
Чи Аполлона-Стрільця, чи і Атену-Палладу --
Кожен благає свого бoga сприяти ласкаво
В ділі йому і несе ситі на жертівник жертви.
Я ж з олімпійців одну, тільки одну я благаю.
Тільки одній я молюсь, жертви єдині приношу:
Жертви усі ці тобі, вроди й кохання богине!
Вчуй же! Сприяй ти мені, серця богине, Кіпридо!

1887

Микола Чернявський

* * *

О, як хотів би я тебе вітати, море,
Під гомін хвиль слідить хід вільних кораблів,
Глядіти з скель німих, як човен хвилю боре
І плине в далечінь по гребенях валів;
Як чайка носиться, ширяє над водою,
Поживи срібної шука між піни хвиль,
Як велетні морські, віддавшись супокою,
Дрімають в пристані, пропливши сотні миль.

О, як бажав би я, і сам віддавшись хвилі,
Побачити чужі заморській краї,
Пристати до землі, де мірт пишає в силі,
Стоять цитринові й лаврові гаї.
О Риме, давніх діл прославлена руіно,
Тебе побачити чи випаде мені?
Ясна Італіє, мужів-орлів країно,
Невже дарма мені ти снишся уві сні?..

Я б, син далекої, незнаної країни,
Де скіфів давніх рід навіки опочив,
Побачив би твої славетній руіни,
Згадав діла твоїх прославлених синів.
І я б з їх джерела води зачерп живої,
І воду б ту поніс у глушину степів,
І там не раз би знов в часи журби важкої
Я чуте й бачене у думці воскресив.

Бажав би я... Та марні сподівання.
Кайдани сковують самотнього мене,
Кайдани тяжкого, безславного конання,
І мертві їх вага мене у землю гне.
І хто такий я сам?.. Син бідної пустині,
Я виріс дикарем в її сумних степах,
І був би я чужий у тій ясній країні,
Немов між лебедів приблудний сірий птах.

А все б бажав!.. Бо тут реве-гуде завія,
Виковує мороз кайдани крижані,
І люта віхола сніг з хмари сіє й сіє,
З старих тинів стирчать тичини вже одні.
Забила снігом все холодна хуртовина.
Погублено шляхи. І іде навмання
З села дорожній в степ... Оце і вся картина,
Та сама все одна, однісінька щодня.

1892

Агатангел Кримський

* * *

Горді пальми. Думні лаври...
Манячливий кипарис.
Океан тропічних квітів...
Ще й цвіте цитринний ліс...

Я хитнувсь, бо наче впився
З аромату тих квіток.
Аж погляну: коло пальми
Простий житній колосок.

“Гей, земляче! -- шепче колос,
Похилившись на стебло.--
Ми чужі для цього раю,--
Що ж сюди нас принесло?”

1898

Агатангел Кримський

* * *

Забрався я на шпиль... Внизу носились хмари...
Дививсь у далечінь: на море, на Бейрут.
Тут глетчери, зима, а там бують чари...
Палючий, дивний край!.. Чудовий, райський кут!

Лепіється Бейрут... Бліскучий сад тропічний,
Де пальма розрослась на килимі з лілей!
І ллється аромат гарячий, наркотичний
З п'янючих тубероз, розкішних орхідей.

Дивлюсь і на Ліван... Там дише прохолода...
Зеленая лука... Пахучая роса...
Смолистий свіжий ліс... Могутняя природа...
Рожевій гай... Весняная краса!

А тут, над хмарами, куди отсе я скрився,
Глибокії сніги та скелі ледяні.
І з-під тії кори синенький ряст пробився
Та й тихо-лагідно всміхається мені.

Дужіша від кедрин -- ся квіточка бліденька;
Поборює зиму і крижану лють.
Така -- моя любов: горить собі тихенько
І, не палаючи, пропалює всю грудь.

1900

Леся Українка

БАХЧИСАРАЙ

Мов зачарований, стоіть Бахчисарай,
Шле місяць з неба промені злотисті,
Блищасть, мов срібні, білі стіни в місті,
Спить ціле місто, мов заклятий край.

Скрізь мінарети й дерева сріблисти
Мов стережуть сей тихий сонний рай;
У темряві та в винограднім листі
Taємно плеще тихий водограй.

Повітря дише чарівним спокоєм,
Над сонним містом легкокрилим роєм
Витають красні мрії, давні сни.

І верховіттям тонкії тополі
Кивають стиха, шепотять поволі,
Про давні часи згадують вони...

1891

ІМПРОВІЗАЦІЯ

В гаю далекім, в гущавині пишній,
Квіти гранати палкі розцвітають,
 Мов поцілунки палкі на устах
 Іншим палким поцілункам назустріч,
 Мов поцілунки рубінових уст...
Спи, мое серце! нехай там у гаю
Квіти гранати палкі розцвітають...

Вітри північні тремтять, затихаючи,
Між запашними кущами лавровими,
 Наче зітхання жаги,
Наче ті лаври стрівання таємнеє
Любо ховають од світа цікавого
 Листом ласкавим густим...
Спи, мое серце! хай вітри північні
В лаврах лагідних тремтять затихаючи...

До кипариса магнолія пишна
Чолом заквітчаним ніжно схилилася,
Як молода до свого нареченого.
Білії квіти тремтять в темних кучерях,
 Але серпанку немає на їх.
Щире кохання не вкрите серпанками...
Спи, мое серце! хай пишна магнолія
До кипариса стрункого схиляється.

З темного моря білявая хвилечка
До побережного каменя горнеться,
 Пестощі, любоші, сяєво срібнєє
 Хвиля несе в подарунок йому;
Темне чоло побережного каменя
Хвилі коханій назустріч засяяло.
 Пестощі, любоші, сяєво срібнєє...
Спи, мое серце! Хай хвиля білявая
До побережного каменя горнеться...

СХІДНА МЕЛОДІЯ

Гори багрянцем кривавим спалахнули,
З промінням сонця західним прощаючись,—
Так мое серце жалем загорілося,
З милим, коханим моїм розлучаючись.

Геть понад морем, над хвилями синіми
В'ються, не спиняться чаєчки білі.
Де тебе мають шукати на безвісті,
Милюй мій, думи мої бистрокрилі?

В себе на вежі вогонь запалила я,
Любий, твого воріття дожидаючись,
Хай він просвітить по морю доріженку,
Щоб не зблудив ти, з чужини вертаючись.

Світе мій! буду тебе дожидатися,
В чорну, смутну фереджію повитая,
І посаджу кипарисову гілочку,
Буде щодня вона слізьми политая.

А як повернешся, я покажу тобі
Той кипарис мій в садочку квітчастому,
Здійметься він над всіма мінаретами
В краї сьому, на мечеті багатому.

1897

Леся Українка

* * *

Угорі так яро сяють зорі,
ні одна не криється за хмари,
наче світлом хочуть напоїти
небо й море, землю й світ надземний,
але небо темне, наче розпач,
у хаосі невиразнім море,
а земля вся тugoю чорніє,
таємниця криє світ надземний,
невидимі, але гучні крила
вихра-велета і б'ються, й плещуть,
море плаче, й темрява тремтить...

Море плаче голосом великом,
дужі хвилі ринуть, і ридають,
і здіймаються все вгору, вгору,
вище все, аж поки дальне світло
тих зірок голов їх доторкнеться,
тільки ледве чиста біль заблісне
на потужних головах, як раптом
наче темна сила їх підкосить,
і поляжуть голови, і люто
море кине подолані хвилі
в чорну ніч... не видно, тільки чутно,
як вони розіб'ються об землю...
А за ними вже нова фаланга
гомонить і світла досягає...
Море плаче, й темрява тремтить...

Нащо те велике є змагання?
Адже завтра зійде сонце ясне
і само освітить гори-хвилі
або навіть і найменшу хвильку,
і найменшу рисочку біленьку
тої піни, що покине буря.
І чи буде море вигравати,
чи розстелеться безкрайм плесом,
повним тиші й любого спокою,
сонце дасть йому своє проміння
і прихилить неба гойним світлом.
Ніч мине, як вже не раз минала,--
тож недарма темрява тремтить.

Нащо те велике є ридання?
Чи то мало в морі хвиль потужних,
чи то сі, що полягли тепера,
вже найкращі з усього братерства?
Адже стільки бачили їх зорі,
адже стільки пестило їх сонце,
адже стільки розкотив їх вітер.
І чому не плакало так море,
коли тихі та лагідні хвилі
марнували сили й вік недовгий,
поливаючи пісок неплідний,--
море тільки усміхалось сонцю,
і велике світло не тремтіло.
А тепер чого так серед ночі
море плаче й темрява тремтить?

І чого так жалує се море?
Чи того, що кращі хвилі будуть,
але сі не вернуться ніколи?

Чи того, що біль ота пречиста
мусить чорній темряві коритись?
Чи того, що й завтра день скінчиться,
що і завтра ніч настане знову,
і подвійно боротьба даремна,
і подвійно розплачлива туга?

Чи не тим так рвуться вгору хвилі,
щоб хоч промінь зоряний вхопити,
що не вірять в перемогу сонця?
Чи не тим вони отак ридають,
що не досить їм розбиту воду
в спадок іншим хвілям полишити,
але й шкода й власної краси?

Хоч тремтить ся темрява безмежна,
але хто збегне її тремтіння?
Чи то жах їй лono протинає
за невічну і недовгу владу?
Чи то тільки заздрощі неситі
на життя, на рух, на силу моря?
Чи то лютість нею б'є запекла
на ту біль, на зорі, на проміння?
Чи то радість хижка, зловорожа,
за свої всі темні перемоги?

Так ідуть оци питання марні,
як оті сумні, невидні хвилі:
блиск непевний дальнього сіяння
упаде і зникне, й розіб'ються
думи-хвилі в темному просторі...
Ніч темніє, і ясніють зорі,
море плаче, й темрява тремтить...

1903

Леся Українка

Д И М

“Для нас у ріднім краю навіть дим
Солодкий та коханий...” Без упину
Я думала собі оци слова,
Простуючи в країну італіянську.
І мріялись мені далекі села:
Дівчата йдуть, співаючи, з ланів,
Клопочутися хазяйки невсипущі,
Стрічаючи отару та черідку,

Господарі вертаються з роботи,
Не прискоряючи ходи, поважно,
А нишком поглядають на димок,
Що в'ється понад комином низеньким,
І думають: "оце ж воно й вечеря..."
І мріялись мені росисті луки
Волинські: здалека чорніє ліс
Зубчастим муром, а туман на нього
Безгучним, тихим морем напливає--
Хто в лісі, хто у полі, стережися!
То котиться пропасниця лукава.
Але nocturni собі співають,
Простуючи до лісу, на димок--
Се ж там товариши багаття розпалили,
Там тепло, сухо, грають роєм іскри,
Мов бджоли золоті, вогонь танцює...
"Простуймо на димок!.." І я дивилась
На ті бездимні села італіянські
(Вогню й малого для "поленти" досить),
На рижові поля, страшні "різай",
Де невидимкою малярія літає,
Не боячись ні диму, ні вогню--
І слово "чужина" бриніло в думці
За кожним стуком поїзду прудкого.
...Тунель! І дим влетів мені в вікно
Гіркою хмарою -- поганий дим,
Либонь, погане вугля італіянське --
Так не душив і дим в курній хатині
Там, на Поліссі, тож були співали
Дружки весільні, аж дзвеніла хата,
Не хриплим, чистим голосом, дарма,
Що голови немов у хмарі мріли;
Той дим гриз очі, але все ж не так,
Бо він був з дерева, а може й те, що рідний...
... "Sampierdarena". Слава ж Тобі, Боже!
Се -- хутко Генуя, там і спочинок,
Там буде море, і веселе небо,
І давнє місто гордої краси
Одважного і вільного народу...
... "Он наша Генуя",-- панок старенський
Показує мені у далину.
Дивлюся -- і не бачу -- мла закрила.
"Добродію, чи се тут часто з моря
Такий туман встає?" -- питало пана.
"Туман? Се не туман, се тільки дим,
Се завжди так. Воно й не диво -- гляньте!"

Я глянула: немов високі щогли,
У пристані великий бовваніли
Крізь сиву млу тонкій комини.
Та скільки! цілий ліс! "Багатство наше
Отут росте!" -- сказав панок поважно.
У фабриках не кришталеві стіни,
А з вікон те багатство не світилось,
За вікнами щось темне маячіло...
Мені згадалось теж приморське місто,
Не італіянське, потім друге, третє,
Четверте -- все над рідними морями --
І знову місто, те вже над рікою
Великою, гучною від порогів,
Мов рейнська круча, де якісь колеса
І день, і ніч глушать гук водопаду...
А потім села з полем кучерявим
Від бурячиння... а над тим усім
Скрізь комини високі непомірно,
Мов сосни в горах -- тільки що без гілля...
Ми в'їхали у передмістя. Чорні,
Закурені стояли там будинки,
Суворі та непишні. По будинках
До вікон хустя прип'ялось, мов злидні,
Що їх ні в двері, ні в вікно не випреш,
А з вікон визирали, мов привиддя,
Якісь бліді, невільницькі обличчя.
А над усім той дим, той легкий дим,
Що не гризе очей, притьом не душить,
А тільки небо ясне застилає,
І краде людям сонечко веселе,
П'є кров з лица, і гасить людський погляд,
Обличчя білить і чорнить одежду,
І барви всі рівняє сивизною.
Ніхто його не чує, але завжди,
І день, і ніч, і кожну хвилину
Безгучно і таємно, та виразно
Він промовля: "Я тут, я завжди тут".
Той дим проник мені у саме серце,
І стиснулось воно, і заніміло,
І вже не говорило: чужина.

1903

ХАМСІН

Рудий Хамсін в Єгипті розгулявся,
жагою палений, мчить у повітрі,
черкаючи пісок сухими крильми,
і диші густим полум'ям пекучим.
Якесь весілля дике! Мов сопілка,
співа пісок, зірвавши зненацька
з важкої нерухомості своєї,
а камінці на бубнах приграють.

Хто ж там у жовтій та спілучій млі
на честь Хамсінові таночки водить?
Щось віє покривалами тонкими,
так прудко-прудко крутячись у танці...
Якісь таємні вітряні дівчата,
веселі діти смутної пустині?
“Чужинко, не дивись! Засиплю очі!”
І заздро загорнув Хамсін полою
усіх своїх танечниць невидимих.
Ніхто не сміє бачить їх. Араб
серед пустині падає додолу,
як на молитві. “Вже ж! Молись, молись!
Я давній бог, я той могутній Сет,
Що тіло Озірісове нетлінне
розшматував і кинув у пустиню...
Ох, як тоді Ізіда заридала!..”
І звеселився спогадом Хамсін,
і вся пустиня мов знялася вгору
і в небо ринула. На жовтім небі
померклі сонце -- око Озіріса --
і стало так, мов цілий світ осліп...

1910

Микола Вороний

ДО МОРЯ

Чолом тобі, синє, широке є море!
Не зглибна безоднє, безмежний просторе,
 Могутняя сило -- чолом!
Дивлюсь я на тебе і не надивлюся,
Думками скоряюсь, душею молюся,
 Співаю величний псалом.

Міцне, не оборне!.. Ні грому, ні хмари
Не страшно тобі, не боїшся ти кари --
 Само собі вищий закон.
Звабливве, розкішне!.. В тобі й раювання,
І mrія солодка, і втіха кохання,
 І любий та лагідний сон.

Прийшов я до тебе змарнілий та бідний,
Проте не чужий, але близький та рідний,
 Тобі-бо віддавна я свій.
І ось я з тобою душею зливаюсь,
В просторі блакитнім на хвилях гойдаюсь,
 Втопаю в безодні твої!..

Як ти -- неосяжне, хитке, таємниче,
Як ти -- чарівливве, як ти -- бунтівниче,
 Така ж і душа у співця;
Тому і до тебе вона так прихильна,
Що пут і кайданів не зносить -- і вільна
 Бурхає, як ти, без кінця.

1901

Петро Карманський

* * *

Заснуло сонце. Гора Maggiore
Дрімає в сонній, німій пустелі;
Як саркофаги, сіріють скелі
І заглядають в дрімуче море.

В садах чорніють, мов древні урни,
Повиті млою мовчазні туї;
А в морі плещуть невтомні струї
І вигравають сумні ноктюрни.

По філях ходять повійні мари,
Повиті в сірі складки киреї;
А понад берег пустують феї
І шепчути тихі закляття й чари.

По яснім небі, як срібні смуги,
Котяться зорі і кануть в море.
Кругом так тихо! Заснуло горе --
Ходіть до мене, кохані други!

Олександр Олесь

* * *

Італійська ніч підкралась,
Розлила солодкий чад;
Десь здаля луна озвалась
Флорентійських серенад.

Марить море Середземне,
Ледве лащає береги...
Щось жагуче, щось таємне
Палко диха навкруги.

...Не заснула, сни не снились,
Одчинила двері в сад:
В тіло, в душу покотились
Срібні хвилі серенад.

Ніч проміння позбирала
І змотала у клубок...
Наче тінь жива упала
Біля ганку у куток.

Наче тінь ламає руки,
І страждає, як жива,
І розказує про муки,
І пригадує слова.

.....

Тихо море щось воркує,
Ледве лащить береги...
Хтось милує, хтось цілує...
Ніч вартує навкруги.

1913

Степан Чарнецький

“ТОСКА”

Гей, дзвоняте дзвони, дзвоняте. Рим шаліє,
В оргію вплітаються спіжеві звуки;
Летить псалом, росте, то знов німіє --
Понад дахи, склепіння, вежі, луки...

В'ється юрба, немов хребет гадюки,
В її очах вогонь екстазу тліє,
Юрба пливе, хвилює, зносить руки,
А понад нею шум надземний віє...

Гей, Риме, Риме! Голос твоїх дзвонів,
Що так насильно поза хмари лине,
Якби не гинув в безвістях дороги --

Mir би забрати в'язку тихих стонів
І жменю смутків з нашої долини --
Ta іх штурнути божествам під ноги...

1919

M I C T O

* * *

Зійшло, зійшло три місяці,
Гей, коляда, коляда!
Три місяці, всі три ясні.
Було в матки три синочки,
Повставали, повмивались,
Повмивались, повчесались,
Поїхали аж на місто.
А на місті три таночки,
Три таночки, всі дівочки.
Один любить берестянку,
Другий любить кобринянку,
Третій любить камінчанку.

Тарас Шевченко

* * *

О люди! люди небораки!
Нащо здалися вам царі?
Нащо здалися вам псарі?
Ви ж таки люди, не собаки!

Вночі і ожеледь, і мряка,
І сніг, і холод. І Нева
Тихесенько кудись неслася
Тоненьку кригу попід мостом.
А я, отож таки вночі,
Іду та кашляю йдучи,
Дивлюсь: неначе ті ягнятა,
Ідуть задрипані дівчата,
А дід (сердешний інвалід)
За ними гнеться, шкандибає,
Мов у кошару заганяє
Чужу худобу. Де ж той світ!?
І де та правда!? Горе! Горе!
Ненагодованих і голих
Женутъ (последний долг отдать).
Женутъ до матері байстрят
Дівчаточок, як ту отару.

Чи буде суд! Чи буде кара!
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда меж людьми?
Повинна буть, бо сонце стане
І осквернену землю спалить.

1860

Іван Франко

* * *

Покої і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, відхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
Насеред покою стіл круглий, накритий
І лампа на нім з абажуром.

На кріслі при ньому сидить мое щастя,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід, мабуть, ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вже ж не для мене
В очах її світло те блима!
Я, сумерком вкритий, на вулиці стою,
У рай той закрався очима.

Ось тут мое щастя! Як близько! Як близько!
Та як же далеко навіки!
І крається серце, та висохли слізози,
Огнем лиш паліють повіки.

Гаряче чоло я в долоні зціпивши,
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетри,
Щоб в своїй берлозі здихати.

1896

Михайло Старицький

* * *

Місто спить. Млою густо повиті,
Маячать кам'яниці жахні...
Знишкло все; тільки збещені, ситі
Ще чигають на втіхи смачні;

Наласуючи за день утробу,
Тра додати їй розкош і вночі,--
Вдовольнити нервову хворобу,
Іншу жінку для ухіття рвучи...

I спішаться вони до пристанищ,
Де нужда і знущання змели
Цілий смітник заласних поганищ
Для дітей привілейних землі,

Де розпуста гуля без покрови,
Де нема ні порад, ні жалю;
Де жага й милування любові
Продаються у п'янім хмелю;

Де щоночі від смерку до рання
Топлять мозок і душу в багні,
Де конає гірке безталання
Попід тином чи в ріці на дні...

Ба! Яке ж ласунам отим діло
До загублених кривдою літ?
Їм аби молодісіньке тіло
Та не в'ялий, не стоптаний цвіт...

Їм аби лише сміх розлягався,
Повний ласих дівочих понад,
Щоб сп'янило цілком іх заласся,
Щоб здурманив геть мозок їм чад...

А коли серед гвалту гідкого
І дівоча слізоза забринить --
То вона не розжалить нікого,
А ще більше розбурхає хіть...

І буя, скаженіє Содома,
П'янний бенькет шумить і гуде,
Поки звалить поганців утома,
Поки зляже нетребство бліде...

Місто спить; кам'яниці-озії
Бовваніють у хмуристій млі;
Вже й тружденні заплюшили вії,
Спочивають старі і малі;

Стіхло горе велике, і болі
На хвилину забуло життя...
Тільки дочки щербатої долі
Марно ждуть від образ забуття!

1902

Микола Вороний

З ВІР

Уранці місто загуло,
Розбуджене гудками;
Залізо, камінь, мідь і скло
Озвались голосами.

І знов живе, лютує звір
Стотисячоголовий!
Його життя -- кип'ячий вир,
Жахливий і чудовий.

Воно розкидує свій шал
В палацах і халупах
І йде мов пишний карнавал
По згарищах і трупах.

В ньому і поклики грізні,
І журні антифони,
Музика, танці і пісні,
Стогнання і прокльони...

І кров, і слізози без надій,
І золото, і квіти,
І твань, і пліснява, і гній,
І чисті самоцвіти.

Життя це грає і горить
В іскристих переливах,
Всіма кольорами блищить
У перебіжних звивах.

Звір їсти хоче! хоче жити!
Мовчали він не годний,--
І він, роз'юшений, гарчить,
Реве, бо він голодний.

Двигтить від рухів навісних,
Лунає голосами
Все місто в мурах кам'яних,
Обтягнуте дротами.

1912

Микола Вороний

СТАРЕ МІСТО

Тумани, тумани над містом пливуть,
Як хвилі гойдаються сонні...
І клаптями тануть, і лавою йдуть
Такі монотонні...

Завис олив'янний, імлистий тягар,
Немов перегонна отара,
І давить, і тисне,-- і з хвиль його хмар
Снується примара...

Зі сну потягаючись, вийшов і став
Над містом козак величезний,
Немов Остряниця або Святослав,--
Старезний, старезний.

Чуб довгий послався йому на жупан
І хвилями вус розпустився...
Стоїть, поглядає мов сич дідуган,
Чолом похилився.

Щось ніби знайоме в тім образі є --
Завзяте, міцне, бунтівниче...
Щось інше на вигляд, а рідне, своє...
Лице робітниче!

У млі потопають доми, димарі,
Як витвори злої омані,
І сунуться, сунуться тихо вгорі
Тумани... тумани...

1912

Максим Рильський

З ЦИКЛУ “КОНТРАСТИ”

Город сіяє огнями,
Люди, каміння і шум...
Я ж пропливаю морями
Тихих, розплачливих дум.

Город сіяє огнями,
Гамір, людська суєта...
Хто ж то страшний понад нами
Косу клепає й літа?

1911

Михайль Семенко

НАСТРІЙ

Зміяється змії рівнобіжно.
Навколо мла. Побіг експрес.
За ним я мчу безшумногнівно
і чуда жду з брудних небес.
Ліхтарить світло. Блещуть змії.
Зникають вогники у млі.
І слізозять тихо мої вії
бо мало місця на землі!

1914

МІСТО

Трамваїв дзенькіт пухкання сурм
то приска міста гамірний сміх
нема в нім "вчора" нема задуми
немає стуми так рік у рік

гуде в мелодах і сяє в блисках
і безугавно у руках тче
залізо цока елястить криця
в гіпнозних присках життя тече

пухкання сурми трамваїв дзенькіт
огні між диму де димарі
в електрах очі у очах бренькіт
порнографеньки беззвучний грім

де ділось сонце? Вже одсвітило
де ділась пісня? Вже одгула
гамірить місто і дзвонить мило
і окропило "Цвіточки зла"...

1914

АВІАТОР

Люблю мідяні звуки оркестри
зачуваю здалека
сурми ревуть
кларнети розмовляють
юрма шумує
задерши капелюха
за пілотом стежить
на панн дивлюсь
уст
усміхи струяте весело
усміхи очей хвилюють
гомін
сміхострумки

душа в сонячних струнах
опій і кров
клекоче пестить м'яко
юрма
юрма
гомінка
безжурна
щасливим бути як юрма
немає ні до чого діла
мертвопетлює авіатор в хмарах.

1914

Михайль Семенко

ДИМАР

Димар з червоним обводом
найвище
запізо стовбури кран ланцюги
вода
2 хинських голодранці по парі корзин у них
з фісташками
двоє дівчаток у червоненьких спідничках
і хуткорухі панни модними пташками
а зверху задимлене небо
і в глибині по той бік гори
в тумані силует димаря ніби ребус
а там за горами море.

1916

Михайль Семенко

МІСТО

Найвно гавкали цуцики
Біля стовпів афіш.
Гіпнотизували електричні гудзики
І замість прани вживали гашиш.
Місяць пролазив стримано
За окреслення темних будов,--
Фізіономії були скривлені
А на тротуарах була кров.

| ніхто не знов, що за містерія
| в гарячім живчуку злилися всі віки.
| притуливсь до землі знищено на сквері
| всі виходи були замкнені на замки.
Іхтіозаври в скажених рухах
Мстились за зневажений сон,--
| були страшенно розгнівані епохи
| стежив за порядком полісмен.

Михайль Семенко

КАБАРЕ

Пройшов крізь вечір в кабаре
думки тяглися серпантином
сплітались в струнні сонатіни --
здавалось зараз щось умре
ніхто скалок цих не збере
я залишу лиш в світі тіні
одні лиш відблиски каскадів
бризок, веселок, серенад
і відгуків од кабаре.
Я не пішов сьогодні в сад.
Розтанув вечір, жду світанку.
Прозорий легіт струне лад
і дзвоне срібну колисанку.
В моїй уяві лети снів
і образів ясні контрасти
ручай слів найтихших слів
музичних, струйних і квітчастих.

1916

ХВИЛИНИ

* * *

У стозі пшениця,
Під стогом криниця,
Там щука-риба грала,
Золотеє піро мала,
Сама собі дивувала,
Що хороше вигравала.

Маркіян Шашкевич

СУМРАК ВЕЧЕРНІЙ

Сонце ясне померкло, світ пітьма насіла,
Вшир і вздовж доокола сум ся розлягає,
Чагарами густими тьма вовків завила,
Над тином опустілим галок гамор грає.

Там, нещасен, думаю тяжко, мов могила
Серед степу опівніч сумненько думає.
Згадка в душі печальній тужно згомотіла,
Бо сплинули радоші, як Дністер спливає!

Нависло ясне небо чорними хмарами,
Тяжкими густі бори склонились тугами,
Зойкнули дуброви і ліси застогнали.

Весело ми з тов гудьбов та й з тими лісами,
Мило ми з буйним вітром, з блудними марами,
Студена тая доля к серденьку припала.

До 1837

Тарас Шевченко

N. N.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихнє, поле німіє,
Радіють люди, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! -- і слізози кануть.
Чи ти зйшла вже і на Україні?
Чи очі кари тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули.

1847

Тарас Шевченко

* * *

Ми восени таки похожі
Хоч капельку на образ Божий,--
Звичайне, що не всі, а так,
Хоч деякі.

Крутій байрак,
Неначе циган чорний, голий,
В діброві вбитий -- або спить.
А по долині, по роздоллі
Із степу перекотиполе
Рудим ягняточком біжить
До річечки собі напитись.
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкий понесла,
А Дніпр у море, на край світа
Билину море покотило
Та й кинуло на чужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билини.
Підеш собі, зажурившись,
Гаєм по долині;
Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі,
Думи душу осідають,
І капають слізози.
І хочеться сповідатись,
Серце розповити,
І хочеться... Боже миць!
Як хочеться жити,
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!

Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата.
Благо тобі, як у хаті
Є з ким розмовляти.
Хоч дитина немовляща,
І воно вгадає
Твої думи веселії...
Сам Бог розмовляє
Непорочними устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині
Та на самотині.
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?..
Кругом тебе простяглась
Трупом бездиханним
Помарніла пустиня,
Кинутая Богом.

1849

* * *

Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема!
Анікогісінсько нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє...
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту сніжину по степу!
Сиди ж один собі в кутку,
Не жди весни -- святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить!
І думу вольну на волю
Не прийде випустить... Сиди
І нічогісінсько не жди!..

1860

Юрій Федъкович

З ОКРУШКІВ

IX

Золоті зорі
В облакоморі,
Як білі вівці
В голубих горах.
Де той вівчар ваш
Хмаров мандрує,
Де він сю темну
Ніч заночує?
Чи в самбіровім
Гаю-розмаю,
Чи де дівчата
В Зельмана грають,
Чи де в цариці
Донечка тужить?..
Вірний мій друже!

Місяцю-князю,
Білий вівчарю!
В золоту сурму
По ночах граєш,
Далеко видиш,
Багато чуєш,—
Де я цю нічку,
Де заночую?
Чи в Тегерані
В рожевім гаю,
Де одаліска
Перли збирає?..
Я й сам не знаю!

1865-66 ?

Яків Щоголів

ОСІНЬ

Висне небо синє,
Синє, та не те;
Світе, та не гріє
Сонце золоте.

Оголилось поле
Од серпа й коси;
Ніде приліпитись
Крапельці роси.

Темная діброва
Стихла і мовчить;
Листя пожовтіле
З дерева летить.

Хоч би де замріла
Квіточка одна;
Тільки й червоніє,
Що горобина.

Здалека під небом,
В вирій летючи,
Голосно курличуть
Журавлів ключі.

Все, що зеленіло,
В'яне й умира;
Умира безслідно,—
Ta воно й пора!

Квітці хоч і осінь,
Так і літо є;
Людям же й без літа
Осінь настає.

Жалко не того, що
Смерть собі бере
Знівечене роком
Хворе та старе;

А того, що й мічну
Силу і красу
Ломе, як билину,
Суше, як росу.

1881

Яків Щоголів

ВЕЧІР

Вечоріє і темніє,
По землі лягає мла,
І не зійде срібний місяць:
Хмара небо залягла.

Хукни ти, моя дружино,
У віконечко на скло:
Подивись, як замітає
Сніг і церкву, і село.

Він подме й на нашу хату
І по стрісі до труби
І широкі, і високі
Понамітує горби.

Стане холодно надворі,
І біда тому, кого
Хуртовина в чистім полі
Ta й настигне одного!

Тільки ти, моя голубко,
Не журись, що зайде ніч:
Я внесу соломи й хмизу,
Затоплю у хаті піч.

Затріщить сира ліщина,
Розгоритися, запала,--
І нехай тоді надворі
Свище вітер, пада мла!

1887

Яків Щоголів

ЛИСТОПАД

Звелося літо, і не знать,
Як день за днем минув,
І серпень дав, що можна дать,
І вересень майнув...

Морозний вітер в гай і ліс
Подув з холодних міст
Й нещадно з дерева обніс
Червоночовтій лист.

І висне небо в ті часи,
Немов циновий дах,
І стигнуть краплі від роси,
Як слізози, на гілках.

А ти, що осені настиг,
Та просвітку не знев,
Чи хоч єдиний лист зберіг,
За котрим жалкував?

І чи хоч краплю теплих сліз
Зоставив від весни,
Щоб плакать так, як плаче ліс
За літом восени?

1888

* * *

Лице небесне прояснилось
І бліском розкоші займилось,
Надії рум'янцем паліє --
Мені в тюрмі аж серце мліє.

Нараз в безмірному просторі,
Мов парус на далекі морі,
Маленька хмарка виринає
І звільна, стиха надпливає.

Щось в ній мутиться і трепече,
Немов у серце молодече
Ввірветься думка сумовита,
Тривоги хмаркою вповита.

Та промінь сонця геть зцілує
З лица небес хмаринку тую,
Лиш на рісницях золотистих
Дві - три краплиночки зависли.

О небо, кришталеве море,
Що защеміло в серці твоїм
В тій хвилі? Чи землі дрібної
Велике, непроглядне горе?..

1880

Осип Маковей

СМЕРТЬ

Горить понад зорями місяць, як жар,
Летять полонинами тіні від хмар,
Імлою вкривається заспаний яр.

У сяєві ночі на кручі стрімкій
Смерека лежить у могилі м'якій,
Повалена громом на вічний спокій.

Посестри шумлять і поникла трава...
На зломанім пні, мов сама нежива,
Куняє у думах надута сова.

(1899)

Осип Маковей

СОН

Тихий сон по горах ходить,
за рученьку щастя водить.

І шумлять ліси вже тихше,
сон малі квітки колише.

Спіть, мої дзвіночки сині,
дикі рожі в полонині!

Не шуміть, ліси зелені,
спати йдіть, вітри студені!

Най квіточки сплять здорові,
най ім сняться сни чудові!

Аж на небі зазоріє,
сонце іх, малих, зогріє.

І зогріє, поцілує,
і світами повандрує.

Тихий сон по горах ходить,
за рученьку щастя водить...

(1899)

Павло Грабовський

СОН

Зелений гай, пахуче поле
В тюрмі приснилися мені,
І луг широкий, наче море,
І тихий сум по кружині.

Садок приснився коло хати,
Весела літняна пора;
А в хаті... там знудилася мати,
Ізнудьгувалася сестра.

Поблідо личко, згасли очі,
Надія вмерла, стан зігнувсь...
І я заплакав опівночі
І, гірко плачуши, проснувсь.

(1893)

Олександр Козловський

ЧОРНА ДУМКА

Світ зchorнів, і небо чорне,
зелень чорна, чорне все...
Жду, поки мене загорне
Та, що вічний сон несе.

Там, де Лета ллється тихо,
Ахеронт журчить мерцям,
там забуду може лихо,-
там спокій усім серцям.

Може в хвилях флегетону
змию муку навісну
і тихенько, без гомону
прокрадуся в браму сну.

1897

Михайло Старицький

НІЧ

Ніч. Замовкли денні речі...
Надокруг німа стіна...
Тільки іноді з - під печі
Чути голос цвіркуна.

Та годинник однотонно
Гомонить, знай,- цок та цок...
І нудливо, мовби сонно
Бродять тіні від думок:

То тремтять, неначе струни,
То їжаться у штики,
То витягаються в труни
Чи у шибениць рядки...

Жах з кутка незряче око
Аж у душу закида...
А в пітьмі годинник цока
Та цвіркун відповіда...

(1902)

Микола Чернявський

* * *

Тихо гойдаються в синьому морі
Іскорки - зорі,
Ніби купається в хвилі блискучій
Рій іх летючий.
Скелі здіймаються, ще неостилі,
Темні, похилі.
В чорнім міжгір'ї десь світло палає...
І погасає.

Чуєте пісню на тихому морі,
В синім просторі?..
Слухайте, ось вона знов обізвалась...
Іувірвалась...
Човен малюється в морі на хвилі
Геть за півмілі.
Хто, безталанний, там хоче вловити
Долю у сіті?..

Тихо купаються в синьому морі
Іскорки -- зорі;
Тихо гойдається піна там ніжна,
Вся білосніжна.
Пісня далекая ледве лунає,
Мов замирає...
Дай йому, Господи, в ніч сю вродливу
Долю щасливу!..

1897

Олександр Олесь

ЛІТНЬОЇ НОЧІ

Дихають тихо акації ніжні,
Злегка колишуться в сутіні срібній,
Дивляться мовчки на місяць, на зорі,
Дивляться в світ, ним ясним зачаровані...

Чом я, скажіть, не акація ніжна,
Нащо думки мене спалюють, мучать?!
Чом я не можу забутись остильки,
Щоб лише міг я дивитись і дихати?..

1905

Микола Філянський

НАДВЕЧІР

Благословляю кожен раз
Вечірній тихий, ясний час,

Зорі вечірньої привіт
Над пишним лоном пишних віт,

Небес вечірній омофор,
Струн серця тихий перебор,

І жду, щоб погляд мій погас
В вечірній тихий, ясний час...

Василь Щурат

* * *

Вийду я в поле. Може ще вбита
Мрія воскресне! Іду над ручай.
Тихо дрімає сірий лан жита,
Річка так тихо шепче, спить гай.

Хоч би вітрець де рушив корону
Дуба старого, пташку в гіллі
Сонну сполосив, хоч би він тронув
Води, підняв де пил із землі!

Тихо. Проклін вам, тиши понурі!
Небо, чи й ти спиш? Де ж бо твій грім?
Грянь ним! Зішли нам тучі і бурі --
Сонній природі, грудям моїм!

(1898)

Петро Карманський

* * *

Чогось так сумно... Повиті млою
Стоять в задумі стрункі тополі;
З вершин Бескида пливе росою
Вівчарська пісня, -- а тут на долі
Чогось так сумно...

Чогось так сумно... Посеред лугу
Снуються мари, а в темнім борі
Пугач заводить тужливо: пугу!
Розлився сумерк, померкли зорі --
Чогось так сумно...

Чогось так сумно... З гробів несеться
Якесь таємне сумне квиління;
Співають піvnі і серце б'ється:
Скінчиться швидко мое терпіння?
Мені так сумно!..

Петро Карманський

* * *

Ой люлі, люлі, химерний смутку:
Шепоче вільха, гнесь верболіз,
Квилить задума, шовкові вії
Срібляться ясним брильянтом сліз.

Ой люлі, люлі, дрімучий смутку:
Давно вже сонце пірнуло в гай,
Поснули квіти, в пеленах м'яти
Жемчужнолентий журчить ручай.

Ой люлі, люлі, причинний смутку:
Втомився легіт, вільшина спить,
На небі меркнуть сріблясті зорі,
Снуються тіні... Цить, смутку, цить!

Ой люлі, люлі, зловіщий смутку:
Зітхає троща, хвилює лан,
По межах чорна задума блудить,
А хвору душу повив туман.

1906

Василь Пачовський

СПІВ ВІДЛЕТНИХ ЖУРАВЛІВ

Як осінні вітри дунуть
І на небо хмари сунуть,
Попід хмари сумно лине
Ключ відлетних журавлів.
Хто з них верне, хто загине...
Чути їх прощальний спів --
Попід хмари сумно лине
Ключ відлетних журавлів.

Сумно лине, сумно грає
І на крила забирає
Тепле літо, зелень яру
Під вирейний небосклін.
Спів несеться понад хмару,
В горах грає відгомін --
Забирає зелень яру
Під вирейний небосклін!

В небі хмара темна плаче,
В полі кавка чорна краче,
В хаті тесля теше трумно,--
Мому серцю чогось жаль,
Чогось сумно, дуже сумно...
Очі шлються в мрачну даль...
Нащо тесля теше трумно?..
Мому серцю чогось жаль...

Богдан Лепкий

ЖУРАВЛІ

Видиш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій.

Чути: кру! кру! кру!
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилонька зітру.

Мерехтить в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в синіх марах
Слід по журавлях.

1910

Микола Вороний

ЗОРЯНЕ НЕБО

Пеститься місячний промінь,
Лиже холодний сніг;
Чорною плямою комин
На білий килим ліг.

Сумно в німому просторі
Віє нудьга крилом.
Хмуряться сплакані зорі,
Співаючи псалом.

Вії стуляє знемога,
Нижуться перли сліз,
Мріє Чумацька Дорога,
Волосожар і Віз...

Вслуханий в тишу величну,
Чую: десь кулемет
Крає музику сферичну
Розгойданих планет.

1907

СПОМИНИ

Сумеркові тони...
Похоронні дзвони --
Дінь-дон...
Ніби на екрані
Образи в тумані,
Крізь сон.

Рухи молитовні,
Погляди любовні,
Німі...
Крила сніжно-білі,
Хвилі, сині хвилі
У тьмі.

Миготливі тіні...
Хатка в полонині...
“Вона”...
Спомини кохані --
Пахощі весняні
З вікна.

Тихий, елегійний,
Колисково-мрійний
Канон...
Дзвони монотонні,
Дзвони похоронні --
Дінь-дон.

(1913)

Микола Вороний

ФАТА-МОРГАНА

Люба панно, дайте руку...
Перед нами царство мрій,
Царство соняшних надій,
Фарб і образів і звуку!..
Люба панно, дайте руку.

Тихо... Ви спустили вії.
Ваше серденько тремтить...
Тихо... мить, це тільки мить --
І засяють ясні мрії!
Тихо... Ви спустили вії.

Боже мій! Які фантоми!..
Подивіться навкруги:
Замки з баштами, луги,
Феї, лицарі і гноми...
Боже мій! Які фантоми...

Я -- ваш паж, ви -- королівна!
Але межи нами мур...
Хто я? Бідний трубадур,
Ви -- красуня богорівна;
Я -- ваш паж, ви -- королівна!

Я співаю про кохання,--
І всміхаюсь мені
Ваші очі чарівні...
О, хвилини раювання!
Я співаю про кохання...

Ось насунулись примари:
Фея добра, фея зла...
Фея зла перемогла?
Не до пари, не до пари!..
Ось насунулись примари...

Струни лютні, віщі струни,
Сипте іскри золоті!
Грайте, пориви святі,
Залунайте, мов перуни,
Струни лютні -- віщі струни!

Перемога! Зникли тіні.
Нас у соняшний простір
Легким подихом зефір
Підхопив на хвилі сині...
Перемога! Зникли тіні.

Але що се? Де ми, де ми?
Співи... танці... вільний рух...
Я не паж, а світлий дух;
Ви... у сяїві діадеми!..
Але що се? Де ми, де ми?

(1913)

Григорій Чупринка

УРАГАН

В хмарі, в мареві, в диму
Чорну бучу підніму,
Грюкну в полі...
В чистім полі,
На роздоллі
Понесусь над сонним краєм,
Степом, гаєм,
Без розбору,
Піднімуся вгору, вгору
Буровіем, буроломом,
З блиском, з громом,
Все скручу,
Ілом
Пилом
Оточуй!..
Дужче, дужче забурую,
Завихрю,
Загремлю,
І над миром
Диким виром
Прошумлю!
Тихі води розхвилюю,
Буйні хвилі рознесу,
Димом небо розмалюю
І змарную,
Розруйную
Умираочу красу!..

Смілим іспитом смертельним,
Димом-полум'ям пекельним
Подихну
Вгору, вгору,
Без розбору --
Серед степу, серед бору,
В полі, в морі,
На просторі,
Всі устої, всі підпори
Зворухну!..

(1910)

Михайль Семенко

ОСІННЯ СИМФОНІЯ

Осінні скрипки, в саду оркестри симфонії --
То кохання мое, мое кохання - захопленість.
Люди озброєні, мрії озброєні, мови озброєні,--
А у мене тільки затопленість, тільки затопленість.

І знову безмовність. І знов безумовність, умовність
Мої почування -- одламки, ескізні одламки-злипки.
Душорозірваний. Стерлася, розтанула сольність.
Кохання мое -- в осіннім саду осінні скрипки.

1916

Володимир Кобилянський

* * *

Так смутно-прекрасні осінні дні,
Як з шелестом листя пожовкле спадає,
Нечутно той шелест за літом ридає,
Що вснуло в сосновій труні --
Так смутно-прекрасні осінні дні...

Краса переходу -- найвища краса...
Прекрасне те листя, що впало під ноги,--
Як трупом засохлим покриє дороги,
Ясніші стають небеса.
Краса переходу -- найвища краса...

1916-1917

Володимир Кобилянський

* * *

Срібло-сірий сніг суворий
Срібло-сивий сипле сум
На блискучі білі болі,
Білі блиски білих дум.

Зимним сяєвом залитий,
Задрімав зимою зруб,
Там дрімають білі думи,
Де в задумі дужий дуб.

Жовтий жах жадібним зором
Задивився на буття,
Жне без жалю, жне без жовчі
Жмут журливого життя.

В'є в верхів'ях вільний вітер
Вічним велетням вінок --
На німій небесній ниві
Вовна порваних думок.

1916-1917

Володимир Ярошенко

* * *

До неба фіалкова риза
Півкругом зірками приколота,
І сіється золото сизе,
На землю -- прозоре золото.

Тумани на вітрі протряхли
В степу, понад шляхом синім:
Мої ноги і руки пропахли
Гірким і солоним полинем.

Я обвітрив обличчя і груди;
Засмагли плечі і руки...
-- Там ходять лисиці і люди,
Де стежки повзуть мов гадюки.

Де ходять ведмеді і звірі,
-- Там шляхи прямі й широкі...
У небі -- в фіалковій шкірі --
Горить половина ока...

(1918)

Володимир Ярошенко

* * *

Проступило небо зорями,
Місяця погнувся лук,
Обрій заснувавсь прозорями,
Мов павук.

І земля стоїть дзвіницею,
І вода -- як в вікнах скло,
Віз прищулівсь над криницею
І вмочив своє жало...

Розпростерлась тиш лелекою
І крилом укрила все,
Лиш луною недалекою
Дзвін ручаю донесе.

Та от ми ще -- непокаяні,--
Обійнявшись обіруч,
Ходим місяцем осяні,
Котим зоряний обруч.

І куди його докотимо
До ранкової зорі
Срібносугими золотами
Огнєсерді котарі?

(1918)

Максим Рильський

* * *

Дрімає дім старий. Кругом гаряче літо
Стоїть, як озеро в блакитних берегах.
Під призьбою лежить замислений собака
І вухом одганяє мух надокучних.

А мухи дзеленчать, і в'ються, і чорніють.
Мені здається: час уже не йде,
Спинився і завмер. І вже на вічні віки
Розлігся на землі зелений літній день.

І завше так тремтітиме у небі
Самотній шуляк, і в тіні дерев
Бродитимуть півсонні кури. Вічність
Прийшла й поклала руку на чоло.

1911-1918

Максим Рильський

* * *

Як Одіссеї, натомлений блуканням
По морю синьому, я -- стомлений життям --
Приліг під тінню сокора старого,
Зарився в листя і забув про все.

Якісь думки -- чи тіні їх -- снуються
В дрімоті тихій. Листя миготить,
Упав на стовбур білий відблиск сонця,
І комашинка лізе по йому.

І я засну під безтурботний шелест
З надією, що, граючись м'ячем,
Мене розбудить ніжна Навсікая,
Струнка дочка феацького царя.

1911-1918

Павло Тичина

* * *

Арфами, арфами --
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Думами, думами --
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:
Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я --
скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон як золотий
З переливами:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Любая, милая,--
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:
Ой одкрой
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

1914

Павло Тичина

* * *

Гай шумлять --
Я слухаю.
Хмарки біжать --
Милуюся.
Милуюся -- дивуюся,
Чого душі мої
так весело.

Гей, дзвін гуде --
Іздалеку.
Думки пряде --
Над нивами.
Над нивами -- приливами,
Купаючи мене,
мов ластівку.

Я йду, іду --
Зворушений.
Когось все жду --
Співаючи.
Співаючи -- кохаючи
Під тихий шепіт трав
голублячий.

Щось мріє гай --
Над річкою.
Ген неба край --
Як золото.
Мов золото -- поколото,
Горить -- тремтить ріка,
як музика.

1914

Павло Тичина

* * *

Закучерявилися хмари. Лягла в глибину блакить...
О мицій друже, -- знов недуже --
О любий брате, -- розіп'яте --
Недуже серце мое, серце, мов лебідь той, ячить.
Закучерявилися хмари...

Женуть вітри, мов буйні тури! Тополі арфи гнуть...
З душі моєї -- мов лілеї --
Ростуть прекрасні -- ясні, ясні --
З душі моєї смутки, жалі, мов квітоньки, ростуть.
Женуть вітри, мов буйні тури!

Одбивсь в озерах настрій сонця. Снує про давнє дим...
Я хочу бути -- як забути? --
Я хочу знову -- чорноброву? --
Я хочу бути вічно юним, незламно-молодим!
Одбивсь в озерах настрій сонця.

І сміх, і дзвонини, й радість тепла. Цвіте веселка дум...
Сум серце тисне: -- сонце! пісне! --
В душі я ставлю -- вас я славлю! --
В душі я ставлю світлий парус, бо в мене в серці сум.
І сміх, і дзвонини, й радість тепла.

1917

Павло Тичина

ПАСТЕЛІ

III

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках
Підйшов вечір.
Засвітив зорі,
Прослав на травах тумани
І, на вуста поклавши палець,--
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

IV

Укрийте мене, укрийте:
Я -- ніч, стара,
Нездужаю.
Одвіку в снах
Мій чорний шлях.
Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Укрийте мене, укрийте:
Я -- ніч, стара,
Нездужаю.

1917

Павло Тичина

З “ЕНГАРМОНІЙНОГО”

Вітер

Птах -- ріка -- зелена вика --
Ритми соняшника.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Над житами -- йде з медами --
Хилить келехами.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Дощ

А на воді в чийсь руці
Гадюки пнутися... Сон. До дна.
Війнув, дихнув, сипнув пшона --
І заскакали горобці!..

-- Тікай! -- шепнуло в береги.
-- Лягай... -- хитнуло смолки.
Спустила хмарка на луги
Мережані подолки.

1918

Василь Чумак

ОБНІЖОК

Вранці -- роси. Марити. Мовчати.
Колос. Шум. Волошки. Знов волошки.
Материнка. Конюшина. Смутку трошки.
Вранці -- роси. Марити. Мовчати.

(1919)

ТВОРЧІСТЬ

* * *

Любі мої співаночки, де я вас подію?
Хіба я вас, співаночки, горами посію!

Ой не тому я співаю, що я гаразд маю,
Лише тими співankами тугу розриваю.

Амвросій Метлинський

СМЕРТЬ БАНДУРИСТА

*Утрудихся зовий, измолче гортань мой,
буря потопи мя.*

Буря виє, завиває
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грякотить.
Ніч то углем вся зчорніє,
То як кров зачервоні!

Дніпр клекоче, стоне, плаче
Й гриву сивую трясе;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе.
Грім, що гримне, в берег гряне --
З пущі полум'я прогляне.

Те не дивно, що так шумно,
Що раз по раз блісь та гряк!
Те дивніш: співає сумно
Над Дніпром старий козак;
Пісня з вітром розлітає,
Мов той вітер братом має...

“Грім напусти на нас, Боже, спали нас в пожарі,
Бо і в мені, і в бандурі вже глас замирає!
Вже не гримітиме, вже не горітиме, як в хмарі,
Пісня в народі, бо вже наша мова конає!
Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
Хай наш голос далеко по вітру несе,
Поки вітром, як лист, нас з землі не стрясе;
Хай і Дніпр стародавний од нас пісню почує,
Поки він нас в море не внесе, не вкине,
Поки мова й голос в нас дотла не згине!
Хай луною по степові голос іде
І по пущах дніпровських між звір'ям гуде!

Може звір, може й бір,
Степ та вітр, море й Дніпр,
Може хмара,
Грім і кара,
І бандуру, і мене
Козакові спом'яне!

Як сивий степ білітиме,
Як чорний бір шумітиме,
Як звір в пущах ревітиме,
Як блискавка в хмарах-хмарах
Кров'ю заснується,
Грім додолу в карах-карах
Грякне -- й все займеться,
І старий Дніпр в чварах-чварах
Встане й озоветься...
Може й пісня з вітром ходитиме,
Дійде до серця, серце палитиме;
Може й бандуру ще хто учує,
Й серце занie й затоскує...
І бандуру, і мене
Козаченько спом'яне!”

Буря виє, завиває
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грякотить.
Ніч то углем вся зчорніє,
То як кров зачервоніє!

Дніпр клекоче, стогне, плаче
Й гриву сивую трясе;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе.
Грім, що гrimne, в берег гряне --
З хвилі бандура прогляне!

Запалало і -- stemnіlo...
Застогнало в небесах...
Хлінув дощ... загомоніло
На горах, полях, в борах...
Старця й бандури немає,
Пісня по миру літає!

(1839)

Тарас Шевченко

МУЗА

А ти, пречистая, святая,
Ти, сестро Феба молодая!
Мене ти в пелену взяла
І геть у поле однесла,
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздолі,
Туманом сивим сповила.
І колихала, і співала,
І чари діяла... і я...
О чарівниченько моя!
Мені ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала.
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі,
Ти сіяла, пишалася,
Як квіточка в полі!
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І понад мною
Полинула, заспівала
Ти, золотокрила...
Мов живущою водою
Душу окропила.

І я живу, і надо мною
З своєю Божою красою
Гориш ти, зоренько моя.
Моя порадонько святая!
Моя ти доле молодая!
Не покидай мене. Вночі,
І вдень, і ввечері, і рано
Витай зі мною і учи,
Учи непложними устами
Сказати правду. Поможи
Молитву діяти до краю.
А як умру, моя святая!
Моя ти мамо! положи
Свого ти сина в домовину
І хоть єдиную слезину
В очах безсмертних покажи.

1858

Тарас Шевченко

ПОДРАЖАНІЄ ХІ ПСАЛМУ

Мій Боже мілий, як то мало
Святих людей на світі стало.
Один на другого кують
Кайдани в серці. А словами,
Медоточивими устами
Цілуються і часу ждуть,
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвинтар понесуть?
А Ти, о Господе єдиний,
Скуєш лукаві уста,
Язык отой велеречивий,
Мовлявший: -- Ми не суєта!
І возвеличимо на диво
І розум наш і наш язык...
Та й де той пан, що нам закаже
І думать так і говоритъ?
-- Воскресну я! -- той пан вам скаже,--
Воскресну нині! Ради іх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німіх!

Я на сторожі коло їх
Поставлю слово. І пониче,
Неначе стоптана трава,
І думка ваша і слова,
Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в горнилі,-- словеса
Твої, о Господи, такій.
Розкинь же їх, Твої свяtie,
По всій землі. І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти.

1859

Пантелеймон Куліш

ДО КОБЗИ

*Кругом тіснота, і неволя,
Народ закований мовчить.
Шевченко*

Кобзо моя, непорочна утіх!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха!
Голосом правди святої дзвони,
Нашу тісноту гірку спом'яни.
Може чие ще не спідлене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами,
Хай обізветься німими слізами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої кам'яніють,
Хай вороги твої з жалю німіють,--
Ти рідну сем'ю докупи зливай.

Гей, хто на сум благодордний багатий,
Сходьтеся мовчки до рідної хати,
Та посидаймо по голих лавках,
Та посумуймо по мертвих братах.
Темно надворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний від півночі віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! Ти наша відрада єдина...
Поки із мертвих воскресне Вкраїна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам про нашу тісноту дзвони!
Стиха дзвони, нехай мучене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

1882

Пантелеймон Куліш

ДО РІДНОГО НАРОДУ
подаючи йому український переклад
Шекспірових творів

Народе без пуття, без чести і поваги,
Без правди в письменах, завітах предків диких,
Ти, що постав єси з безумної одваги
Гірких п'яниць, сіпак і розбишак великих!

Єдиний в тебе скарб -- праਪращурівське слово,
Закляв його Боян від кражі й чужояндства:
Одно воно твого життя міцна основа,
Певніша над усі потуги і багатства.

Це голос праведний до тебе з домовини,
Промова душ святих, що марно погибли
В страшених злигоднях двоістої Руїни...
Останню козаки твоїм тріумфом звали.

О варваре сліпий! Покинь тріумфовати,
Потуп ся, счервоній од сорома тяжкого:
Бо мають всі твої сусіди що назвати
Своїм, а ти своїм не назовеш нічого.

Що не здобув єси мечем серед Руїни,
Все взяв у тебе з рук премудро твій добродій:
Шукаєш помацки десь іншої Вкраїни,
І з материзною ховаєшся мов злодій.

На-ж дзеркало: воно всесвітнє, визирається,
І зрозумій, який ти азіят мізерний,
Розбоєм по світах широких не пишайся,
Забудь свій манівець, козацький пролаз темний,
І на культурну путь Владимерську вертайся.

1882

Пантелеймон Куліш

МУЗА

Музо, безхитросна, проста дівчино стидлива,
Вбога селяночко, співом та сміхом щаслива!

Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починання благе в тихім серці почулась.

Вдвох ми з тобою обходимо всю Україну,
Словом спасенним вітаємо добру людину.

І де слова наші в душу святу западають,
Там віковічно пахущі квітки процвітають

Раєм Господнім на мучене серденько віють,
І животворні, великі надії в нім сіють.

(1883)

Пантелеймон Куліш

НЕВИДИМИЙ СПІВЕЦЬ

Як сонечко зійде ясне, мов над раєм,
Над садом моїм,—
В саду невидимий співець заспіває,
Святий херувим.

Співає він, грає всіма голосами
Про ту красоту,
Що землю сповняє, і море, і дивну
Небес висоту.

Співає, нам серце трудне розважає,
Що втратило рай:
“Не втратив той раю, кому я співаю
Про сад і про гай,

Про сушу і води, розкоші природи,
Про все, чим цвіли
Великі й дрібненькі племіння й народи
На лоні землі;

Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
І сяєвом вічним його просвіщаю,--
Господню звізду.”

(1890)

Пантелеймон Куліш

ПОЕТОВІ

Поет, не дорожи любовию народной
Пушкин.

Кобзарю! Не дивись ні на хвалу темноти,
Ні на письменницьку сіуду за пісні,
І ласки не шукай ні в дуکів, ні в голоти:
Дзвони собі, співай в святій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своїх тривог, або пустих утіх.
Нехай турбуються, чи граються, мов діти:
Ти на високий лад не перестроїш їх.

Їх небеса -- базар, їх божество -- мамона...
Купують, продають, міняють крам на крам,
І буквою свого житейського закона
Готові зруйнувати духовний правди храм.

Готові, і не раз на торжищах великих
“Розпни, розпни його!” -- вигукує тиран;
Но не смущається твій дух од криків диких;
Ти -- невмирущий цар, ти й над царями пан.

(1890)

ПОКОБЗАРЩИНА

Не славте кобзаря словами золотими,
Повісьте ви над ним його тридцятистронну,
Нехай між липами пахущими, густими
Із вітерцем веде розмову тиходумну,
Нехай Еол її тихесенько гойдає,
Як із сестрою брат, про нього розмовляє,
Обнявшись, шепче їй і душу розважає.

I, хлиплючи, вона про все йому розкаже:
Якого щастя з ним і горя вдвох дознали,
Як ополчалося на них ехидство враже,
Як мерли обойко і знову воскресали.
I буде він її тихесенько гойдати,
Як із сестрою брат про нього розмовляти,
Обнявшись, плакати і тугу розганяти.

Не славте кобзаря піснями голосними:
Дзвенить йому хвалу його тридцятистронна.
Колись він заблещить між душами ясними,
І зникне вся хула ворожа, нерозумна.
I буде дух його із віку в вік сіяти,
Серця зцілюючи водою покропляти,
I рані гоїти, і сльози обтирати.

(1893)

Микола Чернявський

МІЙ СПІВ

Все, чим душа переболіла,
Усе, що в серці накипіло,
Всю душу змучену мою
В свої пісні я увіллю.
Я їх отрутою гіркою
І злою жовчю напою,
І спів мій тugoю журбою,
Співучим сумом опов'ю.

Я воскрешу в нім кращі мрії
І заповіти пом'яну,
Збуджу занедбані надії,
Недбалство й зраду проклену.
І пронесеться перед світом
Він метеором-огнецвітом.
Повстане стогоном вночі,
Братів до гурту зовучи.

1889

Володимир Самійленко

* * *

Не вмре поезія, не згине творчість духа,
Поки жива земля, поки на ній живуть,
Поки природи глас людина серцем слуха,--
Клопоти крамарські її ще не заб'ють.

Не вмре поезія, поки душа бажає
Зирнути в ті краї, де око не сягне,
І хоче з меж вузьких порватися в безкрає,
Щоб зрозуміти все небесне і земне.

Не вмре поезія, хоч людськість ціла стане
Про іжу тільки дбати, про дух забувши свій:
Потреба вищого бажання в серці встане
І викличе в душі рої забутих мрій.

І віщі голоси творців із-за могили
Промовлять до людей, що серця позбулись;
І наберуть вони від них нової сили,
І будуть серцем жити, як і жили колись.

І поки на землі ще є одна слізозина,
Поезія її нашадкам передасть;
І поки на землі ще втіха є невинна,
Поезія в її ще радощів додасть.

А якщо людськості зла доля присудила
Діждатися колись життя свого кінця,
То буде на землі остання могила --
Останнього співця.

1891

Павло Грабовський

* * *

Я не співець чудової природи
З холодною байдужістю її;
З ума не йдуть знедолені народи,--
Ім я віддав усі чуття мої.

Серед ясних, золочених просторів
Я бачу люд без житнього шматка...
Блакить... пташки... з-під соловйових хорів,
Мов ніж, вража скрізь стогін мужика.

Нехай кругом розумний лад та втіха,--
Не здужа їх мій мозок осягти,
Бо скільки кривд, бо скільки всюди лиха,
Як хижий звір, братів гризути брати.

Нехай людці, що до вітхнення вдатні,
Співають нам на всякі голоси
Про райські сни й куточки благодатні,--
Де плачуть, там немає вже краси!

Нехай вони, кохаючись “на лоні”,
Мук забуття вишукують дарма,
Їх не заспать: у серця відгомоні
Озветься світ з турботами всіма!

(1894)

Іван Франко

* * *

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мусиш замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглибляться у рану затрутую,
Годі благать о любов.
З кождою строфою, з кождою нутою
Капає з серденька кров.

З кождою строфою, з кождою нутою
Слабшає відгомін твій...
Пісне, напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

1896

Іван Франко

* * *

*Се у Риме кричать подъ
саблями половецкими.*

Крик серед півночі в якімсь глухім околі.
Чи вмер хтось й свояки ридають по вмерлому?
Чи хто поранений конає в чистім полі?
Чи плачуть сироти, ограблені і голі,
Без батька-матері, без хліба і без дому?

Невідомий співак походу степового...
Замісто струн нап'яв він тетиви спижеві,
Давно забуту рать з сну будить вікового
І до походу, знай, накликує нового
“За землю руськую, за рани Ігореві”.

Давно забута рать в забутій спить могилі;
І Ігор спить і з ним все плем'я соколине;
Лиш крик поета ще лунає в давній силі,
Байдужість сірая куняє на могилі,
А кров із руських ран все рине, рине, рине.

(1902)

Іван Франко

* * *

Поете, тям, на шляху життєвому
Тобі перлинини-щастя не знайти,
Ні захисту від бурі, злив і грому.

Поете, тям: зазнати маєш ти
Всіх мук буття, всіх болів і уніженъ,
Заким дійдеш до світлої мети.

Поете, тям: лиш в сфері мрій, привидженъ,
Ілюзій і оман твій рай цвіте,
А геній твій -- то міць сугестій, зближенъ.

Пророцький дар у тебе лиш на те,
Щоб іншим краї обіцяний вказав ти,
А сам не входив у житло святе.

І серце чулеє на те лиш взяв ти,
Щоб кождому в день скорбі пільгу ніс
І в горю слово теплее сказав ти.

Та з власним горем крийся в темний ліс!
Ніхто до тебе не простягне руку
І не отре твоїх кривавих сліз.

Та не міркуй, що родивсь ти на муку,
Бо й розкошів найвищих маєш частъ,
У творчій силі щастя запоруку.

Усе, чого тобі сей світ не дасть,
Знайдеш в душі своїй ясніше, краще:
Найвищу правду і найбільшу властъ.

Ото й миная все темне, непутяще,
Весь злудний блиск, тріумфи хвилеві,
Все підле, самолюбне і пропаще.

І бережи на своїй голові
Вінок незв'ялий чистоти і ласки,
І простоти, мов квіти польові.

У маскарад життя іди без маски,
На торжище цинізмів і наруг
Виходь з ліхтарнею з старої казки:

В ній щезне тіло, появиться дух,
Прозора стане явищ темна маса.
І будь ти людям не судя, а друг,

І зеркало, й обнова. Guarda e passa.

(1904)

SEMPER TIRO

Життя коротке, та безмежна штука
І незглибиме творче ремесло;
Що зразу, бачиться тобі, було
Лиш оп'яніння, забавка, ошука,
Те в необнятый розмір уросло,
Всю душу, мрії всі твої ввіссало,
Всі сили забира і ще говорить: "Мало!"

І перед плодом власної уяви
Стоїш, мов перед божеством яким,
І сушиш кров свою йому для слави,
І своїх нервів сок, свій мозок перед ним
Кладеш замість кадила й страви,
І чуєш сам себе рабом його й підданим,
Та в серці шепче щось: "Ні, буду твоїм паном".

Не вір сим пошептам! Зрадлива ти богиня,
Та Муза! Вабить, надить і манить,
Щоб виссати "я" твое, зробить з тебе начиння
Своїх забагань, дух твій спорожнить.
Не вір мелодії, що з струн її дзвенить:
"Ти будеш майстром, будеш паном тонів,
І серць володарем, і владником мільйонів".

О, не дури себе ти, молодая ліро!
Коли в душі пісень тісниться рій,
Служи богині непохитно, щиро,
Ta панувати над нею і не мрій.
Хай спів твій буде запахуше миро
В пиру життя, та сам ти скромно стій
І знай одно -- poeta semper tiro.

(1906)

Леся Українка

* * *

У чорную хмару зібралася туга моя,
Огнем-бліскавицею жаль мій по ній розточився,
Ударив перуном у серце,
І рясним дощем полились мої слізози.
Промчалась та буря-негода палка надо мною,
Але не зломила мене, до землі не прибила,
Я гордо чоло підвела,
І очі, омиті слізами, тепер поглядають ясніше,
І в серці моїм переможній співи лунають.
Весняная сила в душі моїй грає,
Її не зломили зимові морози міцні,
Її до землі не прибили тумани важкі,
Її не розбила і ся перелітная буря весняна.
Я вийду сама проти бурі
І стану,-- поміряєм силу!

1893-1894

Леся Українка

* * *

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здійма вражі голови з плеч?

Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобути з піхви готова,
Тільки ж ти кров з моого серця проплєш,
Вражого ж серця клинком не проб'єш...

Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдина зброе,
Ми не повинні загинуть обое!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Чи тільки в казці вироста калина
з убитої людини і чарує
усіх людей сопілкою дивною?
Чи тільки в казці лебідь умирає
не з криком навісним, а з любим співом?..

1900

Леся Українка

ПРОРОК

З біблійних мотивів

Я духові серцем сказав:
“Навіщо ти будиш мене серед ночі?
 Навіщо сі тихі уста розв'язав
 І речі надав їм пророчі?
Оспалі тут люди, в них в'ялі серця,
 Народ сей не вдавсь на борця”.

Мій дух промовляє мені:
“Ставай, вартовий, без вагання на чати!
 Хоч люди замлілі в рідній стороні
 На голос твій будуть мовчати,
Та слава про них загrimить до зірок,
 Що є з іх народу пророк”.

1906

Олександр Олесь

* * *

О слово рідне! Орле скутий!
Чужинцям кинуте на сміх!
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

О слово рідне! Шум дерев!
Музика зір блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними левій рев...

О слово! Будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.

1907

Василь Еллан (Блакитний)

ПОЕТ

Серце на часточки кришиш --
Людям новітнє причастя...
Чи ж хто зомліє від щастя,
Прочитавши те, що ти пишеш!..
... А може -- все це омана,
Казки ночей безсонних:
І урочисті тони,
Й кривава на серці рана.

1915

Василь Чумак

* * *

Вимережить пісню -- голубині крила,
щоб у ній блакитно далечінь замріла,
щоб у ній заграло шумовиння трав,
я слова таємні у степу збирав.

Плюски -- шелестіння -- викінчені гами,
я іх наче лялю тішив пелюстками
ясочок-воловушок. Жайворонка спів
і перлинини-роси у вінки заплів.

І знялася пісня -- голубині крила:
радісно-блакитно далечінь замріла,
заблищають скалки -- шумовиння трав...
Нащо ж мою нитку промінь розірвав?

(1919)

Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеться з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.

Месники дужі приймуть мою зброю,
Кинутсья з нею одважно до бою...
Зброє моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

1896

Леся Українка

ВІДГУКИ

Пролітав буйний вітер над морем,
По безмірнім, широкім просторі;
Білі хвилі здіймались високо,
І знялися од вітру ще вище,
Загукали, як військо вороже,
Заглушили вони буйний вітер.

Пролітав буйний вітер в пустині,
По безкрайому, мертвому полі,
Закрутились пісковаті вихри,
Простяглись геть під небо високе,
Наче велети люті, страшнії,
І розсипались, впавши звисока;
Смерть покрила слід буйного вітру.

Пролітав буйний вітер край вежі,
Що стояла самотно на кручі,
Там знайшов він Еолову арфу.
Він шарпнув її довгій струни,
І всі струни озвалися співом,
Лагіднішим од вітру дзвінкого.
Буйний вітер замовк, пролетівши,
Але арфа ще довго бриніла...

1896

ЄВРЕЙСЬКА МЕЛОДІЯ

Єреміє, зловісний пророче в заліznім ярмі!
Певне, серце Господь тобі дав із твердого кришталю:
ти провидів, що люд буде гнить у ворожій тюрмі,—
як же серце твоє не розбилось від лютого жалю?

Як ти міг дочекатись, чи справдиться слово твоє?
Роєм стріли ворожі на Боже місто летіли,—
певне чарами ти гартував тоді серце своє,
що на ньому ламалися навіть ворожі стріли!

По війні ти на звалищах міста лишився один
і палкі твої слози точили холодне каміння,
і луна розлягалась така серед смутних руїн,
аж найдальші нащадки почули твоє голосіння.

Єреміє! ти вічна тugo, тебе не збагну:
як же серце твоє не розбилось від лютого жалю?
Бо джерело гаряче і скелю зрива крем'яну.
Так, було твоє серце з твердого, міцного кришталю!

1899

Леся Українка

РИТМИ

II

Чи тільки ж блискавицями літати
словам отим, що з туги народились?
Чому ж би ім не злінути угору,
мов жайворонка спів, дзвіночком срібним?
Чом не розсипатись над чорною ріллею,
мов дзвінкий дощ, просвічений промінням?
Чом не заграти колом танцюристим,
мов ті листочки, що зриває буря,
мов діамантові сніжинки в хуртовину?
Чи тільки зірка тим ясніше сяє,
чим темрява чорніша вколо неї?

Василь Чумак

* * *

Я порву ті вінки, що сплітались в добу лихоліття,
ро зтопчу, розмету їх у попіл, у порох, у сміття.

Замість них я розсиплю пісень златосонячні хвилі,
як ті птахи меткі, як ті птахи меткі-легкоокрилі;

оточу їх сріблом, загартую могутністю криці,
дам їм крила вітрів і натхну їх вогнем блискавиці,

і пушу. Хай летять мої думи -- пісні-метеори --
не в палаці гучні, не в безмежні блакитні простори,

а в хатину людську, де в кутках оселилися злидні.
Мої співи прості і робочому серцеві рідні.

І засяють вони, як ті зорі у небі глибокім, --
і не буде тоді робітник-селянин одиноким.

(1919)

Павло Тичина

* * *

І Бєлій, і Блок, і Єсенін, і Клюєв:
Росіє, Росіє, Росіє моя!
... Стоіть сто-розтерзаний Київ,
і двісті-розіп'ятий я.

Там скрізь уже: сонце! -- співають: Месія! --
Тумани, долини, болотяна путь...
Воздвигне Вкраїна свого Мойсея,--
не може ж так бути!

Не може ж так бути, о, я чую, я знаю.
Під регіт і бурю, під грім од повстань
од всіх своїх нервів у степ посилаю --
поете, устань!

Чорнозем підвівся, і дивиться в вічі,
і кривить обличчя в кривавий свій сміх.
Поете, любити свій край не є злочин,
коли це для всіх!

1919

БОРОТЬБА

* * *

А в полі, в полі й у видноколі
Стоять намети з білого шовку.
А в тих наметах все столи стоять,
Все столи стоять позастилані,
Позастилані все килимами.
А на тих столах все кубки стоять,
Все кубки стоять понаповнені.
Поза столами все пани сидять,
Між тими панами красний паничущу,
Красний паничущу, пане Іване.
Перед паничем вірній слуги,
Просяться вони у невір-землю:
-- Пусти нас, пане, у невір-землю!
Пустимо стрілу, як грім по небу,
Пустимось кіньми, як дрібен дощик,
Бліснем шаблями, як сонце в хмари!

Маркіян Шашкевич

(ДРУГОВІ)

Відкинь той камінь, що ти серце тисне!
Дозволь -- в той сумний тин
Най свободоньки сонічко заблісне:
Ти не неволі син!

ВРУЧАНІЄ

Я русин бил, єсьм і буду,
Я родился русином,
Честний мой род не забуду,
Останусь его сином.
Русин бил мой отец, мати,
Руская вся родина,
Русини сестри і брати
І широка дружина;
Великий мой род і главний
Миру єсть современний,
Духом і силою славний,
Всім народам приємний.
Я світ узріл под Бескидом,
Первий воздух руский ссал
І кормился руским хлібом,
Русин мене колисал.
Коль первый раз отворил рот,
Руское слово прорек,
На азбуці первый мой пот
З молодого чела тек.
Руским потом я питан бил,
Руским ішол расходом
В широкий світ, но не забил
з своїм знатися родом.
І тепер кто питает мя?
Кто кормит, кто мя держит?
Самое руское плем'я
Мою годность содержит!
Прото тобі, роде мой,
Кленуся живим Богом,
За печальний пот і труд твой
Повинуюся долгом.
І оддам ти, колько могу,
Приими той щирий дарок,
Приими вот маленьку книгу
І сей письменний рядок,
Прочеє же не забуду,
Серца моєго скруху
Пожертвити,-- я твой буду,
Твоїм другом і умру.

* * *

Чигрине, Чигрине,
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина, лине
За вітрами холодними,
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили --
Твоя слава... І про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв? чого стояв?
І на сміх не скаже!!

За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра?.. засівали.
І рудою поливали...
І шаблями скородили.
Що ж на ниві уродилось??!
Уродила рута, рута
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу; заснула Вкраїна,
Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу oddала.
А надію...
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.
Нехай же вітер все розносить
На неокраєнім крилі.
Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі.

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний,
Проспав єси. степи, ліси
І всю Україну.
Спи ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть, гетьмани.
Помолившись, і я б заснув...
Так думи прокляті
Рвутсья душу запалити,
Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може верну знову
Мою правду безталанну,
Мое тихе слово,
Може викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло.
І в тяжкі упруги...
Може зорю переліг той,
А на перелозі...
Я посію мої слізози,
Мої щирі слізози.
Може зійдуть і виростуть
Ножі обояндні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І напллють живої
Козацької тії крові,
Чистої, святої!!!

Може... може... а меж тими
Меж ножами рута
І барвінок розів'ється --
І слово забуте,
Мое слово тихосумне,
Богообоязливе,
Згадається -- і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька.
І мене згадає...
Слово мое, слізози мої,
Раю ти мій, раю!

Спи, Чигрине, нехай гинуть
У ворога діти.
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі.

1844

Тарас Шевченко

ЗАПОВІТ

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отайді я
І лани, і гори --
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великий,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлім тихим словом.

1845

ПСАЛОМ 43

Боже, нашими ушима
Чули Твою славу,
І діди нам розказують
Про давні кроваві
Тї літа; як рукою
Твердою Своєю
Розв'язав Ти наші руки
І покрив землею
Трупи ворогів. І силу
Твою восхвалили
Твої люде, і в покої,
В добре одпочили,
Славя Господа!.. А нині?
Покрив єси знову
Срамотою свої люде,--
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жерутъ!.. Без плати
І без ціни oddав єси
Ворогам проклятим;
Покинув нас на сміх людям,
В наругу сусідам,
Покинув нас яко в притчу
Нерозумним людям.
І кивають, сміючися,
На нас головами,
І всякий день перед нами --
Стид наш перед нами.
Обкрадені, замучені,
В путах умираєм,
Чужим богам не молимось,
А Тебе благаєм:
“Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги.
Поборов Ти першу силу,
Побори ж і другу,
Ще лютішу!.. Встань же, Боже,
Вскую будеш спати,
Од сліз наших одвертатись,
Скорби забувати!

Смирилася душа наша,
Жити тяжко в оковах!
Встань же, Боже, поможи нам
Встать на ката знову".

1845

Тарас Шевченко

* * *

Я не нездужаю, нівроку,
А щось такеє бачить око,
І серце жде чогось. Болить,
Болить, і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Мабуть, ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі --
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудити
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталити;
Та добре вигострить сокиру --
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі небога
До суду Божого страшного!
А панство буде колихати,
Храми, палати муровать,
Любити царя свого п'яного,
Та візантійство прославлять,
Та й більше, бачиться, нічого.

1858

Тарас Шевченко

ОСІЇ ГЛАВА ХІУ

Подражаніє

Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі.
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!

Мій любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара,
Карає тяжко? За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів отих поганих
До краю нищить... Покара,
Уб'є незримо і правдиво;
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу
І рек во гніві: "Потреблю
Твою красу, твою оздобу,
Сама розіпнешся. Во злобі
Сини твої тебе уб'ють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата!..
І плача, матернього плача
Ісполню гради і поля,
Да зрить розтлена земля,
Що я держитель і все бачу".
Воскресни, мамо! І вернися
В світлицю-хату; опочий,
Бо ти аж надто вже втомилася,
Гріхи синовні несучи.
Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони, лихі,
Що іх безчестіє, і зрада,
І криводушіє огнем,
Кровавим, пламенным мечем
Нарізані на людських душах,
Що крикне кара невисипуща,
Що не спасе іх добрий цар,
Іх кроткий, п'янний господар.
Не дастъ ім пить, не дастъ ім істи,
Не дастъ коня вам охляп сісти
Та утикати; не втечете
І не сховаєтесь; всюди
Вас найде правда-мста; а люде
Підстережуть вас на tote ж,
Уловлять і судить не будуть,
В кайдани тugo окують,
В село на зрище приведуть,
І на хресті отім без кати
І без царя вас, біснуватих,

Розпнуть, розірвуть, рознесуть,
І вашей кровію, собаки,
Собак напоять...
І додай,
Такеє слово їм додай
Без притчі; вискажи: "Зробили,
Руками сквернimi створили
Свою надію; й речете,
Що цар наш Бог, і цар надія,
І нагодує, і огріє
Вдову і сирот". Ні, не те,
Скажи їм ось що: "Брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах,
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не древле слово
Розтлєнное, а слово нове
Меж людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської..."

1859

Тарас Шевченко

ІСАІЯ. ГЛАВА 35

Радуйся, ниво неполитая!
Радуйся, земле не повитая
Квітчастим злаком! Розпустись,
Рожевим крином процвіти!
І процвітеш, позеленієш,
Мов Іорданові святиє
Луги зелені, береги!
І честь Кармілова, і слава
Ліванова, а не лукава
Тебе укріє дорогим,
Золототканим, хитрошитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омофором своїм.
І люди темнії, незрячі,
Дива Господні побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті!
Радуйтесь, вбогодухі,
Не лякайтесь дива,--
Се Бог судить, визволяє
Долготерпеливих
Вас, убогих. І воздає
Злодіям за злая.

Тойді, як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочитъ,
Незрячі прозрять, а кривie,
Мов сарна з гаю, помайнуть.
Німим отверзутсья уста;
Прорветься слово, як вода,
І дебрь-пустиня неполита,
Зцілющою водою вмита,
Прокинеться; і потечуть
Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,
І не верстовії,
А вольнії, широкії
Скрізь шляхи святії
Простеляться; і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами
Без гвалту і крику
Позіходяться докупи,
Раді та веселі.
І пустиню опанують
Веселії села.

1859

* * *

І Архімед, і Галілей
Вина й не бачили. Єлей
Потік у черево чернече!
А ви, свяtie предотечі,
По всьому світу розійшлися
І крихту хліба понесли
Царям убогим. Буде бите
Царями сіянеє жито!
А люде виростуть. Умрутъ
Ще не зачатиє царята...
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі.

1860

* * *

Бували войни й військовії свари:
Галагани, і Киселі, і Кочубей-Нагаї;
Було добра того чимало.
Минуло все, та не пропало,
Остались шашелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого дуба...
А од коріннятих, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть, і без сокири,
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Ро зтрошиль трон, порве порфиру,
Роздавить вашого кумира,
Людськії шашелі. Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане, -- будяки
Та кропива -- а більш нічого
Не виросте над вашим трупом.

І стане купою на купі
Смердячий гній -- і все те, все
Потроху вітер рознесе,
А ми помолимося Богу
І небагатії, невбогі.

1860

Степан Руданський

* * *

Нехай гнеться лоза,
Куди вітер пігне,
Не печалити вона
Ні тебе, ні мене.

Може й тяжко її,
Може й脊на болить,
Але буря її
З корінця не звалить;

На болоті росте,
І слабая сама --
Вона гнеться собі,
Бо в ній сили нема;

Вона гнеться собі,
І так вік прожиє,
І без слави, в багні,
Як трава, зогніє.

Як трава, осока
Зогніє у багні,--
І хіба лиш комар
Заспіває по ній...

Нехай гнеться лоза,
А ти, дубе, кріпись,
Ти рости та рости,
Не хились, не кривись;

Ти глибоко углиб
Твердий корінь пусті,
Гілля вгору розкинь,
Ти рости та рости!

| до пекла дістань,
| у пекло заглянь,
| до хмари дістань,
| на небо поглянь.

| весь світ обдивись,
| усе розпізнай;
| що доброго є,
Ти у себе впивай.

| у силі, в добрі,
Як скала, затвердій
| як сторож-силач
Над землею ти стій;

| пташки світові
Защебечуть тобі,
| співак одпічне,
Заспіває тобі...

А як буря лиха
Тебе з місця зіб'є
Або хмара-гора
Тебе громом уб'є --

Світ почує ту смерть,
| повітря здрижить,
| ліси загудуть,
| земля задвіжить;

| пташки пролетять,
Спогадають тебе,
| співак перейде,
Не забуде тебе!

ГЕЙ, БИКИ!

Та гей, бики! Чого ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи лемеша іржа пойла?
Чи затупилось чересло?
Вперед, бики! бадилля зсохло,
Самі валяться будяки,
А чересло, леміш новій...
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах;
Нехай не буде того зілля
На наших батьківських полях!
А чересло моє ізліва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля.--
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зоремо поле,
Посієм яреє зерно,
А спаде дощик, незабаром
В землі пробудиться воно.
Пробудиться і на світ гляне,
І, як дівочі вінки,
Зазеленіють наші ниви.--
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обіллє золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля.
І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки;
Чого ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!

ЗАСПІВ

Удосвіта встав я, темно ще надворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє;
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю:
“Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?”

“Ой скоро світ буде,
Прокинутися люде,
У всяке віконце
Засіяє сонце!”

Ой ударю ж зразу
У струни живій:
“Прокиньтесь, вставайте,
Старій й малій!”

Віщуванням новим
Серце мое б'ється,
Через край із серця
Рідне слово плється.

1862

Михайло Старицький

ДО МОЛОДІ

На вас, завзятці-юнаки,
Що полюбили Україну,
Кладу найкращі гадки,
Мою сподіванку єдину.

В вас молода ще грає кров,
У вас в думках немає бруду,
І в серці гріється любов
До обездоленого люду...

Не занехайте ж ви її,
Не розпустіть по вітру всує,
Нехай ваш дух вона гартує
В культурній, чесній боротьбі...

Бо зло буя, бо гвалт кругом,
А між слов'ян немає згоди...
Так заспіваймо ж ми псалом
Братерства, рівності, свободи.

Забудьмо чвари вікові,
Подаймо руки, як братове,
І на пролитій в нас крові
Збудуймо щастя народове.

Сліпому люду понесім
В хатину сяєво просвіти,
І в серце, тугою сповіте,
Живу надію закропім!

Угору ж стяг, а світоч -- в руки,
І, що б не сталося,-- вперед!
Під гаслом правди і науки,
Під гартом вражих приверед

Ми насталим і серце й волю,
І чересло на переліг,
Та нашу знищенню долю
Поведемо через поріг...

І не поклонимось кумиру,
Як не вклонивсь і наш співець,
Що за любов, за правду ширу
Прияв стражденницький вінець!

(1876)

КАМЕНЯРІ

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна та пуста і дика площа,
І я, прикований ланцем залізним стою
Під височеною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любові жар,
І руки в кожного ланці, мов гадъ, обвили,
І плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам згори, як грім, гrimить:
“Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу сесю розбитъ”.

І всі ми, як один, підняли вгору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз по раз гриmaili o кам'яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти гrimili раз у раз;
І п'ядь за п'ядею ми місця здобували:
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знов, що слави нам не буде
Ні пам'яті в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та вирівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниуть.

Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали;
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Який ми кинули для праці, поту й пут,
За нами слізози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівні та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали се, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвалося, і груди жаль стискає;
Та слізози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді пути,
І щастя всіх прийде по наших аж кістках.

1878

Іван Франко

ГІМН

Вічний революціонер
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,--
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівській тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпіонське ремесло
В гріб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч літ родився,
То аж вчора розповився
І о власній силі йде.
І простується, міцніє,
І спішить туди, де дніє:
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою,—
Міліони радо йдуть,
Бо се голос духа чутъ.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздасться,
Щезнуть слізози, сум, нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати
Хоч синам, як не собі,
Крашу долю в боротьбі.

Вічний революціонер
Дух, наука, думка, воля
Не уступить пітьмі поля,
Не дастъ спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавіна,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огень,
Розвидняючийся день?

1880

Іван Франко

* * *

Земле, моя всеплодюща мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграницю будить
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово напити,
Душі стрясать громову дай властиву,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам -- в серце кривди влучати,
Дай працювати, працювати, працювати,
В праці сконати!

1880

Іван Франко

* * *

*Блаженъ муж, иже не идетъ
на совет нечестивых.*

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в сонмищах лукавих
Засіплії сумління їх термосить.

Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчуткіша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду,
І правду, й ширість відкрива, як новість.

Блаженний муж, що серед гвалту й гуку
Стоїть, як дуб, посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зламатися, ніж поклониться злому.

Блаженний муж, кого за тое лають,
Кленуть і гонять, і поб'ють камінням;
Вони ж самі його тріумф підготовляють,
Самі своїм осудяться сумлінням.

Блаженні ті, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходить:
Хоч пам'ять іх загине у народі,
То кров іх кров людства ублагородить.

Олександр Кониський

* * *

Я не боюсь тюрми і кати,
Вони для мене не страшні!
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні.

Мені не стид носить кайдани
За волю краю і братів;
Та стид золочені жупани
Носить, найнявши до катів.

Нехай нас мучать і катують,
А слова правди не уб'ють!
Нехай кати всі бенкетують --
Час прийде, разом пропадуть.

Що там тюрма! То слава наша!
Ми всі тепер сидим в тюрмі!
Всі п'єм одну ми скорбну чашу,
Одна вона -- тобі й мені.

В кого єсть совість і надія,
Того ця чаша не мина,
Той випити її зуміє,
Усю, усю! до дна, до дна!

Кого у краще віра гріє,
Тому ця чаша не страшна;
Вона прибавить ще надії,
І більше укріпити вона.

(1882)

Борис Грінченко

ДО ПРАЦІ

Праця єдина з неволі нас вирве:
Нумо до праці, брати!
Годі лякатись! За діло святеε
Сміло ми будемо йти!

Праця єдина нам шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і долі прямує:
Нумо до праці мерщій!

Праця не згине між людьми даремне:
Сонце засвітить колись,
Дякою нас тоді люди згадають --
Нум же! До праці берись!

Хоч у недолі й нещасті звікуєм --
Долю онукам дамо!
Ми на роботу на світ народились,
Ми для борні живемо!

Сміливо ж, браття, до праці ставайте,--
Час наступає -- ходім!
Дяка і шана робітникам щирим!
Сором недбалим усім!

1881

Борис Грінченко

ХЛІБОРОБ

Я убогий родивсь, і в ті дні,
Як вмирать доведеться мені,--
Тільки горе, та стомлені руки,
Та ще серце, зотлілеε з муки,
Я зложу у дубовій труні.

На тім полі каміння було,
Поле все бур'яном заросло,
Зупинявся мій плуг на тім полі,
Та не кидав робить я ніколи,
А гострив свій леміш. чересло.

У годину, в негоду я там:
Без роботи погано рукам!
Нехай дощ і крізь драну свитину
Січе згорблену працею спину,
А спочинку собі я не дам!

Скільки поту свого я пролив,
Скільки сили я там положив!
Та дарма! Бо поорана нива
Нам давала багатії жнива:
Я не дурно невтомно робив.

Такі жнива зазнав я не раз,
А тепер вже минувся мій час,
Я вже чую: останнє літо
Бачу я золоте своє жито,
Бачу, ниви широкії, вас.

Мої діти зберуть урожай...
Усьому наступає свій край,
Він прийшов і мені: в домовину
Я іду і навіки спочину,--
Мої ж діти зберуть урожай.

Мої діти -- дочки і сини --
Усі вкупі зібралися, вони,
Як почнуть до обіду сідати,
Будуть хліб, що придбав я, ламати
І згадають мене у труні.

І за те, що, працюючи, зміг
Згодувати і викохатъ іх,
То про мене в іх згадка не згине,
Після мене ще довгі години
Мое діло не вмре серед іх.

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
Як вмиратъ доведеться мені,
То не сором ці стомлені руки
І це серце, зотліле з муки,
Положити в дубовій труні!..

1884

Леся Українка

CONTRA SPEM SPERO

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
Бож тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молоді літа?

Ні, я хочу крізь сліози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!

Я на вбогім, сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сліози гіркі.

І від спіз тих гарячих розтане
Та кора льодовая, міцна,
Може квіти зійдуть, і настане
Ще й для мене весела весна.

Я на гору круту крем'янную
Буду камінь важкий підійматъ,
І, несучи вагу ту страшную,
Буду пісню веселу співатъ.

В довгу, темну нічку невидну
Не ступлю ні на хвильку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей.

Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! -- Геть думи сумні!

1890

Леся Українка

ДОСВІТНІ ОГНІ

Ніч темна людей всіх потомлених скрила
Під чорні широкі крила.
Погасли вечірні огні;
Усі спочивають у сні.
Всіх владарка ніч покорила.

Хто спить, хто не спить,-- покорись темній силі!
Щасливий, хто сни має мілі!
Від мене сон милий тіка...
Навколо темнота тяжка,
Навколо все спить, як в могилі.

Привиддя лихі мені душу гнітили,
Повстали ж не мала я сили...
Зненацька проміння ясне
Од сну пробудило мене,--
Досвітні огні засвітили!

Досвітні огні, переможні, урочі
Прорізали темряву ночі,
Ще сонячні промені сплять,--
Досвітні огні вже горять,
То світять їх люди робочі.

Вставай, хто живий, в кого думка повстала!
Година для праці настала!
Не бійся досвітньої мли,--
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла.

(1892)

* * *

І все-таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю,
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.

Сі очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони б над ним ридали,
Та сором сліз, що плуться від безсилля.

О, сліз таких вже вилито чимало,--
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже ім литись,--
Що сльози там, де навіть крові мало!

1895

НАПИС В РУЇНІ

"Я, цар царів, я, сонця син могутній,
собі оцю гробницю збудував,
щоб славили народи незчисленні,
щоб тямили на всі віки потомні
імення"... Далі в крузі збитий напис,
і вже ніхто з нащадків наймудріших
царського імення прочитати не може.
Хто збив той напис, чи сперечник-владар,
чи просто час потужною рукою,
то невідомо. Дивним візерунком
багато слів пописано край нього
про славу безіменного владаря,
змальовано царя славетні вчинки:
он цар сидить високо на престолі,
народи подолані йдуть з дарами
коштовними й додолу клонять чола,
а він сидить, немов камінний ідол
під опахалами з барвистих пер,
лице його подібне до Тутмеса,
і до Рамзеса, і до всіх тиранів.

Он далі він, схопивши за волосся
одразу цілий гурт якихсь повстанців,
кривим мечем над ними замахнув,--
лице його подібне до Тарака,
до Менефта, як і до всіх тиранів.
З тим самим видом він левів полює,
левіафанів ловить, б'є пташок
і їде полем через людські трупи,
і бенкетує по своїх гаремах,
і на війну жене своїх підданих,
і посилає на роботу люд,--
на ту "єгипетську" страшну роботу,
що має вславити царське імення.
І йде той люд, мов хвилі в океані,
без ліку, без числа на бойовисько
і тріумфальний шлях свому цареві
багрянцем крові геть широко красить,
і стелеться під ноги коням царським,
а хто живий зостався з того люду,
той гине на єгипетській роботі,--
з його могили хоче цар зробити
для себе пам'ятник -- хай гине раб!
І раб копає землю, теше камінь,
і носить мул з ріки, і ліпить цеглу,
виводить мури; статуй велики,
запрігшиесь, возить самотужки й ставить,
і щось будує вічне і величне,
щось незрівняне і потужно-гарне,
мальоване, мережане, різьблене.
І кожна цегла, статуя, колона,
мережечка, різьба і малювання
незримими устами промовляє:
"Мене створив єгипетський народ
і тим навік своє імення вславив".

Умер давно той цар з лицем тирана,
зоставсь по ньому -- круг і збитий напис.
Співці, не вгадуйте, ви, вчені, не шукайте,
хто був той цар і як йому найменення:
з його могили утворила доля
народу пам'ятник -- хай згине цар!

Олександр Олесь

* * *

Ой не сійтесь, сніги, ой, не сійтесь, рясні,
Не губіть ви останньої слави;
Гріє здалека землю усмішка весни,
Пробиваються проліски, трави.

Не злякать вам нікого, холодні сніги,
Бо розтопче вас сонце блискуче,
І нечуваний сміх залуна навкруги,
Як тікати ви будете в кручи.

Ой не сійтесь, сніги, ой, не сійтесь, рясні,
Згиньте в темній безодні навіки!
Хоча пізно, а все ж діждемось ми весни,--
Свята волі, і світла, і втіхи.

1904

Олександр Олесь

* * *

Яка краса: відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
Мовчали десь святі під попелом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.

Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря все живе схопила, пройняла,--
І ось,-- дивись, в руках замаяли знамена,
І гімн побід співа невільна сторона.

Так спить орел,-- і враз, розкривши очі,
Угледе світ, красу і простір голубий,
І легко з скель спорхне, і в небі заклекоче
Про вільний льот орлів, про ранок золотий.

Так море іноді всю ніч дрімає,
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І дивним жемчугом, і барвами заграє,
І очі всесвіту до себе прикує.

Летить воно, хвилюється і ллється,
В обіймах сонячних і сяє, і тремтить,
І щастям все життя йому в той мент здається,
І все в путі йому і gode, і щастить.

.....

І де взялись ці хвилі сніжнобілі,
Хто дивно так навчив їх грati і шуміть,
З яких ясних країн чайки ці налетіли,
Що вміють ніжно так і плакать, і жаліть?..

Чайки, чайки! тоді не треба плачу,
Коли іде борба за волю, за життя,
Коли на хмарах я вже дивний відблиск бачу
І сонця жданого блискуче вороття.

1908

Олександр Олесь

* * *

Міцно і солодко, кров'ю упившись,
Сплять вороги уночі...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Стогнуть брати наші в тюрмах проклятих,
Грати заліznі рвучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мати без сина і жінка без мужа
Плачутъ, життя кленучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мають знамена і б'ється юнацтво,
Крові потоки ллючи...
Сміло з повіток плуги витягайте,
Куйте вселюдно мечі!

1906

З ЩОДЕННИКА 1917 р.

Воля!? Воля!? Сниться, може?
Друже! Брате! Говори!
Що? народ? солдати?! Боже!
Бій... червоні прапори!..

З тюрем в'язнів випускають?
Прилучаються міста!..
Далі, далі! Хай співають
Золоті твої уста.

Марсельєзу! Швидше б ранок!
Чом так тихо на селі?!

На дзвіницю! вже світанок!
Люди! Воля на землі!

1917

Дмитро Загул

МАРІЯ І МАРА

Чи не марно марю мрії,
Коли стільки вже століть
Постать матері Mariї
Тут примарою стоїть.

Ледве чутно скорбний голос:
“Я примарою умру!”
В мене ѹ серце розкололось
На Mariю і Marу.

З них одна стоїть марою
Під раменами хреста,
Друга гострить ясну зброю
Вирушати на міста.

З гордим прапором Maruta
Серед натовпу пливі:
Пропадай, стара отруто!
Ми п'ємо вино нове!

Скорбно слухає Марія
Ще нечуваних пісень:
Переможна наша мрія!
Великодній день.

І мені, як часом сниться
Зойк заплаканих зозуль;
Та ясніше сяє криця
Під ударом куль.

Марно марили ми досі
Про Марію, про одну!
Дві, як сестри, русокосі --
Вийшли разом на війну.

Серце стримати не може
Враз утіхи і жалю.
Може друга переможе
Тугу страждущу мою.

І загоїть давні болі
Поневолених людей.
І розвіється на волі
Сум Марії віковий.

(1917)

Василь Еллан (Блакитний)

ВПЕРЕД

Ні слова про спокій! Ні слова про втому!
Хай марші лунають бадьорі й гучні...
Хоч ніч облягає -- та в пітьмі глибокій
Вже грають-палають досвітні вогні...

Товариші, друзі! Бадьорі й завзяті...
Єднаймо одсталих плечем до плеча!
Гей, хто нам посміє шляхи замикати?
Горять наші очі, як вістря меча.

Ми вийшли давно вже у путь нам відому,
Хай кулі ворожі назустріч летять.
Ні слова про спокій! Ні слова про втому!
Вмремо,-- а здобудем ключі від життя.

1917

ГАРТОВАНА ПОЕЗІЯ

Вдарте
на мільярди гін --
в пломінно-щирому гарпі
гамарений тімн:
дими -- верстati -- шківи --
арка -- в повітрі -- чорнозем -- ґрунти --
під злотопінняві гриви:
міцний колектив --
молот і плуг. Єднанням
братніх заліз
викуєм зорю останню:
соціалізм.

(1919)

ЖИТТЯ ТА УКРАЇНІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРЕСТА ЗІЛІНСЬКОГО

Один з найвизначніших чехословацьких україністів Орест Іванович Зілинський народився 12 квітня 1923 р. в с. Красна Краснянського повіту в Польщі(1). Його батько Іван походив з селянського роду(2), був учителем середньої школи, пізніше професором Ягелонського університету в Krakovі, мати Юлія була дочкою краснянського священика О. Прислопського(3).

Початкову освіту Орест здобув у польській школі, однак батьки від дитинства виховували його в українському дусі і навіть найняли йому приватну вчительку української мови. Від шкільних років він захоплювався українською літературою і свої щоденники писав виключно по-українськи. Після закінчення початкової школи Ореста відправлено на навчання у Krakівський польський ліцей, а атестат зрілості він здобув у державній українській гімназії в Ярославлі 1940 р.

Від 1941 р. його доля пов'язана з Чехословаччиною. У той рік він став студентом Українського Вільного Університету в Празі. Проживаючи на квартирі проф. Івана Панькевича, особистого друга його батька, О. Зілинський вже від першого року навчання засвоював основи самостійної наукової праці. І. Панькевич, побачивши в молодому студентові неабиякий талант і глибокі знання, спонукав його до наукової праці і фактично керував його підготовкою.

В лютому 1943 р. німецьке гестапо арештувало О. Зілинського і він протягом чотирьох і пів місяця був в'язнений на празькому Панкраці. У в'язниці він сидів разом з молодими чехами, що дало йому можливість глибше познайомитись з чеською історією, культурою і взагалі пізнати мрії та прагнення чеського народу.

Після війни батькові Ореста Іванові було запропоноване місце професора української та білоруської мов у Карловому університеті (4), в зв'язку з чим Орест залишився з батьками у Празі, продовжуючи навчання слов'янської філології та естетики на філософському факультеті. В Карловому університеті його професорами були такі визначні славісти, як: Б. Гавранек, Ю. Доланський, Я. Мукаржовський, М. Шійковський, Б. Матесіус, І. Панькевич та І. Зілинський. Майже у кожного з вищенаведених професорів він опрацював окремі семінарські праці. Його семінарські праці були присвячені різним питанням історії української літератури, східнослов'янського фольклору, розвитку літературної мови у східних слов'ян, теорії літературної мови, теорії та історії поетичних форм, тощо. Майже кожна семінарська праця О. Зілинського була відзначена найвищою оцінкою.

Навесні 1949 р. О. Зілинський успішно захистив дисертацію на тему "Семантична та стилістична функція неповноголосся в літературній мові української території" (5) за яку одержав звання "доктора філософії".

Після закінчення університету 1949 р. О. Зілинський працював викладачем Філософського факультету університету ім. Палацького (пізніше Вищої педагогічної школи) в Оломоуці. Там він читав лекції та вів семінарські заняття з польської мови, давньої руської літератури і фольклору, пізніше також радянської літератури. Кілька років був заступником завідуючого кафедрою славістики. Паралельно з педагогічною працею він почав інтенсивно працювати на ділянці наукового дослідження, про що свідчать його наукові статті, публіковані у фахових журналах та наукових збірниках.

В 1958 р. його прийнято на роботу в Чехословацько-радянський інститут Чехословацької академії наук, в якому він працював над словником українських говірок Закарпаття, розпочатим Іваном Панькевичем ще у 20-их роках. Однак більше ніж мовознавство притягували його літературознавство і фольклористика. Тому в 1964 р. він перейшов працювати у відділ міжслов'янських літературних взаємин новозаснованого Інституту мов і літератур Чехословацької академії наук. В даному інституті йому вдалось чудово сполучати дослідження літератури і фольклору. В 1966 р. він тут успішно захистив кандидатську дисертацію на тему "Обрядові гри східних і західних слов'ян". Після реорганізації Академії 1971 р. аж до своєї смерті він працював на посаді старшого наукового працівника Інституту чеської та світової літератури ЧСАН (у відділі дослідження слов'янської та порівняльної літератури).

У п'ятирічні роки Зілинського було обвинувачено у вчинках, яких він ніколи не допустився. Спростовування безглуздих обвинувачень забирало в нього багато душевної енергії. Подібні проблеми він мав і в останній період свого життя.

В Празі О. Зілинський був душою україністики. Він очолював групу перекладачів з української мови, приймав участь в багатьох книжкових перекладах з української на чеську мову, чи вже як упорядник, редактор, автор передмови або післамови. З українознавчими темами він виступав на численних міжнародних та чехословацьких наукових конференціях, симпозіумах та семінарах, достойно репрезентуючи чехословацьку україністику (в 1952 р. він прийняв чехословацьке громадянство).

Був активним членом Міжнародної комісії по дослідженням карпатської та балканської культури. Тісно співпрацював особливо з радянськими науковцями. Він мав багато особистих друзів серед вчених Києва, Москви, Ленінграду, Львова, Ужгорода та інших міст. Його листування з цими вченими стане колись важливим джерелом для дослідження історії чехословацько-радянських взаємин на ділянці науки й культури. На сторінках радянських наукових видань зокрема журналів: "Русский фольклор", "Народна творчість та етнографія", "Радянське літературознавство", "Літературна Україна", "Жовтень", тощо, він опублікував понад десять своїх фахових праць. У співавторстві з радянськими фольклористами О. І. Деєм, Р. П. Кірчевим та Н: С. Шумадою він підготував колективну доповідь, яку було виголошено на П'ятому міжнародному з'їзді славістів 1963 р. у Софії.

В середині 60-их років Зілинський нав'язав тісні контакти з культурним рухом українців Східної Словаччини. Особливо плідною

була його співпраця з українською секцією Спілки словацьких письменників, на нарадах якої він виступав з численними доповідями на різні теми. З його глибоких знань української проблематики успішно користали особливо молоді літератори, для яких Зілинський був безкорисним порадником і чутливим критиком. Він був членом редакційної ради ж. "Дукля", "Наукового збірника музею української культури у Свиднику". Інтенсивно вивчав також фольклор українців Пряшівщини. Про інтенсивність співпраці О. Зілинського з Пряшівчиною найліпше свідчить факт, що лише на сторінках "Дуклі" він опублікував понад 40 своїх статей. Дальші статті він опублікував на сторінках "Наукового збірника музею української культури", в газеті "Нове життя" та ж. "Дружно вперед".

Як уродженець польської Лемківщини, О. Зілинський до останніх днів свого життя утримував тісні стосунки з українцями Польщі. В часі від 1960 по 1975 р. в польських українських періодичних виданнях ("Наше слово", "Наша культура", "Український календар") він опублікував понад 20 статей з літератури та фольклору. Багато цікавих матеріалів до історії української культури він знайшов у польських архівах, зокрема в архівах Krakova (6).

Наукові праці О. Зілинського знаходили позитивну оцінку також у західних країнах. В останні роки свого життя він інтенсивно співпрацював зокрема з Інститутом українознавства при Гарвардському університеті. На замовлення цього інституту (зі згодою Чехословацької академії наук) він написав велику історико-порівняльну монографію про народні обрядові гри у східних та західних слов'ян, яка незабаром повинна вийти англійською мовою. Дальншу велику працю для Гарвардського університету він написав про українські думи.

Несподівана смерть припинила життя О. Зілинського 16 липня 1976 р. в кадастрі с. Винне на Східній Словаччині. Похоронено його у Свиднику. До Свидницького музею української культури перевезено і його фольклорну бібліотеку.

О. Зілинський паралельно працював у двох наукових дисциплінах - літературознавстві та фольклористиці (7). Нижче подамо огляд його доробку в кожній з цих дисциплін.

A. Українське літературознавство

В О. Зілинського були феноменальні знання зі всієї української літератури. В однаковій мірі він розбирався у давній українській літературі, як і в літературі найновішого періоду, причому знати її до найменших деталів. Правда, постійний брак публікаційних можливостей не дозволяв йому проявити себе в повній мірі в усіх областях. Умови часто змушували його займатися тим, що в даному часі було найбільш актуальним.

Живучи в чеському середовищі, основну увагу він спрямовував на популяризацію української літератури серед чехів. За цю його діяльність Державний комітет УРСР 1961 р. нагородив його Шевченківською медаллю.

Немалі заслуги він мав і в розробці теоретичних питань, зокрема з історії української літератури.

Із праць О. Зілинського, що охоплюють всю українську літературу на увагу заслуговує антологія української поезії "Vítězit a žít" видана 1951 р. при його безпосередній участі. Антологія охоплює 204 вірші 52 українських поетів у перекладах 12 найвизначніших чеських перекладачів. Сам О. Зілинський написав для неї розвідку "Огляд дотеперішніх перекладів" (8).

I. Дожовтнева література

Наукові основи з давньої української літератури він здобув на Празькому університеті зокрема з лекцій О. Колесси та І. Панькевича. Здобуті знання він практично застосував у курсі лекцій з давньої російської літератури, читаних в Оломоуцькому університеті.

Значним внеском в цю область діяльності О. Зілинського є його стаття "Нові знахідки української любовної літератури ХVII ст." (9), якою він збагатив історію української літератури невідомими віршами, знайденими ним в архівах Krakova.

Немалі заслуги він має в дослідженні та популяризації творчості основоположника нової української літератури Івана Котляревського. З нагоди 150-річчя від видання його "Енеїди" він опублікував у чеській пресі дві статті (10), які були поштовхом до видання перекладу цього твору на чеську мову (11). Сам Зілинський брав активну участь у перекладі та написав до книги грунтовну післямову та обширні коментарії.

Значення І. Котляревського для української літератури він розглянув у статті "Радість світлого розуму" (12), яка є одним з кращих аналізів творчості цього письменника в українському літературознавстві. "Немає в українській літературі автора,-- писав він про Котляревського,-- що зумів би так щасливо поєднати в своїй творчій індивідуальності два протилежні розуміння життя. І якщо є в його творах ідейна подвійність і художні недоліки, якщо він не досягає рівня великих поетів-мислителів, то в мистецтві епосу він став переможцем" (13).

Понад 15 статей О. Зілинський присвятив творчості найбільшого поета України Тараса Григоровича Шевченка.

Першою друкованою його працею з області шевченкознавства була грунтовна розвідка про долю Шевченкової поеми "Сретик" (14). Як відомо, Шевченко присвятив свою поему чеському вченому та громадському діячеві П. Й. Шафарикові, написавши до неї відоме "Послання Шафарикові". В літературознавстві закорінилася думка, що сам Шевченко надіслав свою поему Шафарикові ще в 1845 р. і що Шафарик, читаючи її, "плакав вдячними сльозами". О. Зілинський на підставі грунтовних аргументів (архівних джерел та текстологічного аналізу поеми) довів, що Шафарик одержав автограф поеми лише в 1858-59 рр. посередництвом московських знайомих Шевченка (І. К. Бабста, або П. І. Бартенєва). В часі між 1861-65 рр. хтось із петербурзьких українців (мабуть Костомаров) забрав із архіву покійного вже Шафарика автограф поеми, залишивши на її місці неповну копію.

Висновки даної статті, опублікованої в авторитетивному

славістичному журналі, були значним збагаченням шевченкознавства, однак в українському літературознавстві і надалі поширювались легенди, спростовані Зілинським, що вело його до написання нової статті під назвою "Коли Шафарик одержав Шевченкового "Еретика" (15), на цей раз опублікованої в Київському журналі "Радянське літературознавство".

Важливим внеском у шевченкознавство є і серія статей О.Зілинського про творчість великого Кобзаря в Чехії. З них на першому місці слід згадати вступну статтю О. Зілинського до бібліографічного покажчика "Тарас Шевченко в чеській культурі" (16).

Дві статті присвятив О.Зілинський відображеню творчості Шевченка в чеській літературі. В першій з них -- "Тарас Шевченко та чеська література" (17) він простежив питання проникання творів Шевченка в чеське середовище посередництвом перекладів та переспівів. На більш широкому матеріалі, обмеженому другою половиною XIX ст. розглянуто це питання в статті "Рецепція Шевченка в чеській літературі XIX ст." (18), опублікованій у празькому журналі "Slavia" 1966 р. Тут же він опублікував і розвідку про Шевченка на сторінках німецької преси в Чехії" (19). Питання про освітлення ідейного образу Шевченка в чеській критиці він розглянув на сторінках пряшівського журналу "Дружно вперед" (20).

Та О. Зілинський стежив і за найновішими перекладами творів Шевченка на чеську мову, аналізові яких він присвятив статтю, опубліковану на сторінках празького ж. "Československá rusistika." 1962 р. (21).

Дальшу серію статей він присвятив ідейному, художньому та текстологічному аналізові творів Шевченка. Сюди належать його розвідки "Слово в творчості Шевченка" (22), "Про стилістичну суть поезії Шевченка" (23) та деякі інші.

Кожна з вище згаданих статей буквально набита фактами й аргументами і є значним збагаченням не тільки чехословацької україністики, але й загальноукраїнського літературознавства. Їх характерною рисою є факт, що вони повністю оригінальні, оперті на глибоке знання досліджуваної проблематики.

В чехословацькій пресі О. Зілинський опублікував і кілька ювілейних статей про Т. Г. Шевченка (24), які значною мірою спричинилися до популяризації його життя і поетичної спадщини серед чехів та східнословацьких українців. В них він підкреслював світове значення поезії Шевченка. В статті "Чим живий Шевченко для світу?" він писав: "Шевченко назавжди залишиться для нас великим справи визволення людини, символом духовної єдності й незнищимості народу" (25).

Дальшим улюбленим письменником О. Зілинського був *Іван Франко*.

Вже в 1946 р. з нагоди 30-річчя смерті І. Франка він опублікував статтю про нього в центральній комуністичній газеті "Rudé právo" (26), яка була поштовхом для широкого відзначення цього ювілею в чехословацькій пресі. Дальшу статтю, присвячену цьому ювілею, О. Зілинський опублікував на сторінках ж. "Lidová kultura" (27).

О. Зілинський був одним з основних ініціаторів широкого відзначення 100-річчя від народження Івана Франка у Чехії 1956 р. З

нагоди цього ювілею в ж. "Praha-Moskva" він опублікував статтю про критичні праці Івана Франка (28).

Дальші дві статті про зв'язки Івана Франка з чехами О. Зілинський опублікував 1966 р. У статті "Франко і чеський приклад" (29), наводячи ряд фактів позитивного ставлення І. Франка до чеської культури, О. Зілинський висуває на перший план його принцип рівноправності культур: "Шлях до справжнього зближення й братерства культур веде тільки через всебічну рівність: рівність прав і гуманних обов'язків, рівність ідейних горизонтів і суспільного престижу, рівність, якої можна досягти тільки надолуженням шкод і кривд, які вчинила в минулому сильніша культура слабшій сестрі" (30).

В другій статті, "Гостем у Празі" (31), опублікованій у львівському журналі "Жовтень", О. Зілинський на підставі новознайдених матеріалів описав мало відомий випадок з біографії І. Франка -- його перебування у Празі під час Етнографічної виставки 1895 р.

З життям і творчістю Івана Нечуя-Левицького О. Зілинський познайомив чеського читача у вступній статті до перекладу його "Наймички" (32). Аналогічну статтю він опублікував про Михайла Коцюбинського, як післямову до чеського перекладу його оповідань (33).

О. Зілинський мав щасливу руку зокрема при відкриванні першоджерел. В чеських архівах та у приватних осіб він знайшов чимало невідомих автографів українських письменників, з яких опублікував лише незначну частину. На першому місці з них слід згадати лист Ольги Кобилянської до О. Колесси (з 1895--1897 рр.) (34) та передсмертні вірші Олександра Олеся (35). Виявленій ним останній вірш Олеся було опубліковано і на сторінках київської "Літературної України" (23. 7. 1966 р.).

Він мав велику заслугу і в справі реабілітації несправедливо забудої української письменниці Наталини Королеви. Сам він підготував до друку дві її історичні повісті -- "Сон тіні" та "1313" (36), видання яких авторка вже не дочекалася.

Внесок Н. Королеви в українську та світову літературу О. Зілинський розглянув у статті "На далеких шляхах історії", опублікованої як післямову до її творів (37).

Творчості дального несправедливо забутого українського поета Богдана Ігора Антонича він присвятив статтю "Дім за зорею" (38), яка є переробкою однієї з його перших семінарських праць, написаних 1941 р. (39).

Важливе місце в літературознавчій спадщині О. Зілинського займають праці про т. зв. "народних поетів", тобто самобутніх поетів, творчість яких знаходиться на грани між літературою і фольклором. Три зошити віршів одного з таких поетів -- галицького селянина Григорія Олійника, який на початку нашого століття виїхав за працею в Америку і звідти надсилав рідним віршовані листи з описом тяжкої долі заробітчана на чужині, О. Зілинський знайшов у рукописній спадщині свого батька. Першу інформацію про творчість Олійника він подав 1961 р. на сторінках пряшівської "Дуклі" разом з двома політичними віршами Г. Олійника (40). В 1964 р. на сторінках празької "Slavii" він простежив вплив поезії Шевченка на творчість цього народного поета (41). І до цієї статті він додав два вірші із

новознайдених матеріалів. Повний текст новознайденого збірника він опублікував на продовження в канадській газеті "Життя і слово" (42). Цією публікацією О. Зілинський збагатив українську літературу новим іменем.

II. Радянська література

Хоч українській класичній (дожовтневій) літературі О. Зілинський присвятив чимало своїх праць, все ж таки в центрі його літературознавчих зацікавлень була українська радянська література. За її розвитком він уважно стежив ще з студентських років, правда, публікувати свої праці про неї він розпочав тільки в післявоєнний період, коли для її вивчення і популяризації в Чехословаччині настали сприятливі умови.

Основною метою його праць і з цієї області була популяризація української радянської літератури в Чехії. В значній мірі це -- передмови або післямови до перекладів українських авторів на чеську мову. Вже у 1947 р. він опублікував післямову до книги віршів Максима Рильського, що вийшла у чеському перекладі під назвою "Znamení vah" (43). В ній він вказав на багатогранну діяльність цього визначного радянського поета, вченого й громадського діяча.

До творчості Максима Рильського він не раз повертається і в наступних роках, а в 1964 р. на сторінках центрального чеського літературного органу "Literární noviny" опублікував його некролог (44).

Дальшим улюбленим поетом О. Зілинського був Микола Бажан, з яким він утримував і дружні особисті стосунки. В 1963 р. разом з перекладачем В. Данеком він видав книгу М. Бажана "Роки" (45). Творчість М. Бажана він наблизив чеському читачеві і на сторінках журналу "Světová literatura" (46). До речі, в останні тижні перед смертю він інтенсивно працював над синтетичною розвідкою про поетичну майстерність М. Бажана, яка мала стати складовою частиною нового чеського видання його творів. Цю розвідку він хотів закінчити під час літнього відпочинку 1976 р., з якого, як відомо, він вже не повернувся і його праця залишилась лише в незавершений чернетці.

В 1949 р. за безпосередньої участі О. Зілинського було видано переклад на чеську мову збірника оповідань Юрія Яновського "Земля батьків" (47) з його післямовою. О. Зілинський має значні заслуги і на виданні перекладу найважливішого твору Ю. Яновського -- роману "Вершники" (Прага 1954), який у рецензії, опублікованій в журналі "Praha-Moskva" назавв "великим твором революційного романтизму" (48). Пізніше за його ініціативою і творчою співпрацею видано у перекладах на чеську мову й інші твори цього визначного письменника, зокрема романів "Майстер корабля" (чеська назва "Strážce lodí", Прага 1960) та "Чотири шаблі" (Прага 1966), до яких він написав післямови (49).

Цінну статтю він присвятив творчості Павла Тичини (50). В ній він вступає у полеміку з тими дослідниками поетичної спадщини П. Тичини, які твердять, що вся його творчість ішла по всхідній лінії. О. Зілинський вказує на діалектичну складність поезії Тичини, розглядає її позитивні сторони, але й тимчасові неуспіхи та поразки. Спростовує

залежність молодого Тичини від творчості М. Горького, М. Коцюбинського чи навіть О. Олеся, доводячи оригінальність і самобутність його поезії.

В 1966-69 рр. на сторінках "Дуклі" він опублікував ряд статей про передчасно замовклих українських радянських поетів: *Евгена Григорука* (51), *Валеріана Поліщука* (52), *Олександра Влизька* (53), *Евгена Плужника* (54), *Антона Павлюка* (55), та *Володимира Свідзінського* (56). Кожна із статей, що містить стислу, але вичерпну характеристику даного поета, поповнена добіркою його віршів. Цінність цих статей полягає, перш за все, в тому, що вони здіймають завісу мовчання із несправедливо забутих поетів і в ряді випадків по-новому оцінюють їх творчість.

Після реабілітації *Олександра Довженка* в Радянському Союзі, творчість цього визначного письменника й кінорежисера викликала заслужену увагу і в Чехословаччині. У 1963 р. Зілинський опублікував винятки з його знаменитого "Щоденника" в ж. "Světová literatura" (57). Згодом його зацікавило перебування О. Довженка в Чехословаччині. В статті "О. Довженко в Празі" (58) він розглянув подорож О. Довженка у Прагу 1930 р. та на підставі тогочасної чеської преси реконструював його доповідь на відкритому вечорі у празькому Фільмклубі. В іншій своїй статті (59) він подав цікаву інформацію про знайдений ним автограф О. Довженка про його участь на концерті Української республіканської капели О. Кошиця в Берліні 1922 р.

На початку 60-их років в українську літературу увійшла хвиля молодих письменників, творчість яких викликала значні дискусії не лише в Радянській Україні, але й за кордоном. Ці письменники, що одержали умовну назву "шестидесятники", внесли в українську літературу нові теми, нові форми, нові напрямки й молодечий запал. О. Зілинський широ привітав цю новаторську хвилю вже у 1962 р. у статті "Нові імена літературної України" (60), в якій дав високу оцінку зокрема віршам *Ліни Костенко*.

Творчості одного з найвизначніших представників цієї хвилі Дмитра Павличка він присвятив невеличку статтю, опубліковану на сторінках журналу "Praha-Moskva" (61) з добіркою його віршів у чеському перекладі Ярослава Кабічка.

З післямовою О. Зілинського 1964 р. видано по-чеськи поетичну збірку *Івана Драча "Теліженське літо"* (62) (переклад Я. Кабічка), а в 1965 р. повість *Евгена Гуцала "Яблука з осіннього саду"* (63) (переклад Л. Зілинської).

В тому ж 1965 р. під редакцією О. Зілинського видано обширну антологію молодих українських поетів (64), в якій представив чеському читачеві творчість Л. Костенко, І. Драча, В. Коротича, М. Вінграновського, В. Симоненка, Б. Мамайсура, Б. Олійника, Р. Третякова, В. Стуса, Г. Кириченка, І. Калинця, М. Холодного та Б. Нечерди. О. Зілинський залучив у антологію оглядову статтю "Молоді поети Радянської України" (65) та біо-бібліографічні дані про кожного поета.

III. Чесько-українські літературні взаємини

З вищеперечисленними працями О. Зілинського тісно пов'язані і його статті про чесько-українські літературні взаємини. В першу чергу, це ряд оглядових статей про переклади української літератури на чеську мову та чеської на українську. Цими статтями О. Зілинський документував історичне коріння чехословацько-української дружби.

В 1959 р. в ж. "Československá rusistika" з'явилася Зілинського стаття про чеську і словацьку літературу першої половини XIX ст. в українських перекладах (66).

Зараз же наступного року на загальнодержавній конференції перекладачів він зачитав доповідь про історію перекладання української літератури на чеську мову (67).

Українського читача він познайомив з цією проблематикою у статті, опублікованій в київському журналі "Радянське літературознавство" (68).

Ці статті, однак, були лише вступом до всеобщого дослідження цього питання, результати якого з'явилися в ряді часткових праць, зокрема "Українська література в Чехії в післявоєнний період" (69), "Українська радянська література в Чехії" (70), "Погаслий смолоскип" (71), "Українська література в Чехії у період реалізма" (73).

Ряд статей він присвятив чеським дослідникам та перекладачам української літератури: Я. Юнгману (74), П. Й. Шафарiku (75), Є. Єлінку (76), Я. Неруді (77). З новіших популяризаторів української літератури в Чехії О. Зілинський відзначив Яна Туречка Ізэрського (78), Франтішека Вольмана (79) та зокрема Марію Марчанову, перекладацької діяльності якої він присвятив п'ять окремих статей (80).

До цієї області діяльності О. Зілинського відносяться і його інформативні статті про українські матеріали з празьких книgosховищ та архівів: "Українські фонди в празьких бібліотеках", "Українські фонди Слов'янської бібліотеки" та "Українка в бібліотеках Праги". В цих статтях наведено десятки даних про мало відомі джерела для дальших досліджень в області історії української культури та чесько-українських взаємин.

Вершиною науково-дослідної праці О. Зілинського в області вивчення чесько-українських літературних взаємин був збірник "Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків", виданий з нагоди VI Міжнародного з'їзду славістів у Празі 1968 р. (81). До підготовки цього збірника, який видала празька Слов'янська бібліотека у співпраці з Інститутом мов та літератур Чехословацької академії наук, О. Зілинський залучив цілий ряд чехословацьких літературознавців та бібліографів (З. Геник-Березовська, В. Гостічка, А. Моравкова, М. Павличук, Й. Бечка, Р. Рейнкова, Я. Стрнадел, Е. Велінська, Й. Вацек), але основну працю він виконав сам. Йому належать три оглядові вступні статті у наведеному збірнику: "Українська народна пісня в чеському літературному розвитку", (с. 5-14), "Українська література в Чехії в період розвитку реалізму" (с. 35-42) та "Нові шляхи до взаємного пізнання" (с. 53-58). З бібліографічної частини збірника він опрацював: книги про українську літературу й

культуру видані до 1944 р. (у співпраці з М. Павличуком), вибрані праці про українську літературу, опубліковані в чеських друках до 1944 р., українські та російські праці про чесько-українські культурні зв'язки, українські матеріали в літературному архіві музею чеської літератури (у співпраці з Ф. Батьгою), в бібліотеці Національного музею, в Університетській бібліотеці та старі книги ХУІ-ХУІІІ століть в празьких бібліотеках.

Книга "Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків", що містить майже 15.000 бібліографічних позицій, є найвизначнішим бібліографічним довідником чехословацької україністики. З позитивним відгуком вона зустрілася не лише в Чехословаччині, але й за її межами, зокрема в Радянській Україні, де про неї надруковано кілька прихильних рецензій.

IУ. Українська література Східної Словаччини

Окреме місце в літературознавчій спадщині О. Зілинського становить його діяльність, пов'язана з українським етносом Східної Словаччини (Пряшівщиною). До цієї найзахіднішої вітки українського народу він мав особливо приязнє ставлення.

Як відомо, Пряшівщина пройшла складним історичним розвитком і на український національний шлях стала лише на початку 50-их років нашого століття. З запровадженням української національної орієнтації та виникненням десятків українських шкіл, редакцій та інших установ в цьому регіоні, виникла велика нестача кваліфікованих кадрів україністів. О. Зілинський від самого початку заполучився до процесу національного відродження східнословашьких українців. Від 1951 р. він співпрацював з Повереніцтвом шкіл у Братиславі та Краєвим педагогічним інститутом у Пряшеві на підготовці учебових програм та шкільних підручників.

В 1952 р. для потреб українських шкіл Пряшівщини він уклав дві хрестоматії -- першу з української літератури 19 та початку 20 ст. (82), другу -- з української радянської літератури (83). Це були перші шкільні підручники, з яких молодь знайомилася з українським художнім словом.

В часі літніх канікул 1952 р. він читав лекції з української літератури на учительських курсах, залучаючи сільських учителів до фольклорно-краєзнавчої праці. В українському етносі Пряшівщини він бачив великі перспективи для науково-дослідної праці, тому задумував напостійно переселитися у Пряшів. Однак, в той час на Пряшівщині існували сили, яким дух українізації був не по смаку і вони намагалися усунути Зілинського від активної діяльності, що ім за допомогою наклепів та кривих обвинувачень вдалось.

Та в середині 60-их років і на Пряшівщині було піддано серйозній критиці деформації в національній та культурній політиці 50-их років і накреслено перспективи дальншого розвитку в усіх областях.

В той час значно пожвавила свою діяльність українська секція Спілки словацьких письменників, до співпраці з якою було покликано Й. О. Зілинського як одного з кращих чехословацьких україністів. На зборах і робочих семінарах Спілки Зілинський читав теоретичні лекції

на літературознавчі теми, які сприймались з великою повагою, і в скорому часі він став теоретиком спілки, з думкою якого рахувалися всі члени. Особливо тісно він співпрацював з літературною молоддю Пряшівщини. Для молодих письменників він був не лише порадником в теоретичних питаннях, але й чутливим аналізатором та критиком їх творів. Крім того, він став членом редакційної ради відділу української літератури Словацького педагогічного видавництва, членом редколегії "Наукового збірника Музею української культури у Свиднику", тощо. Кожну з цих функцій він намагався наповнити конкретними вчинками.

Особливо плідною була його публіцистична діяльність на Пряшівщині. В часі від 1965 по 1970 рік на сторінках пряшівських українських видань він опублікував понад 45 наукових та науково-популярних статей, перш за все на літературознавчі теми. Цілий ряд статей про літературу східнословашьких українців він опублікував в чеській пресі та на сторінках українських видань у Польщі.

Вже у 1965 р. на пленумі Української секції Спілки словацьких письменників він висунув конкретну програму дальншого розвитку літератури східнословашьких українців (84), яка послужила основою плідної дискусії на цю тему.

Через чотири роки у статті "Наша літературна ситуація" (85) він зробив оцінку виконування наличеної програми, з якої виявилось, що література українців східної Словаччини наперекір досягненям успіхам і надалі терпить хронічними недоліками.

Три оглядові статті про літературу чехословашьких українців він опублікував у Варшаві (86). В них він коротко, але влучно характеризував історію літературного процесу даного регіону, зупинившись на останніх досягненнях літератури чехословашьких українців. Про перспективи літератури Пряшівщини у 1965 р. він писав: "Талановитість літературної молоді, її охota до праці, сприятливі передумови, які створює для реалізації таких замислів існуюча мережа літературних органів та культурних організацій, дозволяють надіятись, що вже недалекий час, коли в літературі чехословашьких українців появляться явища, що стануть реальним вкладом у розвиток всієї української культури" (87). Через три роки у статті "Література українців Чехословаччини" він зміг назвати вже кілька імен письменників, творчість яких вважав "визволеною від регіональної замкнутості". На його думку "література українців Словаччини при своєму сучасному доброму рівні могла б бути цінним зображенням загальноукраїнського літературного процесу" (88). Свою статтю він закінчив закликом перевидати кращі твори письменників Пряшівщини на Радянській Україні і тим самим зробити їх доступними широкому українському читачеві. На жаль, заклик Зілинського залишився без відгуку.

Вищеперелічені статті свідчать про те, що Зілинський був дуже добре обізнаний з літературою чехословашьких українців. В цьому нас переконують і його аналітичні статті про окремі літературні жанри -- прозу (89), поезію (90) та критику (91)..

На сторінках "Дуклі" О. Зілинський опублікував і кілька близькочастинних аналізів нововиданих поетичних збірок досвідчених і починаючих поетів та прозаїків Пряшівщини: *Iвана Мацинського* (92), *Iвана Прокіпчака* (93), *Степана Гостиняка* (94), *Михайла Дробняка* (95), та *Мирослава Немета* (96). В них він наблизив читачеві творчу

лабораторію кожного автора, вказавши на позитивні сторінки кожної збірки, але й на їх недоліки. Одночасно цими статтями він намагався заполучити літераторів Пряшівщини до загальноукраїнського контексту.

Використавши свій досвід з видання бібліографічного збірника "Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків", О. Зілинський приступив до видання колективного збірника "Література чехословацьких українців" (97). Це була перша спроба колективної оцінки літературного процесу в цій області. Як редактор та упорядник збірника, О. Зілинський започував до його підготовки виключно вихідців із Пряшівщини і кожному дав можливість по-своєму оцінити літературний процес та його перспективи: І. Мацинський опрацював історичні передумови літературного розвитку, В. Хома -- загальні тенденції, А. Червеняк -- поезію, Ю. Бача -- прозу, О. Рудловчак -- драму, Й. Шелепець -- мовні питання. Сам О. Зілинський опрацював розділи "Критика" та бібліографічний покажчик окремих видань художньої літератури. В результаті такого приступу до наміченої проблематики виникла переконлива картина літературного процесу на Пряшівщині за останніх 20 років. Оцінюючи цей процес, О. Зілинський у вступній статті писав: "Сьогодні культурний рух чехословацьких українців... остаточно вийшов із регіональної замкнутості й вузьких самооборонних інтересів і всупереч тому, що його соціальна база кількісно невелика і в розумінні національного усвідомлення недостатньо консолідована, стає вже сьогодні діючим чинником загальноукраїнського розвитку. Його результати та спрямування... збуджують увагу й пошану українців у цілому світі" (98).

Про те, що О. Зілинський був добре обізнаний і з класичною літературою чехословацьких українців свідчить його стаття "Поетичний світ Олександра Духновича" (99), в якій розглянуто надзвичайно складну й проблематичну творчість найбільшого письменника -- будителя Пряшівщини XIX ст.

* * *

Певним підсумком літературного доробку О. Зілинського була його "Антологія української ліричної поезії" яку без перебільшення можна назвати найновішою і найрепрезентативнішою антологією цього характеру в українській літературі. На 1300 сторінках рукопису в ній представлено ліричні вірші 172 авторів з широкою вступною статтею та грунтовними коментарями. Антологію було підготовлено до друку 1972 року для пряшівського українського відділу Словацького педагогічного видавництва. Передбачалось видати її у двох книгах. Першу її частину прорецензував один з найвизначніших літературознавців, доктор філологічних наук С. Крижанівський. Незважаючи на його позитивну оцінку, видавництво зняло її з видавничого плану.

Зміст антології розподілено на 10 ідейно-тематичних циклів: "Любов", "Доля", "Люди", "Земля", "Минуле", "Горизонти", "Місто", "Хвилини", "Творчість", "Боротьба". Такий розподіл дозволяє читачеві краще стежити за еволюцією окремих тем.

У вступній статті, названій "Трудний шлях до безмежжя поезії", детально розглянуто історію розвитку української лірики та

охарактеризовано місце кожного поета в цьому літературному процесі. В кінці антології подано основні біо-бібліографічні дані про всіх 172 поетів.

Антологія охоплює вірші всіх літературних шкіл і напрямків, незалежно від місця їх видання, тобто і вірші написані і видані за межами України. Основним критерієм вибору була естетична та художня вартість творів (100).

Отже, якби О. Зілинський крім "Антології..." не створив нічого іншого і так він би заслуговував на те, щоб його ім'я увійшло в історію українського літературознавства.

Б. Фольклористичні праці

Хоч сам О. Зілинський не вважав себе фольклористом, своїми науковими працями з цієї ділянки записався і в історію фольклористики.

До фольклору він прийшов посередництвом літературознавства і в цьому відношенні його можна вважати наймолодшим представником старої "літературної" школи у фольклористиці, в слов'янських країнах презентованої такими іменами як І. Полівка, І. Горак, Ю. Кржіжановський, П. Богатирьов та ряд інших. З цими вченими зближує його і порівняльно-історичний метод при досліджуванні фольклорних явищ та глибокі, майже енциклопедичні знання з багатьох споріднених дисциплін.

Та порівняльно-історичний метод не був для О. Зілинського догмою, а лише вихідним пунктом для всеобщого наукового дослідження. При досліджуванні фольклору він з успіхом застосував типологічний, структуральний та інші методи. Сам О. Зілинський так характеризував послання сучасного фольклориста: "Сучасний фольклорист, що займається історичним дослідженням фольклору, повинен мати потрібні знання з мистецтвознавства, етнографії та мовознавства; однак, він повинен бути й істориком, добре обізнаним з проблематикою політичної, соціальної та культурної історії, зі світом історичних реалій і проблем розвитку. Він повинен використовувати кожну нагоду на порівняння досліджуваного фольклорного твору з історичними фактами, щоб у змісті і формі твору знайти якнайбільше спільніх моментів з тим, що нам відомо про історичний розвиток з інших областей та інших джерел" (101).

Науковий профіль О. Зілинського повністю відповідав таким вимогам.

Його наукові праці з області фольклористики можна розподілити на кілька груп:

I. Історія фольклористики.

З історіографічних праць О. Зілинського на першому місці слід згадати його статті про найстарший запис української народної пісні -- про Стефана воєводу, зроблений на території Пряшівщини в середині XVI ст. В першій з них, опублікованій в празькому ж. "Slavia" (102) О. Зілинський розглянув історію знайдення та дослідження цього цінного

запису, навів кілька її паралелей з фольклору інших слов'янських народів та висловив пару критичних зауважень на адресу найновіших її дослідників.

Стаття О. Зілинського була поштовхом до широкої дискусії про дану пісню, в якій брали участь відомі чехословацькі фольклористи К. Горалек, З. Горалекова та інші (103). В 1963 р. в київському журналі "Народна творчість та етнографія" (№1, ст. 116-23) він опублікував невідому статтю Ф. Колесси "Віршована форма старовинної української пісні про Стефана воєводу", знайдену ним у спадщині свого батька. У вступі до цієї статті О. Зілинський висловив цінні зауваження до віршової структури даної пісні, які не завжди співпадали з думками Ф. Колесси. До цієї проблематики він повернувся у статті "Історичні та жанрові риси пісні про Стефана воєводу", опублікованій на сторінках "Наукового збірника Музею української культури у Свиднику". В ній він на підставі конкретних історичних даних спробував ідентифікувати досі анонімну постать воєводи Стефана та визначити жанр пісні. Востаннє деяких аспектів дослідження цієї пісні він доторкнувся у статті "До історії східнослов'янської пісні про офіцера, слугу та дівчину". В ній він довів, що російські та білоруські пісні про співжиття полонянки з офіцером та його слугою є новішого походження ніж пісня про Стефана воєводу і не могли вплинути на її виникнення, як твердили деякі фольклористи.

Кожну з цих статей можна вважати новим етапом в дослідженні цієї цінної пам'ятки української фольклористики.

Дуже зацікавила його фольклорна спадщина одного з найвизначніших збирачів українських народних пісень першої половини XIX ст. З. Доленги-Ходаковського. Вже в 1949 р. він підготував до друку збірник "Східнослов'янські народні пісні в записах З. Д. Ходаковського", в основу якого було покладено 106 українських та білоруських пісень, записаних З. Д. Ходаковським на початку XIX ст. і посередництвом О. Бодянського переданих П. Й. Шафарикові, в рукописній спадщині якого було їх знайдено. На жаль, його цінний збірник і досі залишається в рукописі.

З нагоди 150-річчя від початку збирання діяльністі З. Д. Ходаковського О. Зілинський опублікував статтю "Перший шукач народних скарбів" (104), в якій підкреслив виняткове місце цього мандрівника та збирача в історії слов'янської фольклористики.

Працюючи в одному з краківських архівів, у 1972 р., він натрапив на рукописний збірник лемківських народних пісень із с. Білична, Горлицького повіту, записаних Іваном Лещишаком і переписаних Іваном Франком 1889 р. для польського антрополога та етнографа І. Коперницького. Інформацію про новознайдений збірник О. Зілинський подав у статті "Іван Франко ранній дослідник лемківської пісні" (105). Із 233 пісень збірника на сторінках "Нашого слова" він опублікував 10 балад з грунтовними коментарями до кожної з них.

Цінні праці він написав про фольклористичну діяльність свого вчителя Івана Панькевича (106) та чеського фольклориста Берджіха Вацлавка (107). В останній він підкреслив актуальність поглядів Б. Вацлавка на народну пісню для сучасної чеської і слов'янської фольклористики.

У статті "Володимир Гнатюк та збійський казкар" (108) О.

Зілинський розглянув репертуар одного з кращих казкарів Пряшівщини Михайла Пустая, від якого 1896 р. В. Гнатюк записав понад 40 казок. Ці казки він вважає важливим внеском у загальноукраїнську фольклористику.

Сторіччу від видання "Історичних пісень" В. Антоновича і М. Драгоманова присвячено його статтю, опубліковану на сторінках варшавського "Українського календаря" (109).

Для У Міжнародного з'їзду славістів, який відбувся 1963 р. у Софії, О. Зілинський разом з групою українських радянських фольклористів (О. І. Дей, Р. П. Кірчів, Н. С. Шумада) підготував колективну доповідь історіографічного характеру "Український фольклор у слов'янських літературах" (110). Тут він розглянув питання проникання українського фольклору в чеську літературу.

Історіографічних питань він доторкався і у своїх відповідях на анкету У Міжнародного з'їзду славістів, опублікованих у збірнику "Славянская филология" (111).

II. Обрядовий фольклор та народні ігри.

Народна обрядова поезія була центральною темою фольклористичних інтересів О. Зілинського. Їй він присвятив понад 20 друкованих праць. На першому місці серед них треба назвати його ґрунтовні розвідки про окремі обрядові ігри слов'ян. Вступом до вивчення цієї проблематики була його стаття про обряд "виношення смерті", опублікована 1954 р. у науковому збірнику Педагогічного інституту в Оломоуці (112). В тому ж збірнику він опублікував і статтю про чесько-польські взаємини в області народних звичаїв, перш за все в народних іграх (113).

В наступні роки він написав серію статей про окремі гри: "Зельман" (114), "Ворота і мости" (115), "Дунай" ("Гелечка") (116) та інші. Кожна з цих статей є, по суті, самостійною монографією, написаною на підставі зведення великої кількості варіантів даної гри. Детальним вивченням варіантів, поєднаним з дослідженням історичних реалій, він висував сміливі, але переконливі гіпотези про генезу та розвиток кожної ігри.

Всі ці часткові розвідки були для О. Зілинського лише підготовчою стадією для синтетичної монографії "Народні ігри східних і західних слов'ян" (340 стор. рукопису), за яку він 1965 р. одержав звання кандидата наук.

Як пояснює автор у вступі, предметом його дослідження були не всі гри, а лише т. зв. "зображенальні", тобто такі, в яких переважає зображення дійсності за допомогою слова, але які не мають ще сценічного характеру, типового для вищих форм драматичного мислення.

Ці гри О. Зілинський розподілив на п'ять тематичних груп: 1). Ігри, що зображують ріст рослин та сільськогосподарські праці (Лен, Мак, Просо); 2). Тварини та люди (Горобець, Козлик, Качур, Заєць, Яструб, Вовк, Гуски, Жучок); 3). Сватання та вибір жениха (Зельман, Бояри, Княгиня, Дівка обирає чоловіка, Царевич у міських мурів, Столов); 4). Уникнення від небезпеки (Ящір, Пожежа в природі); 5). Оплакування померлого.

Кожна з вищепереліканих груп ігор розглянута до найменших деталей, вказано на походження кожної ігри, її географічне розповсюдження (часто з картами, графами та схемами), історичний розвиток у різних народів, тощо.

У вступі автор розглянув місце народних ігор у системі фольклору, їх особливості, погляди на народні ігри від найстарших часів до сучасності, тощо. Тут же він подав класифікацію народних ігор за кількома критеріями та вказав на проблеми, пов'язані з їх дослідженням. В заключній частині вказав на перемінливість ігор, терitorіальну розгалуженість та їх історичну еволюцію.

Пишучи свою працю, О. Зілинський у максимальній мірі використав доступні йому матеріали, про що свідчить список використаної літератури -- 436 друкованих праць.

Його роботу без перебільшення можна вважати найвизначнішою монографією про даний тип ігор у слов'янській фольклористиці. На жаль, у цілості йому так і не вдалось опублікувати її. Друком появилися лише окремі частини з неї у формі самостійних розвідок, часто у значно скорочений формі: "Перемінливість драматичних ігор" (117), "Історичний розвиток ігор у західних та східних слов'ян" (118), "Із історії восточнослов'янських народних игр" (119), "Нариси з історії східнослов'янських народних ігор" (120) та "Скоморохи та традиція народних ігор та балад" (121).

О. Зілинський інтенсивно працював над своєю кандидатською дисертацією і після її захисту, можна сказати, до останніх днів свого життя. У значно поповненій та переробленій формі вона мала б з'явитися у видавництві Гарвардського університету англійською мовою.

З інших видів обрядового фольклору найбільше уваги він приділяв обрядовим пісням, перш за все календарним пісням весняного циклу, досліджуючи їх походження, розвиток, класифікацію, місце у фольклорі й побуті населення та багато інших аспектів (122).

Однією з останніх праць О. Зілинського про обрядовий фольклор була збірка весільних пісень рідного села, із спадщини його батька Івана Зілинського, публікована на продовження у варшавській газеті "Наше слово" (123).

О. Зілинський був активним членом секції для народних звичаїв Міжнародної комісії по дослідженням Карпат. З ініціативи цієї комісії він брав участь в опрацюванні детального питальника для збирання обрядового фольклору українців Східної Словаччини (124), а восени 1976 р. на науковому семінарі вищепереліканий секції зачитав доповідь "Календарні звичаї українців Східної Словаччини та південної Польщі в інтеретнічному контексті" (125), в якій вказав на специфіку календарних звичаїв найзахіднішої етнічної групи українського населення -- лемків.

Чимало уваги він приділяв дослідженням народних колядок. Після статті І. Панькевича він взявся за упорядкування його капітального збірника "Закарпатські колядки та щедрівки", що містить понад 500 пісень цього жанру, але з-за безперспективності видання такого великого збірника він не довів започатку справу до кінця (126).

Зразком історично-порівняльного опрацювання однієї колядки є його праця "Старовинна колядка з Лабиринти" (127).

Цінні думки про народні обряди О. Зілинський висловив і в своїх

рецензіях на публікації з народної обрядової поезії, наприклад: "Поезия крестьянских праздников" І. І. Земцовського (128), "Хліборобська поезія слов'ян" З. Ю. Крутя (129).

III. Народні пісні.

Досліджаючи збірники моравських народних пісень (Сушіла, Бартоша, Яначека та інш.) О. Зілинський звернув увагу на значну кількість пісень, що мають паралелі в українському фольклорі. Трьом таким пісням він присвятив одну з перших своїх фольклористичних статей (130), висловлюючи гіпотезу, що українські пісні потрапили в моравський фольклор під час валаської колонізації. На найбільш широкому матеріалі поглибив він цю думку в статті "Про українські та польські впливи у валаському пісенному фольклорі" (131).

Взаємовідносини між українськими, чеськими та словацькими народними піснями О. Зілинський розглянув у своїй доповіді на пряшівській конференції про чехословацько-українські зв'язки у 1956 р. (132). Це одна з кращих порівняльно-історичних праць в чехословацькій фольклористиці.

Багато уваги він приділяв перекладам української пісні на інші мови. З цієї групи його праць найвизначнішими є: "Українська народна пісня в чеському літературному розвитку" (133) та "Українська народна пісня в ранніх німецьких перекладах" (134).

Та найбільшим внеском в українську фольклористику є його праця про історичну класифікацію народних пісень. Вже у 1957 р. О. Зілинський публікував програмну статтю "Про проблеми та методи історичного вивчення народної пісні" (135), в якій він позитивно оцінив історичний принцип при досліджуванні народної пісні та накреслив основні методологічні критерії при застосуванні такого принципу. Вже у тій ранній праці О. Зілинський одним з основних завдань історичного вивчення народної пісні вважав співставлення та стилістичний аналіз великої кількості варіантів. Значення варіантного дослідження він проілюстрував на цілому ряді конкретних прикладів, зокрема з українського фольклору.

Історичний метод при досліджуванні фольклорних явищ на переломі 50-60-их років завоював у слов'янській фольклористиці міцні позиції, однак його було апліковано майже виключно на вивчення т. зв. "історичних" жанрів фольклору, зокрема народного епосу та історичних пісень. В статті "До історичної класифікації весняного фольклору східних і західних слов'ян" (136) О. Зілинський вказав на можливості застосування цього методу при дослідженні календарної обрядової поезії. Стаття вказує на помилки в розумінні календарних обрядів і пісень та закликає дослідників до всеобщого вивчення пісенних структур на фоні їх побутових зв'язків.

Основні проблеми накреслені в даній праці О. Зілинський пізніше опрацював у ряді часткових розвідок. Наприклад, в праці "Психологический параллелизм и его место в развитии песенного стиля" (137) він спростував твердження деяких фольклористів про старовинність цієї композиційної форми. На його думку, психологічний параллелізм є вже вищою формою поетичного мислення, яка у

слов'янських країнах набула загального розповсюдження лише у ХVIII-XIX ст.

Грунтовні підсумки історичної класифікації пісенного фольклору О. Зілинський зробив у своїй доповіді на VI Міжнародному з'їзді славістів у Празі 1968 р. "Проблеми історичної класифікації слов'янських народних пісень" (138). В ній він піддав критиці загально вживану історичну класифікацію народних пісень, побудовану на формальних та принародних ознаках. На його думку, "предметом досліджень та аналізів фольклористики повинен бути конкретний текст чи комплекс текстів, а не первісна схема, що стала основою пісенної обробки" (139). Основним критерієм при встановленні доби виникнення окремих пісень він вважав стилістичний аналіз пісні.

Хоча О. Зілинський був прихильником історичного методу при дослідженні народних пісень, йому не були чужі інші прогресивні напрямки. В останні роки свого життя він цікавився можливостями застосування кібернетики при аналізі текстів народних пісень. На одній з наукових конференцій, присвячених цьому питанню, він зачитав доповідь "Текст народної пісні як предмет машинного аналізу" (140), в якій вказав на можливості використання найновішої техніки для фольклористики та накреслив структуру укладення каталога типологічно активних стилістичних знаків, необхідного для машинного аналізу.

З пісенних жанрів, крім обрядових пісень, найбільше уваги він приділяв вивченням дум та балад.

I. Думи. Інтенсивне дослідження дум у О. Зілинського припадає на останній період його наукової діяльності, тобто на початок 70-их років. В 1972 р. він опублікував першу свою розвідку про найновіший період розвитку цього домінуючого жанру українського фольклору (141), в якій на підставі текстологічного аналізу всіх записів дум накреслив загальні тенденції їх розвитку протягом XIX ст. та відкрив тенденції створювання мотивованих епічних структур. Порівнюючи записи одних і тих самих сюжетів з різних періодів, він довів, що в новіших записах є менше історичний реалій, зате більше загальних трафаретних штампів, спотворень імен, географічних назв, тощо.

На VII Міжнародному з'їзді славістів у Варшаві він зачитав доповідь "Українські думи та проблематика розвитку слов'янських народних епосів" (142). В ній він вказав на слабі місця історично-типологічного напрямку при досліджуванні народного епосу та на підставі багатогранного аналізу записів дум висловив кілька нових думок про їх історичний розвиток від 16 по 19 ст. Він переконливо спростував твердження про генетичну спорідненість дум з билинами, натомість наголосив на їх спільні моменти з південнослов'янським героїчним епосом, зокрема з т. зв. "бугаршицами". На його думку, "порівняльна типологія епосу повинна завжди брати до уваги два фактори розвитку: іманентну специфіку жанру та поняття культурної ситуації. Лише на перехресті цих двох сил виникає добова реалізація лінії розвитку епосу" (143).

В статті "Давня українська та польська дума у світлі історичних даних" (144) О. Зілинський висунув ряд аргументів проти загально прийнятого твердження Ф. Колесси, ніби українські козацькі думи

виникли на ґрунті похоронних голосінь. На підставі історичних джерел він спростував і дальшу легенду про спільну основу українських та польських козацьких дум. "Козацькі думи і польські думи (рицарські жалібно-величальні пісні ХУІІ ст.) належать до двох різних шарів розвитку в історії пісні з багатирською тематикою", писав він у кінці своєї статті (145).

Завершенням доробку О. Зілінського в справі вивчення дум була його досі невидана праця "Дослідження дум за останніх сорок років" (165 стор. машинопису), призначена як вступ до перевидання "Корпусу" українських дум Катерини Грушевської.

Давши дуже високу оцінку пionерському почину К. Грушевської при виданні українських дум, він зупинився на її плані дальншого дослідження цього фольклорного жанру, накресленому в кінці 20-их років і вирішив простежити що з цього плану за сорок років (1928-1969) було виконано в ділянці розшуків і публікацій текстів дум, досліджені кобзарського середовища, тематики й форм дум, досліджені споріднених жанрів, історії вивчення й популяризації дум, поглядів на походження й розвиток жанру та відношення дум до інших епосів. Відповідаючи на ці питання, він не обмежується простим переліком публікованих праць про окремі ділянки, але піддає їх грунтовному аналізові та критичній оцінці, яка свідчить про його глибокі знання в даній проблематиці. Спираючись на всебічний аналіз 40-річного шляху дослідження дум, він приходить до сумного висновку: "Здається, що після праць Ф. Колесси та К. Грушевської в українській та слов'янській фольклористиці не було створено нічого, що дорівнювало б цим працям за новістю наукових ідей й грунтовністю опрацювання... Сьогодні, після сорока років, що ділять нас від видання Грушевської, ми примушені ствердити, що оспоренню підлягають майже всі основні корективи старших поглядів на думи, що встигли стати вже для декого майже аксіомами".

В другій частині своєї праці О. Зілінський з залізною логікою спростовує ці застарілі погляди й накреслює перспективи дальших досліджень в цій області. Цілком нові погляди він висловлює на питання походження дум, хронологію збереження сюжетів, історичну обумовленість дум та цілий ряд інших питань.

В кінці праці він наводить вичерпну бібліографію літератури про думи (1927-1970).

Отже, праця О. Зілінського "Дослідження дум за останніх сорок років" виходить далеко за рамки встановленої теми і є найповажнішим аналізом проблематики дослідження цього жанру в українській фольклористиці. В цьому відношенні її сміло можна поставити в один ряд з працями Ф. Колесси та К. Грушевської.

2. Балади. Паралельно з дослідженням дум, на переломі 60-70-их років О. Зілінський почав звертати посилену увагу вивченням народних балад. Баладам він приділяв чимало уваги і раніше у своїх порівняльно-історичних працях про народні пісні, однак першу самостійну розвідку на цю тему він опублікував лише у 1972 р. Була це стаття про роль скоморохів у творенні та поширюванні балад та ігор (146).

Однак, вже 1970 р. він здав до друку у пряшівській відділі української літератури Словашького педагогічного видавництва капітальну працю "Українські народні балади Східної Словаччини", яка є найбільшою регіональною збіркою балад у слов'янській фольклористиці. Вона містить 485 текстів (в тому числі 136 самостійних сюжетів) та 255 мелодій народних балад, з яких значна частина походить з рукописних джерел (із записів Єви Врабцової, Андрія Дулеби, Андрія Каршка, Михайла Шмайди та інших). Коли взяти до уваги, що таку велику кількість балад було зібрано на відносно малій території (приблизно 3. 500 кв. км.) потім значення збірника О. Зілинського стане ще більш виразним. Та його цінність полягає не лише у великій кількості балад, але, перш за все, в їх упорядкуванні, яке витримує найвимогливіші критерії наукового видання: збірник відкривається солідною 35-сторінковою вступною статею та багатими коментарями, що включають не лише точну паспортизацію кожної пісні, але й посилання на численні українські та європейські паралелі. У багатьох балад коментарій упорядника переростає у самостійний історико-типологічний нарис про даний сюжет. Збірник поповнено словником діалектних слів, географічним та іменним покажчиками, картою територіального поширення балад, реєстром їх інципітів та поширенням резюме словацькою, англійською та німецькою мовами. Прекрасні ілюстрації до нього виготовив один з кращих чехословацьких художників -- Д. Миллій.

1970 р. цю ґрунтовну працю було здано у пряшівське видавництво, де вона пройшла опонентурою і була підписана до друку. Після другої сторінкової коректури 1971 р. публікацію було викреслено з видавничого плану і весь набір знищено. Отже, ця цінна праця, яка є зразком видання регіональної тематичної фольклорної публікації, чекає нового видавця.

Частину вступної статті збірника "Українських народних балад Східної Словаччини" О. Зілинський у 1974 р. опублікував в журналі "Slovenský národopis" (147).

Ще раніше, у 1973 р., в югославському ж. "Шветлосц" появилась його стаття "Народні балади бачванських русинів", яка є першою спробою аналізу й оцінки баладної творчості цієї невеличкої групи переселенців з Карпат, що від середини ХVIII ст. живуть в югославській Войводині. В ній він підкреслив зв'язок балад югославських русинів - українців з баладами їх первісної батьківщини та інших слов'янських народів.

Дві книги О. Зілинського з баладною тематикою в сучасності знаходяться в друку. "Slovenská l'udová balada v interetnickom kontexte" ухвалена до друку в серії "Klenotnica slovenského l'udového umenia", що виходить у Братиславі. В ній О. Зілинський подав широко коментовані паралелі із фольклору всіх слов'янських народів до основних сюжетів словацьких народних балад.

Другу публікацію "Lidové balady Slovanů zakarpatské oblasti" здано до друку в серії "Rozpravy Československé akademie věd" (Прага). Якщо ці книги не стигне доля "Українських народних балад Східної Словаччини", вони мали б появитися в найближчому часі.

В рукописі залишилося і три грунтовні розвідки О. Зілинського про балади, написані у березні, квітні та червні 1976 р.: "Interetnické vztahy v lidových baladách západních Karpat." (17 ст. машинопису плюс резюме російською та німецькою мовами; "Polska, slowacka a lemkowska balada ludowa. Próba porównania" (32 ст. машинопису) та "Stosunki interetniczne w balladach ludowych polskiego Śląska" (18 ст. машинопису).

В першій з них О. Зілінський довів, що із 52 баладних типів регіону західних Карпат, 35 типів є спільні у всіх чотирьох етнічних груп. Автор дає ґрунтовну характеристику інтеретнічних балад, розподіливши їх до семи груп і виділивши територіальні групування міжнародного характеру.

В другій він піддав порівняльному аналізові польську, словацьку і лемківську баладу. Праця має велике значення зокрема для польської фольклористики, не лише тому, що в ній вперше порівняні польські балади з баладами сусідніх народів, але й тому, що в ній вперше використано багаті рукописні матеріали, що знаходяться у Krakівському етнографічному музеї.

Третя розвідка присвячена аналізові народних балад польської Сілезії. На думку О. Зілинського, ця область щодо кількості балад є найбагатшою у Польщі. Тут записано біля 80 баладних сюжетів, з яких 45 має ширший інтерпретаційний характер. Дві третини з них були відомі кільком слов'янським народам, одна третина (16) тільки в східній Моравії та Словаччині. Розвідка містить класифікацію балад та історично-порівняльний коментарій до кожної з них.

У спадщині О. Зілинського вищеперелічені статті збереглися в копіях. Правдоподібно їх оригінали були вислані для друку в наукові журнали або збірники.

3. Історичні пісні. Хоч історичні пісні не були предметом окремих друкованих праць О. Зілинського (148), їх вивченням він присвячував чимало уваги. В історико-порівняльних працях про народні пісні він торкався й історичних пісень.

Бездоганним знавцем цієї проблематики він проявив себе у праці “Ukraińska pieśń historyczna wieku XV-XVIII”, яка теж у його спадщині залишилася в рукописній копії (70 стор. машинопису). Подавши детальну історіографію дослідження історичних українських пісень, О. Зілинський підкреслив, що жоден слов'янський народ не має у своєму фольклорі стільки історичних пісень, як українці. На відміну від інших фольклористів, творцем історичних пісень він не вважає “народ взагалі”, а конкретне суспільне середовище і на підставі стилістично-естетичного аналізу конкретних текстів він намагається ідентифікувати це середовище.

Механічне застосування періодизації історії України до українських історичних пісень, загально прийняті в українській фольклористиці, здається йому штучним, оскільки воно не враховує перекривання пісень різних періодів. Логічніше здається йому хронологічна періодизація за окремими століттями, яку він ставить в основу своєї систематизації. Розподіливши історичні пісні на три основні групи (ХУ-ХVI ст. ХVII ст. та ХVIII ст.), він в рамках кожної з груп розподіляє пісні за конкретними історичними подіями, наводячи десятки даних на

обґрунтування своєї концепції. Чимало уваги він приділяє фальсифікаціям історичних пісень.

В кінці розвідки він розглядає зв'язки українських історичних пісень з польською, білоруською та російською традиціями.

Праця О. Зілинського "Українські історичні пісні ХУ-ХУІІІ ст." може стати методологічною основою нового критичного видання історичних пісень українського народу.

* * *

Я є свідомий того, що мій нарис про життя й наукову діяльність О. Зілинського є далеко не повним. Наукова діяльність цього вченого настільки багата й різноманітна, що охопити її в рамках однієї статті просто не можливо. Не можливо було навіть перерахувати всіх його наукових праць, не говорячи вже про їх детальний аналіз та характеристику (149). Та все ж таки і стислий огляд літературознавчих та фольклористичних праць О. Зілинського свідчить про те, що вони є поважним внеском в історію української культури.

Несподівана смерть припинила життя О. Зілинського в найпродуктивнішому періоді, коли він після багаторічної підготовки приступив до більших синтетичних праць. В останні роки він підготував до друку п'ять книжок; на жаль, не дочекався видання жодної з них. В рукописі залишилося і кілька його цінних наукових статей, які є новим словом в українознавстві; тому треба докласти всіх зусиль, щоб вони якомога скоріше з'явилися друком. Перевидання окремою книгою заслуговують і його статті, розпорощені по різних журналах та наукових збірниках, переважно чужомовних.

Микола Мушинка.

ПРИМІТКИ

1

Територіально село Красна належало до Лемківщини, однак його говірка відрізнялася від лемківської. Діалектолог Іван Верхратський називає її, разом з говірками сімох навколошніх сіл, "замішанською", а населення цих сіл називали "замішанцями". В сучасності с. Красна заселене польським населенням.

2

Навчаючись у перемиській гімназії, батько Ореста змінив своє прізвище "Ковбаса" на дівоче прізвище своєї матері -- польки Зієлінської, поукраїнізувавши його на "Зілинський".

3

Її мати походила з Барвінку, з родини священика Пастернака.

4

Перед тим, ніж прийняти Івана Зілинського на посаду професора Карлового університету, це питання було обговорене з представниками уряду УРСР (між іншим, також з намісником голови уряду УРСР М. Бажаном) і лише після їх згоди його було запрошено у Прагу.

5

Опонентами наведеної праці були: Б. Гавранек та Ю. Доланський.

6

Близче про цей бік діяльності О. Зілинського див.: М. Мушинка, Орест Зілинський і Польща, "Наша культура", Варшава, 1977, №4, ст.6-7.

7

О. Зілинський цікавився також історією, філософією, писав і художні твори, однак всі вони залишились в рукописах.

8

Vítězit a žít. Antologie z ukrajinské poezie. Praha 1951, s. 357-360.

9

Нові знахідки української любовної літератури ХУІІ століття. "Наша культура", Варшава, 1974, №5, ст.7, 10; №6, ст. 10

10

O. Zilynskyj, Sto padesát let Eneidy Kotljarevského. Slovanský přehled 34, Praha 1948, č. 7,8, st. 398-403. Sto padesát let obrození ukrajinské literatury. Národní osvobození, Praha 12.6.1948, s.4.

11

I. Kotljarevskyj, Eneida. Praha 1955. Doslov a poznámkový aparát O. Zilynského, s. 289-310.

12

О. Зілинський, Радість світлого розуму. "Дукля", Пряшів 1969 р. №6, ст. 56-62.

13

Там же, ст. 62.

14

O. Zilynskyj, K osudu Ševčenkova "Kacíře". Slavia 24, Praha 1955, č. 1, s.45-64.

15

О. Зілинський, Коли Шафарик одержав Шевченкового "Єретика"?,

"Радянське літературознавство", Київ 1963, №2, ст. 71-75.

16

O. Zilinskyj, Ševčenko v české kultuře. V kn. Taras Ševčenko v české kultuře. Bibliografie, Praha 1962, s. 5-8.

17

О. Зілинський, Тарас Шевченко та чеська література. "Наша культура", Варшава 1961, №2, ст. 4,5.

18

O. Zilinskyj, Recepce Ševčenka v české literatuře XIX. století. Slavia 35, Praha 1966, č.2, s. 213-230.

19

O. Zilinskyj, Ševčenko na stránkách německého tisku v Čechách. Slavia 37, Praha 1968, č.3, s. 497-499.

20

О. Зілинський, Ідейний образ Шевченка в чеській критиці XIX століття. "Дружно вперед", Пряшів, 1965, № 1, ст. 4-6.

21

O. Zilinskyj, Ševčenkovo básnické dílo v nových českých překladech, Česko-slovenská rusistika 7, Praha 1962, č.3, s. 142-149.

22

О. Зілинський, Слово в творчості Шевченка. "Наша культура", Варшава 1960, №2, ст.4-5.

23

O. Zilinskyj, O stylové podstatě Ševčenkovy poezie. Československá rusistika 6, Praha 1961, č.1, s. 1-11.

24

О. Зілинський, Taras Ševčenko, Praha-Moskva, Praha 1964, č.2. s. 91-92; Чим живий Шевченко для світу? "Дукля", Пряшів 1965, №2, ст. 84-85; Кілька актуальних думок про Шевченка. "Дукля", Пряшів 1968, №2, ст. 140-41.

25

О.Зілинський, Чим живий Шевченко для світу? "Дукля", Пряшів 1965, №2, ст. 84.

26

O. Zilinskyj, Ivan Franko, - básník boje. Rudé právo, Praha 29.5.1964, s.4.

27

O. Zilinskyj, Bojující básník. Lidová kultura 2, Praha 1946, č.31, s.3.

28

O. Zilinskyj, Z kritických studií Ivana Franka, Praha-Moskva 1956, č.5, s. 540-544. (Úvod a překlad.)

29

О. Зілинський, Франко і чеський приклад. "Дукля", Пряшів 1966, №4, ст.58-60.

30

Там же, ст. 60.

31

О. Зілинський, Гостем у Празі (Іван Франко на Празькій етнографічній виставці 1895 р.) "Жовтень", Львів 1966, №5, ст. 99-103.

32

I. Nečuj-Levyckyj, Tulačka, Praha 1960. (Předmluva O. Zilinského, s. 7-19.)

33

Michajlo Kocjubynskyj, Dárek k svátku. Praha 1964. Redakce a doslov O. Zilinského, s. 181-186.

34

O. Зілинський, Три ранні листи Ольги Кобилянської. Slavia 40, Praha 1971, s. 102-106.

35

О. Зілинський, Передсмертний вірш О. Олеся, "Дукля", 1967, №2, ст. 69-70; "Літературна Україна", Київ, 23.7.1966; Ще один невідомий вірш Олеся. "Дукля", Пряшів 1969, №4, ст.70.

36

Н. Королева, "Сон тіні. 1313." Редакція та післямова "На далеких шляхах історії" (ст.285-92) О. Зілинського. Пряшів 1966.

37

Там же, ст. 285-92.

38

О. Зілинський, Дім за зорею (Про творчість Б. І. Антонича). "Дукля", Пряшів 1966, №6, ст.36-44.

39

В рукописній спадщині О. Зілинського знаходиться рукопис Б. І. Антонича "Життя і творчість поета" (11 стор.).

40

О. Зілинський, Два політичні вірші галицьких селян-емігрантів з початку ХХ століття. "Дукля", Пряшів 1961, №2, ст. 95-103.

41

O. Zilinskyj, Ohlasy Ševčenkovy poezie v tvorbě lidového básníka. Slavia 33, Praha 1964, č. 4, s. 625-629.

42

О. Зілинський, Емігрантські вірші галицького селянина Григорія Олійника. "Життя і слово", Торонто 1972, №1-9, 11-15, ст. 18 (№14, ст. 19). Книжково: Торонто 1972, 64 ст.

43

Maxym Rylskyj, Znamení vah. Praha 1947. Redakce a doslov O. Zilinského, s. 181-187.

44

O. Zilinskyj, Rylskyj a Wasilewska (nekrolog), Literární noviny, Praha 1.8.1964 č. 31, s.9.

45

Mykola Bažan, Roky. Praha 1963, Redakce O. Zilinskyj. Doslov O. Zilinského a V. Daňka, s. 103-108.

46

Mykola Bažan a Ivan Drač, Světová literatura 8, Praha 1963, č.2, s.64.

47

Jurij Janovskyj, Země otců, Praha 1949. Doslov O. Zilinského, s. 106-108.

48

O. Zilinskyj, Velké dílo revolučního romantizmu. K vydání českého překladu "Jezdců" Jurije Janovského. Praha-Moskva, Praha 1954, č.8, s. 106-108.

- Jurij Janovskýj, *Strážce lodi*. Praha 1960. Doslov O. Zílynského, s. 184-187;
 Čtyři šavle, Praha 1966. Doslov O. Zílynského, s. 177-179.
- 50
 O. Зілинський, Тичина діалектичний. "Дукля", Пряшів 1967, №2, ст. 22-26.
 51
 О. Зілинський, Метеор в бурях революції. Про поезію Євгена Григорука, "Дукля", Пряшів 1969, №1, ст. 35-36.
 52
 О. Зілинський, Філософ з головою хлопчика. Поетична теорія і практика Валеріана Поліщука, "Дукля", Пряшів 1969, №4, ст. 24-30.
 53
 О. Зілинський, Поет бурі й натиску, "Дукля", Пряшів 1968, №2, ст. 108-10.
 54
 О. Зілинський, Право на смуток. Про поезію Є. Плужника, "Дукля", Пряшів 1966, №6, ст. 18-23.
 55
 О. Зілинський, Осягання стихійного. Поезія Антона Павлюка, "Дукля", Пряшів 1969, №3, ст. 34,35.
 56
 О. Зілинський, Шукання живої води. Поезія Володимира Свідзінського. "Дукля", Пряшів 1967, №3, ст. 29,30.
 57
 O. Zílynskýj, Z deníku Alexandra Dovženka, *Světová literatura* 8, Praha 1963, č. 2, s. 64.
 58
 О. Зілинський, О. Довженко в Празі. "Наша культура", Варшава 1968, №1, ст. 5, 6.
 59
 О. Зілинський. Олександр Довженко на концерті хору О. Кошиця. "Український календар", Варшава, 1973, ст. 292-94.
 60
 O. Zílynskýj, Nová jména literární Ukrajiny. *Světová literatura* 7, Praha 1962, č. 3, s. 159-160.
 61
 О. Зілинський, Дмитро Павличко. *Praha-Moskva*, Praha 1963, č. 2, s. 99.
 62
 Ivan Drač, Teliženské léto, Praha 1964. Doslov O. Zílynského, s. 73-76.
 63
 Jevhen Hucalo, *Jablka z podzimní zahrady*, Praha 1965. Doslov O. Zílynského, s. 177-180.
 64
 Mladá sovětská poezie. *Ukrajinští básníci*. Přel. Hana Vrbová a Jaroslav Kabíček. Praha, Svět sovětů 1965.
 65
 Mladí básníci sovětské Ukrajiny. V kn. *Mladá sovětská poezie*. Praha 1965, s. 265-269; O. Zílynskýj, *Novinky ukrajinské literatury*, *Praha-Moskva* 5, č. 7, 1955, s. 89-90.

66

O. Zilinskyj, Česká a slovenská literatura první poloviny XIX. století v ukrajinských překladech. Československá rusistika 4, Praha 1959, č. 2, s. 89-95, č. 3, s. 154-169.

67

O. Zilinskyj, Překlady z ukrajinské literatury. Příspěvek na celostátní konferenci překladatelů, Dialog Praha 1960, č. 2, s. 85-88.

68

О. Зілинський, Українська література в чеських перекладах. "Радянське літературознавство", Київ 1963, №4, ст. 79-92.

69

О. Зілинський, Українська література в Чехії в післявоєнний період. "Наша культура", Варшава 1961, №5, ст. 10.

70

О. Зілинський, Українська радянська література в Чехії. "Український календар", Варшава 1967, ст. 101-104.

71

О. Зілинський, Погаслий смолоскип. Про ставлення представників чеської літератури до України. "Дукля", Пряшів 1968, №4, ст. 345-48.

72

О. Зілинський, Українська література в чеських перекладах. "Наша культура", Варшава 1969, №1, ст. 14.

73

O. Zilinskyj, Ukrajinská literatura v Čechách v době vývoje realizmu. Sto desát let česko-ukrajinských literárních styků, Praha 1968, s. 35-42.

74

O. Zilinskyj, Kritická edice Jungmannova překladu Slova o pluku Igorově. V kn. J. Jungmann, Překlady, sv. II. Praha 1968, s. 331-339; Jungmannovy překlady ze slovanských jazyků. Tamtéž, s. 577-609; Ještě k Jungmannovým překladům. Československá rusistika 4, Praha 1959, č. 3, s. 194.

75

О. Зілинський, Коли Шафарик одержав Шевченкового "Єретика"? "Радянське літературознавство", Київ 1963, №2, ст. 71-75.

76

O. Zilinskyj, Eduard Jelínek a první české vydání Ševčenkových básní. Česko-slovenská rusistika 6, Praha 1961, č. 1, s. 49-50.

77

О. Зілинський, Велика постать чеської літератури. До 70-rіччя з дня смерті Яна Неруди. "Дукля", Пряшів 1961, №3, ст. 89-90.

78

О. Зілинський, 60-rіччя Я. Туречка-Ізерського. "Літературна Україна", Київ, 8.5.1964, ст. 4.

79

О. Зілинський, На розмові в друзів. "Дукля", Пряшів 1968, №2, ст. 358.

80

О. Зілинський, Поборниця літературного єднання. До 70-rіччя Марії Марчанової, "Вітчизна", Київ 1962, №10, ст. 221-222; Живіть ще довго в світлій радості. До ювілею М. Марчанової. "Літературна Україна", Київ 5.10.1962. ст. 4.

Marie Marčanová, Československá rusistika 7, Praha 1962, č. 3, s. 190-191;
Marie Marčanová, Dialog, Praha 1968, č. 1, s. 179-182.

81

Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků 1814-1964. Vědecko-bibliografický sborník. Redakce O. Zilinského. Praha 1968, s. 478.

82

О. Зілинський, Хрестоматія з української літератури XIX -- початку ХХ століття. Братіслава 1952, ст. 166.

83

Хрестоматія з української радянської літератури. Упорядкував О. Зілинський. Братіслава 1952, ст. 78.

84

О.Зілинський, Куди йти літературі східнословашьких українців? "Дукля", Пряшів 1965, №2, ст. 94-99.

85

О.Зілинський, Наша літературна ситуація. "Дукля", Пряшів 1969, №2 ст. 1-7.

86

О.Зілинський, На порозі надійного розвитку. "Наша культура", Варшава 1965, №9, ст. 4-6; Українські видавничі успіхи в Чехословаччині. "Наша культура", Варшава 1966, №9, ст. 3-4; Література українців Чехословаччини, "Наша культура", Варшава 1968, №9, ст. 6,7.

87

О.Зілинський, На порозі надійного розвитку, "Наша культура", 1965, №9, ст. 6.

88

О.Зілинський, Література українців Чехословаччини, "Наша культура", Варшава 1968, №9, ст. 7.

89

О.Зілинський, Проза на сторінках минулорічної Дуклі. "Дружно вперед", Пряшів 1967, №4, ст. 23; На шляху до людинознавства. Про розвиток нашої малої прози. "Дукля", Пряшів 1968, №1, ст. 49-61.

90

О.Зілинський, Поезія в минулорічній Дуклі. "Дукля", Пряшів 1967, №2, ст. 69, 70.

91

О.Зілинський, Якою має бути критика? "Дукля", Пряшів 1965, №3, ст. 1-3; Досягнення і перспективи нашої літературної критики. "Дукля", Пряшів 1966, №4, ст. 4-19; Яка на вигляд суб'єктивність у критиці. "Дукля", Пряшів 1966, №6, ст. 76, 77.

92

О. Зілинський, Дарунок ночі -- пробудження, про поезію І. Мацинського. "Дукля", Пряшів 1969, №2, ст. 64-68.

93

О. Зілинський, Проза історичного розрахунку. "Дукля", Пряшів 1966, №3, ст. 69-71.

94

О.Зілинський, Яка поетова дорога? (про поезію С. Гостиняка). "Дукля", Пряшів 1966, №1, ст. 40-45.

95

О.Зілинський, Ручай сумніву й віри. Поезія Михайла Дробняка. "Дукля",

Пряшів 1967, №3, ст. 18.

96

О.Зілинський, Щирість і ряснота. Поезія Мирослава Немета. "Дукля", Пряшів 1967, №2, ст. 17.

97

Література чехословацьких українців 1945-1967. Проблеми й перспективи. Редактор та упорядник Орест Зілинський. Пряшів 1968.

98

Там же, ст. 5.

99

О.Зілинський, Поетичний світ Олександра Духновича. "Дукля", Пряшів 1969, №3, ст. 41-49.

100

Сам О.Зілинський про принципи селекції у вступі писав: "Нам хотілось охопити, замкнути в антології всі скарби українського поетичного слова, незалежно від того, де вони були створені, залишаючи на боці тільки антигуманні й антисоціалістичні твори". На іншому місці його вступу читаємо: "З поетичної творчості, що в міжвоєнний і післявоєнний час виникла чи виникає поза межами Радянського Союзу чи соціалістичних країн, в антологію ввійшли тільки поети, що в своїх творах ніколи не займали протирадянського становища".

101

K dějinám východoslovenské písni o důstojníkovi, sluhovi a dívce, Slavie 36, Praha 1967, č. 2, s. 312-320.

102

О.Зілинський, Віршована форма старовинної української народної пісні про Стефана воєводу. "Народна творчість та етнографія", Київ 1963, №1, ст. 116-18

103

Детальніше про це дивись: М. Мушинка, Огляд дотеперішніх досліджень над піснею про Стефана воєводу , "Дукля", Пряшів 1961, №4, ст. 110-17.

104

Наша культура , Варшава, 1963, №6, ст. 15.

105

О.Зілинський, Іван Франко -- ранній дослідник лемківської пісні. "Наше слово", Варшава 1973, №35-41, ст. 5.

106

О. Зілинський, Іван Панькевич як фольклорист. "Науковий збірник музею української культури у Свиднику", т.IУ, кн.І, 1969, ст. 223-33.

107

O. Zilinskyj, Názory Bedřicha Václavka na lidovou píseň a úkoly současné folkloristiky. V sb. Bedřich Václavek a úkoly marxistické kritiky. Václavkova Olomouc 1972, Praha 1975, s. 133-136.

108

Дукля , Пряшів 1962, №1, ст. 63-71.

109

О.Зілинський, Сто років "Історичних пісень" В. Антонича і М. Драгоманова. "Український календар ", Варшава 1974, ст. 221- 23.

110

О. І. Дей, О. І. Зілинський, Р. Ф. Кирчів, Н. С. Шумада, Український фольклор у слов'янських літературах. Доповіді радянської делегації. У Міжнародний з'їзд славістів (Софія, вересень 1963 р.), Київ 1963.

111

Odpovědi na otázky k V. mezinárodnímu sjezdu slavistů, "Славянская филология", Софія 1963, ст. 273-74.

112

O. Zilinskyj, Vynášení smrti v historických proměnách. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura 1, 1954, s. 125-142.

113

O. Zilinskyj, Česko-polské spojitosti v oblasti lidových zvyků. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura 1, 1955, s. 75-97.

114

O. Zilinskyj, Hra na žalmana a jiné hry o namlouvání nevěsty. Časopis pro slovanské jazyky, literaturu a dějiny SSSR. Československá rusistika, Praha 1956, č. 3, s. 403-409.

115

O. Zilinskyj, Hry na vrata a mosty v slovanském folkloru. Slavia 27, Praha 1958, č. 1, s. 30-70.

116

O. Zilinskyj, Das ostslawische Volksspiel "Drache - Enterich" Ethnologia slavika II, Bratislava 1970, s. 209-226.

117

O. Zilinskyj, Proměnlivost lidových dramatických her. Národopisný věstník československý 2 (24), Praha 1968, s. 199-214.

118

O. Zilinskyj, Historický vývoj lidových her u západních a východních Slovanů. Český lid 55, Praha 1968, č. 2-3, s. 180-187.

119

О. Зілинський, Из истории восточнославянских народных игр (Кострома-Коструб), "Русский фольклор" 11, Москва 1968, ст. 198-213.

120

O. Zilinskyj, Kapitoly z dějin východoslovanských lidových her. Slavia 39, Praha 1970, č. 1, s. 64-80.

121

O. Zilinskyj, Skoromoši a tradice lidových her a balad, Slavia 41, Praha 1972, č. 2, s. 136-152.

122

O. Zilinskyj, O skutečném postavení tzv. obřadních písni v písňovém folkloru. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura IV, 1957, s. 101-121; K historické klasifikaci jarního písňového folklóru u východních a západních Slovanů, Slovenský národopis, Bratislava 1963, č. 2-3, s. 259-285; Západoukrajinské hajivky, ryndzivky a starobylá sémantika jarních her a písni. Slavia 43, Praha 1974, s. 47-54.

123

О.Зілинський, Обрядові пісні села Красна на Лемківщині. "Наше слово", Варшава 1975, №31, 32, 34-37, ст. 5.

124

Рукопис питальника знаходитьться в Братіславському Словацькому етнографічному товаристві, яке чотири роки тому обіцяло видати його.

125

O. Zilinskyj, Výroční zvyky Ukrajinců východního Slovenska a jižního Polska v interetnickém kontextu. Národopisné aktuality XIII, Strážnice 1976, č. 1, s. 17-26.

126

Зараз рукопис збірника Панькевича, з його вступною статтею та матеріалами доданими до нього О.Зілинським, знаходяться у автора, чекаючи на видавця.

127

О.Зілинський, Старовинна колядка з Лабіртини. "Науковий збірник музею української культури у Свиднику", т. III, Пряшів 1967, ст. 276-91.

128

Slavia XLIV, 1975, č. 4, s. 424-426.

129

Там же, ст. 426-27.

130

O. Zilinskyj, Tři ukrajinské písňe na východní Moravě. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura III, 1956, s. 131-129.

131

O. Zilinskyj, O ukrajinských a polských vlivech ve valašském písňovém folku, Národopisný věstník československý 33, Praha 1956, s. 173-192.

132

O. Zilinskyj, O vzájemných vztazích ukrajinských, českých a slovenských lidových písni. V sb. *Z dejin československo-ukrajinských vztahov*, Bratislava 1957, s. 203-247. Українська версія: З історії чехословацько-українських зв'язків, Братіслава 1959, ст. 198-252.

133

O. Zilinskyj, Ukrajinská lidová píseň v českém literárním vývoji v sb. Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků. Praha 1968, s. 5-14.

134

O. Zilinskyj, Ukrajinská lidová píseň v raných německých překladech a parafázích. Slavia 37, Praha 1968, č. 2, s. 335-342.

135

O. Zilinskyj, O problémech a metodě historického studia lidových písní, Československá rusistika 2, Praha 1957, č. 2, s. 177-206.

136

O. Zilinskyj, K historické klasifikaci jarního písňového folklóru u východních a západních Slovanů, Slovenský národopis, Bratislava 1963, č. 2-3, s. 259-285.

137

О. Зілинський, Психологический параллелизм и его место в развитии песенного стиля, Slavia 32, Praha 1963, č. 1, s. 70-84.

138

O. Zilinskyj, Ukrajinská lidová píseň v českém literárním vývoji v sb. Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků. Praha 1968, s. 5-14.

139

Там же, ст. 403.

140

O. Zilinskyj, Text lidové písňe jako předmět strojového rozboru In: Lidová píseň a samočinný počítac I, Brno 1972, s. 97-102.

141

O. Zilinskyj, Ukrajinské dumy a problém vývoje slovanských lidových eposů. Varšava 1973, Praha 1973, s. 169-180.

142

Tamtéž, rezume: Ukrajinská duma a problém vývoje epických útvarů v slovenském písňovém folklóru. In. VII Miedzynarodowy kongres slawistow w Warszawie 1973, Streszczenia referatów i komunikatów, Warszawa 1973, s. 715-717.

143

Там же, ст. 179.

144

O. Zilinskyj, Dawna duma ukraińska i polska w świetle danych historycznych, Slavia Orientalis 22, Warszawa 1973, č. 4, s. 439-450.

145

O. Zilinskyj, Dawna duma ukraińska i polska w świetle danych historycznych, Slavia Orientalis 22, Warszawa 1973, č. 4, s. 450.

146

O. Zilinskyj, Skoromoši a tradice lidových her a balad, Slavia 41, Praha 1972, č. 2, s. 136-152.

147

O. Zilinskyj, Lidové balady východoslovenských Ukrajinců v jejich interetnických vztazích. Slovenský národopis 22, Bratislava 1974, s. 17-45.

148

Якщо не рахувати деяких популярних статей історіографічного характеру, наприклад "Сто років історичних пісень" В. Антоновича і М. Драгоманова, "Український календар", Варшава 1974, ст. 221-223.

149

Повна бібліографія друкованих праць О. Зілинського з україністики становить понад 200 позицій.

ПОЕТИ ТА ЇХНІ ВІРШІ

Під наголовками наведено: а/ дані про прижиттєві збірки віршів, б/ критичні і популярно-критичні видання творів.

НАРОДНІ ПІСНІ

А в полі, в полі й у видноколі, 357; Вийшли молодці рано з церковці, 275; Зажурилась Україна, що нігде прожити, 251; Зачорнілася чорная гора, 225; Зелений дубочку, чого похилився, 101; Зійшло, зійшло три місяці, 293; Коло млина, коло броду, 43; Любі мої співночки, де я вас подію, 335; У неділю пораненьку усі дзвони дзвонять, 167; У стозі пшениця, 305.

АНОНІМНІ ПІСНІ ХУІІ—ХУІІІ СТОЛІТЬ

Бивало лиха много на світі, 171; Да зровнай, Боже, гори-долини рувнейко, 43; Красная богині, 49; Ляментует Україна із великим жalem, 252; Мізерія на сем світі, ах, мені бідному, 45; Мізерія на сем світі мене понудила, 102; Нудно ж мені, що думаю, 103; О роскошная Венера, где нині обцуєш?, 44; Ох, мні жаль великий, тужу непрестанне, 47; Пісня козака Плахти, 167; Пісня про Богдана Хмельницького, 251; Піснь о світі марном, 226; Піснь о страшних літех, 253; Смутна на серцу хвиля наступает, 46; Фалшивая юность, зрадлива фортуно, 104; Чом ся ти, молодче, журиш, 102; Що я кому виноват? За що погибаю?, 101.

АФАНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ Олександр (1817-1875)

Що було на серці, Пб., 1855

Українські поезії, Л., 1912

Є.П. Гребінці, 115

БОРОВИКОВСЬКИЙ Лев (1806-1889)

Твори, 1929; Твори, 1957

Волох, 172; Журба, 112; Козак, 254; Подражаніє Горацио, 227.

ВОРОНИЙ Микола (1871-1942)

Ліричні поезії, 1911; В сяйві мрій, 1913; За Україну, Варш. 1921; Поезії, 1929, Вибрані поезії, 1959 (БП)

Vae victis, 146; Finale, 81; До моря, 288; Звір, 296; Зоряне небо, 319; Infanta, 80; Мандрівна елегія, 145; Палімпсест, 80; Рубіни, 147; Спомини, 320; Старе місто, 297; Фата моргана, 320; Чари, 82.

ГЛІБОВ Леонід (1827-1893)

Твори, т. I 1927; Байки і вірші, 1959 (БП)

Журба, 123; Ой не цвісти калинонъці, 64; У степу, 239.

ГРАБОВСЬКИЙ Павло (1864-1902)

Пропісок, Л. 1894; З півночі, Л. 1896; Кобза, Черн. 1898.

Поезії, 1962 (БП); Твори в двох томах, т. I 1964.

Квітка, що ногою стоптана в пилу, 143; Плаче небо, вкрите хмарами,

143; Сон, 313; Темна ніч, вітрець тихесенський, 79; Швачка, 207;

Я не співець чудовної природи, 345.

ГРЕБІНКА Євген (1812-1848)

Твори в 5 тт., т. I 1957; Поетичні твори, 1959 (БП)

Українська мелодія, 55: Човен, 113.

ГРІНЧЕНКО Борис (1863-1910)

Під хмарним небом, Л. 1893; Пісні та думи, Черн. 1895; Писання, т. I 1903.

Твори в 2-х тт., т. I, 1963, Поезії, 1965 (БП).

Вона співа, 68; До праці, 378; Закоханий, 277; Мати, 204; Смутні картини, 236; У лісі, 128; Хлібороб, 378.

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ Петро (1790-1865)

Твори, 1964; Байки, балади, лірика, 1958 (БП)

До Пархома, 111.

ДУХНОВИЧ Олександр (1803-1865)

Твори, т. I, Пряшів 1968.

Вручені, 358; Дума на 60-літню пам'ять, 125.

ЕЛПАН (БЛАКИТНИЙ) Василь (1893-1925)

Удари молота і серця, 1920

Твори в 2-х тт., т. I, 1958, Поезії, 1964

Буяння сил, 157; Вперед, 387; Насміюся я над долею, 157; Після "Крейцерової сонати", 158; Поет, 353.

ЗАБІЛА Віктор (1808-1869)

В. Забіла-М. Петренко: Поезії, 1960 (БП)

Соловей, 52.

ЗАГУЛ Дмитро (1890-1938)

З зелених гір, 1918; На грani, 1919; Наш день, X. 1925; Мотиви, X. 1927.

Виране, 1961; Поезії, 1966.

Десь високо над землею носить доля наше щастя, 161; За непроглядною заслоною, 160; Марія і Мара, 386; Я чую пісню, мов крізь сон, 247.

КАРМАНСЬКИЙ Петро (1878-1956)

З теки самовбивця, Л. 1899; Ой люлі, смутку, Л. 1906; Блудні огні, Л. 1907;

Пливем по морі тьми, Л. 1909; Al fresco, Л. 1917; За честь і волю,

Прудентополіс 1923; До сонця, 1941.

Засну, як легіт в сірій скибі, 149; Заснуло сонце. Горе Maggiore, 289; Ой люпі, люпі, химерний смутку, 317; Чогось так сумно, 317; Ще раз піти на рідне поле, 245; Як побачиш сліпця, 83.

КІЧУРА Мелетій (1887-1933)

Без керми, Krakів 1910; На старті, 1928; Відблиски криці, X.-К. 1930; Передодні, X. 1930.

Впоперек шляху ліг стоглавий лютий змій, 153.

КЛИМЕНТІЙ Зиновій (2-а пол. ХVІІ-1-а третина ХVІІІ стол.)

О літех і о зимах, і о странах теплих, і о зимних, 225; О православних людех воїнські служби отправуючих, 171; О убогих людех, 170.

КОБИЛЯНСЬКИЙ Володимир (1895-1919)

Мій дар, 1920

Поезії, 1959 (БП)

В моїй душі глибоке плесо сліз, 158, З твоєї волі я жебрак, 91; Лебідь, 159; Срібно-сірий сніг суворий, 324; Так смутно-прекрасні осінні дні, 323.

КОЗЛОВСЬКИЙ Олександр (1876-1898)

Мірти і кипариси, Л. 1905

Поезії, 1966 (БП)

Чорна думка, 314

КОНИСЬКИЙ Олександр (1836-1900)

Порвані струни, Житомир 1886

Вибрані твори I-II, 1927

Сиротина, 125; Я не боюсь тюрми і кати, 377

КОСТОМАРОВ Микола (1817-1885)

Вітка, X. 1840; Збірник творів I. Галки, Одеса 1875

Твори в 2-х тт., т. I 1967.

Співець Митуса, 263

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ Іван (1769-1838)

Повне зібрання творів в 2-х тт. 1952; Енеїда. Поезії, 1962 (БП).

Віють вітри, віють буйні, 50; Ой доля людськая-доля єсть сліпая, 110.

КРИМСЬКИЙ Агатангел (1871-1942)

Пальмове гілля, ч.I., Л. 1901, ч.II., Москва 1908.

Вибрані твори 1965; Поезії 1968 (БП).

Горді пальми. Думні лаври, 279; Забрався я на шпиль, 279; У горах ліванських. Влітку, 78.

КУЛИК Василь (1830-1870)

Писання, Л. 1894; Поети пошевченківської доби, 1961 (БП).

Захожий косар, 190.

КУЛІШ Пантелеїмон (1819-1897)

Досвітки, Пб. 1862, 2 вид. К. 1878; Хуторна поезія, Л. 1882; Дзвін Женева, 1893.

Вибрані твори, 1969; Поезії, 1970 (БП).

Гульвіса, 189; До кобзи, 339; До рідного народу, 340; Заспів, 371; Lago Maggiore, 276; Люлі-люлі, 124; Музя, 341; Невидимий співець, 341; Поетові, 342; Покобзарщина, 343; Чолом доземний мої жетаки знаній, 74.

ЛЕПКИЙ Богдан (1872-1941)

Стрічки, Л. 1901; Листки падуть, Л. 1902; Осінь Коломия, 1902; На чужині, Л. 1904; З глибин душі, Л. 1905; Над рікою, Л. 1905; Поезіє, розрадо одинока, Л. 1908; З-над моря, Жовква 1913; Доля, Вецляр 1917; Твори, т. I 1918; Слота, Л. /1926/.

Вночі, 244; Finale, 144; Журавлі, 319; Осінній сірий день, 79; Подорожній, 243.

МАКОВЕЙ Осип (1867-1925)

Поезії, Л. 1895.

Вибрані твори, 1961; Поезії, 1967 (БП).

Метеор, 141; Помер рекрут в непривітній столиці, 212; Понад хмари, 142; Природа, 142; Смерть, 312; Сон, 313; Хрест, 213.

МАНЖУРА Іван (1851-1893)

Степові думи та співи, Пб. 1889.

Твори, 1961.

Веснянка, 206; Вранці, 237; Розкіш-доля, 236; Старий музика, 205; Степ, 238.

МЕТЛИНСЬКИЙ Амвросій (1814-1870)

Думки і пісні та ще дещо, Х. 1839.

Українські поети-романтики 20-40-х років XIX ст., 1968.

Козача смерть, 257; Смерть бандуриста, 335; Старець, 172; Чарка, 258.

МОВА Василь (Лиманський) (1842-1891)

Поезії, 1965.

І бачу я тоді широке синє море, 265; На степи (Темна ніч стоїть надворі), 202.

НІЩИНСЬКИЙ Петро (1832-1896)

Пісні та романси українських поетів, т. II 1956 (БП).

Закувала та сива зозуля, 265.

ОЛЕСЬ (Кандиба) Олександр (1878-1944)

З журбою радість обнялась, 1907; Поезії, кн. II 1909; Щороку, 1910; На зелених горах, 1915; Поезії, кн. У 1917; Вибрані твори, Пр. 1925; Вибране, 1958; Поезії, 1964 (БП).

Айстри, 150; Вона ішла...але здавалося мені, 87; Глянь, мій милий, скільки вроди, 86; Затремтіли струни у душі моїй, 88; З журбою радість

обнялась, 150; З щоденника 1917 р., 386; Італійська ніч підкралась, 289; Казка ночі, 88; Літньої ночі, 316; Міцно і солодко, кров'ю упившись, 385; Нехай обдуруєний я сном, 152; Ой була на світі та удівонька, 217; Ой не сійтесь сніги, ой не сійтесь рясні, 384; О слово рідне! Орле скутий!, 352; Пісня спіліх, 217; Ти з'являєшся, як ранок, 87; Ти не прийшла в вечірній час, 89; Чари ночі, 151; Як жити хочеться! Несказанно, безмірно!, 153; Яка краса: відродження країни, 384.

ПАДАЛЬСЬКИЙ Олександр (ХVІІІ століття)
Піснь о світі, 106.

ПАЧОВСЬКИЙ Василь (1878-1942)
Розиспані перли, Л. 1901; На стоці гір, Л. 1907.
Дрижання душі, 85; Спів відлетених журавлів, 318.

ПАШКОВСЬКИЙ Василь (ХVІІІ століття)
Піснь о бідном сироті, 105.

ПЕТРЕНКО Михайло (1817-?)
В. Забіла-М. Петренко: Поезії, 1960.
Небо, 116.

ПИСАРЕВСЬКИЙ Степан (80-ті рр. ХVІІІ стол. -- 1839)
Купала на Івана, Х. 1840.
Доля, 110; За Немань іду, 51.

РИЛЬСЬКИЙ Максим (1895-1864)
На білих островах, 1910; Під осінніми зорями, 1918; На узлісці, 1918; Твори в 10-ти тт., т. I 1960.
Вже червоніють помідори, 162; Дрімає дім старий, 326; З циклу "Контрасти", 298; Мені снилось: я мельник в старому млині, 246; На порозі гість веселій, 96; Спинилося літо на порозі, 162; Яблука доспіли, яблука червоні, 97; Як Одіссея, натомлений блуканням, 326.

РУДАНСЬКИЙ Степан (1834-1873)
Твори, 1959; Поезії, 1969 (БП).
Гей, бики!, 370; Над колискою, 186; Нехай гнеться лоза, 368; Пісня Хмельницького, 262; Повій, вітре, на Вкраїну, 61; Полюби мене, 62; Студент, 188; Ти не моя, 60.

САВЧЕНКО Яків (1890-1937)
Поезії, 1918.
Не дано, 160.

САМІЙЛЕНКО Володимир (1864-1925)
З поезій, ч. I, 1890; Україні, Л. 1906.
Твори в 2-х тт., т. I, 1958.
Дві планети, 130; Зорі, 129; Не вмре поезія, не згине творчість духа, 344.

СВИДНИЦЬКИЙ Анатоль (1834-1871)

Твори, 1958.

В полі доля стояла, 263.

СЕМЕНКО Михайло (1892-1938)

Prelude, 1913; Дерзання, 1914; П'єро задається, 1918; П'єро кохає, 1918; П'єро мертвопетлює, 1918; Bloc-Notes, 1919; В садах безрозних. Сатурналії, 1919; Ліліт, 1919.

Авіатор, 299; Димар, 300; Заплети косу міцніш, 90; Згадка, 90; Кабаре, 301; Кондуктор, 156; Місто (Найвно гавкали цуцики), 300; Місто (Трамваїв дзенькіт), 299; Настрій, 298; Осіння симфонія, 323; Патагонія, 156; Серце в блуканні, 91; У білому савані, 155.

СКОВОРОДА Григорій (1722-1794)

Твори, т. II, 1961.

Всякому городу нрав і права, 109; Ой ти, птичко жолтобоко, 227; О покою наш небесний! Де ти скрілся з наших глаз?, 108.

СТАРИЦЬКИЙ Михайло (1840-1904)

З давнього зшитку, ч. II, 1883; Поезії, 1908.

Твори, т. I, 1964.

Виклик, 65; До молоді, 371; Край комінка, 199; Місто спить, 295; Монологи про кохання, 66; Нива, 233; Ніч, 314; Учта, 201; Швачка, 200.

ТВЕРДОХЛІБ Сидір (1886-1922)

В свічаді плеса, Л. 1908.

В свічаді плеса, 149; Жовнярські похорони, 216.

ТИЧИНА Павло (1891-1967)

Соняшні кларнети, 1918; Плуг, 1920.

Твори в 6-ти тт., т. I, 1961.

Арфами, арфами, 327; Ви знаєте, як липа шелестить, 92; Вітер, 248; Гаї шумлять, 328; Гаптує дівчина й ридає, 163; Десь надходила весна, 93; Закучерявилися хмари, 329; З кохання плакав я, ридав, 94; З "Енгармонійного", 331; І Бєлій, і Блок, і Єсенін, і Клюєв, 354; На майдані, коло церкви, 221; Не дивися так привітно, 94; Не Зевс, не Пан, не Голуб- дух, 163; О люба Інно, ніжна Інно, 93; Пастелі, 330; Подивилась ясно, заспівали скрипки, 95; По хліб шла дитина -- трояндно!, 221; Розкажи, розкажи мені, поле, 247; Як упав же він з коня, 222.

УКРАЇНКА Леся (Косач Лариса, 1871-1913)

На крилах пісень, Л. 1893; Думи і мрії, Л. 1899; Відгуки, Чернівці 1902; Поезії, т. I, 1961 (БП); Твори в 10-ти тт., т. I, 1963.

Бахчисарай, 280; Ви щасливі, пречистії зорі, 138; Відгуки, 350; Горить моє серце, 138; Дим, 284; Досвітні огні, 381; Єврейська мелодія, 351; З "Подорожі до моря", 266; І все-таки до тебе думка лине, 382; Імпровізація, 281; Contra spem spero, 380; Напис в руїні, 382; Нічка тиха і темна була, 75; Плач Єремії, 141; Пророк, 352; Ритми, 351; Романс, 76; Слово, чому ти не твердая криця, 349; Східна мелодія, 282; Талого снігу

платочки сивенькії, 140; Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами, 76; Ти не хотів мене взяти, 78; Угорі так яро сяють зорі, 282; У чорну хмару зібралася туга моя, 349; Хамсін, 287; Хотіла б я тебе, мов плющ, обніти, 77; Хотіла б я уплисти за водою, 139; Якби вся кров моя уплинула отак, 140.

УСТИЯНОВИЧ Микола (1811-1885)

Поезії, ч. I, Л. 1860.

Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст., 1965.

Верховинець, 230; Жебрак, 173; Осінь, 54.

ФЕДЬКОВИЧ Юрій (1834-1888)

Поезії, ч. I, 1862; Поезії, вип. II, Коломия 1867.

Твори, т. I, 1960.

Баркарола, 276; З окружків, 308; Пречиста Діво, радуйся, Маріє, 193; Рекрут, 192; Рожа, 64; Сестра, 63; У Вероні, 192; Шельвах, 195.

ФІЛЯНСЬКИЙ Микола (1873-1938)

Лірика, Москва 1906; Calendarium, Москва 1911; Цілую землю, Х. 1928.

І знов, і знов весна, 148; І рідний край, і рідний лан, 245; Надвечір, 316.

ФРАНКО Іван (1856-1916)

Письма, ч. I, Л. 1876; З вершин і низин, Л. 1887; 2-е вид. Л. 1893; Зів'яле листя, Л. 1896; Мій Ізмарагд, Л. 1898; В плен-ери, Л. 1899; Із днів журби, Л. 1900; Semper tiro, L. 1906; Давнє і нове, Л. 1911; Із літ моєї молодості, Л. 1914.

Твори в 20-ти тт., т. II, 1953; 12, 1954; 13, 1954; Поезії, т. I, 1964 (БП).

Безмежнє поле в сніжному завою, 69; Блаженний муж, що йде на суд неправих, 376; Було се три дні перед моїм шлюбом, 136; Вийшла в поле руська сила, 270; Vivere temento, 132; Гей, розіллялось ти, руське є горе, 211; Де не лилися ви в нашій бувальщині, 271; Гімн, 374; Епілог, 130; Зелений явір, зелений явір, 72; Земле, моя всеплодюща маті, 375; Каменярі, 373; Коли часом в важкій задумі, 134; Крик серед півночі в якімсь глухім околі, 346; Лице небесне прояснилось, 312; Моїй не мой, 73; На Підгір'ю села невеселі, 208; Не забудь, не забудь, 133; Не минай з погордою, 135; Осінній вітр, що могучим стоном, 131; Пісне, моя ти підстрелена пташко, 345; Поете, тям на шляху життєвому, 346; Покої і кухня, два вікна в партері, 294; Semper tiro, 348; Сипле, сипле, сипле сніг, 136; Ходить вітер по житі, 210; Чого являєшся мені у сні, 71; Якби знов я чари, що спиняють хмари, 70; Як почуєш вночі край своєго вікна, 69.

ЧАРНЕЦЬКИЙ Степан (1881-1944)

В годині сумерку, Л. 1908; В годині задуми, Л. 1917; Сумні ідем, Л. 1920; Вибране, Л. 1959.

З п'ятном німих терпінь явились ми на світ, 144; На виставці, 86; Ноктурн g-moll, 246; Слухай! Клянуся: орлині крила, 85; "Тоска", 290.

ЧЕРКАСЕНКО Спиридон (1876-1940)

Хвилини, 1909; До верховин Віденъ, 1920; Твори I-III, 1920.

У шахті, 215.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Микола (1868-1946)

Пісні кохання, Х. 1895; Донецькі сонети, Х. 1898; Зорі, 1903; Поезії, кн. 1-3, Херсон 1920.

Твори в 2-х тт., т. I , 1966.

В донецькому краї, 241; Віяв жито-новину, 219; В степу цвітуть маки червоні, 147; Глибокий плуг пройшов полями, 75; Князь Ігор, 269; Мій спів, 343; О, як хотів би я тебе вітати, море, 278; Сільська осінь, 242; Степовий ранок, 243; Тихо гойдаються в синьому морі, 315; Шахтар, 214.

ЧУМАК Василь (1901-1919)

Заспів, 1919

Заспів, 1968

Березневий каламут, 161; Вимережить пісню -- голубинікрила, 353; Гартована поезія, 388; Обніжок, 331; Офіра, 220; Ряд хаток: пошарпані, обдерти, 220; Стільки щастя, що боюся, 96; Я порву ті вінки, що сплітали в добу лихоліття, 354.

ЧУПРИНКА Григорій (1879-1919)

Огнєцвіт, 1910; Метеор, 1910; Білий гард, 1911; Сон-трава, 1912; Контрасти, 1912.

Гей, на весла, 154; Перемога, 154; Ураган, 322.

ШАШКЕВИЧ Маркіян (1811-1843)

Твори, 1960.

Безрідний, 115; До ..., 114; Другові, 357; О. Наливайку, 255; Підлісє, 229; Розпуха, 114; Сумрак вечерній, 305; Туга за милою, 53; Хмельницького обступленіє Львова, 256.

ШЕВЧЕНКО Тарас (1814-1861)

Кобзар, Пб. 1840; Чигиринський кобзар і Гайдамаки, Пб. 1844; Кобзар, Пб. 1860; Псалми Давидові, Пб. 1860.

Повне зібрання творів, т. I, 1951, II, 1953; Поезії, 1964 (БП); Повне зібрання творів у 6-ти тт., т. I, 1964.

Бували войни й військові свари, 367; Віltre буйний, віltre буйний, 56; Доля, 122; За байраком байрак, 260; Заповіт, 361; І Архімед, і Галілей, 367; Іван Підкова (І), 259; І виріс я на чужині, 231; І досі сниться: під горою, 184; І золотої, й дорогої, 182; І небо невміте, і заспани хвилі, 275; Ісаія. Глава 35, 365; І широкую долину, 58; М. Костомарову, 119; Л. (Поставлю хату і кімнату), 59; Мені однаково, 118; Ми восени таки похожі, 306; Минають дні, минають ночі, 118; Минули літа молодії, 308; Молитва (Тим неситим очам), 59; Муза, 337; На великденъ, на соломі, 181; N N. (Сонце заходить, гори чорніють), 306; Нащо мені чорні брови, 57; "Не кидай матері" -- казали, 176; Огні горять, музика грає, 122; Один у другого питаем, 121; Ой, люлі, люлі, моя дитино, 178; Ой, одна я, одна, 176; Ой три шляхи широкі докупи зійшлися, 175; Ой чого ти почорніло, 261; О люди! люди небораки!, 293; Осії. Глава XIУ, 363; Подражаніе XI псалму, 338; Понад полем іде, 120; Псалом 43, 362; Садок вишневий коло хати, 231; Сон (Марку Вовчку), 185; Тече вода в синє море, 117; У нашім раї на землі, 179; Чигрине, Чигрине, 359; Чи ми ще зійдемося

знову, 121; Чого мені тяжко, чого мені нудно, 117; Якби ви знали, паничі, 182; Якби зострілися ми знову, 58; Якби мені, мамо, намисто, 178; Якби мені черевики, 177; Я не нездужаю, нівроку, 363.

ЩОГОЛІВ Яків (1823-1898)

Ворскло, Х. 1883; Слобожанщина, Х. 1898.

Поезії, 1958 (БП). Твори, 1961.

Безрідні, 261; Бурлаки, 195; Вечір, 310; Вітрові, 126; Запорозький марш, 268; Келих, 127; Колодязь, 235; Листопад, 311; Осінь, 309; Пляц, 67; Покинутий хутір, 234; Суботи св. Дмитра, 197; Ткач, 196; У полі, 174.

ЩУРАТ Василь (1871-1948)

Lux in tenebris, Л. 1895; Мої листи, Л. 1898; На трембіті, Л. 1904; Вибір пісень, Л. 1909.

Поезії, Л. 1957.

Вечірній час -- чудовий час, 148; Вийду я в поле, 316; На сині вершини, на білі берези, 84; Про душу не мов мені, мила, 84.

ЯРОШЕНКО Володимир (1898-1941)

Світотінь, 1918; Луни, 1919.

Степ, 1968.

Ви прийшли до мене нагадати минуле, 95; Відбились далі в душі моїй, 159; До неба фіалкова риза, 324; Проступило небо зорями, 325.

ЗМІСТ ПОЕЗІЙ

ЛЮБОВ

Коло млина, коло броду	43
Да зровнай, Боже, гори-долини рувнейко	43
О роскошная Венера, где нині обцуєш?	44
Мізерія на сем світі, ах, мені бідному	45
Смутна на серці хвіля наступаєт	46
Ох, міні жаль великий, тужу непрестанне	47
Красная богині	49
I. Котляревський: Віють вітри, віють буйні	50
C. Писаревський: За Немань іду	51
B. Забіла: Соловей	52
M. Шашкевич: Туга за милою	53
M. Устиянович: Осінь	54
Є. Гребінка: Українська мелодія	55
T. Шевченко: Віltre буйний, віltre буйний	56
Нащо мені чорні брови	57
І широкую долину	58
Якби зострілися ми знову	58
Л (икері)	59
Молитва	59
C. Руданський: Ти не моя, дівчина молодая	60
Повій, віltre, на Вкраїну	61
Полюби мене	62
Ю. Федъкович: Сестра	63
Рожа	64
L. Глібов: Ой не цвісти калиноньці	64
M. Старицький: Виклик	65
Монологи про кохання	66
Я. Щоголів: Пляц	67
B. Грінченко: Вона співа	68
I. Франко: Безмежнє поле в сніжному завою	69
Як почуеш вночі край свого вікна	69
Якби знав я чари, що спиняють хвари	70
Чого являєшся мені у сні	71
Зелений явір, зелений явір	72
Мої не мої	73
P. Куліш: Чолом доземний мої же таки знаній	74
M. Чернявський: Глибокий плуг пройшов полями	75
L. Українка: Нічка тиха і темна була	75
Романс	76
Твої листи завжди пахнуть	76
Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти	77
Ти не хотів мене взяти	78
A. Кримський: У горах ліванських. Влітку	78
P. Грабовський: Темна ніч, віltreць тихесенький	79

Б. Лепкий: Осінній, сірий день. Над лісом крячуть круки	79
М. Вороний: Палімпсест	80
Інфантा	80
Finale	81
Чари	82
П. Карманський: Як побачиш спілця, що край шляху пристав	83
В. Щурат: Про душу не мов мені, мила	84
На сині вершини, на білі берези.....	84
В. Пачовський: Дрижання душі	85
С. Чарнецький: Слухай! Клянуся: орлині крила	85
На виставці	86
О. Олесь: Глянь, мій милий, скільки вроди	86
Вона ішла... але здавалося мені	87
Ти з'являєшся, як ранок	87
Затремтіли струни у душі мої	88
Казка ночі.....	88
Ти не прийшла в вечірній час	89
М. Семенко: Згадка.....	90
Заплети косу міцніш	90
Серце в блуканні.....	91
В. Кобилянський: З твоєї волі я жебрак	91
П. Тичина: Ви знаєте, як липа шелестить	92
О люба Інно, ніжна Інно!	93
Десь надходила весна.....	93
Не дивися так привітно	94
З кохання плакав я, ридав.....	94
Подивилась ясно -- заспівали скрипки	95
В. Ярошенко: Ви прийшли до мене нагадать минуле	95
В. Чумак: Стільки щастя, що боюся	96
М. Рильський: На порозі гість веселий.....	96
Яблука доспіли, яблука червоні	97

Д О Л Я

Зелений дубочку, чого похилився	101
Що я кому виноват? За що погибаю?	101
Мізерія на сем світі мене понудила	102
Чом ся ти, молодче, журиш	102
Нудно ж міні, що думаю	103
Фальшивая юность, зрадлива фортуна	104
В. Пашковський: Піснь о бідном сироті	105
О. Падальський: Піснь о світі.....	106
Г. Сковорода: О покою наш небесний! Де ти скрілся з наших глаз.	108
Всякому городу нрав і права	109
I. Котляревський: Ой доля людськая -- доля есть спілая.....	110
C. Писаревський: Доля	110
П. Гулак-Артемовський: До Пархома.....	111
Л. Боровиковський: Журба	112
Є. Гребінка: Човен	113
М. Шашкевич: До...	114
Розпука	114

Безрідний	115
О.Афанасьев-Чужбинський: Є.П. Гребінці	115
М. Петренко: Небо	116
Т. Шевченко: Тече вода в синє море	117
Чого мені тяжко, чого мені нудно.....	117
Минають дні, минають ночі	118
Мені однаково.....	118
М. Костомарову.....	119
Понад полем іде	120
Чи ми ще зійдемося знову	121
Один у другого питаем	121
Огні горять, музика грає	122
Доля	122
Л. Глібов: Журба	123
П. Куліш: Люлі-люлі	124
О. Кониський: Сиротина	125
О. Духнович: Дума на 60-літню пам'ять	125
Я. Щоголів: Вітрові.....	126
Келих.....	127
Б. Грінченко: У лісі.....	128
В. Самійленко: Зорі	129
Дві планети	130
I. Франко: Осінній вітре, що могучим стоном	131
Vivere temento	132
Не забудь, не забудь	133
Коли часом в важкій задумі	134
Не мінай з погордою	135
Епілог (Розвійтесь з вітром, листочки зів'ялі)	135
Сипле, сипле, сипле сніг.....	136
Було се три дні перед моїм шлюбом	136
Л. Українка: Горить мое серце	138
Ви щасливі, пречистій зорі	138
Хотіла б я уплисти за водою	139
Талого снігу платочки сивенькії.....	140
Якби вся кров моя уплинула отак	140
Плач Єремії.....	141
О. Маковей: Метеор	141
Природа.....	142
Понад хмари.....	142
П. Грабовський: Плаче небо, вкрите хмарами	143
Квітка, що ногою стоптана в пилу	143
Б. Лепкий: Finale.....	144
С. Чарнецький: З п'ятном німих терпінь явились ми на світ	144
М. Вороний: Мандрівна елегія (II)	145
Vae victis	146
Рубіни.....	147
М. Чернявський: В степу цвітуть маки червоні	147
В. Щурат: Вечірній час	148
М. Філянський: І знов, і знов весна	148
П. Карманський: Засну, як легіт в сірій скибі	149

С. Твердохліб: В свічаді плеса	149
О. Олесь: Айстри	150
З журбою радість обнялась	150
Чари ночі	151
Нехай обдуренний я сном	152
Як жити хочеться! Несказанно, безмірно	153
М. Кічура: Впоперек шляху ліг стоглавий лютий змій	153
Г. Чупринка: Гей, на весла	154
Перемога	154
М. Семенко: У білому савані	155
Кондуктор	156
Патагонія	156
В. Еллан (Блакитний): Буяння сил	157
Насміюся я над долею	157
Після "Крейцерової сонати"	158
В. Кобилянський: В моїй душі глибоке плесо спіз	158
Лебідь	159
В. Ярошенко: Відбились далі в душі мої	159
Я. Савченко: Не дано	160
Д. Загул: За непроглядною заслоною	160
Десь високо над землею носить доля наше щастя	161
В. Чумак: Березневий каламут	161
М. Рильський: Спинилось літо на порозі	162
Вже червоніють помідори	162
П. Тичина: Гаптує дівчина й ридає	163
Не Зевс, не Пан, не Голуб- дух	163

ЛЮДИ

У неділю пораненьку	167
Пісня козака Плахти	167
Климентій Зиновій: О убогих людех	170
О православних людех воїнські служби отправуючих	171
Бивало лиха много на світі	171
Л. Боровиковський: Волох	172
А. Метлинський: Старець	172
М. Устиянович: Жебрак	173
Я. Щоголів: У полі	174
Т. Шевченко: Ой три шляхи широкії	175
Ой одна я, одна	176
"Не кидай матері!" -- казали	176
Якби мені черевики	177
Ой люлі, люлі, моя дитино	178
Якби мені, мамо, намисто	178
У нашім раї на землі	179
На великденъ, на соломі	181
І золотої, й дорогої	182
Якби ви знали, паничі	182
І досі сниться: під горою	184
Сон (Марку Вовчку)	185

С. Руданський: Над колискою	186
Студент	188
П. Куліш: Гульвіса	189
В. Кулик: Захожий косар	190
Ю. Федькович: У Вероні	192
Рекрут	192
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!	193
Шельвах	195
Я. Щоголів: Бурлаки	195
Ткач	196
Суботи св. Дмитра	197
М. Старицький: Край комінка	199
Швачка	200
Учта	201
В. Мова: На степи (Темна ніч стоїть надворі)	202
Б. Грінченко: Мати	204
I. Манжура: Старий музика	205
Веснянка	206
П. Грабовський: Швачка	207
I. франко: На підгір'ю села невеселі	208
Ходить вітер по житі	210
Гей, розіллялось ти, руське горе	211
O. Маковей: Помер рекрут в непривітній столиці	212
Хрест	213
M. Чернявський: Шахтар	214
C. Черкасенко: У шахті	215
C. Твердохліб: Жовнярські похорони	216
O. Олесь: Пісня сліпих	217
Ой була на світі та удівонька	217
M. Чернявський: Віяв жито-новину	219
B. Чумак: Ряд хаток: пошарпані, обдерті	220
Офіра	220
P. Тичина: По хліб шла дитина-трояндно!	221
На майдані коло церкви	221
Як упав же він з коня	222

З Е М Л Я

Зачорнілася чорная гора	225
Климентій Зиновій: О літех і о зимах, і о странах теплих, і о зимних	225
Піснь о світі марном	226
Г. Сковорода: Ой ти, птичко жолтобоко	227
L. Боровиковський: Подражаніе Горацио	227
M. Шашкевич: Підлісє	229
M. Устиянович: Верховинець	230
T. Шевченко: Садок вишневий коло хати	231
І виріс я на чужині	231
M. Старицький: Нива	233
Я. Щоголів: Покинутий хутір	234
Колодязь	235

Б. Грінченко: Смутні картини	236
I. Манжура: Розкіш-доля	236
Вранці	237
Степ	238
Л. Глібов: У степу	239
M. Чернявський: В донецькому краї	241
Сільська осінь	242
Степовий ранок	243
Б. Лепкий: Подорожній	243
Вночі	244
П. Карманський: Ще раз піти на рідне поле	245
M. Філянський: І рідний гай, і рідний лан	245
C. Чарнецький: Ноктурн g-moll	246
M. Рильський: Мені снилось: я мельник в старому млині	246
D. Загул: Я чую пісню, мов крізь сон	247
P. Тичина: Розкажи, розкажи мені, поле	247
Вітер	248

МИНУЛЕ

Zажурилась Україна, що ніде прожити.....	251
Пісня про Богдана Хмельницького	251
Ляментує Україна із великим жалем	252
Піснь о страшних літех	253
L. Боровиковський: Козак	254
M. Шашкевич: О Наливайку	255
Хмельницького обступленіє Львова.....	256
A. Метлинський: Козача смерть	257
Чарка	258
T. Шевченко: Іван Підкова (I)	259
За байраком байрак	260
“Ой чого ти почорніло, зеленеє поле?”	261
Я. Щоголів: Безрідні	261
C. Руданський: Пісня Хмельницького	262
A. Свидницький: В полі доля стояла	263
M. Костомаров: Співець Митуса.....	263
B. Мова: I бачу я тоді широке синє море	265
P. Ніщинський: Закувала та сива зозуля	265
L. Українка: З “Подорожі до моря”	266
Я. Щоголів: Запорозький марш	268
M. Чернявський: Князь Ігор.....	269
I Франко: Вийшла в поле руська сила	270
Де не лилися ви в нашій бувальщині	271

ГОРИЗОНТИ

Вийшли молодці рано з церковці	275
T. Шевченко: I небо невмите, і заспані хвилі	275
P. Куліш: Lago Maggiore.....	276

Ю. Федъкович: Баркарола.....	276
Б. Грінченко: Закоханий	277
М. Чернявський: О, як хотів би я тебе вітати, море	278
А. Кримський: Горді пальми. Думні лаври...	279
Забрався я на шпиль...Внизу носились хмари	279
Л. Українка: Бахчисарай	280
Імпровізація	281
Східна мелодія.....	282
Угорі так яро сяють зорі.....	282
Дим	284
Хамсін	287
М. Вороний: До моря.....	288
П. Карманський: Заснуло сонце. Гора Maggiore	289
О. Олесь: Італійська ніч підкралась.....	289
С. Чарнецький: "Тоска"	290

МІСТО

Зійшло, зійшло три місяці	293
Т. Шевченко: О люди! люди небораки!.....	293
І. Франко: Покої і кухня, два вікна в партері	294
М. Старицький: Місто спить. Млою густо повиті	295
М. Вороний: Звір	296
Старе місто	297
М. Рильський: З циклу "Контрасти"	298
М. Семенко: Настрій	298
Місто (Трамваїв дзенькіт)	299
Авіатор	299
Димар	300
Місто (Наївно гавкали цуцики)	300
Кабаре	301

ХВИЛИНИ

У стозі пшениця	305
М. Шашкевич: Сумрак вечерній	305
Т. Шевченко: Н.Н. (Сонце заходить, гори чорніють).....	306
Ми восени таки похожі.....	306
Минули літа молодії.....	308
Ю. Федъкович: З окружків (IX, XII)	308
Я. Щоголів: Осінь	309
Вечір.....	310
Листопад	311
I. Франко: Лице небесне прояснилось	312
O. Маковей: Смерть	312
Сон	313
P. Грабовський: Сон	313
O. Козловський: Чорна думка	314
M. Старицький: Ніч	314
M. Чернявський: Тихо гойдаються в синьому морі	315

О. Олесь: Літньої ночі	316
М. Філянський: Надвечір	316
В. Щурат: Вийду я в поле	316
П. Карманський: Чогось так сумно.....	317
Ой люлі, люлі, химерний смутку	317
В. Пачовський: Спів відлетних журавлів.....	318
Б. Лепкий: Журавлі	319
М. Вороний: Зоряне небо	319
Спомини	320
Фата моргана	320
Г. Чупринка: Ураган	322
М. Семенко: Осіння симфонія	323
В. Кобилянський: Так смутно-прекрасні осінні дні	323
Срібло-сірий сніг суворий.....	324
В. Ярошенко: До неба фіалкова риза	324
Проступило небо зорями.....	325
М. Рильський: Дрімає дім старий	326
Як Одіссея, натомлений блуканням.....	326
П. Тичина: Арфами, арфами	327
Гаї шумлять.....	328
Закучерявилися хмари.....	329
Пастелі (III, IУ)	330
З "Енгармонійного" (Вітер, Дош)	331
В. Чумак: Обніжок	331

Т В О Р Ч І С Т Ъ

Любі мої співаночки, де я вас подію?	335
А. Метлинський: Смерть бандуриста.....	335
Т. Шевченко: Музा	337
Подражаніє ХІ псалму	338
П. Куліш: До кобзи	339
До рідного народу	340
Музा.....	341
Невидимий співець	341
Поетові.....	342
Покобзарщина	343
М. Чернявський: Мій спів.....	343
В. Самійленко: Не вмре поезія, не згине творчість духа.....	344
П. Грабовський: Я не співець чудової природи	345
I. Франко: Пісне, моя ти підстрелена пташко	345
Крик серед півночі в якімсь глухім околі	346
Поете, тям, на шляху життєвому	346
Semper tiro	348
Л. Українка: У чорную хмару зібралася туга моя	349
Слово, чому ти не твердая криця	349
Відгуки	350
Єврейська мелодія	351
Ритми (II)	351
Пророк	352

О. Олесь: О слово рідне! Орле скутий!	352
В. Еллан (Блакитний): Поет	353
В. Чумак: Вимережить пісню -- голубині крила	353
Я порву ті вінки, що сплітались в добу лихоліття	354
П. Тичина: І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв	354

Б О Р О Т Ъ Б А

А в полі, в полі й у видноколі.	357
М. Шашкевич: Другові	357
О. Духнович: Врученіє	358
Т. Шевченко: Чигрине, Чигрине	359
Заповіт	361
Псалом 43	362
Я не нездужаю, нівроку	363
Осії. Глава XIУ	363
Ісаїя. Глава 35	365
І Архімед, і Галілей	367
Бували войны й військовії свари	367
С. Руданський: Нехай гнеться лоза	368
Гей, бики!	370
П. Куліш: Заспів	371
М. Старицький: До молоді	371
I. Франко: Каменярі	373
Гімн	374
Земле, моя всеплодюща мати	375
Блаженний муж, що йде на суд неправих	376
О. Кониський: Я не боюсь тюрми і кати	377
Б. Грінченко: До праці	378
Хлібороб	378
Л. Українка: Contra spem spero	380
Досвітні огні	381
І все-таки до тебе думка лине	382
Напис в руйні	382
О. Олесь: Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні	384
Яка краса: відродження країни	384
Міцно і солодко, кров'ю упившись	385
З щоденника 1917 р.	386
Д. Загул: Марія і Мара	386
В. Еллан (Блакитний): Вперед	387
В. Чумак: Гартована поезія	388

ЗМІСТ

Єва Бісс-Зілинська: Кілька слів про автора цієї книги.....	7
Орест Зілинський: Трудні шляхи зростання	15
Антологія української лірики	39
Микола Мушинка: Україністична діяльність Ореста Зілинського.....	389
Поети та іхні вірші	421
Зміст поезій	431

\$6.95

